

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

KONYA İLİ DEREBUGAK İLÇESİ VE
ÇEVRESİ HALK EDEBİYATI VE FOLKLORU
ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Seyit EMİROĞLU

Hazırlayan
Melike GEDİK

Konya–2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
A. DERLEMELER ESNASINDA KARŞILAŞTIĞIMIZ GÜÇLÜKLER	1
B. DEREBUGAK İLÇESİNİN TANITIMI	1
1. Coğrafi Yapı	1
a. Derebugak Barajı	4
b. Sağlık Durumu	4
c. İdari Durumu	5
d. Nüfus Durumu	5
e. Eğitim-Kültür	6
f. Sosyal Hayat	7
g. Ulaşım	8
2. İktisadi Yapı	8
3. Derebugak'ın Tarihçesi	10
a. Derebugak Adının Verilişi	13
b. Kasabalarımız	13
c. Köylerimiz	16
HALK ANLATMALARI	19
A. MASALLAR	19
1. Dünya Gözeliyle Beğ Oğlu	22
2. Dev İle Gız	24
3. Patışah İle Dünya Gözeli	26
4. İki Gardaşın Masalı	29
5. Tak Tak Eden Gabacıklar	32
6. Saçı Uzun Seyran Kadın	33
7. İlanıla Tilki	33
B. EFSANELER	34
1. Yünlü Dağ-Sırçalık Efsanesi	36
2. Yer Adı Efsanesi: Böğet	36
3. Yer Adı Efsanesi: Durak Adının Verilmesi	36
4. Yer Adı Efsanesi: Kirli	37
5. Yer Adı Efsanesi: Dalayman	37
6. Vadi Yetmedik Keyri	38
7. Ekmek Parçası	39
8. Tavın Askerleri	39
9. Zerg Kralı Efsanesi	39
C. MENKİBELER	40
1. Kırk Çocuğun Cevabı	40
2. İbn-i Melek	41
3. Nurlu Dede- Erenler Türbesi (Durak Köyü)	43
4. Eyşe Ebenin Daveti (Durak Köyü)	44
5. Sen Benden Üstün Hocasın (Durak Köyü)	44
6. Hediyeleri Yanlış Veriyorsun (Durak Köyü)	44
7. Şıhalanı (Çamlık)	45
8. Softalar Mezarlığı (Çamlık)	45
Ç. FIKRALAR	45
1. Nasrettin Hoca	47
2. Pavguş	47

3. İncili Çavuş-1	48
4. İncili Çavuş-2	48
5. Hadi Tekeyse?	49
6. Tavukların Gelişi	49
7. Köyün Ahmakları (Durak Köyü)	49
8. Ha Ayı Ha! (Durak Köyü)	50
9. Bizim İşimiz Var, Mındıkele Git. (durak köyü)	50
10. Boş Gitme (Durak Köyü)	50
11. Nasıl Zengin Oldun? (durak köyü)	51
12. Yarısına Ne İstersin? (Durak Köyü)	51
13. Doğuma Gelen Olursa Da Gideyim Mi? (Durak Köyü)	51
14. Bekçiliği Bırakayım Mı? (Durak Köyü)	51
15. Diğir Ali'nin Taktiği (Durak Köyü)	52
16. Bereket Atikliğime (Durak Köyü)	52
17. Mektup Okutma (Durak Köyü)	52
18. Bizim Oralarda Ölüm Yok (Durak Köyü)	53
19. Köpekleri Yallayın (Durak Köyü)	53
20. Davarı Olanlar B...u Yedi	53
22. Hatıp Eşeği Olduğuna (Durak Köyü)	53
23. Ardic Ağacı Ve Koyun	54
II. BÖLÜM	55
ANONİM HALK ŞİİRİ	55
a. Dini, kutsi ve fikri mahiyette ninniler	56
b. Efsane ve ağıt türünden ninniler	57
c. Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler	58
d. Sevgi ve alaka ifade eden ninniler	59
e. Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler	59
f. Şikayet ve teessür ifade eden ninniler	60
g. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler	60
h. Va'd mahiyetinde ninniler	62
i. Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler	62
C. TEKERLEMELER	102
1. Masal Tekerlemeleri	103
2. Oyun Tekerlemeleri	103
3. Tören Tekerlemeleri	107
4. Bağımsız Söz Cambazlığı Değerinde Tekerlemeler	107
5. Diğer Tekerlemeler	107
D. TÜRKÜLER	111
1. Aşk / Sevda konulu türküler	116
2. Gurbet / Ayrılık / Hasret konulu türküler	131
3. Beşik / Bebek / Çocuk türküleri / Ninniler	148
4. Ölüm Türküleri / Ağıtlar	148
5. Tören Türküleri	148
6. Asker / Askerlik türküleri	156
7. Hapishane türküleri	156
8. Olay türküleri	156
9. Doğal çevre ile ilgili türküler	157
9. Beslenme ve yiyecekleri konu alan türküler	158
10. İş ve meslek hayatıyla ilgili türküler	158
12. Övgü türküleri	158

13. Yergi / Alay / Eleştiri türküleri	158
14. Şikayet türküleri	159
15. Eğitici / Öğretici türküler	166
16. Arzu / İstek türküleri	166
17. Dini / Tasavvufi nitelikli türküler	174
18. Oyun türküleri	174
E. AĞIT	174
1. Şahıslar Üzerine Söylenen Ağıtlar	176
2. Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar	179
3. Askerler Üzerine Söylenen Ağıtlar:	183
4. Ayrılık Üzerine Söylenen Ağıtlar:	184
5. Çeşitli Sosyal Hadiseler Üzerine Söylenen Ağıtlar	192
6. Kına Türküleri ve Gelin Övmeleri / Okşamalar	194
III. BÖLÜM	195
KALIPLAŞMIŞ İFADELER	195
A. ATASÖZLERİ	195
1. Mensur Atasözleri	200
2. Manzum Atasözleri	211
1. Mensur Deyimler	232
C. ÖLÇÜLÜ SÖZLER	244
D. DUALAR VE BEDDUALAR	250
1. Mensur Dualar	253
2. Manzum Dualar	255
a. Yatarken edilen dualar	257
b. Yağmur Duası	258
c. And içme / Yemin	259
3. Beddualar (İlençler)	259
IV. BÖLÜM	262
GEÇİŞ DÖNEMLERİ	262
A. DOĞUM	262
1. Doğum Öncesi	262
a. Kısırlığı giderme	262
b. Gebe Kalma ve Aş Erme	264
2. Doğum Anı	265
3. Doğum Sonrası	266
a. Al Basması	267
b. Bebek Bohçası ve Beşiği	267
c. Çocuğa Ad Verme	268
d. Lokusa Çarpma	269
e. Çocuğun Tuzlanması ve Kırk Suyuna Katılması	270
f. Aydaş Pişirme	271
g. Sarılık	272
h. Kütük Atma	272
i. Diş Göllesi	272
j. Sütten Kesilme	273
k. Pişik	273
l. Sünnet	273
B. EVLENME / DÜĞÜN	274
1. Düğün Öncesi	276
a) Bellikleme	276

b) Kız Arama	276
c) Kız İsteme	277
d) Nişan	278
e) Düğüne Başlamadan Önce Yapılan Hazırlıklar	278
2. DÜĞÜN	279
a. Yuka Gecesi:	279
b. Kendirik Gecesi:	279
c. Kına Gecesi:	279
d. Gelin Alma	281
3. Düğün Sonrası	283
a) Gelin Gezdirme-El öpme	283
C. ÖLÜM	283
1. Ölüm Öncesi	285
2. Ölüm Sırası	286
3. Ölüm Sonrası	288
HALK HEKİMLİĞİ	291
A. İNSAN HASTALIKLARI	292
B. HAYVAN HASTALIKLARI / HALK BAYTARLIĞI	295
VI. BÖLÜM	297
HALK METEOROLOJİSİ	297
VII. BÖLÜM	300
HALK TAKVİMİ	300
VIII. BÖLÜM	303
İNANISLAR	303
A. Anne-Babaya Saygıyla İlgili İnanışlar	303
B. Kader / Alınyazısı İle İlgili İnanışlar	303
C. Ahiret İle İlgili İnanışlar	303
D. Ekmekle İlgili İnanışlar	303
E. Çaput / Bez Bağlama İnancı	303
F. Delik Taştan Geçme İnancı	304
G. Adak Adama / Dilek Tutma İnancı	304
H. Doğum ve Çocukla İlgili İnanışlar	304
İ. Nazarla İlgili İnanışlar	305
J. Ocakçılık	306
K. Diğer İnanışlar	308
IX. BÖLÜM	310
MAHALLİ KELİMELEER	310
X. BÖLÜM	338
SÜLALE UNVANLARI (LAKAPLARI) VE SOY İSİMLERİ	338
XI. BÖLÜM	347
OYUNLAR	347
A. TURA OYUNU	347
B. KOZALAK OYUNU	348
C. BİR EVDE OYUNU	348
D. GALEYCI BAŞI OYUNU	348
E. ZİLMEN OYUNU	348
F. ŞİP OYUNU	349
G. SÖBE / SÖBÜ OYUNU	349
H. EBİYUDA / EBİYUDU	349
İ. TİS OYUNU	350

J. CIĞINDIRIK OYUNU	350
K. ÇELLİK OYUNU	350
L. OMUZ OYUNU / GÜLLE OYUNU / OMUZ ATMA	350
M. ISSIDAŞ OYUNU	350
N. APIŞ OYUNU / APIŞ ATMA	351
O. HINI HINI OYUNU	351
P. SEKTİRME OYUNU	352
Q. SAĞIR DAŞ	352
XII. BÖLÜM	354
HALK MUTFAĞI / YÖRESEL YEMEKLER	354
A. ÇORBALAR	354
1. Tarhana çorbası	354
2. Ekşi tarhana çorbası	355
3. Un aşısı / Hasta yemeği	355
4. Yoğurtlu çorba / Eğrenli çorba	355
B. YEMEKLER	355
1. Döndürme	355
2. Keşkek	356
3. Sivlim böğürce / Uzun böğürce	356
4. Ekmek aşısı	356
5. Kabak aşısı	356
6. Gilik aşısı / Kuru fasulye	356
7. Tarhana	357
8. Pancar aşısı	357
9. Kavurma	357
10. Papara	357
11. Holuşka	357
12. Yuka aşısı	358
13. Bulgur Pilavı	358
14. Davgaşı	358
15. Aşure	358
16. Kemikli	359
C. TATLILAR	359
1. Bulgur unundan pekmez helvası	359
2. Pekmez bulamacı	359
3. Un bulamacı 1	359
4. Un bulamacı 2	359
5. Çençen aşısı / Ekmek helvası	359
6. Bulgur helvası	360
7. Pekmez helvası	360
8. Pekmezli kurabiye	360
D. İÇECEKLER	360
1. Hoşaf	360
2. Kışlık içecekler	360
E. DİĞERLERİ	360
3. Ekmek yukası	360
4. Kömbe	360
5. Katmer	361
6. Bişi / Pişi	361
7. Darı ekmeği / Patı patı	361

8. Külde darı-nohut kavurma / Gavırğa	361
9. Erik ekşisi	361
10. Yenilebilen otlar	361
XIII. BÖLÜM	362
YER ADLARI	362
A. DEREBUGAK'TAKİ YER ADLARI	362
B. DEREBUGAK'A BAĞLI KASABA VE KÖYLERDEKİ YER ADLARI	367
SONUÇ	369
KAYNAK ŞAHISLAR	371
KAYNAKÇA	374
FOTOĞRAFLAR	377
HARİTALAR	381

ÖNSÖZ

Teknolojinin hayatımıza girmesiyle ve geniş aile yapısının yavaş yavaş yerini çekirdek aile yapısına bırakmasıyla beraber; nesilden nesile, dilden dile anlatılan halk edebiyatı ürünleri, yavaş yavaş hafızalardan silinmektedir.

Bu çalışmayı yapmaktaki temel amacımız doğup büyüdüğümüz memleketimiz olan Derebucak'ın kaybolmaya tüz tutmuş geleneklerini, göreneklerini, örf ve adetlerini gün yüzüne çıkarmak, yok olup gitmesine engel olmaktır. Her Türk genci, bu bilinci korumalı, üzerinde yaşadığı toprağın kültürünü, değerlerini bilmeli ve ona sahip çıkmalıdır.

Nüfusunun yarıdan fazlasının Almanya, İsviçre gibi Avrupa ülkelerinde veya Derebucak'ın dışında yurdun çeşitli yerlerinde yaşadığı düşünülürse, özellikle genç neslin en yakın akrabalarını bile tanımadığını görüyoruz. Bu kökünden kopuşun, önüne geçilmesi gereken bir durum olduğunu düşünmekteyiz. Atasının, dedesinin kim olduğunu, hangi geleneklere, göreneklere, örflere ve adetlere sahip olduğunu bilmeyen bir neslin yetiştiğini görmek bizim yüreğimizi parçalamaktadır. Bütün saflığıyla türkülerimizin, bize yönümüzü gösteren atasözlerimizin, deyimlerimizin, zengin kelime dağarcığımızın, yürekten gelen dualarımızın, meşaleli, okşama düğünlerimizin yavaş yavaş kaybolduğunu üzülerken görmekteyiz.

Bizi biz yapan değerlerimizdir bunlar. Anadolu'nun bağrından kopup gelen bir türküyü dinlerken yüreğimiz titrer. Bir ananın askerdeki oğluna, bir sevdalının ayrı düştüğü yârine yaktığı ağıtlar yaş olur akar gözlerimizden süzülerek. Bir büyüğümüzün verdiği öğüt hayat felsefemiz olur. Masallar, efsaneler, menkıbeler bizi başka dünyalara sürükler. Fıkralar, bize hayatın derdinin çilesinin içinde gülümseyebilmeyi öğretir. Kısacası halkımızın bağrından kopan her söz, bizden bir şeyler taşır.

Bütün dünya edebiyatında olduğu gibi, bizim edebiyatımızda da en çok işlenen tema aşktır. Allah aşkını ve maddi aşkı masallarımızda, manilerimizde, türkülerimizde, ağıtlarımızda, kısacası hemen hemen bütün türlerimizde görmemiz mümkündür. Bu temanın yanı sıra, tabiat sevgisi ve tabiata bakış, büyüklerimizden öğütler, dini ve toplumsal değerlere saygı, fedakârlık, hasret çekme, gurbet, yiğitlik, ölüm, kadere boyun eğiş, halkımızın bu türlere yansıttığı diğer duygulardır.

Yöremizde, türkü, mani, atasözü, deyim gibi türler oldukça çok görmemize rağmen halk hikâyesi ve destan türünde bir örnek tespit edemedik.

Pertev Naili Boratav, "Folklorun kaynakları deyince bu ilmin tetkik sahasına giren mevzuların (konuların) tedarik edildiği yerler hatıra gelir." (Boratav, 2000:38) Der ve folklorun kaynaklarını yazılı ve sözlü kaynaklar şeklinde ikiye ayırır. Biz de öncelikli olarak sözlü kaynaklara yöneldik.

Çalışmamız; önsöz, giriş, Derebucak ilçesinin tanıtımı, on üç bölüm, sonuç, kaynak kişiler, kaynakça ve fotoğraflardan oluşmaktadır.

Birinci bölümde; anonim halk edebiyatının nesir türünde örnekleri olan masal, efsane, menkıbe ve fıkraları, “Halk Anlatmaları” başlığı altında inceledik. Bu türlerin tanımlarını ve sınıflandırmalarını ayrı ayrı açıkladıktan sonra Derebucak’taki örneklerini bu açıklamaların altına sıraladık.

İkinci bölüm; “Anonim Halk Şiiri” başlığı altında ninni, mani, türkü, tekerleme ve ağıtlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda bu kavramların tanımları yapılmıştır. Derebucak’ta bu başlık altında incelediğimiz örnekler, anonim halk nesri örneklerinden daha fazladır. Özellikle türkü ve maniler, halkın hafızasında daha geniş yer tutar.

Üçüncü bölümde; atasözü, deyim, ölçülü sözler ve dua-beddualardan oluşan “Kalıplaşmış İfadeler”i tanımlayarak örnekleri alfabetik sıraya koyduk.

Dördüncü bölümde; insan hayatındaki “Geçiş Dönemleri” olan doğum, evlenme ve ölüm adetleri açıklanmaktadır. Bu dönemlerin insan hayatına etkisi ve bu dönemlerde yapılan örf ve adetler belirtilmiştir.

Beşinci bölüm; “Halk Hekimliği” bölümüdür. Bu bölümde, halkın tıbbi tedaviden mahrum olduğu dönemlerde yaparak yaşayarak keşfettiği sağaltma (iyileştirme) yöntemlerinden bahseder. Bunları, insanlara yönelik ve hayvanlara yönelik olanlar olmak üzere iki başlık altında inceledik.

Altıncı bölüm; yine tecrübelerden yola çıkarak tahminlerde bulunulan “Halk Meteorolojisi” bölümüdür. Halkın nasıl hava tahmini yaptığı ile ilgili bilgiler burada verilmiştir.

Yedinci bölüm; saatin olmadığı zamanlarda halkın, zaman mefhumunu nasıl tespit ettiğini açıklayan “Halk Takvimi” bölümüdür.

Sekizinci bölüm; “İnanışlar” başlığı altında ele alınmıştır. Halkın dini, ahlaki değerleri ile batıl inanışlara bakış açısından bahsedilmektedir.

Dokuzuncu bölümde; yöremizde kullanılan veya unutulmaya yüz tutan “Mahalli Kelimeler” açıklamaları ile birlikte alfabetik olarak sıralanmıştır.

Onuncu bölümde; Derebucak’taki sülalerin unvanlarını (lakaplarını) ve günümüzde kullandıkları soy isimleri yazılmıştır.

On birinci bölüm; “Oyunlar” bölümüdür. Geçmişten bugüne kadar oynanan her bir oyunun, nasıl oynandığı hakkında bilgi verilmiştir.

On ikinci bölüm; “Halk Mutfağı / Yöresel Yemekler” bölümüdür. Bu bölümde yöremize mahsus yapılan yemekler (yiyecek-içecekler) tarif edilmiştir.

On üçüncü bölümde; Derebucak ve çevresindeki “Yer Adları” alfabetik sıraya göre aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, bu çalışmanın Türk halk edebiyatına nasıl bir katkısı olduğu ifade edilmiş, derlenen ürünlerin bir dökümü yapılmış; bilgi, gözlem ve tecrübelerle dayanılarak bir karara varılmıştır.

Sonuç bölümünden sonra, kaynak şahıslar hakkında bilgiler verilmiş olup, kaynak şahısların adları esas alınarak bir sıralama takip edilmiştir. Hangi ürünün hangi kaynak kişiden alındığı, o kişinin yaşı, öğrenim durumu ve anlatmış oldukları ürünleri kimlerden öğrendiği belirtilmiştir.

Kaynakça kısmında, çalışmamız boyunca faydalanmış olduğumuz eserlerin yazarlarının soyadları esas alınarak alfabetik sıraya göre bir liste yapılmıştır.

Fotoğraflar bölümünde, görüştüğümüz kaynak kişilerden resminin yayınlanmasına izin verenlerin fotoğraflarına ve derleme yapmak için bölgeye gittiğimizde çekmiş olduğumuz veya internet vasıtasıyla elde ettiğimiz daha profesyonel çekimlere yer verilmiştir.. Bölgenin tabii güzelliklerini tanıtıcı, bahsi geçen konularla ilgili görselliği sağlayıcı fotoğraflar da eklenmiştir.

Son olarak derleme yapmış olduğumuz bölgeyi tanıtıcı nitelikte birer il haritasıyla ilçe haritasına yer verilmiştir.

Çalışmamız boyunca bize destek veren engin kültürü, bilgisi ve tecrübeleriyle bizden yardımlarını esirgemeyen derleme aşamasında ve sonrasında fikirlerinden istifade ettiğim sayın hocalarım Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN'e, Doç. Dr. Zekeriya KARADAVUT'a; danışmanım, sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Seyit Emiroğlu'na, sonsuz saygı ve hürmetlerimi sunar, teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamıza Derebucak hakkında yazmış olduğu bitirme teziyle önemli katkısı olan, derleme aşamasında yanımda bulunarak destek veren babam Ahmet Ali Kılıklı'ya ayrıca teşekkür ederim. Kendisi, bu teze almış olduğumuz masal, ninni, türkü, bilmece, mahalli kelime, tekerleme ve ağıtlardan bazılarını bize sunmuştur.

Derleme çalışmaları esnasında bize yürekten destek veren, bilgi dağarcığındaki bütün cevherleri bizimle paylaşan Derebucak halkına, çalışmalarımın her safhasında yanımda olan ve emeği geçen eşime, tüm akrabalarımaya sonsuz saygı ve sevgilerimi sunarım.

Melike GEDİK

Konya, 2008

GİRİŞ

A. DERLEMELER ESNASINDA KARŞILAŞTIĞIMIZ GÜÇLÜKLER

Halk edebiyatımıza önemli katkısı olacağına inandığımız bu engin hazinenin tespit edebildiğimiz kadarını tezimizde aktarmaya çalıştık. Keşke hafızalarda kaybolmuş birçok “deyesek”i, “denek söz”ü de bu çalışmaya katabilseydik. Ancak, yanına gittiklerimizin çoğu, “Esgiden biliridim amma bende heç akıl galmadı, bilemeyecen”, “Benim anam/babam eyce deyesek deyiverirdi rahmetli, amma ben bilemeyecen” şeklindeki sözlerle karşılık verdiler. Bazen heyecandan bazen içini döktüğü anda yanına gelmemizden dolayı kaynak şahıslarımızın hafızalarının bir köşelerinde duran ama hatırlayamadıkları sözleri kaydedemedik.

Derleme esnasında kaynak şahıslara soruları yöneltirken Nail Tan’ın “Folklor-Halk Bilimi” kitabındaki sorulardan istifade ettik.(Tan, 1985:71-110) Aynı zamanda Öcal Oğuz’un “Türk Halk Bilimi” kitabında, “Araştırma teknikleri ve araçları” bölümündeki bilgilerden (Oğuz, 1977:55-67), Pertev Naili Boratav’ın “100 Soruda Türk Folkloru” adlı eserindeki ve Sait Evliyaoğlu ile Şerif Baykurt’un “Türk Halk Bilimi” adlı eserindeki sorulardan yararlandık.

B. DEREBUGAK İLÇESİNİN TANITIMI

Derebugak, Konya iline bağlı, Konya’nın güneybatısında, Beyşehir’in güneyinde ve Beyşehir’e 49 km. uzaklıkta, Konya-Beyşehir-Gembos ovası-Antalya karayolu üzerinde, Konya-Antalya il sınırı boyunca, Toros sıradağları arasında küçük, şirin ve mamur (bayındır) bir ilçedir.

Alanya-Antalya ve Akdeniz bölgesini Konya’ya ve İç Anadolu’ya bağlayan tarihi Tol yolu Derebugak’tan geçmektedir.

1. Coğrafi Yapı

İlçe coğrafi yapı olarak dağlık bir yapıya sahip olmasından dolayı ekilebilir tarım alanları genelde yetersizdir. (Ortalama aile başına 10-15 dönüm.) Bu nedenle halk başka dallarda iş imkânı aramaya yönelmiştir.

İlçe Toros dağlarının arasında İl Merkezinin 140 Km. Batısında Konya’yı Antalya’ya bağlayan Karayolu üzerinde kurulmuş olup, Seydişehir, Akseki, Beyşehir, Sütçüler, İbradı ve Manavgat İlçeleri ile çevrilidir.

İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği 1240 metredir. Akdeniz iklimi ile İç Anadolu iklimi arasında geçiş alanı içerisinde bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksek olması nedeniyle, tam anlamıyla ne Akdeniz iklimi ne de karasal iklim görülmektedir. Genel olarak yazları kurak ve sıcak, kışları ise soğuk ve kar yağışlı geçmektedir.

İlçenin toprak yapısı genelde kumlu ve kireçlidir. Yüksek dağ vadilerinden çıkıp, ilçenin yakınındaki Burunucu mevkisinde birleştikten sonra Gembos ovasında ki büyük bir mağaraya boşalarak nihayet bulan iki küçük, bir de büyük dere vardır. Bölgenin belli başlı akarsularından olan Koca Dere, Çamlık beldesinden doğup Gembos Ovası'nda bulunan düdende batmaktadır. Bundan başka daha küçük olmakla beraber birkaç dere bulunmaktadır. Bu derelerin adları: Küçük (kel) Dere ve Hüsün Deresi'dir.

Derebucak'ın doğusunda Çamlık (Dalayman) kasabası, kuzeyinde Taşlıpınar (Zekeriya) köyü, kuzeybatısında Gencek kasabası, batısında Akçabelen (Çetmi) kasabası, güneybatısında Yukarıkayalar (Yukarı Göynem) ve Pınarbaşı (Aşağı Göynem) kasabaları, güneyinde İbradı ilçesi, güneydoğusunda Kuyucak (İlarma) kasabası/Akseki bulunmaktadır.

Derebucak, ilçe sınırları göz önüne alındığında, doğudan Seydişehir, kuzeyden Beyşehir, batıdan Sütçüler/Isparta, Manavgat/Antalya, güneyden İbradı/Antalya ve Akseki/Antalya ile çevrilidir.

Derebucak, Batı Toros sıra dağlarının kuzey yarısı üzerinde yer almaktadır. Dağlık ve ormanlık bir arazi yapısı vardır. Yayla memleketidir. Karasal iklim hüküm sürer. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve bol kar yağışlı geçer..

Yakın çevresinde Düden mağarası ve şelalesi (baharda çağlayarak akar), Balat mağarası, Suludere ve Körükini mağaraları bulunmaktadır. Balat Mağarası'nın Türkiye'nin en uzun (1900 m.) mağaralarından olduğu belirtilmektedir.

Derebucak'ın çevresinde, yüksek Toros dağları arasında, derin ve kıvrım kıvrım uzayan vadiler, pınarlar çağlayan yemyeşil yaylalar ve gezinti (mesire) yerleri vardır. Dağlar çam, sedir(katran), köknar(ladin), ardıç, meşe gibi iğne yapraklı ağaçlarla kaplıdır. Dere boylarında kavaklıklar ve söğüt ağaçları görülür. İlçe merkezinin kuzeyindeki dağ yamaçları bağlarla doludur.

Derebucak'ın bu tabii güzelliklerini, yaşantısını, kültürünü Derebucaklı halk şairimiz Mustafa Çankaya'nın birçok şiirinde görebilmekteyiz. Onun hakkında daha önce yayımlamış olduğumuz, sekiz kitabından yedisini inceleyen "Âşık Mustafa Çankaya /

Hayatı-Edebi Kişiliği-Eserleri” adlı seminerimizde bu konuya değinmiştik. Derebucak’a ve yaşadıkları eski günlere ait sevgisini ve özlemini bir şiirinde şu şekilde dile getirmiştir:

“Çıkrıklı yokuşu susattı beni
Yaylanın havası kuşattı beni
Allah’ım bu dağda yaşattı beni
Türbe’yi kaplayan ormana yürü

Düden’in ardında İncir ovası
Hoş eder adamı Düzşam havası
Dağ olan tarlada çile ovası
Balat’a bir gece dermana yürü

Koca Dağ başında karlar erimez
Tinas’a merkebi sürsen yürümez
Bükmiyar başında otlar çürümez
Baharda çağlayan Düden’e yürü

Nesiller eskitti baba ocağı
Say Dağı altında Kızlar bucağı
Ağustos ayında artar sıcağı
Yer altı denizi Gökbel’e yürü

....

Dağları karlıdır yoktur ovası
Vereme Kerem’e derman havası
Ya gilik ya guntir kaynar tavası
Elinde bir çapa bostana yürü

....

Sönmesin kaldıysa babadan ocak

Yapılsın her sene o karakucak

Bir cennet bahçesi bu Derebucak

Sen bırak sahili ilçene yürü” (Çankaya, 1995:30-31)

a. Derebucak Barajı

Derebucak, nesillerden beri anlatılagelen bir rüyasına kavuşmuştur.

Konya Ovası Projesi’ni (KOP) destekleme planı çerçevesinde, Derebucak ilçe merkezinin güneydoğusundaki Dereboğazı vadisinde bir baraj yapılmıştır. Bu barajın suyu, bir tünel ve kanalla Beyşehir Gölü’ne akıtılmaktadır. Yine baraj projesinin bir parçası olarak, Derebucak çevresindeki tarım alanlarını, Gembos ovasını ve Yeşildağ çevresini sulamak amacıyla sulama kanalları da yapılmaktadır.

Derebucak baraj gölü ve çevresi, yayla turizmi bakımından Türkiye’mizin en güzel yurt köşelerinden biri olmaya adaydır.

b. Sağlık Durumu

İlçe Merkezinde bulunan 30 yataklı Devlet Hastanesi’nde 1 Baştabip, 1 Hastane Müdürü, 4 ebe, 5 hemşire, 4 sağlık memuru, 2 Tıbbi Sekreter, 3 Radyoloji Teknisyeni, 2 Laboratuar Teknisyeni, 1 Hizmetli ile 4 Pratisyen Hekim, 1 Diş Tabibi ve 2 adet Ambulansı ile hizmet vermektedir. Derebucak Merkez Sağlık Ocağı kendi binasının olmaması nedeniyle, Sağlık Ocağı binası yapılıncaya kadar personelleri geçici olarak Devlet Hastanesi emrine verilmiş olup, ilçe merkezinde tüm sağlık hizmetleri Devlet Hastanesi tarafından yürütülmektedir.

Çamlık Sağlık Ocağında; 1 Doktor, 2 Hemşire, 1 Ebe ve 1 Hizmetli bulunmaktadır. Gencek Sağlık Ocağında; 1 Doktor, 1 Hemşire ve 1 ebe görev yapmaktadır. Yukarıkayalar Sağlık Ocağında 1 Doktor, 2 Ebe olup görev yapmaktadır.

İlçeye bağlı Pınarbaşı beldesi ile Taşlıpınar, Tepearası ve Uğurlu Köylerinde sağlık ocağı veya sağlık evi bulunmamaktadır. Durak köyünde Sağlık evi mevcut olup 1 adet sözleşmeli personel bulunmaktadır.

İlçe merkezinde (1) adet eczane bulunmaktadır.

c. İdari Durumu

Derebucak ilçesinin, merkez dâhil, beş belediyesi ve beş köyü vardır.

Kasabaları: Çamlık (Dalayman), Gencek, Yukarı Kayalar (Yukarı Göynem), Pınarbaşı (Aşağı Göynem).

Köyleri: Taşlıpınar (Zekeriya), Aşağı Kayalar (Geydeş), Durak (Kırlı), Tepearası (Kurdular), Uğurlu.

Derebucak merkezinin Kenankuyu, Musalla, Sarayönü mahalleleri ve Yeni mahalle adında dört mahallesi bulunmaktadır.

Derebucak'ın eskiden Alanya sancağına ve Akseki kazasının İbradı nahiyesine bağlı bir köy olduğu bilinmektedir.1916'da Seydişehir kazasına ve Konya vilayetine bağlanmıştır.1967'de Beyşehir'e bağlanmış ve aynı yıl belediyelik(kasaba)olmuştur.

1987 Yılında çıkan 3392 Sayılı “103 İlçe Kurulması Hakkında Kanun” ile İlçe olmuş ve ağustos 1988 tarihinde Beyşehir'den ayrılarak fiilen ilçe hüviyetini kazanmıştır.

İlçe merkezinde bulunan kamu kurum ve kuruluşları şunlardır:

Kaymakamlık, Belediye, İlçe Jandarma Komutanlığı, Özel İdare Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü, Müftülük, Tapu Sicil ve Kadastro Müdürlüğü, İlçe Tarım Müdürlüğü, Tarım Kredi Kooperatifi, Orman İşletmesi, PTT, TEDAŞ, Ziraat Bankası, Türk Hava Kurumu Şubesi, Sürücü Kursu, Süt Toplama Merkezi, Merkez Sağlık Ocağı (Derebucak Merkez Sağlık Ocağı kendi binasının olmaması nedeniyle, Sağlık Ocağı binası yapıncaya kadar personelleri geçici olarak Devlet Hastanesi emrine verilmiş olup, İlçe merkezinde tüm sağlık hizmetleri Devlet Hastanesi tarafından yürütülmektedir.), Derebucak Devlet Hastanesi, Derebucak Spor Kulübü, Avcılar ve Atıcılar Kulübü, Çiftçi Mallarını Koruma Derneği, Sosyal Hizmetler Yaptırma ve Yaşatma Derneği. Merkezi Almanya/Ludwigshafen'de bulunan ve Derebucak'ta temsilcileri olan Derebucaklılar Yardımlaşma Derneği (DER-YAR-DER).İlçeye emniyet teşkilatı da kurulmuştur.

d. Nüfus Durumu

İlçenin toplam nüfusu 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 19.053'dür. İlçe merkezinin 5.072, Çamlık beldesi 3.570, Gencek beldesi 3.106, Pınarbaşı beldesi 2.477, Yukarıkayalar beldesi 3.719, Durak köyü 468, Tepearası Köyü 293, Uğurlu Köyü 134, Taşlıpınar Köyü 214'tür.

Derebucak ilçe merkezinin nüfusu 1975'te 1800, 1980'de 3000, 1985'te 3600, 1990'da 5000, 2000 nüfus sayımında 5600'dür. Son sayımda, kasaba ve köyleriyle birlikte ilçenin genel nüfusu 22000'dir.

Yurt dışında; başta Almanya, Norveç, İsviçre ve Fransa olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde 5 bin, yurtiçinde ise başta Konya ve Beyşehir olmak üzere ülkemizin çeşitli bölgelerinde 10 bin civarında vatandaşımız yaşamaktadır.

Nüfusun kadın-erkek ayrımı aşağıdaki şekildedir.

İlçe Merkezi, Belediye ve Köylerdeki Nüfus Yoğunluğu

Belediye / Köy adı	Erkek	Kadın	Toplam
Derebucak	2581	2491	5072
Çamlık	1743	1827	3570
Gencek	1532	1574	3106
Pınarbaşı	1280	1197	2477
Yukarıkayalar	1888	1831	2719
Durak	220	248	468
Taşılpınar	86	128	214
Tepearası	145	148	293
Uğurlu	50	75	134
TOPLAM	9534	9519	19053

e. Eğitim-Kültür

Derebucak ilçe merkezinde, günümüz itibarıyla, bir lise (Derebucak Lisesi), bir ilköğretim okulu (Şehit Hüseyin Albaşgil İlköğretim Okulu), bir öğrenci yurdu (Derebucak Talebe Yurdu), üç cami (Merkez Cami, Musalla Cami, Kuba Cami) bulunmaktadır.

İlçe genelinde okuma yazma oranı % 95 civarındadır. Hemen her meslek dalında okuyan ve yetişen çok sayıda insanımız vardır.

Derebucak ilçesi dâhilinde bulunan diğer okullar ve adları şöyledir:

Çamlık Çokprogramlı Lisesi, Çamlık İlköğretim Okulu, Ş.Orhan Parlakkaya İlköğretim Okulu, Durak Ömer Akkanat YİBO, Yukarıkayalar İlköğretim Okulu, Pınarbaşı Barbaros İlköğretim Okulu.

İlçe genelinde 2005-2006 eğitim-öğretim döneminde; 7 İlköğretim okulumuzda 945 öğrenci ve 55 öğretmen, 2 lisede 151 öğrenci ve 11 öğretmen olmak üzere toplam 1096 öğrenci ve 66 öğretmen bulunmaktadır.

Son dönemlerde Beyşehir'deki Ali Akkanat Anadolu Lisesi, Beyşehir Anadolu Öğretmen Lisesi, Beyşehir İmam Hatip Lisesi, Beyşehir Sağlık Meslek Lisesi, Beyşehir Ticaret Meslek Lisesi gibi okullara ortaöğretim düzeyinde farklı eğitim-öğretim görmek isteyen çok sayıda başarılı öğrenci bu okullarda okumaktadır.

Derebucak, mamur görünüşüne rağmen, eğitim (ortaöğretim ve yüksekokul düzeyinde), ilim, kültür, yayıncılık, sanat faaliyetleri bakımından hizmete ve gelişmeye muhtaç bulunmaktadır. Bu durum, son yıllarda Derebucak'ın göç verme ve nüfusça azalma sebeplerinden biridir.

f. Sosyal Hayat

Derebucak adli vakaların hemen hemen hiç yaşanmadığı, huzur, güven, yardımlaşma ve dayanışmanın hüküm sürdüğü ender ilçelerimizden birisidir. Ticari ahlak bakımından da Derebucaklılar çevrede saygın bir yere sahiptirler.

Derebucaklı gurbetçilerin ve okulların tatil olduğu yaz aylarında ilçemiz çok renkli ve hareketli bir sosyal yaşantıya sahne olmaktadır. Daha çok temmuz ayında bol bol düğün ve Kur'an yemeği davetleri verilmektedir. Cadde ve sokaklarda insan ve araç trafiği yoğunlaşmaktadır, ziyaretleşmeler artmaktadır. Halk mesire(gezinti) yerlerine adeta akın etmektedir. Ayrıca her yıl Düzçam mevkiinde gelenekli bir davet ve şenlik düzenlenmektedir.

Yaz tatili döneminden sonraki güz ve kış aylarında ilçe merkezi oldukça sakin ve hareketsiz bir havaya bürünmektedir.

DER-YAR-DER tarafından ilçenin fakir ve yoksullarına, muhtaç hastalarına maddi yardım yapılmakta; ilçenin altyapı ve eğitim hizmetlerine katkı sağlanmaktadır.

Derebucak; iş alanı olmayışı, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde yeterli sayıda ve çeşitlilikte eğitim-öğretim kurumları bulunmayışı gibi sebeplerden dolayı son yıllarda göç veren bir ilçe durumundadır.

g. Ulaşım

Derebucak'tan hem Beyşehir ve Konya 'ya, hem de güneye, Manavgat ve Aantalya yönüne yollar ve ulaşım imkânları vardır. Belediye otobüsleri Derebucak-Beyşehir arasında hafta içi günde üç kez, hafta sonu iki kez gidip gelmektedir.

Yurtdışında en çok işçi çalıştıran ilçelerden biri olan ilçe Beyşehir-Antalya karayolu üzerinde olmasına rağmen ulaşım belediyenin kendisine ait otobüslerle yapılmaktadır

2. İktisadi Yapı

İlçe merkezinde 1960'lı yıllara kadar halkın geçim kaynağı av tüfeği imalatı, halıcılık, tarım ve hayvancılık olmuştur. Belde ve köylerde ise; Gencek beldesinde tüfekçilik, tarım ve hayvancılık, diğerlerinde tarım ve hayvancılıktır. Bu yıllarda ilçe merkezinde av tüfeği imalatı ve halıcılık konusunda kooperatifler kurulmuş ve 1968 yılına kadar sürmüştür. Gencek beldesinde kurulu bulunan Av Tüfeği İmalatı Kooperatifi halen varlığını devam ettirmektedir. Ancak; bilhassa 1965 yılından itibaren Avrupa'nın değişik ülkelerine işçi olarak gidişler başlayınca başta ilçe merkezi olmak üzere Yukarıkayalar ve Çamlık beldelerinden çok sayıda insan Avrupa'nın değişik ülkelerine işçi olarak gittiğinden tüfekçilik işi sönüp gitmiştir.

İlçe genelde dağlık bir yapıya sahip olduğundan tarım alanları nüfusa oranla yeterli değildir. İlçenin toplam alanı 66.000 hektar olup, ancak bunun 15.000 hektarı tarım alanıdır. İlçenin çevresinde, der boylarındaki dar ve düzlük arazilerde, tepe ve dağ yamaçlarında tarlalar, bostanlar (sebze ekim alanları), bağlar ve bahçeler bulunmaktadır. İlçede 2500-3000 dönüm sulanabilir tarım alanı mevcuttur. Sulu tarım yapılan yerlerde patates, domates, biber, fasulye, kabak, havuç, mısır, soğan gibi ürünler, kuru tarım yapılan alanlarda ise; buğday, arpa, yulaf, çavdar ve nohut üretilmektedir. Sebze ve meyve çeşidi olarak, bölgenin ikliminde yetişen her türlü meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Yetiştirilen meyveler arasında: Üzüm, elma, erik, armut, vişne, kiraz, ayva, ceviz (koz), badem vardır. Fakat ticari faaliyet genellikle küçük esnaf şeklinde devam etmektedir.

Son yıllarda seracılık da gelişmiş bulunmaktadır. Ayrıca, emekli gurbetçilerden bazıları, dağlaşan bir kısım üzüm bağlarını canlandırmaktadırlar.

İlçe Tarım Müdürlüğünce İl Özel İdaresi katkılarıyla kiraz bahçeleri kurulması ile ilgili proje devam etmektedir. Ayrıca sertifikalı tohum kullanma ve yağlık ayçiçeğinin

yaygınlaştırılması çalışmaları vardır. Ormancılık alanında da etkin bir yeri olan ilçenin kasaba ve köylerinde ticarete de önem verilmektedir

İlçe merkezinde bir adet Tarım Kredi Kooperatifi ile Derebucak Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bulunmaktadır. Gencek beldesinde S.S. Gencek Sulama Kooperatifi, Yukarıkayalar ve Pınarbaşı beldelerinde Tarımsal Kalkınma Kooperatifi vardır.

İlçenin dağlık bir yapıya sahip olmasından dolayı, diğer bir geçim kaynağı da hayvancılık olup; koyun, keçi, sığır ve kümes hayvanları ile arıcılık mevcuttur. Hayvancılıkta küpeleme çalışmaları tamamlanmıştır.

Göçebeliği devam ettiren yörük Türkler, yazları Derebucak yaylalarına çıkarak davar sürüleri beslemekte ve ürünlerini Derebucak, Beyşehir pazarlarında satışa sunmaktadırlar.

İlçe halkının geçimi genelde yurtdışında çalışanlara bağlı olmakla birlikte tarım ve hayvancılık da yapılmaktadır. İnsan ve hayvan gücüne dayalı kuru tarım yapılmaktadır. Tarımda verimi etkileyen iklim toprak sulama gübreleme ve makineleşmeye gitmektedir.

Günümüzde, ilçe merkezlerinde pazarcılık, ticaret hayatı ve modern inşaatçılık gelişmektedir. İlçedeki memur kesiminin de ilçe ekonomisine (esnafına, pazarcısına...) dikkate değer bir katkısı olmaktadır. Halk, orman ürünlerinde de biraz yararlanmaktadır.

1960'lı yıllarda av tüfeği yapımcılığı ve halı-kilim dokumacılığı halkın önemli geçim kaynaklarından olmuştu, fakat halk Avrupa'ya gitmeye başladıktan sonra bu meslekler söndü.

1960'lı ve 1970'li yıllardan beri ise Derebucak'ın en büyük ekonomik desteği, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde çalışan gurbetçilerin döviz girdileridir. İlçemiz, yurt dışında en çok işçisi ve gurbetçisi olan ilçelerden biridir.

Bu sayede, bugünkü Derebucak, en yeni(modern) inşaat malzemesi ve tekniği ile yapılan çok katlı ve görkemli binaları-evleri ve planlı yapısıyla küçük fakat mamur(bayındır) bir şehir görünümüne kavuşmuştur.

İlçede her hangi bir sanayi tesisi bulunmamaktadır.

Gencek beldesinde av tüfeği imalatı ile ilgili olarak S.S. Gencek Av Tüfekleri Üretim ve Pazarlama Kooperatifi ile özel şahıslara ait üç tane imalat şirketi bulunmaktadır.

Konya Selçuk Üniversitesi ile Derebucak Kaymakamlığı'nın işbirliğiyle ilçe merkezi, belde ve köylerinde süt üretiminin artırılması amacıyla ortak çalışmalar yapılmıştır.

İlçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfınca çeşitli projeler uygulanmakta olup, bunlardan bilhassa seracılık projesi Konya genelinde yürütülmektedir.

İlçede Banka olarak sadece Ziraat Bankası Şubesi bulunmaktadır.

Derebucak, iki büyük yangın geçirmiş, 1927 yangınında iki ev, 1955 yangınında ise iki okul ve beş ev hariç bütün köy baştanbaşa kül olmuştur. Fakat hiçbir can kaybı yaşanmamıştır. Bu son yangından önceki evler ve ahırlar tamamıyla ağaçtan(ahşap) yapılmış oldukları için yangınların etkisi büyük olmuştur. 1955'ten sonraki yıllarda taş yapı olarak inşa edilen evler günümüzde eskimiş kabul edilerek çağdaş şehir evleri biçiminde yeni baştan yapılmaktadır.

3. Derebucak'ın Tarihçesi

Derebucak çevresinde, Müslüman-Türklerden önce, Hristiyan-Bizanslı insanların yaşamış oldukları, bazı kilise yıkıntılarından, maşatlık denilen hristiyan mezarı kalıntılarından, Suludere ve Balat mağaralarındaki hristiyan kültürüne ve azizlerine ait fresko izlerinden anlaşılabilmektedir.

Pek fazla tarihi eserin bulunmadığı ilçede en göze çarpan kalıntılar Suluin Mağarası'ndakilerdir. Bu mağaralarda Aziz ve Azizelerin bulunduğu 14 fresko bulunmaktadır. Söz konusu mağaralar koruma altına alınmıştır. Yine Taşlıpınar Hitit kabartmalarının ne zaman yapıldığına ilişkin kesin tarih bilinmemektedir.

Türkler, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'yu fethederek yurt tutmuşlar ve vatan yapmışlardır.

Anadolu'da kurulan ve başkenti Konya olan Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, özellikle Alâeddin Keykubat devrinde, Türkler obalar halinde bu bölgeye yerleşmeye ve bu bölgede yurt tutmaya başlamışlardır. Bir kısım Türkler de Yörüklük-göçebelik geleneğini devam ettirerek yazları Toroslarda yaylaklara, kışları da Alanya-Antalya arasındaki sahillere inip çıkmışlardır. Günümüzde çok az sayıda Yörük, göçebe hayat tarzını devam ettirmektedir.

Osmanlı Devleti zamanında, özellikle Fatih Sultan Mehmet devrinde, bu bölgedeki göçebe-yörük obalarının iskânına özel önem verilmiştir. Kuruluş yılları Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemen olduğu dönemlere rastlamaktadır.

Derebucak, bir köy olarak kurulmadan önce, bugünkü Derebucak çevresinde oba-köyler halinde yerleşmeler olmuştur. Bu oba-köylerin bilinen adları ve yerleri şöyledir:

1)Bayramyeri: Şimdiki Tinas Dağı'nın ardındaki Bayramyeri adıyla anılan yerde kurulmuştur. Çevredeki obalar(küçük köyler) Cuma ve Bayram namazı kılmaya burada toplandıkları için bu ad verilmiştir. Köyün ortasında geniş bir meydan olduğu, burada toplantılar yapıldığı, geleneksel cirit oyunu alanı olarak da kullanıldığı söylenir. Kabristanları, şimdiki Mezarönü denilen koruluk yerdir. Bu oba, Yörük Veli Oğulları adıyla bilinmektedir.

2)Kızıldağ: Bugünkü Yaka tarafında, kurulduğu dağın adını almış, Oluklu Kuyu'nun yanında kurulmuştur. Asılları Alanya'nın Turşambalı Yörüklerinden olan Hacılar sülalesi bu yerden gelmişlerdir.

3)Balat: Bugün aynı adla bilinen Balat mağarası ve Balat Taşı'nın önünde kurulmuştur. Kabristanları Balat Gediği'ndedir. Bir vakit Yukarı Köy mevkiinde konaklayıp Derebucak'ın şu an bulunduğu yere gelmişlerdir. Demirciler sülalesi bu bölgeden gelmişlerdir.

4)Yukarı Köy: Dereboğazı'nda, Uzundeniz olarak bilinen derenin yakınında, bugün de aynı adı taşıyan yerde kurulmuştur. Mezarlıkları da aynı mevkidedir.

5)Seniryeri: Tinas Dağı'nın dibinde, İnceler'in Bucak'ta kurulmuş küçük bir yerleşim yeridir.

Ayrıca; Düdenardı'nda Bıçakçı ve Körüklük Taşı mevkiinde bir Bıçakçı köyü ile İncirli alanında Mahmutlar, Hamzalar, Tilkiler, Işıklar, Efendi köyü mevki adlarındaki yerlerde, küçük Yörük oba-köyleri olduğu söylenmektedir. Bu bölümde adı geçen Bıçakçı köyü, Derebucak'ın kuruluşuna katılmayarak kuzeye doğru göçüp gitmiş(bu köyün Çingene olduğu rivayet ediliyor).Diğer Yörük köyleri ise, sonradan güneye, Manavgat taraflarına inip yerleşmişlerdir.

Bu oba-köyler, Cuma ve Bayram namazlarında Bayramyeri'nde bir araya geldikleri; Pazartaşı önünde de Pazar kurup, ürünlerini takas yoluyla alıp sattıkları anlatılmaktadır.

O yıllarda, oba-köyler arasında zaman zaman yol, hudut, dağ ve otlak(mera) anlaşmazlıkları ve kavgalar çıkıyormuş. Bundan dolayı köyün ileri gelenleri, aralarında görüşüp anlaşarak, bir araya toplanabilecekleri birleşik bir köy kurmayı kararlaştırmışlar. Bunun için de yer olarak önce Boğaz'daki Başpınar çevresini seçmişler. Bir inanış ve gelenek olarak, köyün kurulacağı yer hakkında görüşünü almak ve kendisine dua yaptırmak üzere, Zekeriya köyünün o günlerdeki hocasını davet edip getirmişler.(Bu çevrede, Zekeriya köyü evvelden kurulmuş bir köy imiş.) O hoca, bir rivayete göre, dar ve çevreye kapalı bir yer olması sebebi ile bir rivayete göre de, şeytanı çok bir yer olduğundan köy kurulmasına Boğaz mevkiî münasip görülmemiş.

Hoca, toplanmış bulunan halkın önüne düşmüş ve bugünkü Merkez Cami'nin üst tarafındaki Yukarı Oda'nın olduğu yere gelmişler. Orası, doğu ve güneydoğu yönünden Düden ve Dereboğazı yolları, güneyden gelen Burunucu yolu(Alanya-Antalya, Tol yolu), batıdan gelen Hüsünöğü/Hüsünönü(Kubadabat, Beyşehir) yollarının kavşak noktasında bulunması, akan pınarlarının ve suyun olması, dışarıdan gelecek konukların kolay görebilecekleri bir yer olması sebebiyle, köyün o mevkiye kurulmasını uygun bulmuş. Bunun için bir de dua yapmış.

Böylece, Derebucak köyü, tahminen 14.asır başlarında kurulmuştur.(Kuruluş tarihi konusunda resmi ve yazılı bir belgeye ulaşamamış bulunduğumuzu burada belirtelim.)

Köyün kuruluşunun temel atma töreninde cami ve mektep yeri de tesbit edilmiştir. Caminin yeri, şimdiki Merkez Cami'nin bulunduğu yerdir. Mektep yeri de caminin güneydoğusunda, kible tarafındadır.

Kuruluşa ilk katılan obalar Merkez Cami çevresine yerleşmişlerdir. Bunlar: Emirler, Hacılar, Deli Allar/Deli Aliler olarak bilinmektedir. İlçenin batı tarafında oturan Yörük Veli Oğulları Bayramyeri'nden, doğu tarafında oturanların çoğu Yukarıköy'den, Demirciler Balat'tan gelmişlerdir. Balat'tan ve Yukarıköy'den gelenler Musalla çevresine yerleşerek kendilerine ikinci bir cami daha yapmışlardır.

İlk kuruluş devrinden sonra da zaman içinde Derebucak'a gelip yerleşen başka Yörük soylu insanlar ve aileler de olmuş ve bugünkü Derebucak meydana gelmiştir. Bugünkü Kenankuyu'yu Kenan Ağa adında birisi yaptırmış, Kerim isminde birisi de onun hizmetinde bulunmuş. Sonra bu Kerim evlenerek Derebucak'a yerleşmiş, onun soyundan da Kerimel, Gabışel, Dadalel, Yakalılar sülaleleri meydana gelmiştir.

Derebucak'taki sülâlerin lakapları ve şimdiki kullandıkları soy isimler, ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Not: Derebucak'taki bütün ailelerin soy kütüğünü çıkarıp yazmak ayrı bir araştırma konusudur. Bu konuda varlığı bilinen bir belgenin, büyük yangının birinde yanarak yok olduğu rivayet edilmektedir. Akseki kazasında vaktiyle tutulan nüfus kütüklerinin ve tapu kayıtlarının Seydişehir'de 1946/1948'de bir yangında yok olduğunu kaynak şahıslardan öğreniyoruz.

a. Derebucak Adının Verilişi

Derebucak'ın ilk kurulduğu yer, bugünkü Merkez Cami çevresidir. Oranı doğu yönündeki Musalla, batı tarafındaki Kırınbaşı mevkileri yokuş ve tepeliktir. Kuzey kısmındaki Yaka Boğazı'na doğru bir bucak görünümündedir. Bugünkü Küçük(Kel) Dere, eskiden Altyazı ve Mezarbaşı mevkisinden, yani köyün aşağı ve güney kenarından akarak, Keldağ'ın yakınında ve Tinas'ın önünde bir yerde Hüsün Deresi'ne akmaktaymış. İşte Derebucak adı, kurulduğu yerin coğrafi yapısı ve konumundan dolayı verilmiştir. Derebucak, çevre halkının dilinde Dereköy, Daşdereköy olarak da anılagelmıştır.

b. Kasabalarımız

Göynem Kasabası (Yukarı Kayalar)

Yukarıkayalar Belediyesi 1987 yılında Belediye olmuş, 2000 Genel Nüfus sayımına göre nüfusu 3719'dur. Belediye bünyesinde yedi memur çalışmaktadır. Belediyede üç adet bilgisayar mevcut olup bir tanesi ile internete bağlanılmaktadır. Bu bilgisayarlar ile belediyenin yazışmaları ve Yerel-net projesi için veri girişi yapılmaktadır.

Yukarı Kayalar'ın kuruluş ve tarihsel gelişimi hakkında yazılı hiçbir belge bulunamamıştır. Yukarı kayalar günümüzden 100 yıl kadar önce bugünkü merkez cami çevresinde küçük bir yerleşme olarak kurulmuştur. Yerleşimi kuranlar hayvancılık yapan Yörük aileleridir. Yerleşme daha sonra kuzeydeki sırtlara doğru yayılmıştır. 1970 yılından sonra ilköğretim okulu çevresi Akçabelen yolu üzeri ile bugünkü belediye binası çevresinde gelişme göstermiştir.

Belediyenin 1 adet hizmet otosu, 2 adet midibüs, 1 kamyon, 1 adet çöp kamyonu, 1 itfaiye aracı ile 3 adet iş makinesi mevcuttur. Belediyenin içme suyu mevcut olup, kanalizasyonun bir kısmı tamamlanmıştır.

Pınarbaşı Kasabası

Pınarbaşı Belediyesi 1998 yılında belediye olmuş olup, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımına göre nüfusu 2477'dir. Belediye bünyesinde beş geçici personel çalışmaktadır. Belediyede üç adet bilgisayar mevcut olup bir tanesi ile internete bağlanılmaktadır. Bu bilgisayarlar ile belediyenin yazışmaları ve Yerel-net projesi için veri girişi yapılmaktadır.

Belediyenin 1 adet hizmet otosu, 1 adet midibüs, 1 Kamyon, 1 çöp kamyonu, 1 vidanjör ve 2 adet iş makinesi mevcuttur. Belediyenin içme suyu mevcut olup yetersizdir. Kanalizasyonun büyük bir kısmı tamamlanmıştır.

Belde sınırının dağ eteğine rastladığı yerde doğal olarak yüzeye çıkan "Yediahar" ismini taşıyan mesire yeri, yaz aylarında kasaba ve çevre sakinlerinin dinlenmesi ve temiz hava alması için insanların uğradığı, orman havasının hâkim olduğu bir alandır. Yediahar mesire yerinde belediye imkânları ile düzenlemeler yapılmış ve güzel bir görünüm kazandırılmıştır.

Doğusu Bulkaz dağları ile çevrili olan beldenin sınırı söz konusu dağın başlangıç noktasına kadar uzanmaktadır. Deniz seviyesinden 1050 m. yükseklikte bulunan Bulkaz dağı çam, ardıç ağırlıklı bir orman yapısına sahiptir. Beldemizin orman sınırı ile imar plan sınırı arasında kalan yerin büyük bir kısmı meşeliktir. Kuzeyde Sivaslı ilçesi ile Batıda Selçikler kasabası ile Güney batıda Tatar Kasabası ile güneyinde Denizli il sınırına kadar uzanan belde sınırları içerisindeki arazi yapısı doğudan batıya doğru % 17 ila 18 derecede meyilli bir yapıya sahip olup, kuru ve sulu tarım yapılmaktadır. Karasal iklim özelliklerini taşıyan beldede yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir.

Beldede kuru ve sulu tarım yapılmakta, sulu tarım alanları her geçen gün çoğalmaktadır. Sulu tarım yapılan alanlarda elma, kiraz ve vişne ağırlıklı meyvecilik yapılmakta, son yıllarda çilek üretimi artmaktadır. Kuru tarım olarak; buğday, arpa, nohut ve benzeri hububat ürünleri yetiştirilmektedir. Sulu ve kuru tarımın yanında hayvancılık yapılmakta beldeye gelir olarak önem kazandırmaktadır. İki adet kümes hayvanı yetiştiriciliği yapılan besi hane bulunmaktadır. 10.000 kümes hayvanı kapasiteli besi hanelerde yaklaşık 45 günde bir etlik tavuk yetiştirilmektedir.

Yerleşimi, 1800 yılların sonuna doğru rastlayan belde, göçebe olarak yaşantısını devam ettiren Yörüklerin pınar etrafında yurtlanmasıyla yerleşik düzene geçilmiş olup, Yeni kurulan bu yerleşime Pınarbaşı denmiştir.

1900 yılların başında yaklaşık 80 hane olan Pınarbaşı köyünün daha sonra hızla büyüdüğü görülmektedir.

Yerleşimi bir asra dayanan beldenin günümüzdeki nüfusu 3000 kişiyi geçmektedir. 2000 yılında yapılan nüfus sayımına göre 2413 kişi olan beldenin hane sayısı 650 ye yükselmiş ve nüfusu hızla artmaktadır. Beldede yurt dışında çalışan gurbetçi işçi sayısı ise yaklaşık olarak 600 kişidir.

Geçmişte komşu belde Selçikler kasabasının olduğu bölgede yaşamış uygarlıkların mezar kalıntılarına Pınarbaşı sınırları içerisinde de rastlanmaktadır.

Gencek Kasabası

Gencek beldesi, nahiye merkezi iken 1971 yılında belediye olmuştur. 2000 Genel Nüfus sayımına göre beldenin nüfusu 3.106'dır. Belediye bünyesinde yedi memur bir kadrolu ve iki geçici işçi çalışmaktadır. Belediyede üç adet bilgisayar mevcut olup bir tanesi ile internete bağlanılmaktadır. Bu bilgisayarlar ile belediyenin yazışmaları ve Yerel-net projesi için veri girişi yapılmaktadır.

Belediyenin 1 adet hizmet otosu, 1 adet midibüs, 1 Adet minibüs, 2 adet kamyon, 1 itfaiye aracı ve 3 iş makinesi mevcuttur. Belediyenin içme suyu mevcut olup, yetersiz durumdadır. Ayrıca bir adet sulama göleti mevcut olup, tarım alanlarının sulanmasında büyük fayda sağlamaktadır. Kanalizasyon yapımı bitmiş durumdadır.

Çamlık Kasabası

Çamlık Belediyesi 1987 yılında kurulmuştur. Eski adı "Daleyman" olan kasabanın isminin "Çamlık" olarak değiştirilmesi 1950'li yıllara rastlar. Aynı zamanda kasaba, 1925 yılında tamamen yanmıştır. 2000 Genel Nüfus Sayımına göre beldenin nüfusu 3.570'dir.

Marangozluk, demircilik, dokumacılık gibi zanaatların yapıldığı bir yerdir. Domates, turp, sarımsak, soğan, mercimek, nohut, fındık, fasulye yetiştirilmektedir.

Belediye bünyesinde on bir memur çalışmaktadır. Belediyede beş adet bilgisayar mevcut olup iki tanesi ile internete bağlanılmaktadır. Bu bilgisayarlar ile belediyenin yazışmaları ve Yerel-net projesi için veri girişi yapılmaktadır.

Belediyenin 2 hizmet otosu, 1 Otobüs, 1 midibüs, 1 kamyon, 1 çöp kamyonu, 1 itfaiye aracı, 1 Kamyonet ve 4 iş makinesi mevcuttur. Belediyenin içme suyu mevcut olup, kanalizasyonu bitmiş durumdadır.

c. Köylerimiz

Durak Köyü

Durak Köyü, Akdeniz Bölgesi'nin Göller Bölgesi Yöresi'nde ve Orta Toroslar'ın arkasında bulunan yayla çanağında yer almaktadır. Doğusunda Taraşçı, kuzeyinde Tepearası, kuzeybatısında Huğlu, batıda Gencek, güneybatısında Derebucak, güneyinde Uğurlu ve güneydoğusunda Seydişehir ilçesi ile çevrilidir.

Durak'ın yüzölçümü 100 km², nüfusu: 468 kişi, hane sayısı 245, rakımı 1400 metredir. Posta Kodu: 42480'dir. Konya'ya uzaklığı 130 km., Derebucak'a uzaklığı 25 km.dir.

Durak Köyü'nde fazla tarihi esere rastlanmamakla beraber köy girişinde iki adet tarihi Kervansaray (Han) bulunmaktadır. Ayrıca Tekke (yağmur duası yapılan yer), Belik Çam (kökten geçirme), Sulu İn (Mağara 50 m. uzunluğunda) gibi tarihi değerler, zamanla bakımsızlıktan yıkılmış güzide evlerin kalıntıları da hala mevcuttur.

Durak köyünün elektrik, su ve kanalizasyonu büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yolu asfalttır. Köy konağı mevcuttur.

Taşlıpınar (Zekeriya) Köyü

Taşlıpınar köyü hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Taşlıpınar köyünün elektriği ve kapalı şebeke içme suyu vardır. Kanalizasyonu bulunmamaktadır. Gencek - Taşlıpınar arasındaki 4 km.lik yolu asfalttır.

Taşlıpınar (Zekeriya) Köyünün Tarihçesi

737'de Alaiye'de (Alanya) Kıbrıs nüfuzu hâkimken Karaman'da kaynaşmalar başladı, bu tarihlerde Osmanlılar henüz oturmamış 38 yıllık bir geçmişi olan zayıf bir beylikti. Hamitoğulları bu durumdan faydalanmak isteyerek Seydişehir ve Beyşehir'i ele geçirdiler ve Bozkır'dan Alanya'nın kuzeyine kadar uzandılar.

Hamitoğulları, Uluborlu ve Eğridir'den bu kadar uzak şehir ve kaleleri müdafaa edemeyeceklerini anlayınca Kıbrıs'ın muhtemel bir taarruzunu düşünerek, Seydişehir ve Beyşehir'i Küpe Dağı hudut olmak üzere Osmanlılara para mukabilinde sattılar. Bu tarihten sonra Hamitoğulları, Osmanlılarla ilk defa komşu oldular.

876 yılında Gedik Ahmet Paşa zamanında Alaiye(Alanya), Akseki ile beraber Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır.1460 yılında padişah Fatih Sultan Mehmet,

İstanbul'un fethinden sonra çıkardığı bir fermanla, düşmandan alına topraklara aşiret halinde gezen Türkmen boylarının derhal mesken edilmesini buyuruyor. Bu ferman gereği, Türkmen aşiretlerinden 1460'ta Zekeryeli, Sofulu, Tekyeli(Takyeli), Hacı Karalı, Kitreli, Yalçılı, İrikli aşiretleri gelip bu yerlere yerleşmişlerdir.

Zekeriya köyü kurulmasının 876 (1460)'ya rast geldiği tahmin edilmektedir. Belgelerde iyi at sürücü oldukları, güzel, seçkin atlara sahip oldukları ve kızları için başlık parası aldıkları bilinmektedir.

Zekeriya köyünde, Türkmen aşiretlerinden Zekeryeli aşireti gelip yerleşince 876 sene önce burada ilk karakol kurulduğu, bu bölgenin Zekeriya Efe'den mutebil olduğu bilinmektedir.

Bu bilgilerin İstanbul Beyazıt Kütüphanesi'nde Osmanlı Tarihi kitabından çıkarıldığı, Zekeriya köyünün isminin Zekeriya Efe'nin kendi isminden geldiği kayıtlardadır. Köyün o günkü şartlarında karakol olarak önemli bir konuma sahip olduğu, bölge sorumlusunun adıyla anıldığı gibi Zekeriya Efe olduğu, Zekeriya Efe'nin aynı zamanda oldukça bilgili ve ulemadan olduğu kayıtlarda mevcuttur.

Bugünkü yerleşim yerlerinde Adil Göksu'nun evinde bulunan taş yazıtlarından 120'de Romalıların elinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Uzun yıllar Bizanslıların elinde kaldıktan sonra 737'de Alanya'da Kıbrıs nüfusu hâkimken Karaman'dan gelmiştir.

Zekeriya Efe'nin bedduası olduğu ve köyün bundan dolayı gelişmediği rivayet edilir. Bedduasının sözleri:

- Emdiğin süt zehir zıkkım olsun,
- Odun ocağın kör olsun,
- Allah gazabını vere,
- Sen domuz olasın muzur muzur gezesin,
- Yağlı kurşunlara gelesin, inşallah,
- Ölüm döşeğinde yatasın emi.

Zekeriya köyünün kurulmasından günümüze kadar on yüzyıl geçtiği ve köyün Osmanlıların kuruluş yıllarına kadar uzandığı ve köyün dağlık oluşu ve Zekeriya Efe'nin bedduasıyla gelişmediği, Osmanlıların Anadolu'yu fethiyle Osmanlılara geçtiği rivayet edilir.

Uğurlu Köyü

Eski adı Olduran'dır. Uğurlu Köyünün elektriği olup içme suyu yetersizdir. Kanalizasyonu da yoktur. Akseki yol kavşağına kadar olan yolu asfaltlanmıştır. Köy konağı tamamlanmıştır. Öğrenciler buradan daha gelişmiş olan Durak köyündeki ilköğretim okulunda taşınalı eğitim sistemiyle okumaktadırlar.

Tepearası Köyü

Tepearası köyünün elektrik ve suyu mevcut olup, içme suyu yetersizdir. Köyün kanalizasyonu olmayıp, 4 km.lik yolu asfalttır. Köy Konağı tamamlanmıştır.

I. BÖLÜM

HALK ANLATMALARI

A. MASALLAR

Masal, özellikle çocukluk yıllarımızda hayal dünyamızı zenginleştiren, bize ister hayvanlar isterse insanlar vasıtasıyla olsun daima iyiliği, güzelliği öğreten bir anonim halk nesridir.

Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı Türkçe Sözlük'ün masal maddesi şöyledir: “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye.” (TDK, 2005:1349) Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'inde ise mesel şeklinde ifade eder ve: “Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye.” Şeklinde tanımlar. (Devellioğlu, 2001:625)

“Masal, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” (Sakaoğlu, 1973:5)

“Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı diye tanımlanır.” (Boratav, 2003:95) Pertev Naili Boratav, Halk Edebiyatı Dersleri adlı eserinde, masaldan bahsederken ayrıca: “Masalı tavsif eden şey, onun şahıslarının, mesela perilerin, devlerin, cinlerin, ilh... Harikulade vafından çok, bu şahısların “gayri şahsiliği”, yani muayyen şahsiyetleri temsil etmemeleridir, bundan başka masalda, vakanın geçtiği yer de gayri muayyendir (belirsizdir).” Der. (Boratav, 2000:175)

“Türk dünyasında masal karşılığı olarak daha çok dört kavram kullanılır. Bunlar, Türkiye ve Balkanlarda, “mesel”, “masal”, “hekat”, “hikâye”; Kuzey ve Güney Azerbaycan ile Kafkasların büyük bir kısmında “nağıl”; Hazaar Denizi'nin doğusundaki Türk ülkelerinde (Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Uygur / Doğu Türkistan) ise “ertek”, “erteği”dir.” (Alptekin, Sakaoğlu, 2005:53)

Masalın diğer bir tanımını da Şükrü Elçin yapmıştır: “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi” (Elçin, 1986: 368).

“Bizim de bir masal dünyamız var; uçsuz bucaksız bir dünya bu! Kel Oğlan'ı da içine alır, Köroğlu'nu da; peri kızını da içine alır, dev anasını da; seni de içine alır; beni de;

gene de bir fındikkabuğuna sığar, yedi dünyaya sığmaz... Oturup bunları dinlemekle kalkıp şu dünyayı dolaşmak bir bence...” (Güney, 1982:5)

Vladimir Propp, sadece olağanüstü masallar diye adlandırılan “gerçek anlamdaki” masalların sınıflandırılması konusunda şu fikirleri öne sürmüştür: “Olağanüstü masalların konuya göre bölümlenmesi, ilkece, kesinlikle olanaksızdır. Bu bölümlemenin de, ulamlara göre yapılan bölümleme gibi yeniden gözden geçirilmesi gerekir.” (Propp, 1985:17-18) Bu sözüyle, halkların bilimi üzerinde ünlü bir eseri olan Wunt’un sınıflandırmasını eleştirir.

Antti Aarne, masalları üç kısma ayırmaktadır:

1. Hayvan masalları
2. Asıl masallar
3. Fıkralar (Sakaoğlu, age.:69)

Aarne’den sonra Stith Thompson, bu tasnifin genişletilmesi gerektiğini düşünerek, masalları şu şekilde yeniden tasnif etmiştir:

1. Hayvan masalları
2. Asıl halk masalları
3. Güldürücü hikâyeler, Nükteli fıkralar
4. Zincirlemeli masallar
5. Sınıflamaya girmeyen masallar. (Sakaoğlu, age.:72)

Bunların dışında sözü edilmeye değer diğer bir tasnif, Fransız halkiyatçısı Gédeon Huet’ninkidir:

1. Harikulade hikâyeler
2. Realist hikâyeler
3. Tuhaf hikâyeler
4. Kahramanları hayvan olan hikayeler (Sakaoğlu, age.:72)

Ali Berat Alptekin, “Hayvan Masalları” adlı eserinde, masal için şöyle bir ifade kullanmıştır: “Halk edebiyatının anlatmaya dayanan türleri arasında yer alan masallar; bazen uyumayan çocukların rüyalar âlemine dalmasına, bazen gençlerin eğlenmesine,

bazen de bir araya gelen dostların güzel vakit geçirmelerine vesile olmuştur.” Alptekin, hayvan masallarını şu şekilde sınıflandırmıştır:

- “1. Tekerlemeler
2. Vahşi hayvanlar
3. Vahşi ve evcil hayvanlar
4. Vahşi hayvanlar ve insan
5. Vahşi-Evcil hayvanlar ve insan
6. İnsan ve evcil hayvanlar
7. Kuş ve insanlar
8. Evcil hayvanlar
9. Zincirleme masallar” (Alptekin, 1991:VII)

Bizim derlemiş olduğumuz tek hayvan masalı olan “İlanıla Tilki” de bu sınıflandırmada “Vahşi hayvanlar” bölümüne uygun düşmektedir.

Masalların kaynağı hakkındaki görüşlerini belirtirken, Saim Sakaoğlu, şunları söyler: “Hiçbir masal ilk günkü şeklini koruyamamıştır, koruyamaz da. Ancak masalın çatısı aynen korunur, onun etrafındakiler değişir.” (Sakaoğlu, 1999:10) Bizim derlediğimiz masallar da bu görüşü desteklemektedir. Masal, söylene söylene ya şekil değiştirmiş ya da bazı kısımları unutulmuştur. Bu durum, masalın ilk söylendiği şeklin yazılmasına engeldir. “Saçı uzun syran gadın” masalını bu duruma örnek gösterebiliriz.

M. Güner Demiray, “Türk masalları Türk yeteneğinin, Türk zekâ gücünün ürünüdürler. Bu masallar incelendiğinde birçok tip ve kahramanları saptamak olasıdır.”(Demiray,1988: 43)Der ve bizim tesbit ettiğimiz masallarda da buluna şu tipleri açıklar:

“Padişah tipi, masallarda yaygındır. Bunlar görkemli saraylarda otururlar, oğulları, kızları vardır. Kızları perilerle ilişki kurarlar, oğulları güzel kızlara âşık olurlar.” (Demiray, age.:43)Bizim derlediğimiz “Patışah ile dünya güzeli” masalında, padişah, altı-yedi köye sahip olan kişidir ve dünya güzeli kıza kendisi âşıktır. Yöremizdeki masallardaki diğer tipleri:

“Devler de Türk masallarının önemli tiplerindendir. İri cüsseli, fizik ve ruh bakımından insan ve insanüstü arasında birtakım özelliklere sahiptirler... İyilikçi, yardıma

koşan Zenci Arap, kötülük eden, arabozan, büyü yapan Cadı Karıları, Küp Cadıları...”(Demiray, age.:43-44) şeklinde tasvir eder.

Derebucak'ta bu geleneği devam ettiren kişi sayısı yok denecek kadar azdır. Masalların başında, ortasında veya sonunda masal tekerlemeleri pek az kullanılır. “Evvel zamanında, evvel zaman içinde galbır saman içinde” gibi kısa girişler yapılır. Tespit edebildiğimiz bir adet masal başı tekerlemesini de, tekerlemeler bölümüne yazdık.

1. Dünya Gözeliyle Beğ Oğlu

Evvel zamanında üç kız varmış, oduna getmişler.Oduna gedeler, orda kızın birisini gollar geliller odunda.Gız da dünya gözeliymiş.Bi gavak varmış, bi pınar varmış.Başında:

-Gavağım eğil, gavağım eğil, ben çıkıyın da sen doğrul, der dünya gözeli.

Çıkar çevr'eylerimiş, çevr'eylerimiş. Bi deliğannı oğlan varmış avlanan.Ağlarımış gız orda. Oğlan bu gızı alır gelir oraya.

-Ben seni Allah'ın emri alacan, der.

Gız annadır başına gelenleri.(Oğlan)getirir oraya gor.Gıza:

-Ben bi avlanıyın geliyin, sen burada dur da, der.

Gız:

-Eğil gavağım eğil, ben çıkıyın da sen doğrul, der. Yarın öylen seni burada beklerin, der dünya gözeli.

Apdallar da otururumuş gırdı. Oğlan avlana gider. Ertesi gün oğlan geleseye gadar bi abdal gızı suya gelir oraya. Miyara bi şevk vururumuş. İçine eğilir bakar, bi şey yok. Doğrulurumuşumuş, gavağın başında bi dünya gözeli var. Evel zamanda o, tesarufan(tesadüfen) eğil dedi mi, eğilirimiş ağaç, doğrul dedi mi doğrulurumuş.

Apdal gızı şavkın gözeliğine:

-Bu gözellik böyle bende var da ben burada ne hizmetçilik yaparın, deyi gülbüleri çarpmış yere gırmış. O gırdıksıra gülbüleri, yokarıdaki gavaktan seslenmiş:
-O gözellik sende değil, bende. Gırma gülbülerini yazıgetme, demiş. Eğil gavağım eğil, ben çıkıyın da sen doğrul, demiş.

Çıkar işde, Apdal gızı:

-Yat başına bakıveriyin, senin başına bakıveriyin, derike apdal gızı dünya gözelini keser.Gandırır, keser atar.Öğde anadır:

-Nişannım gelecek, felan yerde galdımdı, işde şu vakıt gelecek, der.

(Gulağının altında çivi varıymış da, Apdal gızı çekmiş de dünya gözeli guş olmuş uçmuş.)

Abdal gızı dünya gözeli gibi çevr'örmesini bilmezimiş, gendi halına sokar çıkarır. Oğlan gelir:

-Eğil gavağım eğil, der.

Gavak eğilir, gız iner. Oğlan:

-Sen ya böyle nişledin, der. Apdal gızı:

-Nişliyin, der. Yayın(yazın) tandırında beni godun getdin garardım, kül oldum ıssıcakdan. Yandım gavrıldım bu hala girdim, der beğ oğluna.

(Dünya gözeli uçdu getdi gayrı ya)

Dursana, dünya gözeli uçup getmemiş. Akmış. Bi gavak bitmiş. Apdal gızı Allah'ın emriyle evlenmiş, iki çocuğu olmuş ekiz. Apdal gızı oğlana:

-Hadi beşiklik kes gel, demiş. Oğlan:

-Nerden kesiyin?

Allah bu edeceği, tesarufan(tesadüfen) o dünya gözeline başı bi gül bitmiş, gövdesi bi gavak bitmiş. O miyarın olduğu yerde. Ora varır, gavağı kesdirmiş. Getirir ordan bi beşik oymuş, gülü getirmiş başına dakmış. Oğlan beşiği eve getirmiş.Apdal gızı bilmiş, gülü saklamış.Gızın ebesi varıymış anası yoğumuş da.Getirir gızı, ordan yongaya gider. Yonga toplar gelir. O gülü apdal gızından alır nasıl gandırısa. Gayrı orda dururka Allah tarafından o dünya gözeli dūrūr orda. Ebesi de bilemezimiş gayrı. Dūrūr.Çok ya, aklımda galmamış neresinden dūrūdūğū.Gapının ardına sinerimiş, gelir yemeği bişiririmiş.Siler süpürürümüş.Evinin içi nur gibi galır, yemeği bişer.Bi tütü varıymış.Garı bi türlü bi haf sezememiş.Veram olup gederimiş o beğ oğlu.Dıkı durur dururumuş, bi bülüç uçmuş getmiş.O gül, ebenin başından gayrı bi guş olmuş getmiş:

-Bi beğ oğlu apdal gızını aldı, derimiş.

Heç durmaz, oğlan bi yere gederimiş:

-Bi beğ oğlu apdal kızını aldı, derimiş o bülüş.

Gızın gafasıymış gayrı, o gülden. Ey Yarabbi! Garı:

-Nişliyin, nere gediyn, deyi danışırımış, danarımış.

Bi hocaya varmış danışmış. Hoca:

-Kimseye deme bakalık, demiş.

Bi gün öyle, iki gün öyle derike bi bakmış. Sinmişimiş.Gızının gızıymış gayrı, ebesiyimiş.Çıkıverir:

-Vay gızım, der.Sen nişledin böyle?

Dünya gözeli annadır başına gelenleri gayrı, hekayeleri ebesine.İşde böyle böyle der, benim başımı kesdi der.Başımda gül bitdi, o guş oldu, uçdu getdi der.Ebesinin elinden uçmuş getmiş guş olmuş da o gül gayrı.Ordan geder bi müjde yapar beğ oğluna.Beğ oğlu geder, kör atın guyruşuna çocuklarını –iki çocuğu varımışımış ekizler- , apdal kızını çakıverir. Gırk gün gırk gece düğün eder.O gızı, dünya gözelini almış.Meselenin sonu burada bitdi.

2. Dev İle Gız

Evel bi boncukcu dede varımış.Meğer boncukcu dede devimiş.Boncuk sata gelirimış bi köye:

-Bi boncuk veriyin, derimiş, gız çocuğunun birini gandırır götürürümüş.

Yedi gız varımış bi yerde.Hepisinin kökünü alasaya götürmüş getmiş.Güççük gızın bi tılsımlı yavrusı varımış, kedi yavrusı.Onu heç yanından gomazımış.Goynunda daşırımış.Götürmüş getmiş.Götürür dev hepsini keser yerimiş.Üle gız bi bakarıkı kızlar bi evde memesinden asılıymış.Dev dahı getirir bi yemek gor gayrı.Hepsini kesmiş de hepsini yememiş.Meğer adam etiyimiş.Otuz kedisi varımış adamın.Gız kerametliymiş, güççük gız.

Yanında kedisini götürmüş saklarımış.Kimse bilmezimiş.Kedi yavrusı goynunda saklı.Dev hepsini kesmiş, kızların altısını.Sıra güççük gıza gelmiş.Dev:

-Adam eti yen mi, demiş.Gız:

-Yerin, demiş.

Öteenlere teklif etmiş,yemiyiz demişler.Onları hep kesmiş, asmış.Meğer daşırımış köylerden öyle senelerce.Dediğim yerin altında mınara(mağara) varımış.Mınaraya

götürmüş.Gale varımış mınaranın içinde.Hep kızları, erkekleri gandırır, götürür orda keserimiş.

O devde de tılsımlı barmak varımış.O barmağı kim yerise seslenirimiş garnında.Ben yemen adam etini deyenı deyenı kesmiş.O gız çocuğı, güçcük şey:

-Yerin, demiş adam etini, getir bakalım, demiş.

Amma dev o barmağı verir, yer sınadırımış.dev:

-Barmak nerdesin, derimiş.Barmak:

-İşde; çulun altındıyın, sobanın altındıyın, deyverirmiş.

(Dev kıza parmağı yemesi için verince) Gız getirir bi yol o kedi yavrısına veriveri barmağı.Kedi yer.Dev gene:

-Barmak nerdesin? demiş. Barmak:

-Issıcak garın içerisinde yatırın, demiş.(Dev de bunu duyunca):

-Hah,sen benim aradığımın, buldum gayrı, Allah'ın emri seni ben alacan, ailemsin, demiş.Ben kırk gün kırk gecedirsin dünya yüzünde gezerin, uykusuzun gece gündüz, demiş.Beni kırk gün kırk gece uyandırma, demiş.

Gayrı dev kökünü kesmiş ya(esir aldıklarının), (kapısını) açıvermiş, gız heyran galmış. Kimisi diriyimiş biliyon mu? Deliğanlılar merçeminden(perçeminden) aslı, diriyimiş, ağlaşılarmış o galenin içinde. Dev:

-Al, kimseye teslim etmedim, demiş.

Gırk odası varımış. Gırk odanın anahdarı çatlı birbirinde, gıza teslim etmiş.Gızın bir tılsımlı mendili varımışımış.Devin isdüne örtüvermiş gız.Bayılmış gayrı, üyümüş. Allah tarafından o da ya gayrı.Gızın kerametiymiş.Kedisi de varımış yanında.Açar bakarıkı, hep onları salar salar, o diri şeyleri.

-Hadin, ardıma düşün, gaçalımın, der.

Köye deliğannının ikisini yollar.Biriksin deliğannı.Basgın gelsin.Bu devi ataşlayalım delikde.Ağzına çıksınlar.Çıkacağıımız gün birlikde..Gız da son gününde uyansın deyi o mendili almış gayrı.

Maşar(mahşer), köy, dünya yüzü biriğir deliğin ağzına. Geliller, geliller, biriğirler. Herkes buçaklanır, silahlanır. Gız çıkıncaya yakın dev ardından geliverir amma nara

vurarak.Ordan bi cenge girişiller deliğin ağzında.Gahbe devi yediye beleller, keseller.Aldıklarıyla gurtarıllar.Amma çok adam telef etmişler.

3. Patışah İle Dünya Gözeli

Evel zaman içinde galbır saman içinde bi hekaye varımış.Üç dünya gözeli varımış. Üç bacıymış.Halı dokullarımış.Masal gonusullarıka patışah dinnerimış.İşde, patışah varımış, gız ararımış.(Kızlar kendi aralarında)

-Ben varacan alsa,dellermiş.o ben varacan, o ben varacan dellerike patışah çıkar varır:

-Senin zanetin(zanaatin) ney? Der birine.

-Ben halı dokurun amma altına sermeye gıyaman, der. Biri deriki:

-Ben şu gadar gözelin, işde, bakmaya gıyaman, der. Biri der:

-Ben bi altın başlı oğlanla gümüş başlı gız dünyaya getiriverecen, der.

Üçünü de alır Allah'ın emri.İki bacı...O bi yemek bişirir, orta barmaklarını yemişler.Ötekinin de bakmaya doyamamış yüzüne.Gız üzerlenmiş.Gözelliği vurmuş gadının yüzüne güçcük bacının.Sınışamamışlar.İki bacı:

-Biz bunu nişleyelim? Bu bizi goğuverir(kovuverir), boşuyuverir patışah bizi.

Meşveret(fikir alış-verişi) eder gayrı iki bacı.Bi cadı garı varımış. Cadı garıyı çığırılar geliller.Gayrı ayı günü bitmiş Allah'ın emri.Yakında çocuk olacağımış.Gözelliği vurmuş garının yüzüne.Bunun dediği hakikat(diye düşünmüşler).Patışah da garıya bir ikram yaparımış gayrı.Heç “Şurdan kak, şura otur” demezimiş.

Cadı garıyı çığırılar geliller, çekememişler.Cadı garı:

-Nişleyeceksiniz, iki köpek eniği bulun gelin gözü açılmamış, der.Çocuk dünyaya gelirike barabar çarasıyla bi keseye gatin, der.Sandıklan, felan yerde -işde Gembos Ovası'na- guyuya atın, der.

-Garıyı nişleyelim?

-Garıyı da eşiğin altına yedi gat muşambaya sarıp gömün, der.

Allah'ın emri dünyaya gelir iki dünya gözeli: Biri gümüş başlı bir oğlan, biri altın saçlı bi gız çocuğu. Yüzüne bakılmaz. Soğna gayrı nişleyelim? Köpek eniklerini goyveriller.Alıllar çocukları çarasıyla bi kesenin içine gatallar, sandığa gatallar,

götürüller.Gembos Ovası'nda -temsil olmasın- bi guyuya, yol içiymiş amma, atıveriller, geliller.Patışah:

-Bakıyın senin çocuklar ne oldu? Der. Cadı garı:

-Ne olacak, senin dünya gözeli meydana getirecek avrat, iki köpek eniği doğurdu, der.Lengirdeşip durullarımış.Garı bayılmış.Yanna goyvermişler.Bi nalet okur patışah evden yerden öte.Getirir yedi gat muşambayı garıyı bir sarar, eşiğin altına gömüverir yalancı çıkdı deyi.

O günner geçer, bu günner geçer, geder... İki gadı geliverirmiş. Gadının biri bila veledimiş, birisi zengin. İkisi de zenginimiş de. Birinin çocuğu yoğumuş. Eğililler bi sandık var. Biri demişiki, o zengin şey, dünya tamahı:

-Malısa benim. Çocuksuz şey demiş:

-Canısa benim.

Çıkarıllar bakalar, iki dünya gözeli çocuk var. Alıllar. Mal isdeyen:

-Hıh, senin dediğin oldu, der. Amma çekememiş. (Can isteyen)Götürür geder ailesine teslim eder. Beyidir.

-Bu çocuklara eyi bak, der. Bunlar bizim Allah'ın emri evladımız.

Beyidiller(büyütürler).Gız da dünya gözeli, altın saçlı; Oğlan da gümüş başlı, o da dünya gözeli yüzüne bakılmaz... Oğlan gayrı on sekizine dolmuş. Silahını omuzlar, ava gederimiş.

Orda da bi cadı garı varımış, heç durmazımış. Çekememiş:

-Siz burada geçinemeyeceksiz, derimiş. Durur durur:

-Hay anasız babasızlar, deyi çığırırımış. Avrat(kadının eşi) da öyle çığırırımış. Gız, gardaşına deriki:

-Bu garı bizim anamız değilimiş. Anasızlar, babasızlar deller bize. Avrat gıza:

-Patışaha bi sor baalım(bakalım) ağa, der. O cadı garı öyle demiş bunları goğ(kov) deyi.

Gız, annadır, sorar “Bizim babamız anamız nerde?”deyi.

-Felan yerde sandıkda bulmuşlar sizi, demişler.

(Kız ile oğlan oradan ayrılıp yola koyulurlar.)Ordan gederike gederike öğüne bi adam “Hadin ben sizi evletliğe alıyın” der, gene götürür. Oğlan bi dağda avlanırıka Hızır Aleyhisselam selam gelir:

-Oğlum, şunu barmağına dak. Felan delikte iki dünya gözeli var, der. Biri çengi, birisi güççük dünya gözeli, der.-O çenginin uzun masallarını bilemeyecen-Allah’ın emri, Allah sana yazdı.Amma gendini tanı,Gum Arapları seni helak eder, keseller der.

Çengi kısganırımış o güççük dünya gözelini, yanında dutarımış. Gıza hile yapar.Gum Arapları gızı alacaklarımış, oğlana vermeyecez deyi kısganıllarımış.Oğlan gözelimiş ya.Çengi, gelen Gum Arapları’na:

-Hepiniz daş olun, derimiş.

Gelillerimiş, oğlanı keseceklerimiş. Hepisi daş olurumuş. Gelirimiş oğlan süpürürümüş, gene gederimiş. Gene bir öyle, iki öyle...-Daha çok hekayesi ya, bilemeyecen-

Hızır Aleyhisselam:

-Siz durman o evde, ordan gedin, der.

O cadı garı gene orayı da bulmuş, öğrenmiş.Durur dururumuş “Ay anasızlar babasızlar” derimiş gene.Öyle derike...Oğlan gız bacısıyla barabar ora varır(çengiyle dünya güzelinin olduğu yere).Gapıyı vurullar.Çengi:

-Hepiniz daş olun, der.

Hepisi daş olular,Gum Arapları, oğlan,gız...Hepisini süpürmez, gızıla oğlanı süpürür çengi.Ardına dakar o dünya gözelelini de. Orda oğlanın kerametli yüzünü çengi bir yalar. Bi yanı altından, bi yanı yakuttan, bi yanı cevahirden, yedi türlü öyle bi gonak çöker amma. Hızır Aleyhisselam gızıla oğlana:

Gızıla oğlanın babasına zabaha gadar bi gonak çöker amma, heç kimse bilemez. Varır gapısına, gapısı açılır, girer çıkar gayrı açılır, girer çıkar.Hızır deyverince oğlanla gız babalarını bulurlar gayrı.Hızır Aleyhisselem:
-Sizi böyle... böyle... atdılar. Ananız gömlü eşiğin altında. Fakat bi gaz vuracan, gazı kebab edecen, tepsiye gatacan, patışah sizi buyur edecek, gedেকেসз oraya, der oğlana. Sizin ananızı eşiğin altından baban gendi çıkaracak, der.

Patışah goca gırk köyün patışahıymış. Herkesi buyur ederımış. Oğlan “Evele ben buyur edecen” der. Köye bi teller çağırır. Getirir oğlan. Yalın Yörük gapısı açılır. Diğrenımış. Gapısı örtölürümüş. Ordan ava geder gelirimış onlarla. Bi gaz vurur gelir. Kebap eder çengi. Gavırır.

Ardına dakar onları. Golunun altından ağrı(kolunun altında taşıyarak) evele olarak sofraya onu gor.

Bilmiş deyzeleri gızıla oğlanı. Hile yaptılar ya. Gayrı oraya bi gonak çökmüş gece ya. Gendi haline yapmadan gonak çöker mi? Bi güpü düşmüş deyzelerine (kalpleri korkudan güp güp atmış). Cadı garı da varımış. Gırılıp gedellerımış.

-Nişeyelim, ağı(ağu) mı verelim biz bunlara, öldürelim mi? Deyi meşveret edellerımış.

İşde otururka masalı alıllar ucundan. Annadırlar, gonuşullarıka masalı, evel zamanında der –benim dediğim gibi- ucundan alır çengi bi annadır, bi annadır başlarına geleni artık oğlanın, gızın. Çok hekaye gelmiş başlarına...

-Çevirin gaz yanmasın, şevketlim bunu yalan sanmasın, der.İşda şo gaz! Der, kakkırırverir başlarına.(Padişaha)

-şo gızın, şo oğlun, şo cadı garı, şo bu gızıla oğlanın deyzeleri, anası eşiğin altında gömülü muşambada, der.

Orda ezil bozul oluvermiş patışah. Çeker gayrı, çıkarır gelir oğlanın anasını. Orda buz gibi dururumuş gaç seneler geçdiyse.

Patışah getirir kör atın guyruğuna dakar da, o garılar Garadeniz’e gark edivermiş. Anasını getirmiş. Oğlanıla gıza, dünya gözeline, gırk gün gırk gece düğün etmiş. Everivermiş o dünya gözeliyle. Çengi de yerine getmiş.

4. İki Gardaşın Masalı

Biri evli biri bekâr iki gardaş varımış. Büyük gardaş goyunu, atı çok severımış. Güçcük de hayırlı nasip ararımış. Bunun uçu (bunun için) ikisi de bi gün yola çıkmışlar. Güçcük böyüğe yetişememiş. Gedellerike öğlerinden bir ehdiyar gelmiş. Böyüğe sormuş:

-Oğlum nere geden?

O demişiki:

-Gazanca gederin. Sürüyüle goyun ve at alacan.

O ehdiyar:

-Oğlum hadi geri dön get. Allah sana isdediğini verdi, demiş.

O da varmış bakmış evinin öğünün bi yanda goyun, bi yanda at sürüsü duruyormuş.

Ehdiyar, güççük oğlanın öğünden gelince ona da sormuş nere getdiğini. O da:

-Hayırlı bi nasip aramaya gederin, demiş.

Ehdiyar:

-Oğlum şimdi dünyada hayırlısı galmadı ya, filan köyde bi hayırlı varıdı, onun da düğünü oluyo,hadi gedelim bi bakalım, demiş.

Oğlan ehdiyarıla barabar o köye varmış. Düğün evine getmişler. Düğün evine deliğannılar ehdiyarı gomamış:

-Bura senin yerin değil, demişler.

Ehdiyar getmiş, yeni elbiseler geymiş, deliğannı gıyafetine girip gelmiş. Bu sefer içeri almışlar, baş sedire oturtmuşlar. Deliğannılar düğün edip devlek çalıyollarımış. Ehdiyar:

-Verin bi de ben çalıyın bakıyın, demiş.

Vermişler, o da çalmış. Çok beğenmişler. Düğün yerinde bulunanlar:

-Ah şimdi bi teze üzüm olsa da bi holus alsak da yesek, demişler.

Ehdiyar:

-Eğer gelin olacak gızı bana verirsiniz ben size şimdi bezi dıker üzümü yetiştiririn, demiş.

Güyeği olacak deliğannı da orduyumuş.

-Hadi, eğer bunu yaparsan, biz de sana bu gızı verecez, demişler.

O zamanlarda verdikleri sözden dönmezlerimiş. Ehdiyar:

-Hadin bana bi üzün çekirdeği getirin, demiş.

Bi üzüm çekirdeği getirmişler. Ocaklığın toprağını eşip içine goymuş, örtmüş. Üsdüne mendilini gapatmış. Okumuş, “Âmin!” demiş. Dıkı soğna açıp bakmışlar, iki çatal bi tefek olmuş. Dıkı dahı soğna omac olmuş, dahı soğna çiçek açmış bi üzüm olmuş. Bi dahı bakıncaya gadar bu üzümler eyce böyümüş, ermişler. Ehdiyar hepisini o bi salkımın

başına toplamış. Doyasaya yemişler, bitirememişler. Gızı elimizden geçirdik deyî canları çok sıkılmış. ”Şo omacıyı çıkaralım” demişler. Sekiz-on denesi bir araya gelip asılmışlar, sökmemişler. Sonunda ehdiyarıla oğlana gızı vermişler. Ehdiyar:

-Al oğlum, güle güle geçin. İşde bu hayırlı nasip, demiş.

Oğlanı uğurluyuvermiş. Allah’ın emri, oğlan gızıla evlenmiş. Bi oğlan çocukları meydana gelmiş.

Goyunula at sürüsünün sahabı olan beyik gardaşın yanına bi gün bi ehdiyar gelmiş:

-Oğlum, ben filan yere gidiyordum, yoruludum. Bana bi at ver de gediyn, demiş. O:

-Atım yok, demiş. Ehdiyar:

-Oğlum filan yerde var ya, deyince:

-Senin uçun ta ordan at getiremen, demiş.

Bunun üzerine ehdiyar:

-Allah verdiği gibi alsın,demiş.

Geçip getmiş. Hayırlı nasibi bulan oğlanın yanına varmış:

-Oğlum beni müsefir alın mı? Demiş.

Oğlan da:

-Bir göz evimiz var amma bir bucakda sen yat, birinde de biz yatırız, demiş.

Müsefir almışlar. Ağşam olmuş, yemeğe oturmuşlar. Ev sahapları, neyleri varısa müsefirin öğüne gomuşlar. Amma ehdiyar:

-Ben heç etsiz yemek yemen, demiş.

Onlar da:

-Goyunumuz, guzumuz, geçimiz, toyuğumuz yok. Ne yapalım? Demişler.

O zaman ehdiyar:

-Ben şu çocuğunuzu barı kesip yeyin, demiş.

Hayır deyememişler. Ehdiyar çocuğu gıyıp kesmiş, yumuş, yıkamış, gazana vurmuş. Altına ataşı yakmış vakır vakır gaynamış. Yassıya doğru etin bişeceğine yakın ehdiyar, ben bi dışarı çıkıyın deyerek dışarı çıkmış. Evin gadını “Acep et bişdi mi?” deyî gazanın

üsdünden ziniyi galdırınca çocuğun gıpgızıl altının içinde oynadığını görmüş. Ehdiyar da bi dahı gelmemiş. Ev sahapları çok sevinmişler.

Goyunula at sürüsüne sahap olan gardaşın sürüleri bütün gırılmış. Bu ehdiyar, iki gardaşın öğde garşılarna çıkan ehdiyarımış. Onları sinamaya gelmiş. Eyi galpliye vermiş, kötüden almış.

5. Tak Tak Eden Gabacıklar

Evel zamanda bi anayla bi övey gız varımış, bi da baba varımış. Övey ana babasına:

-Bu gızını götür nere götürecekse. Ya bu gızı dağa daşa goyacaksın ya da benden terk olacaksın, demiş.

Böyle deyince, baba gızına:

-Haadi gızım senile filan dağa –mesela Öteyaka’ya- oduna gedelim, demiş.

Gedeller, oduna varıllar. Babası:

-Ben nem yere bi tak tak goyacan, sen o takıltının yanına gadar gel. Varır bir ağaca gabak asar.

Gız babasının geriye gelmediğini görünce figan feyraz ederimış. Çocuk varmışımı o takıltının yanına babası yoğumuş:

-Tak tak eden gabacıklar

Beni aldadan bobacıklar, demiş.

Oraya bi adam irast gelir:

-Sen kimlerdensin gızım? Der. Gız da:

-Beni bu dağa bobam salıverdi, demiş. O adam da:

-Sen bana varın mı? Der. Gız da:

-Varırın amma üç çocuğum olacak. Birine “Neyidik” birine “Neye döndük” birine “Neylere dönecez” deyecez, demiş.

O adam bir ocağa dede olur. Gızın üç oğlu olur. Üçüne bu üç ismi verir. Gızın babası, salıverdiği gızına üç oğlu olduğu için deşirliğe varır.

“Bir dede geldi, sadaka isder” deller. Gız çıkmış bakmışımı baba evladı bilememiş amma evlat babayı bilmiş. Dedeyi içeri alırlar, garınlarını doyurmuşlar. Gız:

-Sen beni tanıyabildin mi? Der. Baba:

-Tanıyamadım, der. Gız:

-Ben filan yerde goyup getdiğin gızının, der.

Gızın övey anası artık bi gocagarıymış. Babası gıza:

-Get ananı filan dağa salıver, demiş. Gelin, övey anayı isdememiş gayrı. Babası gızın Övey anasını öldürmesi uçu oğluna buyumuş. Oğlan da, anasına gedip:

-Gel, senile bi oduna varalım gelelim Öteyaka'ya demiş.

Gedeller, Öteyaka'ya varıllar. Oğlu:

-Ben seni kesecen, der.

Neyse, namaza durur. Namazı bitirir, selamı evele sağına verir, soluna veririke:

-Senin içindeki gömleği alacan, der. –Alıp getirip de bana ciğerini yedirecen demiş adam-

Oğlanın gederike ayağı bacağı şöyle daşa çarpılır, çarpılınca:

-Vay anam vay, demiş. Elindeki ciğer de:

-Vay ciğerim vay, demiş.

-Ha can ciğeri vurdum işde, der. Gelir oğlan adamı öldürür. Uzun lafın kisası.

6. Saçı Uzun Seyran Kadın

Evel zamanda üç çocuk varıymış. Saçı Uzun Seyran Kadın'ı aramaya çıkmışlar. Bu üç çocuk gede gede bi yere gedeller. Bi ona varır soralar bi ona varır sorallar : “Sen Saçı Uzun Seyran Kadın mısın?” dellermiş. Vara vara bir b... böcüsünün yanına varıllar. Meğer Saçı Uzun Seyran Kadın, bi b... böcüsüymüş.

7. İlanla Tilki

İlanla tilki arkadaş olmuşlar. Nehre varmışlarıymış, ilan tilkinin boynuna dolanmış, nehri geçmeye başlamışlar. İlan yavaş yavaş tilkinin boynunu sıkmaya başlamış. Tilki:

-İlan gardeş, o gara gözlerini bir göresim geldi, demiş.

İlan başını uzadınca tilki boynundan ısırılmış. Sudan çıkışlak ilanı dümdüz uzatmış yere:

-Böyle dopdoğru dur, demiş.

B. EFSANELER

Efsaneler, gerçek olduğunu ve yaşandığını düşündüğümüz, olağanüstü olaylarla süslü ancak yer ve kişileri gerçek yer ve kişilerden seçilen, inandırıcı hikâyelerdir.

“Efsane kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür.” (Boratav, 2000:122)

“Efsanenin en iyi bilinen ve diğer pek çok tarifi dayandırıldığı Grimm Kardeşlerin tarifi şöyledir: Efsane, gerçek veya hayali muhayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.

Bu tarif, üç ana unsuruna içine almaktadır:

1. Efsane, anlatıcının tarihi zaman kavramı içinde uygundur.

Şöyle ki:

a) Efsane, muayyen bir tarihi (gerçek veya hayali) hadise ile birleştirmiştir.

b) Efsane, muayyen bir şahısla, yani bir ad verilen tarihi (gerçek veya hayali) bir şahsiyet ile birleştirmiştir.

2. Efsane, anlatanın coğrafi alan kavramına uygundur. Yani, o, belirli bir yerle birleştirilmiştir.

3. Efsane hakiki bir hikâyedir. Gerçi o, tabiatüstü hadiselerle iş görür ama anlatıcıları tarafından ona inanılır. Onu anlatanın ve dinleyenin hakiki dünyasına mahsusmuş gibi itibar edilir. Bu hususu masalla mukayese ederek şöyle diyebiliriz: Peri masalları da tabiatüstü hadiselerle iş görür fakat anlatıcıları ona inanmazlar.” (Sakaoğlu, 1992:9)

Şükrü Elçin ise, efsaneyi tanımlarken şöyle bir ifade kullanır: “İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az-çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: Usture, Farsça: Fesane, efsane, Yunanca: Mitos, mit kelimeleri ad olarak verilmiştir.” (Elçin, 1986:314)

Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde ise efsane şöyle tanımlanır: “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâyeye, söylence.” (TDK, 2005:603)

“Efsane, gerçek veya hayali olay, olağanüstü özellik gösteren insan, coğrafi mekân, yer yahut bir varlık hakkında anlatılan kısa hikâyedir.

Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü ve halk edebiyatının yaygın bir anlatım türüdür. Bunun için efsane halkın kültür ve inanç dünyasının bir parçası olarak, toplum içerisinde yaygın biçimde anlatılmaktadır. Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler efsanedeki olay ve kahramanın gerçekten olduğuna inanırlar. Zira efsanenin temelinde inanç vardır. Hatta, anlatıcı efsanenin gerçek olduğunu yer göstererek kuvvetlendirici söz ve kanıt /iz ile izah etmeye çalışır. Efsane, fıkra ve atasözü gibi yeri geldikçe, bir ders vermek, ibret almak, (dini efsanelerde) kıssadan hisse çıkarmak, yol göstermek, açıklama yapmak veya konuya canlılık katmak için anlatılır. Anlatılan her efsanenin içinde olay, motif, insan, yer, olağanüstülük, inanç ve kısmen kutsallık vardır. Efsanenin yaygın biçimde anlatılmasının birinci sebebi: İnsanların olaya veyahut olayın kahramanına inanması ve ona gerçek gözüyle bakmasıdır. İkincisi: efsanenin kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış kuralları, özel biçimi olmayışı ve günlük konuşma diliyle anlatılmasıdır. Çünkü efsane tabiatüstü bir olayın takdimi, basitçe hikâye edilişidir.” (Alpaslan, 2006:XI-XII)

Milletlerarası çapta yapılan ve kabul gören efsane tasnifi şu şekildedir:

I.Dünyanın yaratılışı ve sonu (Kıyamet) ile ilgili efsaneler

II. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler

III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler / mitik efsaneler

IV. Dini efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler (Sakaoğlu, age.:18-19)

Boratav ise efsaneleri şu şekilde sınıflandırır:

a) Yaradılış efsaneleri

i) Oluşum ve dönüşüm efsaneleri

ii) Evrenin sonunu (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler

b) Tarihlik efsaneler

c) Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

d) Dinlik efsaneler. (Boratav, 2000:123)

Yöremizde tespit ettiğimiz 9 adet efsaneyi aşağıya aktarıyoruz:

1. Yünlü Dağ-Sırçalık Efsanesi

Vaktiyle Yünlü Dağ'da bir “gâvur” yaşarmış, para kesermiş. Yünlü Dağ'ın tam karşısında 5-6 kilometre uzaklıkta da –Sırçalık'ta- bir çiftçi yaşarmış.

Günlerden bir gün, kıtlık baş göstermiş. Yünlü Dağ'daki adam nesi var nesi yok yiyip içmiş ama yiyeceği bitmiş ve açlıktan ölecek duruma gelmiş. Kestiği paralardan bir eşek yükünü Sırçalık'taki adama götürmüş. Götürdüğü altın, gümüş gibi paraları verip yiyecek almak istemiş. Yünlü Dağ'daki adamın getirdiği gümüş, altın paraları yanında duran köpeğin önüne dikmiş adam. Köpek, koklamış ama yememiş. Sonra yanında bulunan ekmeklerden birini önüne atmış, köpek ekmeği bir hamlede yemiş. Adama dönüp:

-Gördün mü? Senin paraları köpek bile yemiyor, çiftçilikle uğraşırsan daha iyi edersin, demiş.

Dede, ekmeği adama vermiş ve bir eşek hediye etmiş. Eşegin, sırtına da götürebileceği kadar un yüklemiş.

(Yünlü Dağ'ın Akçalar beline bakan yamacında bir mağara vardır. Bu mağaraya halk arasında “Gâvur ambarı” denir. Mağaranın kapısı harçlı bir yapı ile kapatılmış.) (Durmuş, 2000:3)

2. Yer Adı Efsanesi: Böğet

Derebucak sınırları içinde “Balat İni” denilen bir mevki vardır. Vaktinde orada yaşayan insanların başında bir in beyi varmış. O halk da onun emri ile hareket edermiş. İnden beş yüz metre aşağıda çay üzerinde “Köle Öldüğü” adlı bir dik kayanın olduğu yerde küçük bir böğet (gölleşmiş su birikintisi) varmış. Oradaki yüksek kayanın başında indaki halkı ve in beyini beklemek (korumak) için gece-gündüz nöbetçi dururmuş.

Bir zaman, yabancı bir kavim tarafından o nöbetçiler öldürülüp o göle (böğete) atılmış. O tarihten sonra, oranın adı “Köle Öldüğü Böğet” olarak kalmıştır.

Bu efsanenin, Bizanslılar zamanından kalma olduğu söylenir.

3. Yer Adı Efsanesi: Durak Adının Verilmesi

Durak Köyü yakınlarında Erenler Tepesi adlı bir tepe ve ağaçlandırılmış, bakımlı ve büyük bir mezarlık vardır. Aynı bölgede tahta, yarı yıkık binalar da vardır.

Vaktiyle bu hanlarda kervanlar kalırmış. Durak Köyü, Rize beli, Akçalar beli, Manastır beli, Teke beli, Gencek beli, Huğlu darı gibi geçitlerin tan ortasındadır. Bel

denmesinin sebebi, iki dağ arasında olmalarıdır. Bu bellerden geçen kervanlardan hangisi olursa olsun akşam saatlerinde köye ulaşmış olurlar. Eskiden geceleri yolculuk yapmak güvenli olmadığından ve yorucu olduğundan, geceyi burada geçirmek ve hayvanlarını dinlendirmek, yemlemek zorundaydılar. Bu sebeple bu köyüm adı Durak köyü olarak kalmıştır. Durak köyü halkı bu insanların ve hayvanların ihtiyaçlarının tümünü hiçbir karşılık beklemeden karşılarılmış. (Durmuş, 2000:4)

4. Yer Adı Efsanesi: Kirli

Beyşehir Gölü, bazı zamanlarda su kaçırmakta –Anamas Dağı’nın eteklerindeki deliklerden- ve tüm göl boşalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Selçuklular döneminde de böyle bir olay olunca, o zamanki düşünürler, gölün su kaçıran kısmına yün ve kılları pise, katran, kül ile karıştırarak çuvallara doldurup deliklere atarlar. Suyun kaçmasını önlemek isterler ve çevredeki köylerden bu malzemeleri toplamaya başlarlar.

Denemeler sırasında görülür ki kirli yünden ve kıldan yapılan malzeme daha iyi sonuç vermektedir. Araştırmalardan sonra kirli yünün –şimdiki adıyla- Durak’tan geldiği anlaşılır. Oradaki yetkili de çevresine emir verir:

-Bundan sonra yün ve kıllar kirliden gelsin.

Bu olaydan sonra köyün adı da Kirli olarak anılmaya başlandığı söylenmektedir. (Durmuş, 2000:253)

5. Yer Adı Efsanesi: Dalayman

Çamlık kasabasının eski adı Dalayman’dır. Köyün yaklaşık olarak 470-480 sene önce kurulduğu söylenir. Köyün kuruluş efsanesi şu şekildedir:

Antalya Yörüklerinden üç kardeş sayesinde köy kurulmuştur. Üç kardeşten birisi oğlu, kızı, geliniyle, köyün bir ucundaki dağın arkasındaki araziye yerleşmiş. Bir tanesi, ailesiyle Kirazbükü denilen mevkiye yerleşmiş. Biri de, yine ailesi ile İncirlik mevkiine yerleşmiş. Bu kardeşlerden ileride, Köse Oğulları, İnce Ali Oğulları, Ahmet Ağa Oğulları sülaleleri mütevellittir. Daha sonradan Akseki’nin Geriş köyünden gelen Gerişler sülalesi ve Isparta/Eğridir’in Gatoz kasabasından gelenler de eklenmiştir.

Şu anda kurulu olan Daleyman’a en yakın olan kardeşin altı oğlu varmış. Altı oğlu da, Osmanlılar zamanında savaştaymış. Altısı da evliymiş, gelinleri asker yolu gözlermiş. Günlerden bir gün, bu kardeşin bulunduğu yeri üç eşkiya basmış. İhtiyara:

-Altı gelinin var. Bunlardan birini bize ver, demişler.

İhtiyar “Olmaz” dese de mecbur bırakmışlar. İhtiyar, gelinlerine tek tek sorar. Onlar da teker teker gitmeyeceklerini söylerler. İçlerinden en küçük ve en güzel olanları:

-Ben giderim, der.

Eşkılar gelini bir odaya getirirler, gelin yatak hazırlar. Ondan sonra eşkıyalara dönüp:

-Ben bir dışarıya gidip geleceğim, der.

Odadan çıkar çıkmaz kapıyı üstlerine kilitler. –O zamanlar odalarda evin penceresi insanın sığamayacağı kadar küçük olduğu için- Eşkılar hiçbir yere kaçamaz. Küçük gelin evi ateşe vererek yakar. Üç eşkıya orada yanarak can verir, ev de kül olur.

Bu olayın üzerine ihtiyar dede, derhal Kirazbükü’ndeki kardeşinin yanına gider, durumu ona anlatır:

-Kardeşim, bizim başımıza böyle bir iş geldi. Gel İncirli’deki kardeşimize de anlatalım, der.

İncirli’deki kardeşlerinin yanına varırlar, olayı ona da anlatırlar. İhtiyar, diğerlerine der ki:

-Gelin toplanalım, dağılmayalım. Biz ayrı yaşarsak, dağınık durursak başımız felaketten kurtulmayacak, dağılmayalım, diyor.

Bu “Dağılmayın / Dağılman” kelimesi, zamanla söylene söylene “Daleyman” şekline dönüşmüştür.

6. Vadi Yetmedik Keyri

Yaylada bir Yörük kadının ikiz çocukları olmuş. Yaz gelip de sahile göçecekleri zaman, kadın çocuğun birini “Götüremeyeceğim” diyerek bir taşın altına bastırır. Yanına aldığı çocuk ise gittikleri yerde ölmüş.

Ertesi sene yine yaylaya çıkmış bu Yörük kafilesi. Kadın, taşın altına bastırıp verdiği çocuğunu merak etmiş, yanına varmış. Bir de bakmış ki, ne görsün: Çocuk iki parmağını ağzına almış süt emiyor! Kadın yaptığına pişman olmuş. Zaman geçmiş, o çocuk büyümüş ve bir koç yiğit olmuş.

“Vaadi yetmedik keyri daşıla bastırsan ölmez.”

Sözünün bu efsaneden gelirmiş.

7. Ekmek Parçası

İstanbul’da bir adam varmış. Bir yere bir cami yapılacaktı, gerekli olan paranın bir miktarı eksik gelmişti. Bu adamın hali vakti biraz yerindeymiş. Gerekli olan para ondan çıkmış, caminin yapılmasına vesile olmuş.

Adam camiye namaz vakitlerinde gidip gelmeye başlamış. Yine bir gün camiye giderken önüne denk gelen bir ekmek parçasını yolun dışına ayağıyla iteleyivermiş. Ne olduysa ondan sonra olmuş. Cenab-ı Allah bu adama bir fakirlik vermiş, malı mülkü tükenmiş. Dışarılardan yiyecek toplamaya başlamış.

Hızır Dede adamın önüne geçip demiş ki:

-Gördün mü? Ekmeği iteleyiverdin, eğilip alıp bir yere kaldırmadın, o yüzden bunlar başına geldi, demiş.

Adamın sonu rezillik içinde yaşamak olmuş.

8. Tavın Askerleri

Bazı gecelerde beyaz kıyafetli, beyaz atlı bir tayfa, köyün bir ucundan bir ucuna dört nala geçerlermiş. Büyük gürültüler koparan bu tayfa, bazen ellerindeki kılıçları yere vurur bir şekilde, bazen köyün içinden hızla geçer bir biçimde görülmüş. Bu atlıları gördüğünü veya atların nal seslerini duyduğunu söyleyen birçok kişi vardır.

Bu atlılar yani Tavın askerleri, kimin kapısına vurur giderlerse o evden yakın zamanda ölü çıkarmış.

Bir rivayete göre ise, bunlar, beyaz kıyafetler giymiş eşkıyalardır. Geceleri büyük bir gürültüyle gelince kimse korkudan dışarı çıkamadığı için, halkın mallarını çalıp kaçarlar.

9. Zerg Kralı Efsanesi

Türkler, Anadolu’ya gelmeden önce, Derebucak’ta Bozlar denilen mevkide kurulmuş olan bir Zerg Krallığı varmış. Burada hüküm süren Zer kralı, çok yetenekli, zeki ama kibirli biriymiş. O zamanın teknolojisiyle çok uzun mesafelerden su kanalları yaptırarak, krallığının bulunduğu Bozun başı dedikleri dağın tepesine kadar bu su kanallarını getirtmiş. Oldukça zengin olan bu kralın, hazinesi, altınları da çokmuş.

Bir gün bu Zerg kralı, zenginliğine güvenerek, kendisinin Allah'tan daha büyük olduğunu haykırmış. Bu sözü der demez dağ, yerle bir olmuş ve kral, hazinesi ve halkıyla yerin dibine gömülmüş.

Bugün, Bozun başı denilen dağın tepesi düzlüktür. Düzlüğün hemen arkasında ise dağlar yükselmeye devam etmektedir. Zerg Krallığının bu düzlüğün altında kaldığına inanılır.

C. MENKİBELER

Menkıbeler bir nevi, efsanelerin dini konularla ilgili olanlarıdır, diyebiliriz. Menkıbelerde de efsanelerdeki gibi olağanüstü, ancak gönüllü olarak inandığımız unsurlar vardır. Efsaneden farkı ise bu olağanüstülüklerin, çoğunlukla ermiş bir kişi tarafından gösterilmesidir. “Dini bütün” olan ve Allah katında üstün olan insanların hayatlarının tamamında veya bir kesiminde yaşadıkları olaylar anlatılır.

Pertev Naili Boratav, efsanenin tanımından bahsederken, “Dinlik konulardaki efsanelere (Almanca *Legende*) eskiden Türkçede menkabe derlerdi.” Diyerek menkıbeyi de kısaca tanımlar. (Boratav, 2000:121)

Bahaeddin Ögel, insanların bir hayvanın kılığına (donuna) girmesi konusunda şunları söylemiştir: “Kuş donuna girme ve kuş gibi uçabilme, bütün insanlığı olduğu gibi, Türkleri de ilgilendirmiştir.” Der ve güvercin donuna girme ile ilgili şunlardan bahseder: “Molla ile Hatip ile yeni Müslüman olan Türklerde, birbirlerine karşı olan iki gücü oluşturuyorlardı. Türkler, hatipleri daha çok tutuyorlardı. Bu, aşağıdaki Kuzey Türk masalında da görülmektedir: “...Molla hatibe şöyle dedi: Senin için bir güvercin olup uçuğunu görünce, ben de bir laçın olup senin arkandan uçtum...”

“Bir molla, okuttuğu on bir çocuğu kuş yaptı. Hepsi, birbirine benzeyen kuş oldular...” Burada, okumanın yararları ve mollaların güçleri anlatılmış oluyordu.” (Ögel, 2002:139-142)

Buna benzer bir durum bizim tespit etmiş olduğumuz iki menkıbede de geçmektedir.

Derebucak'ta tespit etmiş olduğumuz menkıbe örnekleri şunlardır:

1. Kırk Çocuğun Cevabı

Papazın biri padişahın karşısına gelir ve şöyle bir soru sorar:

-Yahu, bizim kiliseler hiç yıkılmaz da sizin camiler neden çatlar yıkılır?

Padişah bu sorunun cevabını verememiş. Âlimlerini toplamış. Onlar da sorunun cevabını bulamamışlar. İçlerinden bir tanesi:

-Padişahım, falan yerde bir âlim var, oraya bir haberci gönderelim, bu soruyu ona soralım, demiş.

O âlim de Anadolu'daymış. Haberci, padişahın bulunduğu yerden yani İstanbul'dan yola çıkmışlar. Yolda giderken bir derenin içindeki yeşillikte kırk tane çocuğun oyun oynadıklarını görmüş. Çocuklar, haberciye:

-Nereye gidiyorsun? Demişler.

Haberci, durumu çocuklara anlatmış. Çocuklar, habercinin cevap alamayacağını biliyorlarmış:

-Dönüşte gene bizim buraya uğra, demişler.

Haberci, âlime gitmiş, soruyu sormuş. Âlim cevap verememiş. Haberci, yola çıkmış, oldukça uzaklaştıktan sonra çocukların dediklerini hatırlamış. Geri dönmüş, çimenliğe uğramış.

Çocuklar, toplanıp selam vermişler. Haberci:

-Uğradığım âlim de soruya cevap veremedi, demiş. Çocuklar demişler ki:

-Onların kilisesi yıkılmaz, bizim de tuvaletler yıkılmaz cevabını ver, derler. Gider, kilisenin önünde "La ilahe illallah Muhammed ün Resullullah" dersiniz o duvarlar göçer, diye tarif etmişler. Bizim camilerin taşları, Kur'an-ı Kerim'i dinleyeceğiz diye sıkışır, o yüzden çatlarlar, camilerin duvarlarının yıkılma sebebi budur, demişler.

(Bu kırk çocuk, kırklarmış ve çocuk suretinde görülmüşler.)

Haberci, gitmiş ve cevabı padişaha söylemiş. Padişahın emriyle gitmişler bir kilisenin bir duvarına bir ayaklarını diğer duvarına diğer ayaklarını basmışlar. Şahadet getirmeye başladıklarında kilise yerinden oynayıp göçmeye başlamış.

2. İbn-i Melek

İbn-i Melek, Tire ilçesinde yaşamış bir evliya imiş. İbn-i Melek'in babası, Tire'nin hocasıymış. Hacca gidecekmiş. İbn-i Melek'in annesi, İbn-i Melek'e hamileymiş. Hoca, komşularına tembih etmiş:

-Bizim hanım hamile, ben gelinceye kadar ona göz kulak olun. Kadınlar doğumunda yardımcı olsunlar, ben gelene kadar doğumu yapar, demiş.

O zaman için hacca gidenler altı aydan önce dönemezlermiş. Aradan zaman geçmiş, hoca hacdan dönmüş. Hanımının doğum yaparken öldüğünü öğrenmiş. Hocayı mezarlığa götürüp mezarını göstermişler. Aradan biraz zaman geçtikten sonra hoca da ölmüş.

Tire'nin içine bir kervancı (satıcı, çerçici) geliyormuş. Katırıyla Tire'ye doğru yaklaşırken dağların üstünden güneş yeni doğuyormuş. Tire pazarında alışveriş yapacaktı.

Mezarlığa yaklaşırken cırlıçplak bir çocuğun kabrin üstünde oynadığını görmüş. Katıra takılan çanın sesini duyan çocuk ortadan kaybolmuş. Kervancı mezarın yanına gitmiş.

-Az önce burada bir çocuk gördüğüme eminim. Nereye gitmiş olabilir ki? Diye kabirlerin arasında çocuğu ararken bir de bakmış ki, kabrin birinde bir delik var. Eğilip delikten bakmış, içeride bir göz ışıldıyormuş.

Kervancı Tire'ye gelmiş, satacaklarını sermiş, başına toplananlara:

-Komşular, ben böyle bir durumla karşılaştım, demiş. Onlar da:

-Yok ya, öyle bir şey olur mu? Demişler.

Oradaki yaşlıları toplarlar, durumu anlatırlar. Kervancıya sorarlar:

-Orada çocuk olduğunu nasıl bilebiliriz?

-Ben gözümle gördüm, orada kabrin birinden çocuğun gözü ışıldıyordu. Gelin, gösterivereyim, der.

O ihtiyarlar arkasına düşerler, mezarlığa giderler. Kervancı mezarı gösterir. İhtiyarlar:

-Bu falan hocanın doğum yaparken ölen hanımının kabri, derler.

O delikten bakarlar, kabri açarlar. Cenab-ı Allah tarafından orada bir pencere açılmış, kabrin içindeki meftanın sağ göğsü çürümemiş. Çocuk oradan emerek büyümüş. Çocuğa İbn-i Melek adı verilmesinin sebebi buymuş.

Çocuğu alırlar Tire medresesine verirler, büyütürler. Tire medresesinde büyür bir alim olur. Yıllar geçer İbn-i Melek ihtiyarlar. İmamlığı oğluna teslim eder, camiye gelemez hale gelir.

Oradaki millet "Hoca namazı bıraktı, şeytana uydu camiye gelmez oldu." Diye dedikoduya başlamışlar. Oğlu, babasına gelip demiş ki:

-Baba ben artık cemaatin laflarından bıktım, seni beynamaz olarak nitelendiriyorlar. Camiye niye gelmiyorsun? Demiş.

-Oğlum bana karışmayın, demiş.

Birkaç kere aynı soruyu sorup, aynı cevabı alınca İbn-i Melek sonunda oğluna:

-Oğlum, demiş. Yarın sabahleyin git sabah namazını Kaplansuyu' nda abdest alarak kıl. Ortalık ağarıırken gökyüzünü tara, ne gördüğünü gel bana anlat, demiş.

Oğlu gider, dediği saatte bir abdest alır, namazını kılar. Havaya bakar kıble yönünden üç tane güvercinin geldiğini görür. Güvercinin biri Tire'nin içine doğru uçar. İkisi de denize doğru uçar gider.

Oğlu gelmiş, İbn-i Melek:

-Oğlum ne gördün? Demiş.

- Ben tesbih duasını yaparken üç tane güvercin geldi. Biri Tire'nin içine indi, ikisi ise denize doğru uçtu demiş.

Bunun üzerine İbn-i Melek:

-Oğlum hakkını helal et. Tire'nin içine inen benim. Denize gidenlerde Mehmet Efendi ile Ahmet Efendi (Yazıcıoğulları) demiş. Ondan sonra da kerameti görüldüğü için vefat etmiş.

3. Nurlu Dede- Erenler Türbesi (Durak Köyü)

Durak köyüne kuşbaşı bakan bir mevkide, efsanesi anlatılan bir taş yığının vardır.

Bu taş yığınının ne zaman ve nereden geldiği kesin olarak bilinmeyen, ancak köyün kurucusu ve atası olarak kabul edilen bir adamın (Nurlu Dede) mezarı olduğuna inanılıyor ve kabul ediliyor.

Duraklılar bu taş yığınının üstüne tahtadan bir köşk yapmış atalarına hürmet olsun diye. Sabahleyin bakmışlar ki, tahtalar, Döllardı denilen harımlara kadar atılıvermiş.

Rüzgârın etkisiyle tahtaların harımlara kadar atıldığını düşünen Duraklılar, bir kez daha yapmışlar köşk türbeyi. Sabahleyin bakmışlar ki, tahtalar yine, harımlara kadar atılmış. Bundan sonra da bir türbe yapmaktan vazgeçmişler.

Burası kutsal bir yer sayılmaya başlamış ve bu nedenle yağmur duasına yöre halkı buraya çıkmaya başlamışlar.

Diğer bir söylentiye göre, bu adamın bir de kardeşi varmış. Nurlu Dede, Durak'ta kalırken, diğer kardeş Balat Dağı'nın eteğindeki köyün Tepearası/ Kurdular kurucusu olmuştur. Bu iki insanın Orta Asya'dan gelen Türk boylarından olduğunu söyleyenler de vardır. (Durmuş, 2000:5)

4. Eyşe Ebenin Daveti (Durak Köyü)

Nakşibendî şeyhi Şih Abdullah Efendi Seydişehir'de yaşamaktadır. Hac dönüşü, Antalya'dan dönerken Durak köyünden geçmek zorundadır ve bir ikindi üzeri köyden geçip gitmektedir. Bunu haber alan Göğüş Hasan eşi Eyşe ebe bu duruma çok üzülür ve koşarak Gevenni'ye doğru giden şıha yetişir:

-Bizim köyümüzden geçip de bizim ekmeğimizi yememiş bir kimse gösterilemezken siz habersizce köyümüzden nasıl geçip gidersiniz? Bu olmaz. Mutlaka bizim ekmeğimizi yiyeceksiniz, deyince şih, geri döner ve Eyşe ebenin hazırlattığı yemeği etrafındakilerle yer ve:

-Burası Kirli değil, nurlu, der. (Durmuş, 2000:251)

5. Sen Benden Üstün Hocasın (Durak Köyü)

Durak köyüne gelen bir adam İsmail hocayla görüşmek ister. Evine götürürler. Bu arada yabancı, yanında duran çocuklardan birisine cebinden çıkardığı şekeri verir. İkinci çocuk ise mahzun bakmaktadır. İsmail hoca, adama:

-Cebinde iki şeker var, diğerini de öbür çocuğa versen ya! Deyince adam cebindeki ikinci şekeri de diğer çocuğa verir ve:

-Sen benden üstün hocasın, aslında ben senin hocalık gücünü ölçmek için gelmiştim, der. (Durmuş, 2000:252)

6. Hediyeleri Yanlış Veriyorsun (Durak Köyü)

Seydişehir'de yaşayan Nakşibendî şeyhi Abdullah Efendi ile Hacı Mehmet ve kardeşlerinin birbirleriyle münasebetleri iyidir. Hürmet için bazen hediyeler gönderirler.

Yine günün birinde Hacı Mehmet, oğluyla şeyhe ve diğer tanıdığı, fakir Hocaken Efendi'ye hediyeler gönderir. Oğlu şehre varınca hediyeleri babasının verdiği gibi vermez, değiştirir.

Şeyhin yanına gidip hediye verince şeyh:

-Hay oğlum, hediyeleri niçin değiştirdin? Yağ Hocaken Efendi'ye, çökelek de banaydı. Haydi hediye yerine ver, deyince kıpkırmızı kesilen oğlu, gerçekten hediyeleri ait oldukları yerlere vermek zorunda kalır. (Durmuş, 2000:254)

7. Şıhalanı (Çamlık)

Antalya Yörüklerinden takva ehli bir adam varmış. Çamlık ve civarı, evvelden Antalya'nın yaylası sayılırmış. Antalya tarafından gelenler olurmuş. Bu takva ehli adam Şıhalanı mevkiine gelerek tekâmüle (ibadete) çekilmiş.

Aradan belli bir zaman geçmiş. Adam Şıhalanı'nı beğenmeyerek Kızılın başı denilen yere gitmiş. Burada ibadete devam ettiği bir sırada vefat etmiş.

Takva insanları nerede vefat ederlerse oraya turap (toprak) olurlarmış. O adam da ölmüş ve oraya turap olmuş.

Manavgat'ın Şıhlar köyünde üç adet şıh kardeşin olduğu, diğer iki kardeşin mezarı bu köyde bulunduğu, üçüncü kardeşin Kızılın başı mevkiindeki adamın olma ihtimalinin de yüksek olduğu söylenir.

8. Softalar Mezarlığı (Çamlık)

Eskiden öğrenim gören talebeler için softa tabiri kullanılırmış. O talebeler Çamlık'a Yörük olarak çıkarlarmış. Şu anda Saftalar Mezarlığı denilen yere talebeler çıkar, eski yazı ile Kur'an-ı Kerim dersleri alırlarmış.

Bir zaman, talebelerde bulaşıcı (saldırgan) bir hastalık baş göstermiş. Talebeler teker teker vefat etmişler. O günden bu güne kadar oraya Softalar Mezarlığı denilmiş.

Ç. FIKRALAR

Fıkralar, hayatımıza renk katan, bazen bir gülümseme, bazen de bir kahkahayla tepki gösterdiğimiz, kısa, nükteli, zekâ ürünü sözlerdir. Fıkra anlatan veya yaşantısı fıkra gibi olan insanlar her zaman için çevrelerindeki insanlar tarafından sevilirler.

“Masal, efsane, hikâye, mit, lejand gibi anlatmaya dayanan halk edebiyatı ürünlerinden biri de fıkralardır. Fıkraların, sayı bakımından diğer ürünlerden çok olmasının yanında, günlük hayata onlardan daha fazla girmiş olmalarıyla da ayrı bir yeri vardır.

Fıkralar, tek motife yer veren kısa anlatmalar olup, günlük hayatta çeşitli vesilelerle anlatılırlar. Bazen bir meseleyi açıklamak, bir konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için

anlatılırken, bazen de hoşça vakit geçirmek için anlatılır. Bazı fıkralar kahkahalarla güldürürken bazısı sadece bir gülümsemeye vesile olur. İçlerinde sadece düşündürenleri de vardır. Hatta bazılarını anlamak için ilgili olduğu konuda bilgi sahibi olmanın gerektiği de unutulmamalıdır.” (Sakaoğlu, 1992:13)

“Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyeler “fıkra” adı verilir.” (Elçin, 1986:566)

Saim Sakaoğlu, Türkiye’de mahalli fıkra tiplerini üç kısma ayırmıştır:

1. Türkçe konuşulan bütün ülkelerde bilinen tipler: Nasrettin Hoca.
2. Sadece bir-iki Türk ülkesinde bilinen tipler:

İncili Çavuş: Türkiye’de bilinmektedir.

Esenpulat: Türkmenler arasında bilinmektedir.

Ahmet Akay: Kırım Türkleri arasında bilinmektedir.

3. Sadece çok dar bir bölgede bilinen tipler:

Tayyip Ağa: Konya / Türkiye. (Sakaoğlu, age.:27)

“Fıkra, malzemesi dile dayanan sözlü edebiyat mahsulleri arasında, şekil ve muhteva bakımından kendine has karaktere sahip müstakil edebi bir türdür.” (Yıldırım, 1999:1)

“Edebiyat ve kültür hayatımızın en zengin hazinelerinden biri olan fıkraların içinde milletimizin tarihini, siyasi, dini, iktisadi, içtimai hayatını, inanç ve fikir mücadelelerini, geleneklerini, dünya görüşünü, hayata bakış tarzını aksettiren bilgiler vardır.” (Yıldırım, age.:6)

“Fıkraların dili açık, sade ve anlaşılır bir dildir. Halkın konuşma dilinde geçen kelimeler bütün incelik ve işleklikleriyle fıkrada yer alır. Halkın konuştuğu dil, külfetsiz, yapmacıklıktan uzak, canlı bir Türkçedir. (Yıldırım, age.:11)

“Türk fıkra türünde mevcudiyeti bilinen fıkra tipleri, ortaya çıkmış hususiyetler göz önünde tutularak pratik bakımından şöyle gruplandırılabilir:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler
2. Zümre tipleri
3. Azınlık tipleri

4. Bölge ve yöre tipleri
5. Yabancı tipler
6. Gündelik tipler
7. Moda tipler” (Yıldırım, age.:24)

Eflatun Cem Güney, Nasrettin Hoca'nın nüktedanlığını şu şekilde tarif eder: “Yedi asırdır yedi dünyaya gülen adam! Ona her yerde bir beşik, her yerde bir mezar gösteriliyor ama doğrusunu Allah bilir. Bizim bir bildiğimiz varsa, bugün de bir kolu maşırıkta, bir kolu mağrıpta ve ruhu ebedilikle bir yaştadır. Dünya durdukça duracak o! Hoca'yı bu ölmezliğe eriştiren güler yüzü, tatlı dilidir. Güler yüz gönlün yaylası, tatlı dil de o yaylanın baharındır. Karagülmez dediklerimiz kara bulut yüzlü, acı soğan sözlüdür. Oysaki, güleç insanların yüzünden nur mu dedin nur akar; dillerinden bal mı dedin bal akar. Hele Hoca'nın sade yüzü değil, alnının ortası bile gülüyor. İlle dili, ille dili! Kaymak çalıyor bal üstüne...” (Güney,1957:5)

Derebucak'ta da bu ünlü nüktedanımız hakkında bir fıkra tespit ettik. Verilen cevaptaki “Şimdi böyle giyinmek moda” lafına bakıldığında bunun Nasrettin Hoca'nın yaşadığı yüzyılda değil, daha sonradan oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Yöremizde tespit ettiğimiz 23 adet fıkra metni şunlardır:

1. Nasrettin Hoca

Nasrettin Hoca'nın şehirde bir işi varmış. Bir kabile ile sabah erken saatte yola çıkacaklarmış. Sabah olana yakın alaca karanlıkta kıyafetlerini giyinirken kendi şalvarı yerine karısının şalvarını giymiş.

Yola çıkmışlar. Bir süre gittikten sonra, gün ağarmaya başlamış. Nasrettin Hoca'nın şalvarı da gün ışığına çıkmış. Etrafındakiler gülüşmeye başlamışlar. Nasrettin Hoca da durumu fark etmiş. Hiç bozuntuya vermeden:

-Bu sene böyle giyinmek moda, demiş.

2. Pavguş

Adamın biri, pavguşa (baykuşa) sormuş:

-Pavguşum, ay benim akıllı kuşum, (bu dünyada) erkek mi çok, dişi mi çok?

-Dişi çok.

-O neden?

-Her başı sarıklıyı erkek mi sandın? Onların çoğu karıdan sayılır, demiş.

3. İncili Çavuş-1

Vaktin padişahı İncili Çavuş'a:

-İncili, biraz lüzumsuz konuşsana, demiş.

İncili hiç düşünmeden:

-Padişahım, Kayseri'nin sığır çobanı kim ki? Demiş.

Padişah da:

-Ben sana lüzumsuz konuş dediysem bu kadar da mı lüzumsuz konuş dedim, demiş.

4. İncili Çavuş-2

İncili Çavuş'un İbradı'ya bağlı Başlar Yörük Köyü'nden olduğu söylenmektedir.

İncili'nin görevi, padişahı güldürmek, eğlendirmekmiş. Bir gün padişahı çok kızdırmış. Padişah hışımla:

-İncili, çabuk git karşımdan. Ama ne yerde, ne gökte, ne köyde, ne şehirde kalacaksın, demiş.

İncili, gitmiş bir Yörük çadırının yanında, bir ağaçta yaşamaya başlamış.

Aradan zaman geçmiş, nisan ayında şiddetli bir kuraklık olmuş. Bunun sebebinin İncili Çavuş'u küstürmek olduğuna kanaat getirmişler. Ama İncili'yi arayıp bulmak o kadar da kolay değilmiş. Padişahın yanındakiler:

-Padişahım, altından bir saban yaptıralım, kim değerini bilebilirse o İncili'dir, demişler.

Altından bir saban yaptırmışlar. Pazara getirmişler. Kimse bir değer biçemiyormuş.

İncili'nin yanındaki Yörük her hafta şehrin pazarına inermiş. İncili, yörüğe sormuş:

-Pazarda ne var ne yok?

-Pazara bir altın saban çıkarmışlar, kimse bir değer biçemiyor, demiş.

Bunun üzerine İncili:

-Gelecek Cuma da pazara ben gediye, demiş. Gitmiş ve demiş ki:

-Mart ile mayıs arası yağmur yağarsa bu sabanın kıymetine paha biçilmez, yağmazsa götürün atıverin, demiş.

Bu lafın üzerine padişahın adamları:

-Sen İncili'sin, bizim aradığımız sensin, demişler.

Padişaha götürmüşler. Padişah:

-İncili nerelerdeydin? Demiş.

İncili de:

-Padişahım sen bana ne yerde, ne gökte, ne köyde, ne şehirde kalacaksın, dedin. Ben de gittim, bir Yörük çadırının yanında, bir ağacın dalında yattım kalktım, demiş.

5. Hadi Tekeyse?

Günlerden bir gün iki Derebucaklı dağda gezerlerken aralarında kismetleriyle ilgili bir muhabbet başlamış. Biri demiş ki:

-Falancanın oğlu seni isteyecekmiş, sen ne diyorsun bu işe?

-Allah yazmışsa olur, demiş.

Diğeri, kinayeli cevabını yapıştırır:

-Ne biliyorsun yazmış olduğunu, hadi tekeyse? Der.

6. Tavukların Gelişi

Yirik Çavuş adıyla bilinen kişinin, ilk eşi vefat etmiştir. İkinci eşi olacak olan Ayşe'yi de ailesi vermemiştir. Kaçmaya karar vermişler. Sabahleyin gün daha ağarmadan Yirik Çavuş yola çıkmış, yolda yürürken ileriden tavuk sürüsü geliyormuş. Gün tam olarak ağarmadığı için, Yirik Çavuş:

-Gelen benim Ayşe herhalde, demiş. Tavukları Ayşe'si zannetmiş.

7. Köyün Ahmakları (Durak Köyü)

Hatip Hasan Durmuş, kahvede otururken Topal Mustafa Turgut içeri girer ve Hatip'in yanına otururken:

-Ben bu köyde üç kişiyi çok severim Hatip emmi, der.

Hatip:

-Sen söylemeden ben söyleyeyim oğlum, der. Biri ben, biri Delioğlan'ın Hüseyin, biri de Kükkeler'in Omar, deyince Mustafa:

-Ne bildin emmi, gerçekten ben de bunları söyleyecektim, deyince Hatip:

-Bunu bilmeyecek ne var oğlum? Bu köyde üçümüzden ahmağı yok, der.

(Bu üç kişi, kimsenin gururunu yıkmamış, çevresindeki insanlara hizmeti kendi çıkarlarının üstünde tutmuş kimselerdir. Toplumun böyle kişilere “ahmak” gözüyle bakmasından yakınılmaktadır.)

8. Ha Ayı Ha! (Durak Köyü)

Gök Hasan, çarıklarını, dolaklarını, habasını giyip bir kış günü Seydişehir'e gider. Çarşıda gezinirken, kahvenin önündekiler onunla alay etmek, onu horlamak için, onun duyacağı yüksek sesle:

-Ha ayı ha, derler.

Gök Hasan da onların yanına yaklaşır ve:

-Bu kadar köpeğin içine ayı nasıl girsin? Der.

9. Bizim İşimiz Var, Mındikele Git. (Durak Köyü)

Hasan hoca, hışımla içeriye girer ve elindeki deynekle duvarlara vururken bir yandan da:

-Hastalık, bizim evimizden çık, işimiz gücümüz var. Mındikel'in işi gücü yok, orada dur, diye bağırır.

Bunu duyan karısı, bakar ki bundan rahat yok:

-Dur bağırma, kalkıyorum, iyi oldum, der ve ayağa kalkarak çalışmaya başlar.

10. Boş Gitme (Durak Köyü)

Hasan hoca, çok konuğu olan, akıllı bir kişiydi. Köyden veya dışarıdan gelen konukları için günde ortalama on-on beş sofra kurulurdu.

Kış günü duvarlara “doru” asılırdı. Abdurrahman Özçelik yine onun evinden ayrılırken Hasan hoca:

-Abdurrahman, giderken boş gitme, keçilere bir doru asıver de git, der.

Yine bir gün, Süleyman Güzel'e:

-Süleyman, bu gün bizim çifti sür de gündeliğini vereyim, der. Süleyman da:

-Bu gün işim var Hacı emmi, gidemem, der.

Kuşluğa doğru bakar ki, Süleyman odanın önünde oturmaktadır:

-Hani senin işin vardı, niye gitmedin? Der ve üzerine saldırarak:

-Haydi bakayım çifte, der ve zorla onu çalışmaya gönderir, para kazanmasını sağlar.

11. Nasıl Zengin Oldun? (durak köyü)

Hasan hoca sadece Durak köyünün değil, Antalya'ya kadar uzanan çevrenin de en zengin adamıydı. Birçok kişi ona nasıl zengin olduğunu sorar, o da:

-Küpe Dağı'na davar gütmeye çıktığımda, namazdan sonra ellerimi havaya kaldırıp, “Ya beni zengin et, yoksa senin kullarına zarar veririm, dedim. O da (Allah-u Teala) kullarının zarar görmemesi için beni zengin etti, demiş.

12. Yarısına Ne İstersin? (Durak Köyü)

Bir kış mevsiminde Ütügün Salih Antalya'ya çalışmaya gider. Arkadaşları bir jiletle başını kazımaya başlarlar. Fakat jilet köreldikçe başı kanlar içinde kalır. Bir berber dükkânına dalar:

-Ben yarısını kazıdım, yarısına ne istersin? Der.

13. Doğuma Gelen Olursa Da Gideyim Mi? (Durak Köyü)

Topal Mustafa, Huğlu'da köy ebesinin bağ-bahçe ve ev hizmetlerini görmek üzere aylığına anlaşır.

Bir gün ebe ve eşi Beyşehir'e gideceklerdir. Mustafa'yı çağırırlar ve yapacağı işleri anlatıp ayrılırlarken Topal Mustafa:

-Doğum için gelen olursa da gideyim mi? Der.

14. Bekçiliği Bırakayım Mı? (Durak Köyü)

Topal Mustafa, köy bekçiliği yapmaktadır. Ekili araziler arasında hayvan otlatmak yasaktır. Mevlüt Akçay da gecenin karanlığından yararlanarak öküzlerini Rizealanı'ndaki ekinler arasında otlatmaktadır. Mustafa onu yasak yerde öküzlerini otlatırken yakalar, kendisinden büyük olduğu için onu kırmak istemez ve:

-Mevlüt amca, sana danışık ben bekçiliği bırakayım mı? Der.

Mevlüt amca, yaptığı işin yanlışlığını anlar ve:

-Yok, yok evladım, ben gidiyorum, sen bekçiliği falan bırakma, der.

15. Diğir Ali'nin Taktiği (Durak Köyü)

Diğir Ali uzun yıllar bekçilik yapmış, ama kimsenin incinmesini istememiş ve olabilecek olumsuz olayları da önlemiştir.

Muhtar, suç işleyen birisini muhtar ocağına çağırması için onu gönderir. Ali amca o kişiyi çağırır. Adam da muhtara kızgındır ve söver, hakaretler eder.

Ali amca muhtara gelir ve:

-Adam daha ekinden gelmemiş, gelince buraya gelmesini karısına söyledim, der.

16. Bereket Atıklığıme (Durak Köyü)

Deli Kerim Güzel ve arkadaşları Antalya'ya çalışmaya giderlerken bir çaydan geçmeleri gerekiymiş. Herkes çarıklarını çıkarmış, şalvarlarını dizlerine kadar sığayıp suyu geçmeye hazırlanırken Efe Mustafa Güllü:

-Kerim dayı, sen zahmet etme, ben seni sırtıma alı, karşıya atlatırım, der. Kerim dayı:

-Atlatamazsın yavrum, beni suyun ortasında düşürürsün, derse de Efe ısrar eder ve Kerim dayıyı sırtına alıp suya dalar. Çayın tam ortasına gelince, Efe Mustafa:

-Anam anam düşünüyorum, diyerek onu sırtından atıp karşı kıyıya geçmek ister. Kerim dayı da onun sırtına basarak karşı kıyıya geçer ve:

-Ulan dulavrat çocuğu, ben sana beni atlatamazsın dedim, horaz mı atlatıyon, diyerek söylenmeye başlarken tüm yol arkadaşları bu komplodan dolayı gülüşürler...

17. Mektup Okutma (Durak Köyü)

Gazi Mehmet Arıcı'nın askerdeki kardeşinden mektup gelir. Köyde bunu okuyacak kimse çok azdır veya okuyacak olanlar da o anda yoktur. Kel Mehmet Koçak:

-Ben okuyabilirim, deyince mektubu getirip verir.

Mehmet mektubu eline alır, evirir, çevirir ve okumaya başlar:

-Evvele üzerime farz olan Allah selamını yollar, ellerinizden öperim, dedikten sonra en büyük çocuğun adını söyleyip ona da selam eder. Ahmet Arıcı'ya ikinci çocuğun adını sorar ve ona da selem eder, sonra üçümcü çocuğun adını da sorunca, Ahmet bakar ki adam mektubu bile ters tutarak okumaktadır:

-Ver oğlum mektubumu ben okuturum, der.

Ahmet amca, bundan sonra gelen mektuplarını üşenmeden Seydişehir'e gidip eczacı Kemal'e okutur.

18. Bizim Oralarda Ölüm Yok (Durak Köyü)

Mısırlı Ali, Mısır'da askerlik yaparken bir Arap kızı ile evlenir. Oradayken çocukları olup

Ölürmüş. Karısına:

-Bizim oralarda ölüm yok, gel oralara gidelim, der.

Kadın buna inanır ve Durak'a gelirler. Tabi çocukları yine ölü ölüverir. Bunun üzerine kadın:

-Hani sizin buralarda ölüm yoktu? Diyerek inler.

19. Köpekleri Yallayın (Durak Köyü)

Kerzi Karı, Akseki'nin bir köyündendir ve Talvar Hasan'ın eşidir. Çok fakirdirler. Oğlu ile oğlunun asker arkadaşı gelince onlara yemek verir. Bir yandan da aşağıdaki kızlarına seslenir:

-Köpekleri yalayın, erkekleri sayın, doru asın, inekleri sağın, tosunlara yemini verin...'gibi emirler yağdırır. Hâlbuki evlerinde bir tane bile hayvanları yoktur.

20. Davarı Olanlar B...u Yedi

Kükke Mehmet ile amcaoğlu Hamza, yakın komşudurlar. O yıl çok kar yağar, dışarıya bile çıkılamaz. Hamza'nın bir tane bile davarı yoktur. Mehmet'in duyacağı bir şekilde:

-Gel hanım gel, davarı olanlar b...u yedi, der.

Mehmet bunu hiç unutmaz. Yaz gelince çok sıcak bir günün öğlesinde, Hamza'nın duyacağı şekilde:

-Gel hanım gel, bir ayran yap da içelim, yoğurdu olmayanlar b...u yedi, diyerek Hamza'ya bir ders verir.

21. Hatip Eşegi Olduğuna (Durak Köyü)

Eskiden ekin tarlalarına zarar veren eşeklerin kulaklarını veya kuyruklarını keserek hem hayvana işkence yapılır, hem de mal sahibine ceza verilmiş olurdu.

Bir gün, Hasan hocanın ekin tarlalarına Deli Urkuya ile Hatip İbrahim Dursun'un eşekleri girer. Hasan hoca da eşekleri getirip sahiplerine bağırır, çağırır. Bu arada Hatip İbrahim:

-Benim eşeklerim zararlı yerlere girmez, Deli Kız'ın eşıği benim eşıği de kandırıp götürmüştür, der. Bunun üzerine Deli Urkuya da Hatip İbrahim'e:

-Evvel de, senin eşek hatip eşıği olduğuna, gel abam Hasan hocanın tarlalara girmeyelim, Hasan hoca bizi evine katar, kuyruğumuzu kulağımızı keser demiş, diyerek Hatip İbrahim'in kurnazlığını boşa çıkarır.

22. Ardıç Ağacı Ve Koyun

Vakti zamanında bir yerde bir han yıkılmış. Bunun üzerine ardıç ağacı:

-Direği ben olsaydım, mümkün değil yıkılmazdı, demiş.

Bir yerde de çobanın biri -üzerindeki kıyafetin inceliğinden olsa gerek- ölmüş. Bunu duyan koyun da:

-Kepeneği ben olsaydım, ölmezdi demiş.

(Ardıç ağacının sağlamlığını ve koyunyününün sıcak tuttuğunu belirtmek için söylenmiştir.)

II. BÖLÜM

ANONİM HALK ŞİİRİ

A. NİNNİLER

Niniler, bebeğin uyumasını sağlamak veya ağlamasını durdurmak için –daha çok- annesi tarafından şefkatli bir sesle söylenen ezgili sözlerdir. Ninni söyleme işi, çocuk uyuyuncaya veya sakinleşinceye kadar devam eder. Derebucak’ta bu “ninni” tabiri yerine “nenni” veya “nen nen demek”, “nen çekmek” tabirleri kullanılmaktadır.

Doğan Kaya, ninniye şu şekilde tanımlamıştır: “Ninniler uyutulmaya çalışan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir.(Kaya, 1999:341)

“Ninniler, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum ve mensur sözlerdir.” (Elçin, 1986:271)

“Ağlayan çocuğu susturmak veya uyku saati gelen çocuğu avutmak için anne veya bir başkasının kucağında, dizinde, beşikte iken söylenen ezgili sözler.” (Sakaoğlu-Alptekin, 2005: 8)

Pertev Naili Boratav ise, ninniye ayrı bir halk şiiri olarak ele almaz. Türkülerin içerisinde inceler ve “Lirik türküler” başlığıyla inceler. (Boratav, 2000:183) Aynı şekilde Hikmet Dizdaroğlu da halk türkülerini sınıflandırırken, “Ninniler ve çocuk türkeleri” şeklinde ninniye türkünün bir alt başlığı olarak gösterir. (Dizdaroğlu, 1969:107)

Amil Çelebioğlu’nun tanımı ise şu şekildedir: “ Ninniler, en az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarakdaha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir” (Çelebioğlu, 1995:9)

Ninnilerin sınıflandırılması konusunda Ali Berat Alptekin’in “Çocuğun cinsiyetine göre” ve “Söyleniş sebeplerine göre” sınıflandırmasını ve Amil Çelebioğlu’nun “Konularına göre” sınıflandırmasını burada aktarıyoruz:

I. Çocuğun cinsiyetine göre

- a. Kız çocukları için söylenen ninniler
- b. Erkek çocukları için söylenen ninniler
- c. Hem kız hem erkek çocukları için söylenen ninniler. (Alptekin, 1990:65)

II. Söyleniş sebeplerine göre

- a. Çocuğu avutmak için söylenen ninniler
- b. Çocuğu oynatmak için söylenen ninniler
- c. Çocuğu uyutmak için söylenen ninniler. (Alptekin, 1990:65)

III. Konularına göre ninniler

- a. Dini, kutsi ve fikri mahiyette ninniler
- b. Efsane ve ağıt türünden ninniler
- c. Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler
- d. Sevgi ve alaka ifade eden ninniler
- e. Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler
- f. Şikâyet ve teessür ifade eden ninniler
- g. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler
- h. Va'd mahiyetinde ninniler
- i. Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler (Çelebioğlu, 1995:20)

Derebucak'ta söylenen ninnilerden tespit edebildiklerimizi Doğan Kaya'nın tasnifini kıyas alarak buraya alıyoruz:

a. Dini, kutsi ve fikri mahiyette ninniler

HU HU HU ALLAH

Hu hu hu Allah

Oğluma uykuyu ver Allah

Neni deyiin de üyüsün
Allah deyiin de böyüsün.

Uyusun da yörüsün
Benim oğlum böyüsün.

b. Efsane ve ağıt türünden ninniler

GEMBOS OVASI

Gembos Ovası'nda yüzer gayıklar
Oy nenni nenni vay nenni nenni
Oturmuş binbaşı asger öğütler
Oy nenni nenni var nenni nenni
Gaderli gadersiz ölen yiğitler
Oy nenni nenni vay nenni nenni

Gembos Ovası'nda daşda delik var
Oy nenni nenni var nenni nenni
Daşın depesinde Çatal Erik var
(İncirli başında çeşit Yörük var)
Oy nenni nenni var nenni nenni
Gembos Ovası'nda vurdular beni
Oy nenni nenni var nenni nenni
Al ganın içine goydular beni
(Allı bayrağıma sardılar beni)
Oy nenni nenni var nenni nenni

Gembos Ovası'na ekeller darı
Oy nenni nenni var nenni nenni
Ekeller biçeller yapallar karı
Oy nenni nenni var nenni nenni
Yar uçun sakladım ayvayı narı
Oy nenni nenni var nenni nenni

c. Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler

OĞLUM OĞLUM OĞLANLIĞI

Oğlum oğlum oğlanlığı
Gadifedir yorganlığı
Oğlum oğlan olursa
Bir horaz gurbanlığı

Gızım gızım cığana
Çark çıkardım çimene
Gızımı vermem çobana
Olursa bir imama

NENNİ

Nenni yavrum nenni
Uyusun uyusun
Uyusun da böyüsün

Benim oğlum, canım oğlum
Böyüsün böyüsün
Böyüsün de yörüsün

Ben nenni söylerin

Yavrım seni çok severin

Üyüsün de böyüsün, böyüsün de yörüsün

d. Sevgi ve alaka ifade eden ninniler

AY GIPALAK GIPALAK

Ay gıpalak gıpalak

Cebi cebi, dolu dolu topalak, topalak

Ben oğlumu, ben oğlumu

Böyüdürün öperek, öperek

Yörüdürün severek, severek

NEN DEYELİM NENNİSİNE

Nen deyelim nennisine nen neeen

Gel deyelim emmisine nen neeen

Nen deyelim uyusun da nen neeen

Güççük kızım böyüsün de nen neeen

Tıpış tıpış yörüsünde nen neeen

e. Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler

NENNİ

Dandini dandini dandın dan

Tahtalı damın ardından

Oğlanlar ölsün

Bebeğimin derdinden.

YÜCE DAĞ BAŞINA

Yüce dağ başına yatmış üyümüş

Ela gözlerine uyku bürümüş

Evel güccüğüdü şindi böyümüş

Evel ağlarıdı şindi gülüyor

Benim canım yavrım bensiz ağlıyor

f. Şikâyet ve teessür ifade eden ninniler

Bu sınıfa giren herhangi bir ninni tespit edilememiştir.

g. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler

DANDIN DANDIN

Dandın dandın daneyikli

Evlerin öğü güneyikli

Bobası burma bıyıklı

(Halası yeni yavıklı)

Emmisi gadı sarıklı

Neni guzum nennisine

Salam söylen emmisine

Emmisi gelmen derise

Habar verin yengesine

Dandın dandın danadan

Vermiş bunu Yaradan

Bir incecik anadan

Kel gafalı bobadan

Olmuş benim bidenem.

ELEDİM ELEDİM

Eledim eledim unum eledim

Aynalı beşiğe de bebek beledim

Böyütdüm yörütdüm asger eyledim

Aynalı beşiğe de canım bebek beledim.*

Bebeğin beşiği şamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Beğ bobası gelir Şam'dan

Neni neni bebeğim neni.

NEN DEYELİM NEN DALLARI

Nen deyelim nen dalları

İğranalır şam dalları

Uzak bobanın yolları

Nen nen nen guzum nen

Nen deyelim nennisine

Selam söylen emmisine

Şo Şam'daki emmisine

Nen nen nen guzum nen

Dandini dandini dasdana

Danalar girmiş bosdana

Yemesin lahanayı

h. Va'd mahiyetinde ninniler

i. Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler

Bu iki türdeki ninniye de yöremizden örnek tespit edemedik.

Bunların dışında, yörede bilinen manilerin ninni şeklinde söylenmesi de vardır.

Örnek:

Çeşmenin başına boz ilan gelir

Oy nenni nenni vay nenni nenni

Sevdiğim yanıma nazılan gelir

Ne darılın kadın anam sen bana?

(Çok seyitsen goca boban ne yapar?)

Oy nenni nenni vay nenni nenni

Gızının arına yazılan gelir

Çeşmenin başında söylenen sözler

Oy nenni nenni vay nenni nenni

Oğlan sendeyimiş utanmaz yüzler

Oy nenni nenni vay nenni nenni

Adam heç olmazsa ayıbın gizler

Oy nenni nenni vay nenni nenni

Ağlaman gizlemen öldü den beni

Oy nenni nenni vay nenni nenni

Gurbet ellerinde galdı den beni

Oy nenni nenni vay nenni nenni

B. MANİLER

Maniler, insanımızın duygularını, düşüncelerini, tecrübelerini, dünya görüşlerini dört mısraya kafiyeli bir biçimde sığdırması ile oluşmuş halk şiirleridir. En belirgin özelliği tek dörtlükten oluşması olan, insanımızın hafızasında saklı, az sözle çok şey anlatan, anonim halk edebiyatımızın nazım seklidir.

“Maniler, anonim (söyleyicisi belli olmayan) Halk edebiyatı mahsullerinin en yaygın olanlarından biridir. Türk hece vezninin çoklukla 7 veya 8’lisi ile dört mısralık bir “bütün” içinde kendine mahsus ezgisi ile söylenen manzumelere mani adı verilmektedir.” (Elçin, 1990:7)

Mani kavramı için ülkemizde değişik yörelerde de farklılıklar görülmektedir: Akışta (Kars), bayatı (Doğu Anadolu Bölgesi), deyişme (Denizli), ficek (Erzincan), hoyrat/horyat (Şanlı Urfa) (erkekler söylerse), karşıberi (Doğu Karadeniz Bölgesi), mahnı (Doğu Anadolu Bölgesi), mana (Denizli), meani (Şanlı Urfa)(kadınlar söylerse), meni (Kars), peşrev (Doğu Anadolu Bölgesi).(Sakaoğlu, Alptekin, 2005:14)

Nevzat Gözaydın, mani tanımını ve maninin oluşumunu, örneklerle Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı’nda açıklamıştır. Maniyi Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olduğunu ve diğer Türk boylarında maninin nasıl adlandırıldığını açıklamaktadır. .(Gözaydın, 1989, 3-25)

“ Manilerde sadeliğin içinde bir mana kudreti, az sözle çok şey anlatmak sanatı ve lirizm vardır. Mani, her mısraı yedi heceli olup dört mısralık bentlerden meydana gelmiş bir halk şiiridir.”(Yağmurdereli, 1963:1-2)

Pertev Naili Boratav, “Mani nasıl tanımlanır?” sorusuna: “Gerek dil, gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış olan mani, en çoğu 7 heceli ve aaba düzeninde uyaklı bir dörtlük olarak kendini gösterir.” der.(Boratav, 2000:204)

Mani, çeşitli kaynaklarda “Anonim halk edebiyatının bir nazım şekli olup, ekseriya dört mısradan meydana gelir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli olur. Asıl mana son iki mısrada ifade olunur.” “Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri” “Türk halk şiirinin en yaygın türü. Ezgi ile okunmak üzere, çoğu yedi heceli ve dört mısralı veya 7+7 heceli veya iki mısralı olarak meydana getirilir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralar birbiriyle kafiyeli, dördüncü mısra serbesttir.” “Türk halk şiirinin en yaygın türüdür. İslamlıktan önceki Türk sözlü edebiyatımızdaki koşuklara benzer. Kafiye düzeni genellikle (aaba) tarzındadır.

Çoğunlukla aşk ve özleyiş temalarını işler.” “Anonim halk şiirinin en yaygın şekli. Ekseriya yedi heceli ve dört mısralı tek kıtadan meydana gelir. Dört mısralı manilerde birinci, ikinci ve dördüncü mısralar birbiri ile kafiyeli, üçüncü mısra bağımsızdır.” Şeklinde tanımlanır. Bunlar ve daha birçok kaynaktaki diğer tanımlar birleştirilirse, “Mani, çoğunlukla hece ölçüsünün yedili, çok az olarak da dört, beş, sekiz ve on birli kalıbıyla söylenen; kafiye örgüsü **aaba** veya **baca** olan; bazı türlerinde mısra sayısı artsa bile, çoğunlukla tek dörtlükten oluşan; her zaman ana tem olan sevginin yanında, toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün temaların işlendiği, anonim halk şiirinin en çok sevilen, en yaygın ve en eski türüdür.” Şeklinde bir tanım ortaya çıkar. (Çelik, 2005:17-18)

Doğan Kaya da, mani için “Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevdâ konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlülükli anonim şiirlere denir” tanımını yapar.(Kaya, 1999:10)

M. Fuat Köprülü, “Halk edebiyatımızın en eski ve umumi şeklini teşkil eden yedi heceli ve dört mısradan meydana gelen şeklin, Kutadgu Bilig’den başlayarak klasik edebiyatımız üzerinde de şiddetli tesiri vardır.” Der ve Kutadgu Bilig’de bu cins dörtlülere mani isminin verildiğini vurgular.(Köprülü, 2003:293) Ayrıca, M. Fuat Köprülü, mani kelimesinin Arapça mana kelimesinden bozma olduğu görüşündedir. Mehmet Özbek ise, mani kelimesinin kökünün nereden geldiği hakkındaki görüşleri gereksiz bulmaktadır ve “Halkımızın rahatlıkla söylediği, tabiat ve sevdâ konuları yanında dinleyeni yürekten vuran, manalı ve bazen da umulmadık bir sürprizle neticelenen, küçük, hür bir şiir türü” diyerek maniyi tarif eder. (Özbek, 1994: 45)

Mihail Yançev, Mani ve Bilmeceler adlı eserinde manileri:

“1. Sevdâ manileri, 2. Ayrılık manileri, 3. Niyet, fal, yorum manileri, 4. Mektup manileri, 5. Ramazan manileri” olmak üzere beşe ayırmıştır. (Yançev, 2002:VII)

Doğan Kaya, konularına göre manileri 25 başlık altında incelemiştir:

1. Sevdâ manileri
2. Şehir manileri
3. Cinsel konulu maniler
4. Ramazan manileri
5. Milli hislerle söylenmiş maniler
6. Mektup manileri

7. Hayvanlarla ilgili maniler
8. Askerlik manileri
9. Gelin-Kaynana manileri
10. Tatlılarla ilgili maniler
11. Öğüt manileri
12. Sosyal konulu maniler
13. Felek için söylenmiş maniler
14. İsimlerle kurulu maniler
15. Gurbet manileri
16. Anne için söylenmiş maniler
17. Sünnet manileri
18. Meslek manileri
19. Mezar taşı manileri
20. Kabadayı manileri
21. Nazarla ilgili maniler
22. Kardaş manileri
23. Irmak manileri
24. Politik maniler
25. Fotoğraf arkası maniler (Kaya, 1999:61-81)

Derebucak'ta mani, ölçülü söz gibi kafiyeli sözlerin geneli için “deyesek /deyse” tabiri kullanılmaktadır. Değesek / Deyeseği : “Sevgi, gurbet, ayrılık gibi konularda değişik sebeplerle söylenilen ve genellikle kafiyeli söz dizileri.” şeklinde açıklayabiliriz. Bunu, yörede derleme yaptığımız esnada halktan türkü, mani bilenlere: “Bize bir mani okur musun teyze?” sorumuza: “Mani bilemen de, ben size bi deyesek deyveriyin.” cevabını vermesi sonucunda tesbit ettik. Bu tabiri kaynaklardan araştırdığımızda; Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin’in, manileri şekil yönünden sınıflandırırken, “Karşı beri/deyiş/akışta” tanımını kullandıklarını ve karşılıklı söylenen maniler, sazsız atışmalar olarak tanımladıklarını görüyoruz. (Alptekin, Sakaoğlu, 2005:19) Ali Çelik’in Manilerimiz ve Trabzon Manileri kitabında maniye verilen diğer isimlerden bahsederken Denizli yöresinde “deyişme” tanımının kullanıldığını söylüyor. (Çelik, 2005:19) Hikmet Dizdaroğlu’nun Halk Şiirinde Türler kitabında ise bu ve buna yakın bir tabir göremiyoruz. Tarama Sözlüğü’nün

C-D harflerini kapsayan 2. Cildinde de “deyiş” kavramına rast geldik ancak “deyesek” kavramına ulaşamadık.

Derebucak yöresinde derlemiş olduğumuz 180 adet maniye aktarıyoruz:

Şapgayı eğdirmişin

Başına değdirmişin

Gendi bir şey değil ha

Gönlümü sevdirmişin

Duvarı deliyin mi?

Yanına geliyin mi?

Yanına gelemesem

Soyukdan ölüyün mü?

Pencereden el eder

Gaşları gel gel eder

Senin orda duruşun

Beni burada del’eder.

Dere geçit vermiyor

Gönül haldan bilmiyor

Gız senin anan boban

Seni bana vermiyor

Bağa vardım bağlama

Kömür gözlüm ağlama

Ben buralı değilin

Bana mehil bağlama

Derelerde mor beni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmuyun
Eller alıyor seni

Leblebi goydum tasa
Doldurdum basa basa
Yârim pek güzel amma
Benden dört barmak kısa

Bahçanızda gül var mı?
Gül dibinde yol var mı?
Dolansam ben de varsam
Evinizde el var mı?

Aradaş'ın daşları
Gel gel eder gaşları
İnce belin üsdüne
Döküvermiş saçları

Perençede perde ben
Yeni düşdüm derde ben
Bu sevda nasıl sevda
Duramıyom evde ben

Galenin ardı tandır
Yandır Allah'ım yandır
Yârim küsmüş gediyo
Döndür Allah'ım döndür

İpliğim var inceden
Süpürgesi yoncadan
Ben seni sakınırım
Yerdeki karıncadan

Ezmeyilen ezmeyilen
Yar bulunmaz gezmeyilen
Gabirimi derin gazın
Gümüş saplı gazmayılan

Fındık fısdık dalları
Sığa beyaz golları
Ne yapalım sevdiğim
Bağlamışlar yolları

Galeden iniş m'olur?
Atlara biniş m'olur?
Ağşamdan söz verip de
Zabaha dönüş m'olur?

Yaylanın yollarından
Yapışdım gollarından
Bir cevap alamadım
Yârimin dillerinden

Uzadım gamış oldum
Damladım gümüş oldum
Yar aşkına düşünce
Yuva dutmaz guş oldum

Arabayı koşalım
Boyalı'dan aşalım
Sen yağmır ol, ben bulut
Yağarken gavişalım

Çaya vardım çakırlı
Çayda balık akıllı
Benim sevdiğim oğlan
Arını deste kekilli

Armit dalda asılsın
Esmer yârim nasılsın?
İkimizin sevdası
Gazeteye basılsın

Su gelir bulanarak
Dağları dolanarak
Buna can mı dayanır?
Yar gelir salınarak

Armıdın irisine

Ben yandım birisine

Ben gendimi sakların

Yiğidin birisine

Derelerin uzununu

Gıramadım buzunu

Aldım şehir gızını

Çekemedim nazını

Yolda yavaş

Dağda savaş

Aslımı sorarsan

Çamlıklıyım arkadaş

Aşağıdan gezegeldim

İnci boncuk dizegeldim

Kaksana hanım deyze

Ben bögece size geldim

Bismillah dedim çıkdım yola

Selam verdim sağa sola

Kaksanana hanım deyze

Iramazanınız mübarek ola

Şekarım var ezilecek

Dülbentlerden süzülecek

Kaksanana hanım deyze

Çok yerim var gezilecek

Davılımın üsdü bekmez

Vururun vururun ötmez

Kaksanana hanım deyze

Bu fakirlik bizden getmez

Goca Cami çerçevesi

Doksan dokuz çerçevesi

Kaksanana hanım deyze

Yandı pilav tenceresi

Goca Cami direk isder

Söylemeye yürek isder

Benim garnım tok amma

Arkadaşlar börek isder

Aşşığıdan beri geldim
Gapiya oldum eşik
Olmuşum ben bir aşık
Gaksanıza uykudan
Vakit geldi

Aşağıdan beri geldim
Düşdüm davulumu deldim
İki gözüm Ahmet Ağa
Arzuladım sana geldim
Uyansanıla uyansanıla

Yokarıdan beri gaydım
Evleri bir bir saydım
En sonunda sana geldim
Uyansanıla uyansanıla

Ekinler ekilirken
Dibine dökülürken
Gel kaçalım sevdiğim
Mekduplar okunurken

Ay udeyi udeyi
Yandı yürek su deyi
Gızlar bize varmıyor
“Asger olmuş bu” deyi

Tren gelir Mersin'den

Mersin'in deresinden

Ben yârimi bilirim

Asger elbisesinden

Erzurum'un goncaları

Ezen okur hocaları

Tokanmıyın gelinlere

Asger olmuş gocaları

Ekin ekdim gül bitdi

Dalında bülbül ötdü

Ötme bülbülüm ötme

Ağam asgere gitdi

Bosdanlarda böğürce

Oynar gelin görümce

Oynasınlar bakalım

Bir araya gelince

Gaynanayı ne etmeli

Gaynar gazana atmalı

Yandım gelin dediksıra

Altına odun basmalı

Evleri var bortalı
Ekinleri arpalı
Oğlan senden vazgeçdim
Ben ananı dartalı

Arabanın dingili
Tek başına sümbülü
Nedeceksin zengini?
Ara da bul dengini

Çift sürüp ekin ekmeyen
Sofraya yemek dökmeyen
Arı gahrini çekmeyen
Balın gadrini ne bilsin?

Ezmiyle ezmiyle
El adama gız mı verir
Süslü süslü gezmiyle
Sokaklarda gezmiyle

Sırtında habası var
Üsdünde yaması var
Ahreti unutmuş da
Dünyada (çok) havası var

İndim çeşme başına

Yazı yazdım daşına

Gelen geçen okusun

Neler geldi başıma

Su gelir akar geçer

Bentleri yıkar geçer

Bu dünya bir pençere

Her gelen bakar geçer

Mendilim benek benek

Ortası çarkı felek

Bir zaman barabardık

Ayırdı zalım felek

Derdim çokdur derman yokdur

Heçbir derde çare yokdur

Ne deyelim garip başa

Vurdum gaderin ataşa.

Gayalardan gayarım

Yokdur benim ayarım

Ayarımı bulmazsam

Gaderime sayarım

Gapıları sürgülü

Hatmanam beyaz bürgülü

Hatma gızı sorarsan

Anasından görgülü

Göplünün altı soğan

Hatmanam allı doğan

Hatmanamın gocası

Al yelekli bir oğlan

Gaynar gazan daşar mı?

Yol buradan aşar mı?

Kömbecel'in Hatça'sı

Halidel'e düşer mi?

İrice'nin yokuşu

Armıda atdım daşı

Bir çivinin başında

On iki gurbet guşu

Ekin ekdim gül bitdi (de)

Dalında bülbül ötdü

Ötmeseydin sen bülbül (de)

Yârim elimden getdi

Göğercinim havada

Yavruları yuvada

Senin gendin burada

Deli göğnün orada

Göplüden goyun geçdi

Goyunu gasap seçdi

Marak etme sevdiğim

Ömrüm gurbetde geçdi

Ak kağat mavi kağat

Ağların saat saat

Ben buradan gediyyon

Oturun rahat rahat

Öğey ana öğer beni

Tokucula döğer beni

Bir gaşık eyren verir

Onu da öylen verir.

Mendilim dürüm dürüm

Sözümü yörüdürün

Gelme ağam arkamdan

Hapisde çürüdürün

Ali'm getdi pazara
Uğradıllar nazara
Beni ölsün deyenler
Gendi girsın mezara

Uzun gavam bu muydu?
Dibindeki su muydu?
Ağam getdi gelmedi
Son cevabı bu muydu?

Mezerlikden geçdin mi?
Mor buğdeyi biçdin mi?
Gara gözlü ağamı
Asger ele seçdin mi?

Gar yağıyor yağıyor
Habamı geyeceğin
Sakallıya varıp da
Dede mi diyeceğin?

Zili tefe vuraman
Barmağımı gıraman
Emmim oğlu varıkan
Eloğluna varaman

Göplüden gece geçdim
Eğildim bir su içdim
Yeni yâri görüşlek
Esgi yardan vazgeçdim

Oyalıdır oyalı
Bortaları boyalı
Gız eşim gelin olmuş
Deli oldum duyalı

Mavi yelek dikerin
Mavi iplik bükerin
Yâre yelek dikerin
Yârim “Bunu geymen” demiş
Elim’aldım sökerin

Ak daşı galdıralım
İlanı öldürelim
(Ay gız)Seni boban vermezse
Yayladan galdıralım

Arabanın düdüğü
Yaraşıyor gediği
Heç aklımdan getmiyor
Nazlı yârin dediği

Guyu dibi mill'olur
Zengin gızı zill'olur
Zill'olmazsa dill'olur
Yarın böğün bell'olur

Guyunun dibi mildir
Seni söyleden dildir
Bir sen söyle bir de ben
Bakalım dertli kimdir?

Armıdı dalda goyan
Gözümü yolda goyan
Cennet yüzü görmesin
Bizi bu halda goyan

Bahçanızda gül var mı?
Gül dibinde yol var mı?
Dolansam ben de varsam
Evinizde el var mı?

Oy armıdım armıdım
Evvelinden var mıydın?
Evvelinden oleydin
Seni burada gor mudum?

Ay oğlan arsız oğlan

Ayvasız narsız oğlan

Galeysız gaba benzer

Dünyada yarsız oğlan

Ay oğlan yiğit misin?

Dağlarda geyik misin?

Selam verdim almadın

Allah'dan böyük müsün?

Yayla yolu döşeme

Hacılar geder Şam'a

Benim uçu mu çıkdın?

Nahı oğlan yaşama

Yere basdım iz oldu

Ele dedim söz oldu

Ağaşdosda suya girdim

Balta kesmez buz oldu

Gara goyun etl'olur

Gavurması datl'olur

Eş üsdüne varan gız

Ölmez ama dertl'olur.

Ben seni yarattım has güller gibi
Gaş verdim göz verdim sümbüller gibi
Söyle amelini bülbüller gibi
Derse Allah ben ne cevap verecen?

Ağşam oldu yatsananız
Zabah oldu kaksananız
Siz Allah'tan gorksananız
Hakk'ın emri dutsananız
(Sabah namazına kaldırmak için söylenir)

Almanya'nın güğümü
İçemedim suyunu
Güççükden bir yar sevdim
Bilemedim huyunu

Bülbülümün var körpesi
Gelir bura yanık sesi
Bu sevdaya dutulanın
Olur mu heç kimsesi?

Bunca çabanın sonu
Değil mi toprak olmak?
Ölmekden gorkmuyorum
Tek gorkum unutulmak

Ben gül gibi solunca
Uyuyorlar doyunca
Gel sevdiğim kaçalım
Sulu dere boyunca

Deli sormuş deliye
Âşıklık nedir diye
Deli gülmüş deliye
Ben niye delirdim diye

Ardıçtan bir dal kesdim
Vay benim gevrek seslim
Evel durmaz gelirdin
Şimdi selamı kesdin

Garamık dallanır mı?
Top zülûf sallanır mı?
Bize gelen bir gözel
Sarmadan yollanır mı?

Mendilim yele yele
Ben düşdüm gurbet ele
Yedi mendil çürütdüm
Gözyaşı sile sile

Guru gabuk kökeni

Ele batmaz diken

Allah ecirler versin

Hasiretlik çekeni

Pınara varmadın mı?

Gül goydum almadın mı?

Seni zalımın gızı

Heç beni anmadın mı?

Pınar başdan bulanır

Döner daşı dolanır

Al başımdan sevdanı

Buna can mı dayanır?

Öğey ana öğer beni

Tokuç ile döğer beni

Bir gaşık ayran verir

Onu da öylen verir

Gel elmadan elmadan

Yollar çamır olmadan

Alacasan al beni

Dürzü gocan duymadan

Çatırdan aşan gelin
Al yeşil guşan gelin
Gocan çikin sen güzel
Gayret et boşan gelin

Cevahir daşı mısın?
Başımın tacı mısın?
Sana bir resim versem
Goynunda daşır mısın?

Daş dibinin inciri
Saatımın zinciri
Aylar oldu nerdeydin?
Goynumun göğercini

Mendiremin deresi
Vali çeker arası
Memet'imi vurmuşlar
Yedi yerde yarası

Saatın ardı şak şak
Dargın olsak barışsak
Evimiz uzak amma
Mekdubula konuşsak

Garşıda ekmek yerler
Biz de varsak ne derler?
Biz de varsak otursak
Bu, şuna yangın derler

Armitlar sıra sıra
Yârim geder Mısır'a
Goyun olsam yayılsam
Gederin ardı sıra

Ak yokuşu avladım
Patinimi bağladım
Ağam asgere gidince
Arkasından ağladım

Çorabın ağına bak
Çevir de bağına bak
Ben aklına geldikce
Çamlık'ın dağına bak

Tarladan gel tarladan
Altın seni parladan
Hep o altın değil mi
Oğlanları ağladan?

Eğrik'i aşıp gider
İçerim coşup gider
Benim sevdiğim oğlan
Asgere koşup gider

Altın yüzük var benim
Barmağıma dar benim
Şo gelenler içinde
Selvi boylu yar benim

Gavak hazali yârim
Dünya gözeli yârim
El duymuş âlem duymuş
Böyle gezelim yârim

Dere boyu gederin
Goyun guzu güderin
İkimizi görmüşler
Nasıl inkâr edelim

Boğazında hakık var
Ne de galbi yıkık var
Şindiye gavuşurduk
Aramızda münafık var

Patlıcanı doğradım

Doğradım da vurmadım

Uslu uslu gezerken

İftiraya uğradım

Ekin ekilen yere

Sapı dökülen yere

Can gurban canım gurban

Sapı dökülen yere

Okulun bacaları

Ders verir hocaları

Gayrı şindiki kızlar

Gendi bulur gocaları

Evleri görünüyor

Gönüldür yeriniyor

Çekilecek dert değil

Mevlam sabır veriyor

Gedin bulutlar gedin

Yârime selam edin

Yârim datlı uykuda

Uykuyu halel edin

Gel harmandan harmandan

Gel gedelim ormandan

Senin sevdan yüzünden

Ben kesildim dermandan

İskarpini geyersin

Üsdü güllü olursa

Gaynanayı seversin

Oğlu güzel olursa

Get kekliğim ot getir

Yârimden mekdup getir

Ben mekdubu neğdeyim?

Dut golundan al getir

Ördek suya dal da gel

Yardan selam al da gel

Ben selamın isdemen

Dut golundan al da gel

Kekliğidim vurdular

Ganadımı gırdılar

Dahı ben güccüğüdüm

Yârimden ayırdılar

Çatma tepe obası

Güp güp yanar zobası

Gaynata sevilme mi?

O da yârin bobası

Göğercin vurdum kakmaz

Ganı gurumus akmaz

Güççükden bir yar sevdim

Dönüp yüzüme bakmaz

Keklik göllerde olur

Şahan çöllerde olur

Benim sevdiğim güzel

Gözü ellerde m'olur?

Çarşamba gazıları

Görpedir guzuları

Mevla'm bana mı yazmış

Bu gara yazıları?

Depelerde gar olmaz

Geniş fısdan dar olmaz

Sakın aldanma gönül

Her gördüğün yar olmaz

Dirke dirke ziniler

Nasıl vursam iniler

Mezerdeki yârimin

Kemikleri sızılar

Boğazımda incim var

Sol yanımda sancım var

Alma Mevla'm canımı

Gurbet elde yolcum var

İndim getdim Dipsiz'e

Ben gelmen gayrı size

Benim datlı dillerim

Yadigâr olsun size

Mendilimin yeşili

Ben gaybetdim eşimi

Bir elime geçerse

Ben bilirin işimi

Mendili oyaladım

Dürmeye gıyamadım

Dürmeye gıyamazken

Nazlı yâre yolladım

Evleri var gök boya
Vuruldu sızın soya
Sızın soydan gız aldım
Sevmedim doya doya

Karyolamın eteği
Arıların peteği
Benim bir sevdiğim var
Çamlık'ımın meleği

Gara üzüm goz
Yeter olsun söz
Kakın gedın siz
Yatacağız biz

Deniz kenarının dışında
Ala gabışın döşünde
Sen ne dersen
Benim gulağımanın dışında.
(Birini dinlemek istemediğinde söylenir.)

Şo evi yapan usda
İçinde oldum hasda
Penceresin ters goymuş
Nerden bakıym dosda?

Aşağıdan gelen deve
Gevişini geve geve
Böğün gelin mi oğlan
Celalel'in yüğsek eve.

Erzurum'da bağ olur mu?
Siyah üzüm ağ olur mu?
Ah çekenin yüreğinde
Ah da goyu yağ olur mu?

Dam başında duran gız
Bayram geldi dolan gız
Gurbansız bayram olmaz
Bayram sana gurban gız.
(Bayram, adamın adı.)

Darı darı darta
Garnımı yırtar
Gundulu buğdey
Gel beni gurtar.

Şameyi'nin dorusu
Oldu gece yarısı
Bize armit vermedi
Hatemel'in garısı

Makaramda ipliğim (de)
Daşa seker kekliğim
Heç aklımdan getmiyor (da)
Teknelerde öpdüğüm

Candarma mağrur durur
Guş uçdu yavru durur
Golumu kilitledim
Anahdar yanda durur

Balatlarda yuva var
Gelinlerde cığa var
Kör gasabın elinde
Saltık gaza düğe var

Gavak gavak olmeyeydi
Aklım salak olmeyeydi
Ay gız seni alırdım
Asgerliğim olmeyeydi

Gavakdaki gazellik
Ne sendeki gözellik
Elindeki gülüne
Gel edelim bazarlık

Emine'min nazına

Gerdanı beyazına

Emine'm gelin olmuş

Yaka'nın boğazına

Kerimel'in daşına

Çıkdım getdim başına

Otur yârim okuyun

Neler geldi başıma

Gartallı'nın yıkılsı

Çarığının döklüsü

Goyver dayı Güssün'ü

O Çavış'ın haklısı

Gartallı'nın şamlısı

Yaka'nın nişanlısı

Boğaza sebet goymuş

Kerimel'in çanlısı

Bağa vardım üzüme

Çıbık değdi gözüme

Çıbık gözün kör olsun

Gan üyündü dizime (1)

Yar göründü gözüme (2)

Arabam daş üsdüne
Top kekil baş üsdüne
Günde mekdup geliyor
Canıla baş üsdüne

Mekdubum var gül oya
Sarmadım doya doya
Olan ömrüm tükendi
Günleri saya saya

Zeynep gider bosdana
Çapıtları ıslana
Acap Zeynep varmaz mı?
Gaymaklar'ın Musdan'a

Darağım var bezim var
Eylen yolcu, sözüm var
Utandım deyemedim
Kekilinde gözüm var

Dere geliyor dere
Gumunu sere sere
Al dere beni götür
Yârin olduğu yere

Dereler akmaz oldu
Yar bana bakmaz oldu
Yârin verdiği güller
Gurudu kokmaz oldu

Derelerin alıcı
Gınalı barmak ucu
Gendi kaçan kızların
Gabul olmaz orucu

Gavakdan gazel indi
Dibinden gözel indi
Gözel geldi yanıma
Yüreğim tazelendi

Gavakdaki gazellik
Şo sendeki gözellik
Elindeki gülüne
Gel edelim bazarlık

Şo dağın ardındıyın
Bobamın yurdunduyun
Eller ne derse desin
Ben senin derdindeyin

Yaylanın yolunduyun

İğdenin dalındıydın

Eller ne derse desin

Ben senin yanındayım

Darağım var bezim var

Eylen yolcu sözüm var

Utandım deyemedim

Kekilinde gözüm var

İnce geyeller ince

Pembe yakışır gence

İnsan bir hoş oluyor

Sevdiğini görünce

Su gelir kütüğünden

İçilmez köpüğünden

İlan olsam dolansam

Gızların topuğundan

Ay bıçağım bıçağım

Ben seni satacağın

Eğer anan vermezse

Alıp da kaçacağın

Garatoyuk daneler

Yıkılsın meyhaneler

Gelin olmuş gediıyor

Ne yapsın divaneler

Bahçalarda arı gördüm

Böğün ben yarı gördüm

N'ola görmez oleydim

Gendimi sarı gördüm

Garlangıç yuva yapar

Garganın ganadına

Oğlan sana varacan

Köylünün inadına

Bağa varasım geldi

Çatır gurasım geldi

Camda yâri görünce

Camı gırasım geldi

Dereler akmaz oldu

Yar bana bakmaz oldu

Yârin verdiği güller

Gurudu kokmaz oldu

Şo dağdan aşdım geldim
Gocamdan gaçdım geldim
Zamanenin puştunun
Ardına düşdüm geldim

Oğlan erik yer misin?
Dahı var mı der misin?
Üsdüne yar sevecen
Dayanabilir misin?

Ay gargalar gargalar
Ceviz dalını ırgalar
On beşine gelen gız
Sevdiğine el sallar

Makaradan ipliğim
Daşa seker kekliğim
Heç aklımdan getmiyor
Ay gız seni öpdüğüm

Makaram kari bağlar
Gözlerim garip ağlar
Ana ben ölmüş müyün?
Ayşa'm garalar bağlar

Alt yanı dere

Üst yanı dere

Yar geliyor

Gol gere gere

Alt yanı dizlik

Üst yanı tozluk

Yar ile gezdiğim

Dağlar binizik

Makaramda ipliğim

Daşa seker kekliğim

Heç aklımdan getmiyor

Teknelerde öpdüğüm

Yollarında sıra sıra bademler

Otursun ağlasın yâri gedenler

Ne sen bana doydun ne de ben sana

Kör olsun gurbeti icat edenler

Cırcır miyarın akışı

Kekliğe benzer sekişi

On para yapmaz

Beş para yapmaz bakışı

C. TEKERLEMELER

Tekerlemeler, oyunun ritmik bir şekilde oynanması için, çocukların ezberlemelerinin kolay olduğu; söylenmesi kolay olmayan kelime ve tekrarları söyletebilmeye yönelik; dini içerikli veya bir olayın hikâyeleştirilmesi şeklinde; gökyüzü veya hayvanlarla ilgili ahenkli sözlerdir.

“Tekerleme, halk anlatı türünde farklı biçimlere en iyi uyarlanan biçimsek süstür: Halk masallarında yani oldukça uzun gerçeküstü ya da gerçek olabileceği kabul edilebilecek masallara; saatlerce hatta geceler boyu okunan düşsel anlatılar olan hikâyelere. Anlatının başında yer aldığı giriş işlevi üstlenir: Kısa kalıplaşmış sözlerle olsun, belli uzunlukta bir anlatı ile olsun, dinleyiciyi olağanüstü bir dünyaya sokmadan önce bilgilendirir ve haberli kılar.” (Boratav,2000:9)

“Tekerleme; vezin, kafiye, seci veya alliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhaflık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu manzum nitelikli basmakalıp sözlerdir.” (Kaya, 1999:546)

“Tekerlemeler, masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir.” (Elçin, 1986:589)

“Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olaral çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer alması olsa gerektir.” (Duymaz, 2002:9)

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: Azerbaycan Türkleri Aşık Edebiyatı’nda “tekerleme”, çocuk folklorunda “sanama”, Dobruca Tatarları masallarında “tekerleme”, Gagauzlar’da “tekerleme, sayılmak, badaşmak”, Kazak Türklerinde “ölen(hayvan tekerlemeleri için), tekerleme”, Kırgız Türklerinde “canılmaç”, Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde “tekerleme”, Özbek Türklerinde “bala koşukları, sanaş, sanak”, çocuk folklorunda “sayılmak” ve Türkmenistan’da “sanavaç”.(Kaya,1999:546)

Pertev Naili Boratav, tekerlemeleri şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Masal tekerlemeleri
2. Oyun tekerlemeleri
3. Tören tekerlemeleri

4. Bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler. (Boratav, 2000:166)

Ali Duymaz ise tekerlemeleri şu şekilde tasnif etmiştir:

A. Belirli bir oyun, tören veya metne bağlı tekerlemeler

I. Çocuk oyunları tekerlemeleri

II. Tören ve inanç tekerlemeleri

III. Halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler

IV. Seyirlik oyunlar ve halk sporlarına bağlı tekerlemeler

B. Yazılı veya gelişmiş edebiyat tekerlemeleri

C. Diğer tekerlemeler (Duymaz, age.:26-27)

Biz de, Pertev Naili Boratav'ın sınıflandırmasını esas alarak yöremizde tespit ettiğimiz tekerlemeleri burada aktarıyoruz. Bu sınıflandırmanın dışında kalanları da “Diğerleri” başlığı altında topladık.

1. Masal Tekerlemeleri

Mesel mesel meliki

Guyruğu var on iki

On ikinin yarısı

Kel Veli'nin garısı.

2. Oyun Tekerlemeleri

Oyun tekerlemeleri oyun çağındaki çocukların kendi yaratmaları olarak ortaya çıkan tekerlemelerdir. (Alptekin, Sakaoğlu, 2005:29)

-Yerde ne var?

-Yer boncuk.

-Gökde ne var?

-Gök boncuk.

-Galdır beni hopbacık.

*

Ala tabak, gara tabak

Cak, cuk, çek!

Ayaklar sayılırken söylenen sözler:

Biren diken

Eğri diken

Çamura çöken

Gurtlar alan

Halbur dedim

Hulbur dedim

Sencik dedim

Süncük dedim

Elme yemiş

Ağzı gara

Çek elini

Yüzü gara

*

Biricik, ikicik, üççük, dörtçük, beşçik, altıcık, yedıcık, sekizcik, dokuzcuk, oncuk moncuk garatoyuk gancık.

*

Bir cam, iki cam, üç cam, dört cam, beş cam, altı cam, yedi cam, sekiz cam, dokuz cam, on cam, moncam şu benim amcam.

Bir kişinin üstünden sırayla oyuncular atlarlarken şu sayılır:

Bir

Bit derisine gir

İki

Yedirdim diki diki

Üç

Ebelik güç

Dört

Dön de arkanı ört

Beş

Beşiktaş'ta şiş

Altı

Altında gaba çaltı

Yedi

Deden ebene ne dedi?

Sekiz

Serçe b...u ağzına sakız

Dokuz

...topuz

On

Çık şu dala gon.

Oyun çağındaki çocukların isimlerine tekerlemeler:

Hasan Hasan

Kendir kesen

Toyuk çalan

Ambar yüzen

*

Hatça Hatça

Halellice

Bülbüllüce

Daş atar

Davşan dutar

Kediye biner

Gadıya gider

*

Mustafa Mıstık

Arabaya kıstık

Üç mum yaktık

Seyrine baktık

*

Hapbam pas

Tahtaya bas

Tahtam çürük

Mıh dutmaz

Gelinim güccük

Söz dutmaz

*

Ayşa âşık

Demirden gaşık

Ağzı bulaşık

*

Güssün

Tekeler süssün

Donu düşsün

Eller gülüşsün

*

3. Tören Tekerlemeleri

Bu gruba girebilecek olan tekerlemelere örnek olarak yağmur duasında söylenen tekerlemeler vardır. Yağmur duasını manzum dualar kısmında incelediğimiz için buraya almıyoruz.

4. Bağımsız Söz Cambazlığı Değerinde Tekerlemeler

Çıracı dayı bu çırayı

İlmelemeli mi, ilmelememeli mi?

*

Öteyaka'nın başında bir geçi oturur

Buynuzunu dike oturur

Vardım aldım bir yumurta

Vardım aldım iki yumurta

Vardım aldım üç yumurta

Vardım aldım dört yumurta

Vardım aldım beş yumurta

Vardım aldım altı yumurta

Vardım aldım yedi yumurta

Vardım aldım sekiz yumurta

Vardım aldım dokuz yumurta

Vardım aldım on yumurta.

5. Diğer Tekerlemeler

Elim elim ebrişim

Elden çıkdı bir guşum

Guş vardı dala gondı

Dal bana yemiş verdi

Yemişi ben göğe verdim

Gök bana yağmır verdi

Yağmırı ben yere verdim
Yer bana çimen verdi
Çimeni ben çobana verdim
Çoban bana bir at verdi
Bindim o yavız ata
Okumu ata ata
Ulu dağları aşdım
Türk eline ulaşdım

*

Hamsiinin
Ortalık sinsin
Sinmezse, ocakda tenceren dunsun.

*

Ufruuuc
Yedi kitabın suyunu iç
Benim elim değil
Senin yerin değil
Ulu dağların
Ulu daşların ardına
Uç var git
Göç var git.

*

İnsan bir gemi
Akıl yelkeni
Fikir dümeni
Gullan gendini de
Görüyün seni.

*

İncecik hurma dalı
Dibinde yeşil halı
Ya Muhammet ya Ali
Sen gösder doğru yolu
Doğru yolu şaşırma
İman benim gardaşım
Guran benim yoldaşım
Hak gayada gezerike
Halil İvreğem kitabını yazarıka
Halil İvreğemi sel almış
Kitabını yel almış
Gökden bir beşik inmiş
Halil İvreğem içinde doğmuş
Nenni dedim yatırdım
Allah dedim galdırdım
Cennetine gönderdim
Cennetinde üç elme
Datlı şekardan galma
Bunu yeyen dervişler
Hak yoluna durmuşlar
Hak yolunda bir guyu
İçinde zembem suyu
Eğildim bir içmeye
Ganatlandım uçmaya
Ganat gapısı üç yüz
Hürüler dizim dizim

Hürülerin gapısı
Bögece Cuma gecesi
İhdirdılar deveyi
Bindirdiler Alı'yı
Alı haber getirdi
Cümle âleme yetirdi.

*

Cemileler geldi
Gırılmaz buzlar
Yollara döküldü
Gelinler kızlar
Zehrenin haveyisi
Üç yüzü gözler
Beş yüzü gözler

*

Ay dede
Evin nerde?
İnce Bel'de
Çörek getir
Yağa batır
Biz yeyelim
Sen bak otur.

*

Leylek leylek lekirdek
Hani bana çekirdek
Çekirdeğin içi yok

Süleyman'ın suçu yok
Sarı gızın saçı yok
Sarı gız bal gaynatmış
Gaşın gözün bize oynatmış
Çık çıkalım çardağa
B... atalım ördeğe
Ördek boynun eğdirmiş
Halvelesin saldırmış.

*

Hacı baba hak baba
Oğlun gızın çok baba
Bir tekini bana ver
Allah sana çok versin
(Leyleğe denir.)

*

Alı Veli
İki ondan eveli
Recep Şaban
Rahmetli boban
Er günü mü gördü
Gır donuz anan.
(Yedi kocalı bir kadın söylemiş.)

D. TÜRKÜLER

Türküler, Türk'ü her yönüyle ifade eden, duygularına tercüman olan, güzel Türkçemizle ortaya koyulmuş olan en değerli sözlerdendir. İçeriğine göre, belli bir ezgiyle söylenir. Bir milletin karakterini, kültürünü, yaşayışını yansıtan, türkülerdir.

“Türküler, insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri, tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir.” (Özbek, 1994:63)

“Halk edebiyatının en çok sevilen dallarından birisi türküdür. Türkü kelimesi Türk kelimesinin sonuna nispet i’sinin eklenmesiyle başlangıçta türki şeklini almış, daha sonra ise türkü şekline dönüşmüştür.

Doğu ve kuzey Türkleri türkü karşılığı olarak cır, jır, yır, kojan gibi kavramları kullanmaktadırlar.

Günümüzde bunların dışında eldik, ır, türkü (Kırgızistan), halk aydımı (Türkmenistan), halk cırı (Tataristan), halk yırı (Başkurdistan), mahnı (Azerbaycan), nahşa, koça yahnisi (Uygur/Doğu Türkistan), türki, halk koşığı (Özbekistan), türki, türük, halık eni (Kazakistan), yır (Kumuklar) kavramları da kullanılmaktadır.” (Sakaoğlu, Alptekin, 2005:37)

Pertev Naili Boratav ise, türküyü: “Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler” şeklinde tanımlar. (Boratav, 2000:182)

Şemseddin Sami türküyü “An-asl Türklere mahsus lahinde şarkı” şeklinde tarif eder. Ahmet Talat Onay, “Türklere mahsus lahn ile söylenen şarkılardır” der. M. Fuat Köprülü, “Türklere mahsus bir besteyle söylenen ve diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan anonim halk şarkıları” olarak tarif eder. Şükrü Elçin ise şöyle der: “Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen yır veya cır adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi manasına gelen türküyü kullanmaktadırlar. Bu kelimeden türkü icat etmek manasına gelen türkü yakmak deyimi türemiştir. Pertev Naili Boratav’ın tanımı ise şöyledir: “Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen, her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler”(Bekki, 2004:26)

Nevzat Gözaydın, anonim olsun veya olmasın, halk şiiri içinde yer alan bütün türlerde ezginin, en çok türkülerde belirleyici rol alarak ön plana çıktığını belirtmektedir. (Gözaydın, 1989:25) Şükrü Elçin de, “Türkülerimizin özünü musiki teşkil eder. Musikisiz güfte düşünülemez.” Demekle adeta bu görüşe destek verir Türküyü de şu şekilde tanımlar:

“Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmece ve maniler gibi yaygın mahsullerdir.” (Elçin, 1986:195)

Doğan Kaya, türküyü şöyle tanımlamaktadır:

“Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen, manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.”(Kaya, 1999:132)

Ünlü aşığımız Aşık Veysel, türküyü, bir türküsünde şöyle tanımlar:

“Dünya dolsa şarkıyılan

Türküz türkü çağırırız

Yola gitmek korkuyulan

Türküz türkü çağırırız.” (Alptekin, 2004:186)

Türküler, konuları bakımından yerli ve yabancı halk edebiyatı araştırmacıları tarafından sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bunlardan yerli olanlarının bazılarını burada sizlere aktarmayı uygun gördük.

Yerli araştırmacılarından Cahit Öztelli, türkülerini konuları bakımından şöyle tasnif etmiştir:

I.Olaylı türküler

II. Duygusal türküler

Bunlar kendi içinde alt türlere ayrılır:

1.Ninniler, çocuk türküleri, 2. Doğa ve çoban türküleri, 3. Aşk türküleri, 4. Tören ve mevsim türküleri, 5. İş ve esnaf türküleri, 6. Derebeyi, eşkıya, cinayet türküleri, 7. Kahramanlık türküleri, 8. Ağıtlar (Ölüm türküleri), 9. Güldürü türküleri, 10. Oyunumsu (dramatik) türküler, 11. Oyun (dans) türküleri (Bekki, age.:93-94)

Hikmet Dizdaroğlu’nun tasnifi şöyledir: 1. Ninniler ve çocuk türküleri, 2. Doğa üzerine türküler, 3. Aşk türküleri, 4. Kahramanlık türküleri, 5. Askerlik türküleri, 6. Tören türküleri, 7. İş türküleri, 8. Eşkıya türküleri, 9. Acıklı olaylarla ilgili türküler, 10. Güldürücü türküler, 11. Karşılıklı (diyaloglu) türküler, 12. Oyun türküleri, 13. Ölüm türküleri (ağıtlar) (Dizdaroğlu, 1969:107)

Pertev Naili Boratav tasnifinde ise, şu başlıklar yer alır:

A. 1. Lirik türküler: 1.a.Ninniler, 1.b.Aşk türküleri, 1.c.Gurbet, ayrılık, askerlik, mahpushane türküleri, 1.d.Ağıtlar, 1.e.Çeşitli başlıca duyguluk konular üzerine türküler.

A. 2. Taşlama, yergi ve güldürü türküleri.

A. 3. Anlatı türküleri: 3.a.Efsane konulu türküler, 3.b.Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, 3.c.Tarihlik konuları olan türküler.

B. 4. İş türküleri.

B. 5. Tören türküleri: 5.a.Bayram, 5.b.Düğün, 5.c.Dinlik ve mezheplik törenlere değgin türküler, 5.ç.Ağıt töreninde söylenen türküler.

B. 6. Oyun ve dans türküleri:6.a.Çocuk oyunlarında söylenenler, 6.b.Büyüklerin oyunlarında söylenenler.(Boratav, 2000:183)

Görüldüğü üzere halk edebiyatında söz sahibi olan kimseler, türküleri sınıflandırırken, bizim ayrıca bir tür olarak aldığımız ninnileri ve ağıtları da sınıflandırmalarının içine katmışlardır.

Türkü konusunda en son yazılan eser olan “Halk Şiirinde Türkü” eserinde Ali Yakıcı, türküleri konularına göre şu şekillerde sınıflandırmıştır:

1. Aşk / Sevda konulu türküler

2. Gurbet / Ayrılık / Hasret konulu türküler

3. Beşik / Bebek / Çocuk türküleri / Ninniler

4. Ölüm türküleri / Ağıtlar

5. Tören türküleri

5.1.Düğün türküleri

5.1.1. Kına türküleri

5.1.2. Gelin alma / Karşılama / Kutlama türküleri

5.1.3. Güvey türküleri

5.2. Bayram türküleri

6. Asker / Askerlik türküleri

7. Hapishane türküleri

8. Olay türküleri
 - 8.1. Tarihi olayları anlatan türküler
 - 8.2. Sosyal olayları anlatan türküler
9. Doğal çevre ile ilgili türküler
10. Beslenme ve yiyecekleri konu alan türküler
11. İş ve meslek hayatıyla ilgili türküler
12. Övgü türküleri
13. Yergi / Alay / Eleştiri türküleri
14. Şikayet türküleri
15. Eğitici / Öğretici türküler
16. Arzu / İstek türküleri
17. Dini / Tasavvufi nitelikli türküler
18. Oyun türküleri

(Yakıcı, 2007:211-239)

Derebucak'ta türkü söyleme geleneği oldukça yaygındır. Bu gelenek, sadece kadınlara mahsus değildir. Hem kadınlar, hem erkekler türkü söylemektedir. Hatta bazı türküler, mesela “Ayş Gelin”, “Goca Dağ” türküleri kadınlar tarafından söylenirken başka bir makamla, erkekler tarafından söylenirken başka bir makamla okunmaktadır. Kadınlar daha hareketli, tefle söylenecek tarzda okurlarken, erkekler uzun hava şeklinde söylemektedir.

Türkülerde mısra veya kıta sonlarına “eee..y, sürmelim aman aleee..y, ömrüü...m, amman amman, de bağlacı, sürmelim gelin, aleey aleey ayleyim aman, gelin gelin gel aman, vay vay” gibi eklemeler getirilebilmektedir. Pınarbaşı yöresinde ikinci mısranın başı ile dördüncü mısranın başında “cicim, haydi” gibi kelimeler eklenerek iki defa söylenmektedir. Türküler söylenirken söyleyen kişinin ya da yanı başındakinin elinde tef / devlek/ delbek adı verilen vurmali çalgı bulunmaktadır.

Biz de, yöremizde derlemiş olduğumuz 64 adet türkünün sınıflandırmasını yaparken Yakıcı'nın sınıflandırmasını esas aldık. Ancak bu sınıflandırmada yer alan “Güvey türküleri, Bayram türküleri, Hapishane türküleri, Beslenme ve yiyecekleri konu alan

türküler, İş ve meslek hayatıyla ilgili türküler” başlıklarına uygun türküler yöremizde bulunmamaktadır. Dini / Tasavvufî nitelikli türküler olan ilahiler de yöremizde söylenmekte, ancak radyo-televizyon gibi kitle iletişim araçlarından duyulduğu kadarıyla bilinmektedir. Derebucak’ta daha çok, aşk / sevda, ayrılık, arzu / istek, şikâyet bildiren türküler söylenegelmektedir. Bazı türkülerde hem aşkın hem ayrılığın ya da, hem ayrılığın hem de şikâyetin bir arada olduğunu da görmekteyiz. Ancak biz, türkünün genelinde hangi duygu hâkimse, o başlık altına yazdık.

1. Aşk / Sevda konulu türküler

AYŞA GELİN

Ayşa gelin nerden gelin gezmeden sürmelim amman aleee...y

Bilemedim başındaki yazmadan	“	“	“
Yazmalar içinde garalı yazma	“	“	“
Gözeller içinde salınıp gezme	“	“	“
Yazarsan mektubu gahırlı yazma	“	“	“
Okuyan bulunmaz derd olur bana	“	“	“

Ayşa gelin çebiç sürer gavağa	“	“	“
Gosdak gelin gül döşemiş yanağa	“	“	“
Yanağın gülünden bir gül ver bana	“	“	“
Saçının telinden bir tel ver bana	“	“	“

Yanağı bahçanın gülüne benzer

Saçları durnanın teline benzer

Sözleri bülbülün teline benzer

Bir bahtı garalı geline benzer

DEVELİ

Develim giderse ben de giderin amman Amman giderin eller

Develim yoluna bir gan ederin amman ah aman amman

Devesi düzünde ah aman amman

Sürmesi gözünde ah aman amman

Ardımanım galdı ah aman amman

Şo deysun gızında

Çek deveci develeri harımdan amman Amman harımdan eller

El içine çıkamadım arımdan amman ah aman amman

Develisin daylak ah aman amman

Gar memeler oynak ah aman amman

Anan seni kime verecek ah aman amman

Her yanların gaymak

DARACIK SOKAK

Daracık sokakda yâre gavişdım

Yar aşşağı, ben yokarı savışdım

Yârin şevtalısın aldım barışdım

Sen bize gelmen mi toparlak gelin?

Seni beyidirin bakarak gelin

Daracık sokakdan geldi geçiyo

Ak bürgünün bendin yanın açıyo

Ya göğnü var belki de vaz geçiyo

Gördüm amma seroş etdi yar beni

Sarılmadan bir eş etdi yar beni

Daracık sokaktır burdan ötesi
Yavaş oyna ay golları düşesi
Sen bize gelmen mi sekerek gelin?
Seni beyidirin severek gelin

DOLAN DA GEL MALİM

Dolan da gel malim, pırlan da gel
Dal fesini bir yanına
İndir de gel malim, saldır da gel
Liraları sağ cebine
Saydır da gel malim, doldur da gel

GAREFİL

Garefilin beyazı
Ne beklersin ayazı (2)
On iki ayın bir günü
Gılın bayram namazı (2)

Garefilin alından
Ayırmadım dalından (2)
Öldüğümde gam yemem
Bir su içsem elinden (2)

Garefil atlı galır
Yaprağı çatlı galır (2)
Gönül düştüğü yerde
Gopmaz da daklı galır (2)

Garefil eker misin?

Şap mısın şekar mısın? (2)

Yar bana ettiğini

Ahrette çeker misin? (2)

Su gelir ulanmaz mı?

Bahçayı dolanmaz mı? (2)

Yar yoluna ölenin

Namazı gılınmaz mı? (2)

Bahçaya biber ekdim

Gaşına sürme çekdim (2)

Verin sevdiğim bana

Sevdiğimi sen nettin? / Sevdiğim yari nettin?

Su gelir güldüğünden

İçilmez köpüğünden (2)

İlan olsam dolansam

Gızların topuğundan (2)

Mehlemizde bir düğün / Gaya dibinde düğün

Elinde gümüş güğüm (2)

Benim bir sevdiğim var

Ne dün gördüm ne bugün (2)

Menevşe boynun eğdi
Yaprağı suya değdi (2)
Gaçdımısa ben gaçdım
Zararım kime değdi? (2)

Bahçalarda mor bağlar
Gözlerim garip ağlar (2)
Dakı (daha) ben yaşar iken
O yar garalar bağlar (2)

Gül ekdim gürcü bağa
Başım değdi yaprağa / Değdi başım yaprağa
Yangunluk baş belası
Geder gara toprağa (2)

YAYLA YOLU

Ak goyun meler gelir hay gelin aman aman aman
Dağları deler gelir aman (2)
Yalınız yatan gızın hay gelin aman aman aman
Aklına neler gelir aman (2)

Yayla yolu yar yolu hay gelin aman aman aman
Aleyin içi dolu aman (2)
Varın bakın yarime hay gelin aman aman aman
Eli goynunda durur aman (2)

Yayla yolu döşeme hay gelin aman aman aman

Hacılar gider Şam'a aman (2)

Benim uçun mu çıktın hay gelin aman aman aman

Nahı oğlan yaşama aman (2)

ENTERİM ALDAN EYİ

Enterim aldan eyi

Buldun mu benden eyi?

Buldum amma sarmadım

Seni darılır deyi

Enterisi akdandır

Ne gelise Hak'dandır

Gelin benzin sararmış

O da yangınlıkdandır

Evleri var alt başda

Gunduram galdı daşda

Ay gız seni saralı

Aklım galmadı başda

Evleri gademeli

Varıp da ne demeli?

Gelin borcun çoğumuş

Alıp da ödemeli

Al elmanın dördünü

Sev yiğidin merdini

Seversen gözeli sev

Çekme çikin derdini

Elmadan gel elmadan

Yollar çamır olmadan

Gedelim gel barabar

Zalım boban duymadan

Garşı garşı hanımız

Garşıda harmanımız

Sen ordan çık ben buradan

Çatlasın düşmanımız

Elmada koku m'olur?

Bekârda uyku m'olur?

Sarılalım gezelim

Bobandan korku m'olur?

Elmayı buçakladım

Mendili saçakladım

Yar garşıdan gelirken

Öpmedim gucakladım

Evleri garşımızda
Zevdası başımızda
Allah'ım bu neydi
Gencecik yaşımızda?

Şo dağın meşeleri
Gül yağı şişeleri
Ben yârimi yitirdim
Ararın köşeleri

Şo dağlar olmaseydi
Lelesi solmaseydi
Ölüm heç bi şey değil
Ayrılık olmaseydi

Şo dağlar melik dağlar
Yaprağı delik dağlar
Benim bir sevdiğim var
Mendili bölük bağlar

TÜRKÜ

Şo dağdan aşan bilir
Yol bulup koşan bilir
Ancak benim derdimi
Bu derde düşen bilir

Şo dağdan aşan gelin

Al geyin guşan gelin

Gocan çikin sen güzel

Gayret et boşan gelir

Şo dağdan aşdım geldim

Anamdan gaçdım geldim

Şo oğlanın ardına

Ardına düştüm geldim

Ak goyun guzusuna

Can yanar bazısına

Gelinler gail olmuş

Arnının yazısına

Ak goyun meler gelir

Dağları deler gelir

Nişanlı'olan kızların

Aklına neler gelir

BEN GÖZELE GÖZEL Mİ DERİN

Ben gözele güzel mi derin

Çifte yanağında gül olmuyunca (2)

Sık gayalarda gütdüm goyunu

Menevşeler gibi eğdim boynumu (2)

Cennet köşkü sandım yârin goynunu

Öyl'olur böyl'olur yar nasıl olur
Gözelin goynunda can hâsıl olur

Irmak senin suyun neden bulanık
Güçcükden evlendim başım bulanık (2)
Var mı benim gibi ciğeri yanık
Hep eller üyür de bir ben uyanık (2)

İniyin gediyn söğüt dalgası
Sağ yanıma vurdu yârin gölgesi (2)
İniyin gediyn Söğüt özüne
Aynalar vuruyun yârin yüzüne (2)
Bakma ağam bakma eller sözüne
Öyl'olur böyl'olur al deli gönül
Eylenebilirsen gal deli gönül

GAREFİL (ÇAMLİK)

Garefil dallanır mı?
Top zülûf sallanır mı?
Bize bir gelin gelmiş
Sarmadan yollanır mı?

Garefil uzar geder
Yaprağı süzer geder
Oğlan yolu şaşırmış
İnşallah bize geder

Garefil dizdiğimiz
Lokumdur ezdiğimiz
Heç aklına gelme mi?
Davras'da gezdiğimiz?

TÜRKÜ (UĞURLU)

Çağır da gelsem oğlan
Alımın güzel oğlan
Beni sana vermezler
Elli altın gazan oğlan eee...y

.....

Şu dağda gezeni goyun mu sandın?
Sen bu nameleti oyun mu sandın?
Oğlan oğlaan gel boynuma dolan.

TÜRKÜ

Ermilit'den dolaşa
Ekmek dökdüm malaşa
Dolansana ay oğlan
Gediyon Ötebaş'a

Şo dağdan aşan bilir
Yol bulup koşan bilir
Ancak benim derdimi
Bu derde düşen bilir
Evleri guru duvar

Emine'm goyun sağar

Emine'm gaçıvermiş

Anası dizin döğer

Eminem'in elliği

Dakı durur telliği

Emine'm gaçıvermiş

Başındadır telliği

Ağ üzümün aklığı

Sılanın ıraklığı

Beni böyle gezdiren

Bir gardaşın yokluğu

Ağ üzüm ermen deyo

Sebede girmen deyo

Gızın göğnü var amma

Anası vermen deyo

Ekinler orak oldu

Yakınlar ırak oldu

Getdi gurbet ele ya

O bize marak oldu

Ekin ekdim yollara
Yoldurmadım ellere
Yar sevmiş gizli gizli
Bildirmedim ellere

Dedim ben elim yağlı
Sevdiğim emmim oğlu
Emmim oğlu olmazsa
Elde çok orta boylu

Gapıları galındır
Emmileri zalımdır
Zalım olsa ne yapsın?
O kız benim malımdır

İP ÜSTÜNDE BULGURUM (PINARBAŞI)

İp üsdünde bulgurum
Oğlan sana vurgunum
Çek elini elimden de
Arpa yoldum yorgunum ninnayı

Ah ninnayı ninnayı da
Gel oynay oynay ninnayı
Aslan gibi yârim var da
Ben nideyin dünyayı, dünyayı?

Su gelir akmeyile
Nen olur bakmeyile
Çikinler gözel m'olur da
Sar'altın dakmeyile ninnayı

Ah ninnayı ninnayı da
Gel oynayı oynayı ninnayı
Aslan gibi yârim var da
Ben nideyin dünyayı, dünyayı?

TÜRKÜ

Emine'm oturmuş daşın üsdüne
Zülfünü daramış gaşın üsdüne
Günde mekdup gelir, başım üsdüne
Emine'm Emine'm şekar Emine'm
Ala gözün araları çukur Emine'm

EMİR DAĞI

Emir Dağı deller yolun sağında
İki gözel gördüm Emir Dağı'nda
Sordum “Gözel, sen kimlerin nesisin?”
Sığadı golları geldi yanıma
Sığa gollarını batır ganıma
Gıyma felek gıyma datlı canıma

Emir Dağı geçmiyle yol olmaz
Altın yere düşmeyile pul olmaz
Elin gızı gendi gelip gul olmaz
Varıp gapısında gul olmuyunca
Yanıp ataşlarda kül olmuyunca

MENEVŞE BULDUM DEREDE

Menevşe buldum derede
Sordum evleri nerede
Üç beş güzel bir arada
Dilber dilber canım dilber
Canımın yaylası dilber
Göğnümün eylesi dilber

Ay mısın güneş misin?
Yıldızlara eş misin?
Seni gören yanıyor
Sevdiğim ateş misin?
Dilber dilber canım dilber
Canımın yaylası dilber
Göğnümün eylesi dilber

AK DAŞI GALDIRALIM

Ak daşı galdıralım gelin gelin gel aman
İlanı öldürelim aman (2)
Anan baban vermezse gelin gelin gel aman
Yayladan galdıralım aman (2)

Emine'min elliği gelin gelin gel aman

Ne bunun gözeliği aman (2)

Emine'm gelin olmuş gelin gelim gel aman

Başındadır telliği aman (2)

Bulut bulut üsdüne gelin gelin gel aman

Şo buludun gasdı ne aman (2)

Bulut seni yakarın gelin gelin gel aman

Yağma yârin üsdüne aman (2)

Gel garşıdan görüyün gelin gelin gel aman

Yanakdan gül veriyin aman (2)

Yanak senden gül senden gelin gelin gel aman

Dahı neler veriyin aman (2)

Evleri var oyalı gelin gelin gel aman

Göğsü bülbülyuvalı aman (2)

Böyle güzel görmedim gelin gelin gel aman

Ben anamdan doğalı aman (2)

2. Gurbet / Ayrılık / Hasret konulu türküler

TÜRKÜ

Aşşığıdan gelen allı leleli

Ağ elleri boğum boğum gınalı

Birin bildim amma biri nereli?

Deli oldum gız senden ayrılalı

Garşıki görünen böyük Gar Dağı
Soyuk sudan doldur gelin bardağı
Nahıl goydun geldin yeşil ördeği
Ördek gibi gölden göle dalarsın gelin

Aşşağıdan gelen bir bölük gazlar
Boynunu uzatmış sılasın gözler
Göğercin topuklu gelinlik kızlar
Emsalin bulmamış ağlıyıp gezer

Çeşmenin başında gamlasın ölüm
Sağıma gız yatsın soluma gelin
Gelinin goynunda dutuldu dilim
Ağlama sevdiğim yollar çamırdır
Alt'ay dedikleri haylı ömürdür

Göğ yüzünde bölük bölük durnalar
Nedir sizin ahvalınız halınız?
Yara bi arzuhal yazsam vermeye
Dost köyüne uğramaz mı yolunuz?

Üç keklik dünemiş bizim boğazda
Emsalı bulunmaz gelinde gızda
Bir daha sarılsam baharda yazda
Belki ayrı düşer gelin yolumuz

Aşşığıdan çıkdı gözelin üçü
Boynuma dolandı gınalı saçı
Seni benden ayırılar en gücü
Ölelim ölelim ayrılmayalım

Al horazım gelmez oldu düneğe
Değişmezdim bir sağılır ineğe
Allı gelin gül döşemiş yanağa
Yanağın gülünden bir gül ver bana
Saçının telinden bir tel ver bana

Ayağına geymiş sarı yemeni
Sallanma sevdiğim öldürdün beni
Dünya güzel olsa değişmen seni
Senin uçu arzuların sılayı
Meğer gurşunula vuralar beni

Uzundur selvinin dalı eğilmez
Gönül almıyınca güzel sevilmez
Elin gızı gendi gelip sarılmaz
Varıp gapısına gul olmuyunca
Yanıp gapısına gul olmuyunca

Üç gızılık bir gulede basdılar
Birimizi baş gırala kesdiler
Birimizi gurbet ele atdılar
Birimizi bu hallara gatdılar

Keklik olup aleyimi düzmedim
Murat alıp doya doya gezmedim
Bu yazıyı elim ile yazmadım
Arnıma yazılmış bu gara yazı
Gaderim böylemiş ağlarım bazı

Süre süre indirdiler yazıya
Pay etdiler al gınalı tazıya
İş başa düşünce bakmaz guzuya
Gaç gınalı ceylan gaç avcı geldi

PINAR

Çay derin, çeşme pınar
Derdimi eşme pınar
Hapbam suya gelirse
Bensiz gonuşma pınar

Pınara varmadın mı?
Gül goydum almadın mı?
Gönderdiğim mekdubun
Cevabın vermedin mi?

Çay derin, geçemedim
Az doldur, içemedim
Sen benden geçdin amma
Ben senden geçemedim

Çaya vardım, susuzun

Üç gündür uykusuzun

Bana mehil bağlama

Südü bozuk, soysuzun

Bileydim ağlamazdım

Akeydim çağlamazdım

Bileydim ayrılık var

Sana bel bağlamazdım

TÜRKÜ

Çıkıcağım garlı garlı dağ olsa

İndiceğim mor sümbüllü bağ olsa

Mekdubun yoğusa gendi sağ olsa

Benim ağam gurbet elde var olsa

Goca Dağ'dan indirdiler salıla

Ellerimi / Gollarımı bağladılar alıla

Elin göğnü dünya dolu malıla

Benim göğnüm top kekilli yarıla.

SULUİN'İN ÖĞÜ

Sul'inin öğünden ögeçler geçer

Esbebin eyisin terziler biçer

Ben ağam derin de o ben den kaçır

Gaçma ağam kaçma ben adam yemen

Gizli sırlarını ellere demen

Gediklerden aşan goyun sürüsü

Ağamımış düşmanımın birisi

Nerde galdı gelinlerin bürüsü

Bir zamanda ağıydık beyidik
Bir zamanda mor sümbüllü bağdık
Bir zamanda gul olalım onnara
Kötü gader masgar'etdi şonnara
Sen de düşdün, ben de düşdüm dillere

Su değilin akam akam yorulam
Yer değilin gariş garişyarılam
Dünyasında sevdüğüne sarılan
Ahretinde soru- sual yoğumuş

GARAMAN

Garaman yolu düz olur (2)
Galdır şalvarı toz olur
Ağalar duyar söz olur
Yandım Garaman Garaman
Ağrır gollarım saraman, ondan saraman

Garaman yolun geçelim (2)
Ak gız alalım gaçalım
Şo gız alalım gaçalım
Yandım Garaman Garaman
Ağrır gollarım saraman, ondan saraman

Bir enterim var alaca (2)
Goğsan da getmen bögece
Döğsen de getmen bögece
Yandım Garaman Garaman
Ağrır gollarım saraman, ondan saraman

Bir enterim var çiçekli (2)

Yar geliveri bıçaklı

Şindi ayrıldık gerçek mi?

Yandım Garaman Garaman

Ağrır gollarım saraman, ondan saraman

Bir enterim var deriden (2)

Yar geliyörür geriden

Yandım Garaman Garaman

Ağrır gollarım saraman, ondan saraman

TÜRKÜ

Yeşerdi mi şu dağların ağacı

İşda benim göğnüm şindi sılacı

Yedi kere indim çıkdım Gonya'ya

Bulunmadı ah derdimin ilacı

Yaylanın yaprağı gül oldu bana

Anam kız gardaşım el oldu bana

Dünyaya çok tamah etme arkadaş

Bana bakıp bakıp ipret alsana

Yaylanın yolunda yaylayamadım

Ana ben göğnümü eyleyemedim

Yaylanın yolları bükülüp gelir

Top zülûf gerdana dökülüp gelir

TÜRKÜ

Uzun yola getdim gelirin deyi
Dabanca doldurdum vururun deyi
Aklıma gelmemiş ölürün deyi
Ölüm ver Allah'ım ayrılık verme
Ayrılık ataşı bağrımı delme.

TÜRKÜ

Ürgüplü'den çıkdığımı bildiler
Ak yokuşa öğümüze indiler
Gır atlılar gerisine döndüler
Zabah gederike başım selamet
Ağşam gederike gopdu gıyamet

TÜRKÜ

Garatoyuk gakgalı yandığım aman
Yumurtası okgalı eee...y
Varman kızlar gocaya yandığım aman
Hep oğlanlar şapgalı eee...y

Ay safalı safalı yandığım aman
Çufrağı tokalı eee...y
Köyde oğlan çok amma yandığım aman
Hep de goca gafalı eee...y

Emine'min nazına yandığım aman
Gerdanı beyazına eee...y
Emine'm gelin oldu yandığım aman
Yaka'nın boğazına eee...y

GOCA DAĞ (2)

Goca Dağ başında gara dumana
Bir incecik yolum gider Yemen'e
Al ganım akıyor çayır çemene
Çayır çemen, Güllüzar'ım geçdi mi?
Habar salsam yar yaylaya göçdü mü?
Kimi allar geymiş kimi gırmızı
Kimi gül goparmış kimi nergizi
...

DEREKÖYLÜLER

Tiyariler yörüdü ley Dereköylüler ley
Göğü duman bürüdü helele (2)
Tiyariden düşdüm ley Dereköylüler ley
Her yannarım çürüdü helele (2)

Su gelir merdin merdin ley Dereköylüler ley
Su değil benim derdim helele (2)
Sular olsa mürekkep ley Dereköylüler ley
Yazılmaz benim derdim helele (2)

Minareden at beni ley Dereköylüler ley

İn aşşığı dut beni helele (2)

Sevdiğimin üsünde anam dur gadın

Nenni çek üyüt beni helele (2)

Su gelir merdin merdin anam dur gadın

Su değil benim derdim helele (2)

Sular olsa mürekgep anam dur gadın

Yazılmaz benim derdim helele (2)

Yayla yolu döşeme anam dur gadın

Hacılar gider Şam'a helele (2)

Benim uçun mu çıktın anam dur gadın

Nahı oğlan yaşama helele (2)

Yaylanın yollarından ley Dereköylüler ley

Yapışdım gollarından helele (2)

Bir cevap alamadım ley Dereköylüler ley

Yârimin dillerinden helele (2)

Gel garşıdan görüyün ley Dereköylüler ley

Yanakdan gül veriyin helele (2)

Yanak senden gül benden ley Dereköylüler ley

Dahı neler veriyin helele (2)

GAREFİL TÜRKÜSÜ

Garefilim yledir

Aleeey aleey aleylim aman

Ak adamı söyledir vay vay

Etme anam intizar

Aleeey aleey aleylim aman

Belki gader böyledir vay vay

Garefil oyulur mu?

Aleeey aleey aleylim aman

Gzele doyulur mu vay vay

Gzel saran oğlanın

Aleeey aleey aleylim aman

Golları yorulur mu vay vay

Garefil eker oldum

Aleeey aleey aleylim aman

Ayrılık eker oldum vay vay

Kr olsun bu ayrılık

Aleeey aleey aleylim aman

lmden beter oldum vay vay

Garefil eker misin?

Aleeey aleey aleylim aman

apıla ekar mısın vay vay

Dnyada etdiğini

Aleeey aleey aleylim aman
Ahretde çeker misin vay vay

Garefil mi büber mi?
Aleeey aleey aleylim aman
Tecelli mi gader mi vay vay
Hırlı olan oğlandan
Aleeey aleey aleylim aman
Gız ayrılır geder mi vay vay

(Garefil mi büber mi?
Tecelli mi gader mi?
Böyle haksız işlere
Gader yardım eder mi?)

Garefil aş mısın?
Aleeey aleey aleylim aman
Gözeller baş mısın vay vay
Mekdup yazdım yollasam
Aleeey aleey aleylim aman
Cebinde daşır mısın vay vay

Garefil uzun olsa
Aleeey aleey aleylim aman
Yaprağı üzüm olsa vay vay
Yârin uykusu gelmiş

Aleeey aleey aleylim aman
Yasdığı dizim olsa vay vay

Garefi ekdim daşa
Aleeey aleey aleylim aman
Bitmedi galdı gışa vay vay
Ne gademsiz yarımış
Aleeey aleey aleylim aman
Emeğim getdi boşa vay vay

Garefilim tüğündür
Aleeey aleey aleylim aman
Yüğsek gayadan indir vay vay
Doğru söylen gız eşler
Aleeey aleey aleylim aman
Bu yadiker kimindir vay vay

Garefili boyarın
Aleeey aleey aleylim aman
Gayalardan gayarın vay vay
Ayarımı bulmazsam
Aleeey aleey aleylim aman
Gaderime sayarın vay vay

Garefili gavırır
Aleeeey aleey aleylim aman
Daş harmanda savırır vay vay
Gaynananın kötüsü
Aleeeey aleey aleylim aman
Yâri yardan ayırır vay vay

Garefil mesdek olur
Aleeeey aleey aleylim aman
İnce bel gosdak olur vay vay
İnce beli verseler
Aleeeey aleey aleylim aman
Gollarım yasdık olur vay vay

Garefilin ek beni
Aleeeey aleey aleylim aman
Sulu yere dik beni vay vay
Eğer gözün dutmazsa
Aleeeey aleey aleylim aman
Al çapıyı sök beni vay vay

Garefilin büberin
Aleeeey aleey aleylim aman
Sağsılarda biterin vay vay
Eller almış yarimi
Aleeeey aleey aleylim aman
Boynum eğri dutarın vay vay

Ben bir gara büberin
Aleeeey aleey aleylim aman
Yuvarlanır giderin vay vay
Dut gaynana dilini
Aleeeey aleey aleylim aman
Oğlun alır giderin vay vay

TÜRKÜ

Yük üsdünde kilimi
Dut gaynana dilini
Geçinmeye göğnün yok
Neden aldın gelini

Ben bir gara büberin
Yuvarlanır giderin
Dut gaynana dilini
Oğlun'alır giderin

Gara büber dibekde
Bir yar sevdim gurbetde
Varsın olsun gurbetde
Bir gün gelir elbetde

İsdambıl dedikleri
Ötüyo düdükleri
Heç aklımdan çıkmıyo
O yârin dedikleri

YAYLA TÜRKÜSÜ

Yayla yollarında yaylandım galdım

Gurbet ellerinde eylendim galdım

...

Yayla yollarında meleyen guzu

Sehil evlerinde ara bul bizi

Sehile yaramaz yaylanın gızı

YEŞİL ÖRDEK

Yeşil rdek gibi daldım göllerde

Ganadım gırıldı galdım çöllerde

Anasız bobasız gurbet ellerde

Ya ben ağlamıyın, kimler ağlasın?

ERZURUM DAğI'NDA

Erzurum Dağı'nda duman daldadır

Başım yasdıkdadır gözüm yoldadır

Elin yosmaları adam aldadır

Tez gel oğlum tez gel eylenmeyesin

Elde gzel çokdur aldanmayasın

Yeşil rdek gibi ter göllerde

Gırıldı ganadım galdım çöllerde

Anasız bobasız gurbet ellerde

Tez gel oğlum tez gel eylenmeyesin

Elde gzel çokdur evlenmeyesin

TÜRKÜ

Gederin gederin ben yeni durdum
Dünya yalanımış ben yeni duydum
Ben nazlı yârime ne zaman doydum?

Şo dağın başında kişneşen taylar
Var mı bizim gibi emeği zaylar
Ben bir top kekilli / orta boylu yardan ayrıldım
Siz de duydunuz mu ıldızlar aylar?

Guyunun başına boz ilan gelir
Sevdiğim yanıma nazılan gelir
Ne darılın gadın anam sen bana?
Gızının arına yazılan gelir

Benim yârim yaylalarda oturu
Ağ ellerin soyuk suya batırı
Demedim mi nazlı yârim ben sana
Çok muhabbet tez ayrılık getiri

Gaç Emir Dağı'na gara gedelim
Ayvadan usandık nara gedelim
Buranın gözeli gönül eylemez
Gönül eyleyecek yere gedelim

3. Beşik / Bebek / Çocuk türküleri / Ninniler

Bu bölüme giren beşik / bebek /çocuk türkülerini /ninnileri ayrı bir anonim halk şiiri konusu olarak işlediğimiz için buraya almıyoruz.

4. Ölüm Türküleri / Ağıtlar

Bu bölüme giren ölüm türkülerini, yani ağıtları ayrı bir anonim halk şiiri konusu olarak işlediğimiz için buraya almıyoruz.

5. Tören Türküleri

5.1.Düğün Türküleri

Düğünün başlangıcından itibaren gelin olacak kızı baba ocağından ayrılırken duygulandırmak için “kız okşama” merasimi, gelin olduktan sonra gelin geldiği eve mutluluk kaynağı olduğunu, onu sevinçle karşıladıklarını ifade etmek için de “gelin okşama” merasimi yapılır. Bundan evvelki yıllarda kız ve gelin okşama merasimine kadınların çoğu katılırken, günümüzde belli başlı kişiler tarafından yapılmaktadır. Bu işi meslek haline getirmiş olan kadınlar da vardır. Bu konunun ayrıntısına, “Geçiş Dönemleri-Evlenme” bölümünde değindik.

Kına türküleri / Okşamalar, mutlaka tef veya devlek/delbek denilen, vurmali çalgıyla söylenir. Bu türkülerden bazılarında her mısradan sonra uzun bir “eee...y” çekilir. Hatta türküyü söyleyen kadının sesi yetmiyorsa yanbaşında duran birkaç kadın bu görevi yerine getirir. Bu “eee...y” çeken kadınlara “eee..yciler” tabiri de kullanılır.

5.1.1. Kına Türküleri / Okşamalıklar

GİZ OKŞAMA

Ağşamınız hayır olsun gözeller

Hele gözeller eee...y

Birikmiş yarenler gına ezeller eee...y

Yarın elbet seni gelin düzeller

Hanım edeller eee...y

Al gınan eline vurmaya geldim

Vurmaya geldim

Ben senin görümcen olmaya geldim eee...y

Almaya geldim ben babandan izin

Almaya geldim eee...y

Evinizin önü erik fidanı

Hele fidanı eee...y

Gelin güccük bilmez gelip gedeni eee...y

Adam ağladır mı goca babanı

Hanım ananı eee...y

Al gınan eline girsin maşşallah eee...y

Girsin maşşallah

Senin sevilerin artar inşallah eee...y

Ulu minarede okunur ezen

Okunur ezen eee...y

Gadir Mevla'mı mı yazını yazan eee...y

Senin varacağın bir gurlu düzen

Bir gurlu düzen eee...y

Al gınan eline girsin mübarek eee...y

Senin sevilerin artar gederek eee...y

Bu gece ağşamlık müsefir olsun

Müsefir olsun eee...y

Yarın ikindiden bize buyursun eee...y

Bu güzel murada ermeyen ersin

Ermeyen ersin eee...y

Al gınan eline girsin maşşallah

Girsin maşallah eee...y

Senin sevilerin artar inşallah eee...y

Yarın öğlen gelin atı gelecek

Atı gelecek eee...y

Senin inilerin çifte binecek eee...y

Senin ağaların golun(a) alacak

Golun(a) alacak eee..y

Al gınan eline girsin mübarek eee...y

Senin sevilerin artar gederek eee...y

Uzat ellerini gınan okunsun

Anan gelir deyi yola bakmasın eee..y

Bögececik gucağında saklasın

Al gınan eline girsin maşallah eee...y

Senin sevilerin artar inşallah eee...y

Oturak getirin gelin otursun

Çifte inileri gelin götürsün eee..y

Yetmeyen eksiğin Allah yetirsin

Al gınan eline girsin maşallah eee...y

Senin sevilerin artar inşallah eee...y

Güyeğimiz Hacca gider inşallah eee..y

Vurun gınasını silkin tozunu hele tozunu

Gız kötü değildir çekin nazını eee...y

Al gınan eline vurmaya geldim eee...y

Ben senin görümcen olmaya geldim

Ben bobandan izin almaya geldim eee...y

Evleri uzakda yolları doğru eee..y

Gelinin gaşları yay gibi gurlu

Ağamı sorarsan hem orta boylu

Hem güzel huylu

Al gınan eline girsin mübarek eee...y

Senin sevilerin artar gederek eee...y

Şöyle buyurun da biz de varalım

Uzat sağ elini gına vuralım

Al gınan eline girsin maşallah eee...y

Senin sevilerin artar inşallah eee...y

Güyeğimiz Hacca gider inşallah eee..y

Aşağıdaki kına türküsünün bir hikâyesi de vardır: Bir gelin iftiraya uğramış, kayınbabası ölüm emrini vermiş. Gece gündüz içine bir tasa düşmüş, bu türküyü söylemiş. Çeşmenin başına suya gittiğinde öldürülmüş.

GİZ OKŞAMA

Gına yakmış ellerine

Nail oldum dillerine

Gelin oldum gediye

Gızım gurbet ellerine eee...y

Gız anası gız anası

Nerde bunun öz anası

İçinde mumlar yanası

Gaya başı garımcalı

Benim göğnüm yerinceli eee...y

Gelin oldum gediyorun

Çifte çatal görümceli eee...y

Gardaşların gardaşlarım

Gana böğendi saçlarım eee...y

Gardaşımın güllerini

Yavrılara bağışlarım eee...y

Goyunlar geldi meleşir

İpler ayağa dolaşır eee...y

Beni yalnız zannetmen

Cingöz gardaşlar dolaşır eee...y

GIZ OKŞAMA

Ana gel otur garşıma

Bak şo gözümün yaşına

Ana hakgın halal eyle

Bir daha girmen düşüne

Gına yakmış ellerine
Nail oldum dillerine
Gelin oldum gidiyorum
Gızım gurbet ellrine

Elimi goduğum atlar
Belimi goduğum dutlar
Gelin oldum gediyorun
Silip süpürdüğüm yurtlar

GİZ OKŞAMA (UĞURLU)

Gaya dibi garıncalı
Benim göğnüm yerinceli
Gelin olduğu nerden belli
Çifte çatar görümceli

Gız anası gız anası
Gelsin bunun öz anası

Ana gızın çok muyudu?
Bir gız sana yük müyüdü?
Kör olası emmin dayın
Heç oğlunuz yok muyudu?

Gız anası gız anası
Evinde mumlar yanası
Gelsin bunun öz anası

5.1.2. Gelin alma / Karşılama / Kutlama türküleri

GELİN GELDİ (UĞURLU)

Gelin geldi gapımıza

Dürüsü var hepimize

Hoş geldin gelinim hoş geldin

Ağabeyime eş geldin

Gelinin geydiği atlas

Geline iğneler batmaz

Gelin güğeyisiz yatmaz

Hoş geldin gelinim hoş geldin

Gelin atladı eşiği

Sofrada galdı gaşığı

Gız evlerin yakışığı

Hoş geldin gelinim hoş geldin

.....

Gınayı getir annem

Barmağım batır annem

Böğün müsafirin ben

Goynunda yatır annem

GELİN HOŞGELDİN

Atladım çıkdım eşiği

Çıkdım eşiği

Sofrada galdı gaşığı

Gelin evin yakışığı / Bacım evler yakışığı

Gelin hoş geldin hoş geldin

Aslan ağama, celep ağama

Eş gelen gelin hoş gelen gelin

Öteyaka'nın pelit odunu

Ağamın gelin gadını

Gelin hoş geldin hoş geldin

Bacım hoş geldin hoşgeldin

Öteyaka'nın gara buludu

Beri yakayı geldi bürüdü

Bir al yazmalı gelin yürüdü

Gelin hoş geldin hoş geldin

Asger ağama celep ağama

Eş gelen gelin hoş gelen gelin

GELİN OKŞAMA

Geydiğin yeşil geyeller yeşil eee...y

Yeşile goşul gelinim yeşile goşul

İğneler batmaz gelinim iğneler batmaz

Goğsan da getmez

Döğsen de getmez gelinim

Ağzın datlı olsun

Gınan gutl' olsun

5.1.3. Güvey türküleri

5.2. Bayram türküleri

6. Asker / Askerlik türküleri

Bu bölüme uygun düşen türküleri, anonim halk şiiri türü olan “Ağıtlar” başlığı altında, “Askerler Üzerine Söylenen Ağıtlar” bölümüne yazdık.

7. Hapishane türküleri

Bu sınıflandırmaya örnek teşkil edecek bir türkü bulunmamaktadır.

8. Olay türküleri

8.1. Tarihi olayları anlatan türküler

İZMİR’İN GAVAKLARI

İzmir’in gavakları ömrüüüm

Dökülür yaprakları vay vay (2)

Bize derler Çakıcı ömrüüüm

Yıkınız gonakları vay vay (2)

Suya gederin suya ömrüüüm

Almayı soya soya vay vay (2)

Galdır güzel şapganı ömrüüüm

Bakiyın doya doya vay vay (2)

8.2. Sosyal olayları anlatan türküler

MARAŞ

Maraş Maraş dedikleri bir beyik Maraş

Döşşegim gutnudan, yadığım gumaş

Ak minder üsdünde can veren gardaş

...

9. Doğal çevre ile ilgili türküler

YEŞİL ÖRDEK

Yeşil ördek, yeşil ördek

Ganadını deşir ördek

Çift geder de tek gelirsın

Nerde senin eşin ördek

TÜRKÜ

Yüğseğinin kesek kesek dumanı

İngininin yeşil olur çimeni

Sarıçiğdem, mor menevşe zamanı

Oğlan gıza lele veri, gül alı

GARINCA (ÇAMLIK)

Ay garınca garınca

Gaderim olmuyunca

Gedelim gedelim

Yolda bayram edelim

İkimizi görmüşler

Nasıl inkâr edelim?

9. Beslenme ve yiyecekleri konu alan türküler

Bu sınıflandırmaya örnek teşkil edecek bir türkü bulunmamaktadır.

10. İş ve meslek hayatıyla ilgili türküler

Bu sınıflandırmaya örnek teşkil edecek bir türkü bulunmamaktadır.

12. Övgü türküleri

ÇEŞMENİN BAŞI

Çeşmenin başına üç gözel indi

Birisi selvinin dalına benzer

Ayvası, turuncu, narı goynunda

Birisi sevdiğim geline benzer

Bir kız gördüm gaşı gara yay gibi

Gül cemalın gördüm doğan ay gibi

Bahçada açılmış gonca gül gibi

Bilmem o kız kime nasip olacak

13. Yergi / Alay / Eleştiri türküleri

TÜRKÜ

Bir yandan gar gelir, bir yandan duman

Dumanın elinden hallarım yaman

Dünyada gözellik ahrette iman

Düğmeleri çizen eller onmasın

14. Şikâyet türkûleri

TÜRKÜ

Gara gaklık, acap suyun içdim mi?
Uzun yelek, heç üsdünden geçdim mi?
Akdağ yaylaları, senden göçdüm mü?
Şindi gayrı göçemedim yayladan
Ben bu derdi satın m'aldım Mevla'dan?

Ağşamlar olur da zabahlar olmaz
Benim yârim benim derdimi sormaz
Kimse gapım' açıp yanıma gelmez
Hepimizi yudan bu gara toprak

Ne yaptınisa gahbe felek sen yaptın
İçerime yedi türlü dert gatdın
Teraziye vurdun sen beni satdın
Bilemedim bu feleğin işini

Seher yeli deller erken esene
Deli deller sevdiğine küsene
Yâri yanda olup derdin esene
Süren sürsün gahbe dünya demini

Gabirimi yol üsdüne gazsınlar
Dertlerimi baş tahdama yazsınlar
Yoldan gelen geçen hısım ahabplar
Okusunlar, benden ipret alsınlar

TÜRKÜ

Yeşil ördek gibi dalsam göllere
Başım alsam getsem gurbet ellere
Beni sen düşürdün dilden dillere
Ne sen beni unut ne de ben seni

Gahbe gurbet gene бүkdün belimi
Demir gelepçeler sıdkı golumu
Yaşım on beş mehel görmem ölümü
...

TÜRKÜ

Garşıda görünen gara gar dağı
Sen doldur da ben içiyin bardağı
Elimden aldıldım yeşil ördeği

Ördek gibi ganadımı süzmedim
Murat alıp ben yar ile gezmedim
Bu yazıyı elim ile yazmadım
Arnıma yazılmış bir gara yazı
Gader böyleymiş ağların bazı

PINARIN BAŞI

Pınarın başında söylenen sözler
Oğlan sendeyimiş utanmaz yüzler
Adam sevdiğini böyle mi gizler?
Saklaman, gizlemen, öldü den beni
Diyar-ı gurbetde galdı den beni

Gayfe güğümlerim gaynar ocakda
Mafasız yüklerim yığlı bucakda
Bir gelincik dönüp gezer gucakda
Saklaman, gizlemen, öldü den beni
Diyar-ı gurbetde galdı den beni

UZUN TÜRKÜ

Uzun yelek Goca Dağ'ın yarısı
Ağamımiş düşmanımın birisi
Gediklerden çıkdı goyun sürüsü

Hazelesin deli göğnüm hazele
Eğer yârim benden evel ölürse
Elim ile götürürün mezere

TÜRKÜ

Pençeresi ganat ganat
Ben varaman el muhanet
Bir muhanet yârin gendi
Yar eylendi, ağa yollandı

Pençeresi yola doğru
Ben varaman ele doğru
Bir muhanet yârin gendi
Yar eylendi, ağa yollandı

Telli mahramanın fendi
Ben ağların güler gendi
Bir muhanet yârin gendi
Yar eylendi, ağa yollandı

Telli mahramanın ucu
Ben gendime vurdum gücü
Bir muhanet yârin uçu(n)
Yar eylendi, ağa yollandı

Babucunun burnun basar
Ucunda fesliken eser
Yar yara böyle mi küser?
Yar eylendi, ağa yollandı

UZUN TÜRKÜ

Yüğsecik hanıyda çufralık dokur
Akçalı telliği ay gibi şakır
Akçalı telliği ay senin olsun
Gollama çevremi sandıkda dursun
Verdiğin emanet al senin olsun

TÜRKÜ

Ay merdinden merdinden

Merdinin deresinden

Bilmen ölecek miyin

Bir gürşun yaresinden?

Merduvan basak basak

İnelim iniş iniş

Gavratdın beni derde

Gez gayı geniş geniş

KEKLİK

Kekliğidim vurdular sürmelim aman aman aman

Ganadımı gırdılar aman (2)

Dahı ben güçcüğüdüm sürmelim aman aman aman

Anamdan ayırdılar aman (2)

Keklik gumda eşinir sürmelim aman aman aman

Eşincikde deşinir aman (2)

Benim sevdiğim oğlan sürmelim aman aman aman

Köşelerde düşünür aman (2)

TÜRKÜ

Pambık içinde çivit

Elinde gümüş divit

Hem sararmış hem solmuş

Bir kız uçu bir yiğit

Denize dalamadım
Bi balık alamadım
Guşlar yuva yapmış da
Guş gadar olamadım

Denize daldım derin
Çıkdım yüzüne serin
Yollara duzak gurdum
Dutulsun Ayşâ gelin

Böğün bayram günüdür
Yârim seyran günüdür
Doğru söylen gız eşler
Bu hediye kimindir?

Ay gül olur gül olur
Dalında bülbül olur
Bir gız uçu bir yiğit
Yanar yanar kül olur

TÜRKÜ

Suya gider su desdisi gırmızı
Benim yârim yedi dağın ıldızı
Suya gider su desdisi doldurur
Gelir geçer gaş oynadır güldürür

Gaşına gözüne değmesin nazar
Elinde galemi okuyup yazar
Oku beyim el basayım künyene
Nefret olsun doyurdunuz dünyama

Ayağına geymiş sarı yemeni
Sallanma yârim öldürdün beni
Köylü düşman olsa alırım seni
Meğer gurşunula vuralar beni

TARLANIN ÇAMIRI (UĞURLU)

Şu tarlanın çamırı
Şu tarlayı batırı
Benim burada durduğum
Bir yiğidin hatırı, oğlaaan
Hatırı, Aliii'm

Ali'min devesi var
Çekmeye havası var Aliii'm
Ali'm çok güzel/çok iyi amma
Bir gavır bobası var Aliii'm Aliii'm

TÜRKÜ

Gara bulut gibi göğ'e ağarsın
Sulu yağmır gibi yere yağarsın
Söyle gelin hangimizi seversin?
Köşelerde neden boyun eğersin?

15. Eğitici / Öğretici türküler

TÜRKÜ

Yiğit olan ata biner atlanır
Yiğit olan her cefaya gatlanır
Yiğit gölgesinde yiğit saklanır
Kötülerin gölges(i) olmaz, dal(ı) olmaz
Aslı gara demir, yüze fer(i) olmaz.

16. Arzu / İstek türküleri

GOCA DAĞ TÜRKÜSÜ

Goca Dağ başında harmanım mı var?
Elimde okunur fermanım mı var?
Ecel gelmiş, başucuma dikilmiş
Benim can vermeye dermanım mı var?

Goca Dağ başından indiremedim
Yönünü yönüme döndüremedim
Bir elimde divit, bir elim galem
Şo gızın aklını gandıramadım

Goca Dağ başında yanar bir ışıık
Düşmüşüm derdine, olmuşum âşık
Yâri düşündükce yanar, ağlarım
Gınaman gonşular ıldızım düşük

Goca Dağ başında bir top gar idim
Gün vurdukca (yel esdikce) ılgıt ılgıt eridim
Evel yârin sevgilisi ben idim
Şindi gapılardan / köşelerden bakan ben oldum

Yüğseğinin kesek kesek dumanı
İngininin yeşil olur çimeni
Sarıçiğdem, mor menevşe zamanı
Oğlan gıza lele verir, gül alır.

Goca Dağ başında gar isder göğnüm
Usandım ayvadan, nar isder göğnüm
Seninile bir arada gedersek
Yârin bahçasından gül isder göğnüm

Goca Dağ başında kişneşen taylar
Var mı bizim gibi emeği zaylar
Ben bir top kekilli yardan ayrıldım
Siz de duydunuz mu ıldızlar, aylar?

Goca Dağ başına bir guyu gazdım
Gendi tevterimi ben gendim yazdım
Diyar diyar çok dolandım, çok gezdim
Dünya yalanımış, buna da bezdim

Guyunun başına boz ilan gelir
Sevdiğim yanıma nazılan gelir
Ne darılın gadın anam sen bana
Gızının arnına yazılan gelir

İniyin gediğin esgi yurlara
Derdimi döküyün yeşil otlara
Verme anam, verme beni yadlara
Yadlar benim var ömrümü yoğ eder.

Goca Dağ başında leleler biter
Ataşın yanmadan dumanın tüter
Yeter bu dert bana, Allah'ım yeter
Üç gız bir oğlanın yerin mi dutar

Goca Dağ'ın goyağında oturdum
Ağ ellerin soyuk suya batırdım
Lelesini, sümbülünü bitirdim
Derdim elli idi, yüze yetirdim

Goca Dağ başında ıldız ışırlar
Vurdular gamıyı, ganım fışılrlar
Vakdım tamam oldu, canım hışılrlar
Halallaşalımın gelin gonşular

Goca Dağ başında ıldız ışılar
Vurdular gamıyı, ganım fişılar
Duymuş da gelmemiş zalım gonşular
Aslanım Mevlüt'üm ben ölüyorum
Garanlık evlerde can veriyorum

Goca Dağ'dan indirdiler salıla
Gollarımı bağladılar alıla
Elin göğnü dünya dolu malıla
Benim göğnüm top kekilli yarıla

TÜRKÜ

Ördek göllerde olur
Şahen çöllerde olur
Gönülsüz yar sevenin
Gözü ellerde olur

Ördeğisen göle gel
Şahenisen çöle gel
Sen sevgili / Muhabbetli yar isen
El ettiğim yere gel

TÜRKÜ

Göplünün altı diken
Yakdın beni gülüken
Allah seni de yaksın
Üç günlük gelin iken

Dere geliyor dere
Gumunu sere sere
Dere beni de götür
Yârin olduğu yere

MENEVŞE

Menevşe buldum derede
Sordum evleri nerede
Hep güzeller hep burada
Sen gel menevşeli gelin

Menevşe boynun eğmiş
Yapracığı suya değmiş
Beni soran ağam gelmiş
Sen gel menevşeli gelin

GÖPLÜ

Göplünün altı çiçek
Çiçekler biçilecek
Geri durun çikinler
Güzeller seçilecek

Göplünün altı ırmak
Geydiğim altı barmak
Evelinden varımış
Oğlan gıza yalvarmak

Dere gelir Mersin'den
Mersin'in deresinden
Bilmen ölecek miyin?
Bu gürşun yarasından
(Tren gelir Mersin'den
Mersin'in deresinden
Ben yârimi bilirim
Asger elbisesinden)

Soğan ekdim sulandı
Böğün midem bulandı
Gırılası gollarım
Bir gözele dolandı

Su gelir akımıyla
Ne olur bakımıyla
Çikinsin güzel olman
Sar'altın dakımıyla

Dere geçit vermiyo
Gönül haldan bilmiyo
Bu senin zalım boban
Seni bana vermiyo

TÜRKÜ(PINARBAŞI)

Ay doğar gün doğma mı?

Cicim bana yar bulunma mı?

Haydi bana yar bulunma mı?

Yar yoluna ölenin

Cicim namazı gılınma mı?

Haydi namazı gılınma mı?

Dereye ineceğin

Cicim guma sarılacağın

Haydi guma sarılacağın

Gendi gendime etdim

Cicim kime darılacağın?

Haydi kime darılacağın?

Bağa vardım üzüme

Cicim üzüm atdım ağzıma

Haydi üzüm atdım ağzıma

Yar gelecek dediler

Cicim dizildi boğazıma

Haydi dizildi boğazıma

Su gelir akmeyile

Cicim nen olur bakmeyilen?

Haydi nen olur bakmeyilen?

Çikinler gözel m'olur?

Cicim sar'altın dakmeyilen

Haydi sar'altın dakmeyilen

Ben bir gara büberin
Cicim yuvarlanır gederin
Haydi yuvarlanır gederin
Dut ganyana dilini
Cicim oğlun alır gederin
Haydi oğlun alır gederin

Bahçalarda pırasa
Cicim dallarına gar yağsa
Haydi dallarına gar yağsa
Gızlar gocasız galsa
Cicim oğlanlara yalvarsa
Haydi oğlanlara yalvarsa

Arabeyi koşalım
Cicim Boyalı'dan aşalım
Haydi Boyalı'dan aşalım
Sen yağmır ol ben bulut
Cicim yağarken gavişalım
Haydi yağarken gavişalım

TÜRKÜ (PINARBAŞI)

Şu Sille'ye vara gele yol etdim Ali'm Ali'm Ali'm
Sürmelim gelin gelin gelin
El gızını ben gendime mal etdim Ali'm Ali'm Ali'm
Sürmelim gelin gelin gelin

...

TÜRKÜ

Kesilmiş ardıc başıyın

Yıkılmış köşe daşıyın

Gıyma bana Macıroğlu

Ben beş oğlan gardaşıyın

Ayvalı'dan indim yayan

Ayvalı'nın gara daşı

Yandı ciğerimin başı

Ben beş oğlan gardaşıyın.

17. Dini / Tasavvufi nitelikli türküler

18. Oyun türküleri

Bu bölümdeki tanıma uygun düşen oyun türkülerini, anonim halk şiiri türlerinden tekerlemelerin alt başlığı olan oyun tekerlemeleri kısmına almayı uygun gördük.

E. AĞIT

Türklerde kökü Hunlara dayanan ağıt söyleme geleneği, günümüze kadar süregelmiştir. Bunun sebebi, ölümün insanlık tarihi kadar eski olmasıdır. Ölümün, üzüntünün, ayrılığın olduğu her yerde şimdiye kadar ağıt da söylenmiştir.

Ağıdın söylenişi yurdumuzda yöreden yöreye değişiklik göstermektedir: “Bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğanşar-Sivas), las (Doğanşar-Sivas), lavik (Kırşehir), ölgülü (“ölüm” anlamında-Burdur), sabu (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel, Isparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla). Anadolu’da çeşitli ağızlarda ağat, ağut, avut söylenişleri varsa da, bu yaygın olan ağıt kullanımına halel getirmez.”(Kaya, 1999:245) Derebucak’ta da, Antalya yöresinde olduğu gibi “yas” söylenişi yaygındır. Hatta “ağıt söylemek” tabiri yerine “yas etmek” tabiri kullanılmaktadır.

Şükrü Elçin, ağıtı: “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını,

talihsizliklerini düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler” şeklinde tanımlar.” (Elçin, 1986:290)

Doğan Kaya, ağıtların temel sebebinin ayrılık konusunun olduğunu söyler ve ağıdın tanımını bu sebepten yola çıkarak yapar: “Başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ürünlerdir.”(Kaya, 1999:244)

“Ağıtlar, acı bir olayın, özellikle de ölüm olayının ardından söylenen halk türküleridir. İlk dönem ürk edebiyatında görülen “sagular” ağıtların en eski örnekleridir. Divan edebiyatında buna “mersiye” denirdi. Adı ne olursa olsun bu tür şiirlerde genel olarak ölen kişinin erdemleri, zenginliği, yoksulluğu, savaşları ve başından geçen öteki olaylar sıralanır.” (Özdemir, 1994:17)

“Ağıt denilince aklımıza hemen “ölüm” gelir. Oysa savaş, yangın, sel, deprem gibi tabi afetler üzerine; çeşitli kaza ve hastalıklara; askere veya gurbete gönderilen yakınlarla; kaybedilen bir eşya yahut hayvanlara da ağıtların söylendiği bir gerçektir.

Ağıtlar; sızlayan kalplerin, dayanılmaz acıların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin çare arayan feryadıdır. Yavrusunu yitiren ana, sevgilisine kavuşamayan âşık, yatağında inleyen hasta, sıra hasreti ile yanıp tutuşan garip, duygularını, ıstıraplarını ağıtlarla dile getirir.”(Şimşek, 1993:1)

Esmâ Şimşek, ağıtları konularına göre şu şekilde tasnif etmiştir:

A. Şahıslar üzerine söylenen ağıtlar

1. Çeşitli hastalıklar üzerine söylenen ağıtlar
2. Ölüm üzerine söylenen ağıtlar
3. Askerler üzerine söylenen ağıtlar
4. Ayrılık üzerine söylenen ağıtlar
5. Çeşitli sosyal hadiseler üzerine söylenen ağıtlar
6. Kına türküleri ve gelin övmeleri

B. Hayvanlar üzerine söylenen ağıtlar

1. Hayvanların kaybolması üzerine söylenen ağıtlar
2. Hayvanların ölümü üzerine söylenen ağıtlar.(Şimşek, 1993:63-292)

Ahmet Şükrü Esen, ağıtların biçim yönünden sorunlarını incelerken, “Nazım düzeninde tutarlılık, kararlılık bulunmayan ağıtlar-Düzenli nazımla söylenen ağıtlar” olmak üzere iki kısma ayırmıştır.(Esen, 1997:21) Biz de, Derebucak’taki ağıtları bu yönden değerlendirecek olursak, çoğunun kafiyeli ve ölçülü yazıldığını görmekteyiz. Ancak, kafiyesiz ve ölçüsüz olan ya da ölçülü de olsa, sonu “aslanım ey, ey gelin, vb.” şeklinde biten ağıtlar da vardır

Derebucak’ta çoğu yöremizde olduğu gibi, ağıt söyleme (yas etme) geleneğini daha çok kadınlar sürdürmektedir. 1960’lı yıllardan itibaren nüfusun büyük çoğunluğunun yurt dışına gitmesiyle, gurbet ve ayrılık konulu yaslar söylenir olmuştur. Bunun birkeç örneğini “Ayrılık üzerine söylenen ağıtlar” kısmına yazdık.

Esmâ Şimşek’in sınıflandırmasını temel alarak derlemiş olduğumuz 20 adet ağıtı aşağıya aktarıyoruz:

1. Şahıslar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1.Çeşitli Hastalıklar Üzerine Söylenen Ağıtlar

HASDANEYE VARDIM

Hasdaneye vardım hasda düşeli

Doktorlar geliyor eli şişeli

Üç gün oldu bu dertlere düşeli

Öyl’olur böyl’olur yar nahıl olur?

Gözelin boynunda can hasıl olur.

HASDANENİN ÖĞÜ

Hasdanenin öğü malır

Sular akar harıl harıl

Hasdanede zavallının

Salı geder ağır ağır

Karyoladan indirdiler
Beyazlara geydirdiler
Nişanlımdan ayırdılar
Gelmez yere gönderdiler

HASDA OLDUM HASDANEDE YATIRDIM

Hasda oldum hasdanede yatırdım
Saya saya ben böğünü yetirdim
Eller tesgiriyi aldı getirdi
Ben ağamın künyesini getirdim

Aldanmayın şu yalancı dünyaya
Son ucunda ölüm oldukdan sonra
İsderse bahçanızda bülbüller ötsün
Neyliyin fidanım soldukdan soğna

Garaman'dan gara tiren geçiyo
Esgi – yeni yaralarım açıyo
On iki binbaşı dört büyük paşa
Şehitlerin kefenini biçiyo

Gabirimi derin gazın bol olsun
Kenarına gül ekin bülbül gonsun
Altı mermer üsdü Acam şal olsun
Galan ehbablarım halımı bilsin

Aşağıdaki ağıt, verem olduğu için nişanlısından ayrılan Gencekli bir genç kızın hastanede yazdığı ve ölünce yastığının altından çıkan bir ağıttır. Sonradan bu kâğıt, acıklı bir ezgiyle okunur ve dilden dile dolaşır.

KARYOLAMDA YATA YATA

Karyolamda yata yata

Gollarımı ata ata

Ciğerlerim göz göz oldu

Doktor hapi ata ata

Karyolamdan indirdiler

Beyazları geydirdiler

Nişanlımdan ayırdılar

Gelmez yere gönderdiler

Hasdanenin öğü malır

Sular akar harıl harıl

Benim gibi veremlinin

Salı geder ağır ağır

Nişanlımın adı Hacı

Ağlaşıyor ana bacı

Neden ağlan garip anam

Bir veramlı gızın için

Anam ağlar için için

Biliyorum benin için

Heç ağlama garip anam

Bir veramlı gızın uçun

2. Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar

Beğ Dağı ağıtında, on beş oğlu olan bir baba, “Ben herkesten üstünüm, dünya benim” diye gezermiş. Bir gece adamın rüyasında oğulları ata binerler, dağa giderler. Beğ Dağı’nda bir şimşek çakar. Oğullarının üzerine dağ göçer. Diğerleri tamamen dağın altında kalmış, sadece en küçük oğlu Osman’ı dışarıda kalmıştır ama o da ölmüştür. Ertesi gün hanımına rüyasını anlatır. Kısa sürede rüyası gerçek olur. Oğullarının Beğ Dağı’na gitmesi ve dağın bir kısmının oğullarının üzerine göçmesi sonucu ölümlerine söylenmiş bir ağıttır.

BEĞ DAĞI

Beğ Dağı’nın başı bayır değildi

Dün geceki gördüğüm gara düşler hayır değildi

Başga dağlar gibi sağır değildin, değildin

N’etdin gahbe Beğ Dağı Genç Osman’ımı... aslanım ey

On bir yiğit yolladım da Beğ Dağı seni görmeye

Kesgin kılıç verdim hasmın gırmaya

Yedisinin cenazesin gıldım der dilim varmaz şo dördünü sormaya

N’ettin gahbe Beğ Dağı Genç Osman’ımı... aslanım ey

Beğ Dağı’nın da başı yeşil dorulu, dorulu

Ne gözeller gelir geçer ardı sürülü

Bu görümlük de Beğ Dağı, sende görülü

Hemen işarete gakar gahbe Beğ Dağı... ananın gülü...

Beğ Dağı’nın da başı yeşil meşeli, meşeli

Ne gözeller de gelir geçer eli şişeli

On bir yiğidim de Beğ Dağı’na gurban düşeli

N’ettin Beğ Dağı Genç Osman’ımı... ey gelin.

YAS

Yıkıleydin gavak yanın bosdanı
Nere getdi, Tilkalel'in Musdanı?
Ak goyunu gütdüm gütdüm getirdim
Derdim elli idi, yüze yetirdim
Gahbe ölüm, sen işimi bitirdin
Var mı bizim gibi ciğeri yanık?
Hep eller üyür de, bir biz uyanık
Esme bahar yeli, ciğerim yanık
Nere getdi Velel'in Velileri?
Siz miydiniz hep ellerin delileri?
Yaşı dahı yolun yarısıydı
Ölüm onları yakışdırmış da aldı
Olan hep geride galan yavrılara oldu
Ölüm onları genç yaşda aradı, buldu
Eşe dostu malum oldu halimiz
Dost köyüne uğramaz mı yolunuz?
Hep gurbetden gelir bizim ölümüz
Gonya yollarında ölen Veli'miz
Dağ da iniler daş da iniler zorumdan
Ağzımdaki diş iniler zorumdan
Ben gorkardım ayrılıktan, ölümünden
Genç yaşında ayırdılar Veli'mden
Kenardan geçiyin, yol sizin olsun
Ağular içiyin, bal sizin olsun
Bahçası benim idi, gül sizin olsun
Arısı bizim idi, bal sizin olsun...

DURMUŞ'UM

Durmuş verdim, dursun deyi
Evine malına sahab olsun deyi
Birikmişler Musalla'nın başına
Kimseler benzemez gurt Durmuş'uma

Sudan gelir K r Güssün' n gelini
Beline guşanmış İzmir şalını
Eğrildir de doğruldamaz belini
Başına  rtmedim gelin alını.

YAS

Göplüden ge erike g pl  yıkıldı
Gelinin alları suya döküldü
G rk bir d n r  n n beli büküldü
Netdin Gızılırmak allı gelini
Gerdanı beş garış telli gelini

GELİN, BAŞIN NE GÜLMEDİK BAŞIMIŞ

Gelin başın ne gülmedik başımış
Kaktımıdı şafak yeli ısmış
Zalım hanıy,    yanın boşumuş
Yiğit a am d  d  n yer daşımış

Bir evim oleydi daşdan e ikli
Ben de indim geldim eli be ikli
Yiğit a am cümlelerden yakışıklı

Çatır gurdum mezerliğin düzüne
Hasıret mi etdim senin yüzüne
Sen gederdin, ben basardım izine
Dön gel ağam dön gel, getme yolundan

Serenler serenler yüğsek serenler
Sen gedeli mamir oldu verenler
Yiğit öldüsünü bekler erenler
Doğru haber vermediler görenler
Böyle m'olur Hak yoluna ölenler

GARA ÇATIR

Gara çatırlar guruldu
İçine demler sürüldü
Yarın ar(e)fe bürgün bayram
Gardaşım Osman vuruldu

Gara çatır is mi dutar
Yağlı martun pas mı dutar?
Ağlarsa anam ağlasın
Elin oğlu yas mı dutar?

YAS (ÇAMLİK)

Döncen dedin de dönmedin
Ağam seni çok özledim
Ölümün bizi gahretdi
Dön gel ağam dön gel
Beni yalnız bırakma
Neden ben yalnız değil

Ağam gözlerini açsana artık
Bak bacın, başında ağlayacan
Uyan ağam, uyan artık...

3.Askerler Üzerine Söylenen Ağıtlar:

ENGİN DERE BEKLERİM (ÇAMLİK)

Engin dere beklerim
Vay benim emeklerim
Emeğim boşa gitdi
Sızılar kemiklerim

Ak daşı galdıralım
İlanı öldürelim
Anan baban vermezse
Yayladan galdıralım

Garşıdan gelenlere
Gaz doldur fenerlere
Anam beni verecek
Asgerden gelenlere

ASKER TÜRKÜSÜ

İlimon ekdim daşa
Bitmedi galdı gışa
Gız ben seni alırdım
Asgerlik geldi başa

Asger oldum on dörtlü

Ganal yolları rtl

Gocalar asgere gedince

Gadınları hep dertli

Ay on dörtlü on dörtlü

Gamel yolları rtl

On dörtlüler gedior

Gızların başı dertli

4. Ayrılık zerine Söylenen Ağıtlar:

GÜLÜDÜM GIRMIZI DÖNDÜM GAZELE

Yayla yollarında gütdüm goyunu

Mor menevşe gibi eğdim boynumu

Menevşeyi ben gl deyi gurutdum

Seni ben de ah nazaman unuttum?

Unutma da bize doğru gezele

Gülüdüm gırmızı, döndüm gazele

Gülüdüm gırmızı, döndüm gazele

Ayda bir yılda bir geldiğin zaman

Her haftada mektubunu tezele

Üyür üyür uykulardan uyanır
Kakar kakar çatılara dayanır
Dayan deller dayanaman doğrusu
Nere getsem amman garın ağrısı

Ben bilirdim yaylaların yolunu
Saçım uzun, bağlasalar golumu
Adam unudur mu biri birini
Dertli dertli ağlatmakta gülünü

Unutma da bazı bazı gezele
Gülüdüm gırmızı döndüm gazele

Gede gede bir söğüde dayandım
O söğüdün dallarına boyandım
Sana ben de dağlar gibi güvendim
Güvendiğim dallar geldi elime

Dolandım dağları gar bölük bölük
Esmeyeli ciğerlerim çok delik
Var mı benim gibi başı gülmedik
Hep beni gonuşur işi olmadık

N'ola yaylamıza varmaz oleydin
Bu gadar gönülü vermez oleydim
Yayla yollarına varmaz oleydim
Bu gadar gönülü vermez oleydim

Gel deyi gel deyi gelemeyesin

Kör ola gözlerin göremeyesin

Bahçalarda yeşilbaşı durnuyun

Gayrı buralarda ben de durmuyun

Neden yazdı benim felek yazımı?

Garaya geldi gara ellerim

Dutuldu ya amma benim dillerim

Yoruldu ya amma gayet gollarım

Gül deyi kokduğum leledir lele

Yar deyi sevdiğim başa bir bela

Doğurmaz oleydin sen beni ana

Elimden çıkmaz ya bir gara gına

Vay benim de talihime başıma

Ne ana var ne de benim gardaşım

Dolandım dolandım bulamadım ah

Heç bir derde çare bilemedim ah

Unutma da bazı bazı gezele

Gülüdüm gırmızı, döndüm gazele

Eğer ağam bizden evel ölürsen

Elin ile götür beni mezere

Gara toprak mıdır vatanın yurdun?

Paralar mı verdin, satın mı aldın?

Çıkıp çıkıp yaylalarda gezmeli

Öğün al öncekli, sarı çizmeli

Galem ile gaşın gözün yazmalı

Yazdığın mekdubu gahırlı yazma

Okuyan bulunmaz, dert olur bana

Goca Dağ başından indiremedim

Yönünü yönüme döndüremedim

Senin ben aklını gandıramadım

Gırmızı gül goncasına garışır

Herkes gelir sılasına gavışır

Senin ile gavışmalar galdı mahşara

Gelir derdim bazı bazı ağşama

Dolan da gel bazı bize doğru ya

Söğüdün yaprağı narindir narin

İçerim yanar da, dışarım serin

Biz de bilirdik ya, gurbetin halin

Gonya'nın yolları çizidir çizi

Elinde galemi belinde cüzü

Gurbete gider mi bir evin gızı

Gader kör oleydin amma da gözü

Ne deyelim aramızda bir yazı

Yeşil gurbağılar öter göllerde

Eylendin galdın mı gurbet ellerde

Gurbetin yolları çokdur uzaktır

Ağlıyı ağlıyı kör olan gözüm

Sürünü sürünü gırılan dizim

Hep gara yazılmış bir gara yazım

Gavak seni çıkar çıkar budarın

Daşa geçdi kör olası gaderim...

İniyin gediyn eski yurlara

Derdimi döküyün yeşil otlara

Verme ağam verme beni yadlara

Yadlar benim var ömrümü yok eder

Baka baka gözlerimi kör eder

(Aynı beşliğe bir başka kaynak şahıs şu mısraları da ekledi:

Garşımızda ik(i) üç gözel el eder

Hangısından ayırıyn gönülü

Cip boşuna telef etdim ömürü)

Gonya'nın yolları çizidir çizi
Elinde galemi belinde cüzü
Gurbete gider mi bir evin gızı
Garadan yazılmış bir gara yazı
Unutman da gelinsana ah bizi
Gurbet eldir goç yiğidin vetanı
Aramazlar gurbetlere gedeni

Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü
Gahbe gader kör de ettin gözümü
Hep gara yazmış ya benim yazımı

Arnıma yazmış ya bir gara yazı
Talihim kötüdür ağların bazı
Unudur gider mi bir adam bizi

Acı datlı içtim sular ölmedim
Bu vadeye varacağım bilmedim
Ağladım ağladım heç de gülmedim
Eller gibi bir murada ermedim
Ne talihsiz başım, hakda varımış

Ağlıyı ağlıyı kör oldu gözüm
Sürünü sürünü gırıldı dizim
Garadan yazıldı hep benim yazım
Ne deyişin garip başa geleni

Üyürdüm uykuya uyanamadım
Seni ben gördükçe dayanamadım

Gaç gedelim Aradaş'ın üsdüne
Eylenmen de gelinsana gızına
Hep gara yazılmış gene yazıma

Arıdın dalına bazar eyledim
Gaşına gözüne nazar eyledim
Gaşına gözüne nazar eyledim

Ulu minarada okunur ezen
Gadir Mevla'mı mı yazımı yazan
Anası gülünden böyle mi bezer?
Bezdin miydi gayrı ah da sen bizden?

Aşşığıdan aley aley guş gelir
Gemilerim dolu geder boş gelir
Eller bize ağam der de hoş gelir.

YAS

Örtün perençeyi
Açın kafesi
Gulağıma doldu yavrımın sesi
Gavır dedikleri adı batası
Yakdı benim özeğimi, özümü
Almanya'da godu, görpe guzumu

Garefili gurutmadım
Gurutup yüke dutmadım
Guzum seni gurbet ele gedeli
Unutmadım...

YAS

Örtünmedim alınızı
Serinmedim çulunuzu
Bulun gelin oğlunuzu

Aman Gadir, zalım Gadir
Çekdiklerim, bunlar nedir?

GEL GİT ANAM GEL GİT
Yüğsek minareden atdım gendimi
Medi Ovası'nda vurdum gendimi
Gel git anam gel git eski yurtlara
Derdimi döküyün yeşil otlara.

Ben ekdim de eller yedi bosdanı
Ağlaya ağlaya yazdım destanı
Gel git anam gel git
Gözümün yaşını sil git

Ben giderken ekinimiz göğüdü
Nere getdi mahlemizin yiğidi
Ana beni niye verdin yabana?
Verseyidin köyümüzdeki çobana

YAS

Adı sanı bilinmedik yerlere

Gahbe gader gatdı beni yol etdi

Gülmez başım yad ellere gul etdi

Eremedim havasına dünyanın

Bülbül inmiş sarayına Gonya'nın

İnanmazsan sor köşenin daşına

Neler geldi şu gülmedik başıma

YAS (ÇAMLIK)

Datlı bir köküdük

Gabak kökeni atmadan

Nazik bedenini toprağa yatmadan

Dön gel dön gel

Oyalanırsın oralarda

Böcü düşer güvelenirsin

5. Çeşitli Sosyal Hadiseler Üzerine Söylenen Ağıtlar

Bu konuya vereceğimiz örnek, aynı zamanda “Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar” konusuna da girer. Derebucak ve Pınarbaşı arasında Gembos Ovası’ndaki verimli topraklara sahip olabilmek için çok ciddi kavgalar –halkın tabiriyle harpler- yapılmış. Her iki taraf da Gembos Ovası’nı sahiplenmek istemiş ve silahlı çatışmalar yaşanmış. Bu Gembos kavgaları devam ederken Derebucak’ta yangın olmuş ve bu durumdan istifade eden Pınarbaşı halkı, toprakların nerdeyse tamamını ele geçirmiş. Aşağıda yakılmış olan ağıt da, bu çatışmalar esnasında vurulan iki genç içindir. Aynı ağıdın, mısraların sonuna “oy nenni nenni, vay nenni nenni” sözü eklenerek ninni şeklinde söylendiğini de tesbit ettik.

GEMBOS OVASI

Gembos Ovası'nda sıra söğütler

Oturmuş anası gızın öğütler

Gembos Ovası'nda ölen yiğitler

Oturmuş binbaşı asger öğütler

Gembos Ovası'na ekeller darı

Ekeller biçeller yapallar karı

Yar uçun sakladım ayvayı narı

Üç köylü b...una edeller yârî

Gembos Ovası'nda daşda delik var

Daşının başında Çatal Erik var

Gembos Ovası'nda vurdular beni

Al ganın içine goydular beni

Bir köylü b...una ölen yiğitler

Oturmuş binbaşı gürşun ayıklar

Anası oturmuş gızın öğütler

Gaderli gadersiz ölen yiğitler

Teyyereleler yörüdü

Dağı duman bürüdü

Teyyereleler içinde

Gır Bulaşık varıdı.

(Gençlerin birini “Kır Bulaşık” lakaplı birisinin vurduğu söylenir.)

...

6. Kına Türküleri ve Gelin Övmeleri / Okşamalar

Bu bölümü, yöremizdeki kına türküleri, hareketli bir tarzda –çalarak, oynayarak-söylendiği için “Türküler” başlığı altında incelemeyi uygun gördük.

III. BÖLÜM

KALIPLAŞMIŞ İFADELER

A. ATASÖZLERİ

Atasözleri, adından da anlaşılacağı üzere, atalarımızdan bizlere gelen, yüzyıllar boyunca edindikleri tecrübelerin, inanışların söze aktarılmış şeklidir. Bu sözler, bir toplumun ahlaki, sosyal, ekonomik, kültürel yapısını da ortaya koyar. Her bir atasözü, ortaya çıktığı çevrenin değer yargılarını yansıtır.

Türkçenin ilk yazılı metinlerinde “sav” şeklinde karşımıza çıkan kelime daha sonraki yıllarda Arapça ve Farsçanın da etkisiyle “mesel, masal, emsal, durub-i emsal, darb-ı mesel, vb.” şekilleriyle görülmüştür. 20. Yüzyıldan itibaren de “atasözü, atasözleri, atalar sözü” kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Atasözü karşılığı olarak kullanılan diğer kavramlar, “ata-baba sözleri” (Güney Azerbaycan, Tebriz), “comok, mesel, oranlama, samah” (Çuvaşistan), “eski söz” (Başkurdistan), “eskiler sözü” (Kerkük), “hikmet, kartlar sözü (Kırım Türkleri), “makal” (Kazakistan, Afganistan, Türkmenistan)’dır. (Sakaoğlu, Alptekin; 2005: 160)

Atasözleri, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve yargı şeklinde aktaran anonim nitelikteki kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri çoğu kez gerçek anlamları yerine mecazlı bir anlam kazanarak sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ve halk belleğinde yaşayan, halka mal olmuş kalıplaşmış anlatımlardır. (Kaya,2004:224)

Halkın meydana getirdiği ve binlerce yıldan beri benimseyerek hayat düsturu edindiği, özlü, veciz, hikmetli sözlere atasözü denir (Kabaklı, 2004:107).

İstisnalar hariç, büyük çoğunluğu ile anonim mahiyet taşıyan yani ilk defa kimin tarafından ve ne zaman ortaya atıldıkları bilinmeyen darb-ı meseller, halk topluluklarının asırlar boyunca karşılaştıkları hadiselerden ve tecrübelerden ilham alarak ortaya attıkları, benimsedikleri ve kendinden sonra gelecek nesillere devrettikleri nasihatler, yol gösterici tavsiyeler, cemiyet ve tabiat hadiselerinin nasıl sona ereceklerini belirten düşüncelerdir. (Türk Atasözleri ve Deyimleri, 1992:VI)

Atasözleri ve deyimler üzerine önemli çalışmalarda bulunan Ömer Asım Aksoy’a göre, atasözleri “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca

benimsenmiş özlü sözler”dir.(Aksoy, 1984:36) Aksoy, atasözlerini biçim özellikleri bakımından üçe ayırır. Bu özellikleri Derebucak yöresinden vereceğimiz örneklerle aktarıyoruz:

1. Kalıplaşmış (klişe haline gelmiş) sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılsa ortaya çıkan söz, -anlam değişmese dahi- atalar sözü diye anılmaz (Aksoy, 1984, 19-22). Yöremizden örnek verecek olursak:

“Ulu söz gapı ağzında aslı olur.”

Sözündeki “ulu” yerine “büyük” denemez.

“Elin ölümü elin nesine, gülerek gelir yasına.”

Sözü de, sözcüklerin sırası değiştirilerek:

“Elin ölümü elin nesine, yasına gülerek gelir.”

Biçiminde söylenemez.

2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır:

“Elbise yol öğredir,

Para akıl öğredir.”

“Yakın, yakını yakar.”

“Öz yemişişlek göz ağlamaz.” ...gibi.

3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır:

“Alınyazısı başhüdası(dır).”

“Şer, şeri defeder.”

“Ağır daş, yerinde hoş.”

“Su gülbüsü suyolunda gırılır.”

“Her guş emsaliyle uçar.”

“Boş torbaya gafanı sokma.”

“Azı çocuğa, çoğu ere gösderme.”

Bu örneklerde görüldüğü gibi, cümlelerde geçen en çok geniş zaman kipi, kimi vakit (öğüt olan atasözlerinde) emir kipi kullanılmıştır. Başka kiplerle kurulmuş atasözleri daha azdır. Bunlarda da, fiili söylenmemiş olanlarda da, ya geniş zaman, ya emir anlamı gizlidir:

“İnsanoğlu uyuya uyuya böyür, uyuya uyuya ölürümüş.”

“Gönül düşmüş kediye

Kedi dönmüş duduya.”

“Bir gece gına

Yedi gece düne”

“Nurusan başıma

Devlet isen garşıma.”

“Çingir ayaz, çat bulut.”

Aksoy, her atasözünün bir genel kural, bir düstur niteliğinde olduğu düşüncesindedir. Bu kural ve düsturlar başlıca kavram bölükleri içinde bulunur. Kavram özellikleri bakımından da, atasözlerini yediye ayırmıştır:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak- tarafsızca bildiren atasözleri vardır:

“Ak goyunu gören, içi dolu yağ sanırmış.”

“Yük altındaki deve bozular.”

“Aşığa Bağdat ırak olmaz.”

2. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak- belirten atasözleri vardır:

“Mart ayı, dert ayı.”

“Mart, malın canın garnına dert.”

“Zemheri: “Göğnüm olursa dokuz, olmazsa otuz” demiş.”

“Gara gışda gara yağmır çok yağdı mı, yazın sular gözlü olur.”

“Sel, öğüne geleni kürür.”

3. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır:

“Erbişim guşaklının ipden guşaklıya yolu düşer.”

“Yarası olan gocunur.”

“Sora sora Mekke ile Medine bulunur.”

4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri de vardır:

“Hayır dile gonşuna

Hayır gelsin başına”

“Vardığın yer körüse

Gözlerini gıpa bak

Basdığın yer topalısa

Ayağını seke bas.”

“Gazan yanına varma gara bulaşır

Gahbe yanına varma gırık dolaşır.”

“Sofrada elini, mencilisde dilini kısa dut.”

5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır:

“Ağ akça gara gün içindir.”

“Denize düşen ilana sarılır.”

“Zabahın şerri ağşamın hayrından yeğdir.”

“Tederikli başa gar yağmazımış.”

“İnsanın yüzünden et kessen, et yarası gapanır amma haysiyet yarası gapanmaz, gendini bilene.”

6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır:

“Gazan geder, çeciği de geder

Anası geder, çocuğu da geder.”

“Demiri tavında döğeller

Gözeli çağında seveler.”

“Öküz al yazın

Düğün et güzün.”

“Görgülü guşlar gördüğünü işler

Beyik nişlerse güccük de onu işler.”

7. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır: “Ölüm adamı urganda da bulur, yorganda da.”

“Adam, ya ölmüyüşlek, ya çıkıp evden getmeyişlek gıymatı bilinmezimiş.”

“Ak, göz götürmez.”

Pertev Naili Booratav ise, atasözlerini:

1.Asıl atasözleri

2.Atasözü değerde deyimler, olmak üzere ikiye ayırır (Boratav, 2000:148).

Derebucak yöresinde 253 adet mensur, 134 adet manzum olmak üzere, toplam 387 tane atasözünü tesbit ettik. Bunları mensur atasözleri ve manzum atasözleri olmak üzere ikiye ayırdık. Bunlardan bazıları sadece yöremizde değil, ülke geneli itibarıyla bilinen (milli) atasözleridir. Milli olan atasözlerini kaynak kitaplardan-özellikle Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü kitabından- araştırdık ve onları (*) işaretiyle gösterdik. Sözü ettiğimiz kaynakta, Derebucak’ta tespit ettiğimiz atasözlerinin ya aynısını ya da bir veya birkaç kelime farkıyla benzerini bulduk. Mesela, bizim:

“İleçberin (fakirin) garnını yarmışlar da, kırk tane gelen sene çıkmış.”

Şeklinde tespit ettiğimiz atasözü, bu eserde:

“Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane “gelecek yıl” çıkmış.”(Aksoy, age.:188)

Şeklinde geçmektedir. Bir başka örnek:

“At buldum meydan bulamadım

Meydan buldum at bulamadım”

“Yenen arpanın öşürü olmaz.

Diye söylenen atasözleri:

“At bulunur, meydan bulunmaz, meydan bulunur, at bulunmaz.”(Aksoy, age.:145)

“Yanmış harmanın öşrü alınmaz.”

Biçimlerindedir. Bu tür farklılıkları da göz önüne alarak araştırdık ve anlamca aynı doğrultuda olup, birkaç kelime farklı ifade edilen atasözlerine de (*) işaretini verdik.

Tespit ettiğimiz atasözleri, alfabetik sıraya göre şunlardır:

1. Mensur Atasözleri

A

Acele işe şeytan garışır.*

Acı soğanın zararı gabığına olur.

Aç köpek hurun yalar.*

Aç toyuk gendini buğdey bazarında zanneder.*

Adam, ya ölmüyüşlek, ya çıkıp getmiyişlek gıymatı bilinmezimiş.

Adamın (insanın) güccüğü, harmanın böyüğü sevilir.

Adamın eyisi hararda belli olur.

Adın çıkacağına canın çıksın.*

Ağ ağça gara gün uçun(dur).*

Ağaç özünden, yiğit sözünden belli olur.

Ağır daş, yerinde hoş.

Ağşam erken yat, zabah erken kalk.

Ak goyunu gören, içi dolu yağ sanırmış.*

Ak, göz götürmez. (Süt ve süt ürünleri kaynağı olan mallara nazar değdiği için söylenir.)

Akdır, gayretin güder. (Ayran bitmek üzereyken sulandırıp içildiği zaman söylenir.)

Akılı akıla usmak ahmaklıktır.

Aklıma gelen başıma gelir.*

Akrep, akrabadan doğar.

Ala garda, boz dumanda yola mı çıkılır?

Alınıla girdiğin evden salınıla çık.(Geline verilen öğüt)

Alınyazısı başhüdası(dır).

Allah bir, yol iki(dir). (Cennet-cehennem)

Allah'tan umut kesilmez.*

Allah-u Teâlâ, öğsüz goyduğu gulunu patışah yapar.

Altından ele gümüşden gaşık, gümüşden ele altından gaşık isder.

Anandan evvel ahıra girme.(Mecliste büyüklerinden önce lafa girene denir.)

Anca barabar, ganca barabar.

Apdal biceğiz olsa yağlı ekmek ile beslerin. (Beslemem gereken kişi bir tek kişi olsa, iyi imkân sağlarım.)

Apdal iş işlerse evinde işler.

Arap eli öpmüyüle dudak gararmaz.*

Arif isen anna (anla), eşşeğisen diğne (dinle).

Artık aş, ya garın ağrıdır, ya baş.

Aşşağı tükürürün sakal, yokarı tükürürün bıyık.*

Aşığa Bağdat ırak olmaz.*

At gibi git, it gibi gel.

At, ayıbiyla satılır.

Ataş olsan cürmün gadar yakarsın.

Ataş yanmayan yerden duman çıkmaz.*

Atın ölümü arpadan olsun.

Ava geden avlanır.*

Avcı, bekciyi yener.

Avcı, kırk gün daban eti, bir gün av eti yermiş.

Avrat ölüsü, yorgan yenisi.

Ay yenilendi mi aya bak.

Az yaşa çok yaşa, akıbet gelecek başa.

Azı bilmeyen çoğu bilmez.*

Azı çocuğa, çoğu ere gösderme! (Çocuk azı görürse fazlasını ister, koca çoğu görürse “Nerede buldun, nasıl buldun?” diye soru sorar.

B

Bel başının otu, bel dibinden belli olur.

Besle gargayı oysun gözünü.*

Beyiklerin öğünden geçilmez.

Bilmeyene havadaki bulut da yükümüş.

Bin yaddan bir tanıdık yeğdir.

Bir ağaçdan hem yaba olur hem kürek.

Bir at kırk yıl kişnemez. (Gençliğinde kişner.)

Bir el başta da, iki el işde.

Bir gece tasasız yatsam, oğece gonşum avradını boşar.

Bir gişinin azığı, iki gişiyi aç gorumuş.

Bir sülale kırk yıl ileriye doğru gederimiş, kırk yıl da geriye doğru gederimiş.

Bir şahan, olduğu gayanın guşunu gorur.

Bir yunurum hamırın varısa, erbabına yunurt.

Biz eşşek oldukdan sonra semer vuran çok olur.

Boş torbaya gafanı sokma! (Karışılmaması gereken lafa karışma!)

Bu dünyada dost gazan! Düşmanı anan da doğurur.

Bu dünyada, ne zenginlik, ne gözellik, ne de gençlik bakidir.

C

Cel (baştaki) buyurmuyunca cellet(cellât) asılmazımsı.

Can çıkmayışlak huy çıkmaz.*

Ç

Çalış, çalış, elim hamır garnım aç.

Çebicin keli, miyarın gözünden içerimiş.

Çatal gazık yere geçmez.

Çingir ayaz, çat bulut.

Çok yeyen garnım ağrır der, az yeyen görmedim der.

Çok döğme arsız olur, aç goyma hırsız olur.*

D

Daşıla gelene aşıla var.

Davarda öğecin olmadığı yerde çanı köpeğe dakallar.

Davıl dengi dengine vurur.*

Davşan dağa darılmış da, dağın umurunda olmamış.*

Değirmene varan un üyüdür de evde duran nöbet sorar.

Delik beyik, yama güccük.

Delik daş, yerde galmaz.*

Deliyi nere yoraklarsan ora geder.

Denize düşen ilana sarılır.*

Denizi ataş alır mı, demişler; ehdimal, demiş. (Her şeyden şüphelenmek lazım, tedbirli olunması gerekir anlamında.)

Denizin yanında guyu gazılmaz.

Dert adama iğne yurdusundan girer de borta gapısından çıkmazımsı.

Deve gör devlete er, deve gör sadaka ver. (Rüyasında deve görene denir.)

Devenin üsdünde adamı guduz dalar mı, ehdimal.

Deveye yükü dengeyle sarallar.

Deveyi goydun da, palan dokuya mı getdin?

Doğurdum kızım, dokudum bezim.

Doğurmadım, ekmedim, öldüm gümünden gümünden.

Dükkanlarda bobuç çok, birini çıkar, birini sok.

Dünyanın günü darı denesinden çokdur.

Düşman, adamı mal sahabı yaparımış.

Düşman gizli yenilir.

E

Ekici ol da bilici olma! (Sen ek, gerisini Allah'a bırak.)

Ekmek bulursan ye, dayak bulursan kaç.

Elden gelen öğün olmaz, o da vaktıyla gelmez.*

Elden geyip salınma, üyüz tilki gibi yolunma.

El elin eşşeğini türkü çığırarak arar.*

El eliyle ilan dutma! (Kendi işini kendin gör, ele güvenme.)

Ele garişmaz, dîle bulaşmaz.

Elin köyünde horaz olacağına, gendi köyünün toyuğu ol.

Elin ölümü elin nesine, gülerek gelir yasına.*

Elimin duzu yok, hamırımın özü yok.

Elti eltiyi sevmezimiş, donuz çaltıyı sevmezimiş.

Emir uçu şehit yanmaz.

Er kaftan geyecek deyi kürkünü ataşa verenlerden misin?

Erbişim guşaklının ipden guşaklıya yolu düşer.

Erim er olsun da, evim ilki dibi olsun.*

Eve ekme de tava ek. (Toprağı tavında ekmek gerek, aceleye getirmeden.)

Evleği goca öküz gavişdırır.(İşin zorunu işi bilen yaşlılar yapar.)

Eyi olacak hasdanın hekim ayağına gelir.*

G

Gadın gısmı kırk günde kazanırmış sevabı, erkek gısmı kırk yılda.

Gadiyı Paşa öğüne yollamışlarımış, gadı Paşa'dan üç gün sonra gelmiş.

Gağnının çekdiği gayışın zorundan.

Gardaş gardaşın ne onduğunu isderimiş, ne öldüğünü isderimiş.*

Gara gışda gara yağmır çok yağdı mı, yazın sular gözlü(fazla) olur.

Gara gün, adamın üsdüne gararıp durmaz.*

Garganın b...u keferete yarayacağı (işe yarayacağı) zaman denizin ortasına sıçarımış.

Gargayla uçan b...a gonar, şahanıla uçan ete gonar.

Garı gısmının saçı uzun, akli kısa olur.*

Garının sırrına erilmez.

Gartal, kemiği boğazına göre ölçer, öyle yudarımış.

Gavırğa garın doyurmaz, gar susuzluğunu almaz.*

Gavun da g..ünü mü kokdum? (Bir kızı iyi diye alıp da kötü çıktığı zaman söylenir.)

Gaza gelir, göz görmez.

Gedebilene dağlar bi yağlı goyuk.(Gidip de getirebilenler için, dağlarda yabani meyveler, yenebilen mantarlar, bitkiler vb.yararlı birçok nimetler bulunuyor.)

Gelin gezeğen olsa bize de gelirdi. (Gelin gezdirme merasiminde hediye verilmeyen akrabaların söylediği söz.)

Gelin zabahı gaynananın garnına bir kertenkele girerimiş.

Gendi evinde sıva vuramayan elin evinde bada badalar.

Geysiden kakan (çamaşır yuyan), bir saban demiri ağırlığı ekmek yerimiş.

Gırkından sonra azanı teneşir paklar.*

Gız evinin habarı yok, oğlan evi davıl çalar.

Gız gözü gızaranda olurumuş.

Gızını döğmeyen dizini döğer.*

Gız yükü, duz yükü.(Kız çocuğuna hamile olan kadının yükü ağır olur.)

Gişi, emsalından azar.

Gul darda galmıyınca Hızır yetişmezimiş.*

Gurt, sevdiği guzunun postunu yerden yere vurur.*

Guzguna yavrisı güzel görünür.

Güdenin günü darı denesinden çokdur.

Gülü seven dikenine gatlanır.*

Gork avrılın beşinden öküzü ayırır eşinden.*

Goyun, yemediği otu yerse başı döner.

Goyunu güden, gurdu görür.

Gönülsüz köpeğin sürüye hayrı olmaz.

Gören göze kılavuz isdemez.*

Görmediğile dost olma, ısırgıyla dip silme*.

Görmediğin bir çocuğu olmuş, çekmiş budunu ayırmış.*

Görünen dağın dibine tez varılır.

Görümlüğe doyumluk olmaz.*

Gözellikde hüner olsa şam ağacında hıyar biter.

H

Halveye duz atılmaz.

Hasmın garıncaysa bile, gendinden merdane bil.

Hayırsız evlet yüzünden pavguş bazara varmaz.(Kötü evlat yüzünden ana babası insan içine çıkamaz.)

Hazır avrat has avrat, ayakların kös avrat.

Heç düşmanın yoğusa, gardaşın da mı yok?

Her guş, emsaliyle uçar.

Her goyun gendi bacağından asılır.*

Her herif küreği yapar da, sapını ortaya denk getiremezmiş.*

Her keşik kedi bal yemez.

Her münneze bir ilan, bir keme girer.

Her zaman kedi bal yemez.

Hırsıza kilit olmaz.*

Her işde bir hayır vardır.*

Horazım gözel olsun da, ötmezse ötmesin.

İ

İğniyi gendine batır da çuvaldızı ele öyle batır.*

İleçberin (fakirin) garnını yarmışlar da, kırk tane gelen sene çıkmış.*

İnsanın yüzünden et kessen, et yarası gapanır amma haysiyet yarası gapanmaz, gendini bilene.

İnsanoğlu uyuya uyuya böyür, uyuya uyuya ölürümüş.

İnsan sevdiğine su yolunda gavişır.

İmanı olsa yola gelir.(İnsan olsaydı anlardı.)

İşin zorundan, böğün g...ümden gayış yağı çıkdı.

İşlediğin bana ise öğrendiğin canına.

İt ite, it guyruğuna buyurur.

K

Kediye ciğer, tilkiye toyuk, ayıya govan ısmarlanmaz.

Kedi yemediği ciğere mundar derimiş.*

Kel, keli beğenmez, kel yalamıyı.

Kelbin ağzını kemik dutar.

Kelin sözü, hırkanın biti yeter.

Kenarına bak bezini al, anasına bak gızını al.*

Kime niyet, kime gısmet.*

Köpek yal yemekden vaz mı geçer?(Kötü huylu olan kötü huyundan vazgeçmez.)

Kör mihı yok, galdırırma geder.

Körler ile sağırılar birbirlerini ağırlar.*

Köylü, oğluna öğüt verir: “Oğlum, Osmanlıyla(Jandarmayla, zaptiyeyle) dost olma, iç sırrını gariya deme, ısırganıla g...ünü silme!*

L

Lafila peynir gemisi yürümez.*

Laf yitiren Hacılar’da bulur.

M

Mah, ip zapdeder.

Mal sahabı, camız öküzünden guvetli olur.

Mart ayı, dert ayı.*

Mart gapıdan bakdırı, gazma kürek yakdırı.*

Mart, malın canın garnına dert.

Mureyiye gafdan biçeller, döner de ağzına sıçallar.

N

Ne atımız ölüye varır, ne gendimiz diriye. / Atımız ölüye varmaz, gendimiz diriye varmaz.

O

Odunun eyisi meşe, avradın eyisi Ayşa.

Oğlan dayıya, kız halaya benzer.*

Oğlu olan öğünsün, gızı olan döğünsün.*

Olacak oğlan b...undan belli olur.*

Ö

Ölüden umut kesilir, diriye canlar asılır.

Ölüm adamı urganda da bulur, yorganda da.

Ölüm, yüz aklığı(dır).*

Öz gardaşın olsa, halından bilmez.

Öz yemişişlek göz ağlamaz.

P

Pelit patışah, iledin vezir, artanı vazır vuzur.

S

Saç sefadan, dırnak cefadan uzarımış.*

Sağır duymaz, yakışdırır.*

Sağırılık, gavırlıktan zorumuş.

Sakındığın göze çellik çöpü değerimiş.*

Sana bir ayak gelene sen iki ayak var.

Sarı altın dakmeyile çikinler güzel olmaz.

Sarımsağı gelin etmişler de kokusu kırk gün sonra çıkmış.*

Sel, öğüne geleni kürür.

Sinek bekmezciyi arar, bulur.*

Size bişdiyise, bana daşdı.(Bir şeyi söyleyip söyleyip duyulmadığı zaman söylenir.)

Sofrada elini, mencilisde dilini kısa dut.

Sora sora Mekke ile Medine bulunur.*

Söz uşakda, paha eşşekde.

Su gülbüsü su yolunda gırılır.*

Su üyür, düşman üyümez.*

Suç, altın ayakkabı olsa, kimse ayağını içine sokmaz.

Süt geçide, çömlek çerçide bulunur. (Süt çömleği kırıldı diye, kıran kişiye vurucu, kırıcı davranmamak gerekir. Çünkü sütün devamı keçide bulunur.Kırılan çömleğin yenisi de çerçide bulunur.)

Ş

Şer, şeri defeder.

T

Tederikli (tedarikli) başa gar yağmazımış.

Tek develinin yüreği yanar.

Tembellik yapma, g...ünden gımdarı geçmesin!

Toyuk yumurtadan çıkmış da, gabiğini beğenmemiş.

Türk milleti gök gülerse “Allah Allah!” der.

U

Ulu söz, gapı ağzında asl’olur.(Büyük lokma ye, büyük söz konuşma.)

Ummadığın daş, baş yarar.*

Uusuul, az yorganına göre kösül! (Ayağını yorganına göre uzat.)

Ü

Üyüyenin üsdüne gar yağar.

Üzümünü ye, bağıni sorma.*

V

Vakıtsız öten horazın başını keserler.*

Y

Ya bu deveyi güdecen, ya bu diyardan gedecen.*

Yağı bulan (zengin olan) ekmeğin iki yüzüne çalar.

Yakın, yakını yakar.

Yalınız daş, duvar olmaz.*

Yap eyiliği, at denize, balık bilmezse Halık bilir.*

Yarası olan gocunur.*

Yavız hırsız, ev sahabını basdırır.*

Yay geldi, orak gızışdı.

Yayda gateride bulun.

Yenen arpanın öşürü olmaz.*

Yerin aşını, yararın başını.

Yiğidin arına yazılan gelir.*

Yiğit anadan cıvlak doğarmış.

Yörüğün devesi asfaltta bir kere arabadan ürkdü mü, bir daha o yolda yürümez.

Yörüğün gocayanını çoban yapallar.

Yük altındaki deve bozular. (Sıkıntı birikince patlar.)

Z

Zabahın şerri ağşamın hayrından eyidir.*

Zemheri geldi yaz yakın, ağuşdos geldi gış yakın.

Zemheri “Göğnüm olursa dokuz, olmazsa otuz” demiş.

2. Manzum Atasözleri

Çok laf yalansız olmaz*

Çok para haramsız olmaz*

Diş bulduk keşir bulamadık,

Keşir bulduk, diş bulamadık

Ya içinden bitmeli

Ya deneni dutmalı

Ekerike toprağı güzel

Biterike yaprağı güzel

Bozmaya vardım

Gav ile gazel

Eğil ocağına

Çömel bucağına

(Herkes, kendi evinde / ocağında rahat eder.)

Eyi söyle geline

Galdık gız, oğlan eline

Dilim seni, dilsem seni*

Kilimlere sarsam seni

(Yanlış anlaşılınca, hatalı konuşunca söylenir.)

Hayır dile gonşuna

Hayır gelsin başına*

Akça gökçe vurullar yamayı

Yıtiriller bulamazlar anayı

Paran varısa bazara

Yoğusa benzin gızara

Dertsiz baş

Mundar leş(imiş).

Ağşam buludu gızardı mı öküzünü yemle

Zabah buludu gızardı mı tazını çulla

Avradı ölene var

Gıymatı bilene var

Apdas alırken guş gibi

Namaz gılarken daş gibi.

Vardığın yer körüse

Gözlerini gıpa bak*

Basdığın yer topalısa

Ayağını seke bas.*

Vardığın yer garanlığısa

Gözünü aç da bak.

(Gittiği yere ayak uydurması için geline verilen öğüt)

Baş başa bağlı

Baş şeriata bağlı.*

Elimile açdığımı yaraya

Çıkam sokaklara melham araya.

Çok yeyen çok içen olur halek

Az yeyen az içen olur melek

Kakma gapını

Kakarlar gapını*

Gazan gider, çeciği de gider,

Anası gider, çocuğu da gider.

Sakla samanı, geçmez zamanı*

Bir han yaptırdım kirez zamanı.

Guru derelerde gavak mı biter?

Oğlansız evlerde duman mı tüter?

Pakır tencerede gabak mı bişer?

Ayda gelen allı doğan da

Günde gelen acı soğan.

(Ayda yılda bir görünen kişi kıymetli olur, her gün gördüğün insan acı soğan gibi değersiz olur.)

Yağlı gazan yağlı gazana bakar

Yağsız gazana dönüp de kim bakar?

(Zengin zenginle yaşar, fakire bakmaz.)

Gazan yanına varma gara bulaşır

Gahbe yanına varma gırık dolaşır

Bağa bak üzüm olsun

Yemeye yüzün olsun.*

Sakla samanı

Geçmez zamanı*

Bir han yaptırdım

Kirez zamanı

Zengin arabasını dağdan aşırır

Fakir düz ovada yolunu şaşırır.

Gece ayaz, gündüz bulut: Yıl bozuğu

Sacı sarı, gözü gök: Gul bozuğu.

Kimler gazana, kimler yeye

Eyiler gazana, kemler yeye

Etin çiği et bitiririmiş de

İnsanın çiği dert bitiririmiş.

Evinde varısa un ile odun

Herifi efendi, hanımı gadın.

Eyren içen öyle biçer

Bal yeyen, yalar geçer.

Hayvan alası dışından

İnsan alası içinden (belli olur.)*

At dediğin eşek çıkar

Eşek dediğin at çıkar.

(Bir kıza dünür gidileceğinde güvenemezlerse söylenir.)

Elbise yol öğredir

Para akıl öğredir.*

Kelin sözü yakar

Hırkanın biti yakar.

Yaz yazıla gölge seven yiğidin

Gış gışıla unu, duzu gıt gelir.

(Yazın çalışmayan, kışın aç kalır.)

Yaz yazıla günleri uzun verdim her işleri yetsin deyi

Gış gışıla günleri kısa verdim gıdaları yetsin deyi.

Avrat vardır arpa unundan aş yapar

Avrat vardır hazırını keş yapar.*

Dokuz apdal bi gaşığıla bile olurumuş

Onuncusu da çatlar ölürümüş.

(Kıt bulunan bir şeyle yetinilmesi gerekiyorsa söylenir.)

Görmez önündeki saban okunu

Görür elin gözündeki saman çöpünü

Zenginin çocuğu iş deyi kakar

Fakirin çocuğu aş deyi kakar.

Demiri tavında döğeller*

Gözeli çağında seveler.

Böyle beter görmedim

Yanağı tüter görmedim

Müsefiri goyup da

Paçasını üten görmedim

Tarlada ekin deste arası

Bana gelmedi eğlence sırası

(Biriyle dalga geçilmek istendiğinde, o dalga geçilmek istenen kişi söyler.)

Gara basma iz olur*

Ele deme söz olur

Mureyi mureyi mur eşşek

Yemini yemez kör eşşek.

Deme dosduna, der dosduna*

Beş-on daha gor üsdüne.

Deveyi gördün mü? Görmedim.

Palanı gördün mü? Görmedim.

Unumu eledim, eleğim asdım

Yalancı dünyadan umudum kesdim.

(Ekmek, geçim derdiyle uğraşmayı bıraktım.)

Diğreni yiyen sapa

Bir daha gelmez sapa.

Düzene gel, goca sazım düzene

Dermanı bulunmaz kırk yaşından sonra azana.*

Atı at yanına dakma huy gapar

Huy gapmazsa tüy gapar.

Bir kile buğdeyden bir dene vermez

Fing ile fasile bahalar ermez.

Delinin sözü bitmez

Halının tozu bitmez

İsderisen iş yapmak

Oynasın beş barmak

İmkân mı geri galmak?

(Rüşvet için söylenir.)

Nurusan başıma

Devlet isen garşıma...

Hacı hacıyı Mekke’de*

Hoca hocayı tekkede*

Berduç berducu bi dakkada bulur.

Dünya, kimine “Sür, geç” dünyası,

Kimine “Gör, geç” dünyası.

Akıl olmayınca ne yapsın sakal?

Gayışı dağlara aşırın çakal

Gör bakalım hüslük, gayış ne çeker?

Ağır yürüdüm ölü gelin oldum

Hızlı yürüdüm deli gelin oldum.

Değirmenin fendine

Döner gendi gendine.

Bulan bulgur gaynadır

Bulmayan g...ünü oynadır.

Ben geldim gelin görmeye

Gelin getmiş çalı dermeye.

(Eve misafir geldiğinde gelin misafiri bırakıp iş görmeye giderse denir.)

Elin gözü daşı yarar

Daş da kakar, başı yarar.

(Nazarın ne kadar etkili olduğunu anlatmak için söylenir.)

Köyde Müslüman galmamış

Yolladığım varmamış.

(Emanete hıyanetlik edildiği zaman söylenir.)

Serikden şerbet indirir

Altını üsdüne döndürür

Erine avradını döğdürür

Dalbızlanan dala gonar

Yağır başlı (ayran gönüllü) yara gonar.

Erin evde yok

Keyfin beğde yok.

Er evden geder

Aş, duzu n'eder?

Demirci balta bulmaz,

Çuhacı gömlek bulmaz.

Adam sandım eşşeği

Gaba yazdım (serdim) döşşeği.

Öküzü saman doyurur

İnsanı ekmek doyurur.

Asılı kökden (olmalı)

Bekmezi güpden (olmalı)

Apdal ata binmiş beğ oldum sanmış*

Böğürtlen yayıldım bağ oldum sanmış.

Okuyun dersin güççükden başla

Davarcıysan sehilde gışla

Zenginiyin dersin heç durma işle.

Hazirandan sonra ekilen darıdan

Üç guş salan arıdan

Erkekden sonra kakan garıdan

Hayır gelmez.

Asil azmaz*

Bal, dadı bozmaz*

Bozarsa yağ bozar

Onun da aslı eyrenden.

Garaveren'in malları

Ganıkdırdı cümleleri

(Soğla Gölü'nden elde edilen çalılar mallara verilirmiş.)

Bu da bir nam olsun Anadolu'ya

Usl'adımı çıkardılar deliye.

Aya bak, ay gibi olsun

Güne bak, gün gibi olsun.

(Hamile kadına söylenir.)

Benim derdim Meyram(Meryem)

Senin derdin ayran.

Goca işi böcü işi

Gece işi hırsızlık işi

Yiğit olan ata biner, atlanır

Yiğit olan her cefaya gatlanır

Yiğit gölgesinde yiğit saklanır

Kötülerin gölges(i) olmaz, dal(ı) olmaz

Aslı gara demir, yüze fer(i) olmaz.

Acığan gatık isdemez.

Uykusu gelen yatak isdemez

Bir yanı Beğler gonağı

Bir yanı saksağanlar düneği

Kişi hacı olmaz, gitmeyile Mekke'ye*
Eşek dervif olmaz, daş çekmeyile tekkeye.

Bir değil, beş değil
Hakk'a yarar iş değil.

El üsdünde otururun
Ne dellerse götürürün.

Ayağımı gum yakar
Başımı gün yakar.

Üzüm yok, goz yok
Dosta bakacak yüz yok.

Gelin eve kürsü getirir
Getirdiği kürsüye gendi oturur.*

Oğluna acıyan hocaya vermez
Gızına acıyan gocaya vermez.

Sac tava geldi, hamır tükendi
Servet ele geçdi, ömür tükendi

Gışın yabayı alacan
Yazın da habayı alacan.
(Malı ucuz olduğunda almak gerek.)

Öküz al yazın

Düğün et güzün.

Tek oturan beğ olur

Cümle ellerden yeğ olur.

Ana ciğerden yana

Boba yad oba.

Gönül düşmüş kediye

Kedi dönmüş duduya.

Elden gelip salınma

Uyuz tilki gibi yolunma.

Ev de sizin, gov da sizin

Gelin de sizin, oğlan da sizin.

Bir gece gına

Yedi gece düne.

Dere kenarında ev yapma sel alır gider

Gurbet ele gız verme el alır gider

Dere başında ev yapma batar gider

Gurbet ele gız verme yiter gider.

Gızın uzun saçlısını
İneğin öküz başlısını
Tarlanın güççük daşlısını al.*

Gendini temizle ölüm gelir.
Evini temizle elin gelir.

Görgülü guşlar gördüğünü işler*
Beyik nişlerse güççük de onu işler*

Allah uçun dutdunusa orucu
O adama gelmez değme sorucu.

Heç yoğusa yapsın eşgiden, baldan
Allah çıkarmasın yolakdan, yoldan.

Yüz verme Alı'ya
Gelir sıçar halıya.

Ya bir döner daşın olacak
Ya bir uçar guşun olacak

At buldum meydan bulamadım
Meydan buldum at bulamadım*

Dağı dağ sanma
Dangadan salma!

(İki anlama gelir. Birincisi: Dağda kimse yok zannederek ölçüsüz hareket etme.
İkincisi: Karşındakini tanımadan rastgele konuşma.)

Elti eltiyi sevmez

Donuz çaltıyı sevmez.

Ne gendinden yokarı bak yerin

Ne gendinden aşşağı bak sevin.

Ganyana ilan, sözleri yalan

Gelin alçak sözleri gerçek

Bele besle gerek olsun

Kör gargalar gözün oysun.*

Geçdi mi de gök geçinin budundan?

Diki diki oldu çıkdı g...ünden.

Varışına göre olur gelişi

Tahrana aşına bulgur salışı.

(Bir kişinin ne olduğu yaptığı işten belli olur.)

Ne doğrayandansın, ne basandansın

Bir gepçe ileri küsendensin.

(Sofradan uzak durana denir.)

Bir içim gahvesi yok / Eyreni yok içmeye

Tahtırananıla geder sıçmaya.

Sakla gendini sakatdan korden

Topal geçecek, çekilin yoldan.

Sırrını deme kele

Varır, deyiverir ele.

Elet işler el öğünür*

Avrat işler er öğünür.

Gözeli yakışdıran ben,

Deveyi yakışdıran can(dır).

Ağaca güvenme, çürür;

İnsana güvenme, ölür.*

Elin gözü daşı yarar*

Daş da kakar başı yarar.

Avrılın arpası

Mardın görpesi.

(Nisandan sonra arpa ekilmez, marttan sonra guzlayana da “görpe” denir.)

Samanlıklar sarey olsa

İş görmesi goley olsa.

Avrıl apış

Sığır ota yapış

Yapışır sa yapışır,

Yapışamazsa ya bi büngül (burma) ot

Bi vurum tarhana çorbası.

B. DEYİMLER

Atasözleri ve deyimlerin birçok ortak özelliği olduğu gibi, bu iki türün farklı türler olarak kabul edilmesinin sebebi, deyimlerin atasözleri gibi kesin yargı içermemesidir. Atasözleri gibi kalıplaşmışlardır, atasözleri gibi az sözle çok şey anlatırlar.

Günlük hayatta karşımıza çıkan durumları veya olayları başka bir olaya ya da varlığa benzetme yoluyla ifade ederken deyimlerimizi kullanıyoruz:

“Apdal çarığı gibi guruyup galmak” ya da

“Gaplangabanın yol yürüdüğü gibi yürümek” gibi.

“Deyimler, bilindiği üzere, özgün anlatım özelliği bulunan, kavramları özgün bir biçimde anlatmada kullanılan, kalıplaşmış söz değerleridir.”(Püsküllüoğlu, 1998:5)

Atasözleri ve deyimler konusunda ilk akla gelen isimlerden olan Ömer Asım Aksoy, deyim, “Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları”(Aksoy, 1984:49) biçiminde ifade etmiştir.

Atasözleri gibi, deyimler konusunu da Ömer Asım Aksoy, biçim ve kavram özelliklerine göre sınıflandırmıştır. Biçim özelliklerini kendi içinde üç, kavram özelliklerini de yine kendi içinde dört alt başlıkta toplamıştır. Biz de, Derebucak’ta derlemiş olduğumuz deyimlerin özelliklerini bu sınıflandırmayı esas alarak açıklama yoluna gittik. Örnekleri derlediğimiz deyimlerden seçtik.

A.Biçim özelliklerine göre deyimler:

1. Deyimler de, atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimın sözdizimi bozulamaz. Örneğin:

“Gaşıla göz arasında.”

Deyimi, “Gaşıla kulak arasında” biçiminde söylenemeyeceği gibi,

“Tüfeği şama dayamak.”

Deyimi de, “Şama tüfeğini dayamak” biçiminde kullanılamaz.

2. Deyimler de, atasözleri gibi, kısa ve özlü anlatım araçlarıdır:

“Aklı kesmek”, “Başına kakmak”, “Yüzüne gözüne bulaştırmak”... gibi.

3. Deyimler en az iki sözcükle kururlar ve biçim bakımından iki bölüğe ayrılabilirler:

a) Sözcük öbeği durumundaki deyimler:

“Bir teknede bir ekmek.”, “Şeytan gulağına gürşun”, “Hem kel, hem hodul”...gibi.

Öbeği meydana getiren sözcükler bitişik yazılmaz.

Ünlem niteliğindeki deyimleri de bu bölüm içine almak uygun olur:

“Yok devenin nalı!”

“Şahan olsan çarpamazsın!”...gibi.

b) Cümle halindeki deyimler:

“Ağzınıla havadan bulut gavrasan, gene de yaranaman.”

“Ay havlılandı.”

“Bacası eğri amma dumanı doğru tüter.”

“Ele garişmaz, tavaya bulaşmaz.”...gibi.

Bir mastarla sona eren deyimler, çekime gireceklerinden ve dolayısıyla bir cümle kuracaklarından bu bölüm içinde yer alırlar. Örnekler: “Aklına gelen başına gelmek”, “Ay ışığına konuşmak”, “Burnundan gelmek”, “Canını çıkarmak”, “Çenesi düşmek”, “Göbeği çatlı olmak”, “Yoldan yolakdan çıkmak”, “Yüzüne çığıt vurmak ” ...gibi.

Bunlar, “Aklıma gelen başıma geldi.”, “Ay ışığına konuşuyorsun.” “Çenen düştü.”, “Allah, yoldan yolaktan çıkarmasın.”...gibi cümleler meydana getirirler.

B. Kavram özelliklerine göre deyimler:

1. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözlerinden ayıran en önemli özellik budur.(Yukarıda) Deyimleri biçim özellikleri bakımından incelerken iki bölüğe ayırmıştık. b) bölümünde bulunanlar, çoğu zaman atasözleriyle karıştırılmaktadır. Bu karıştırmanın nedeni, her iki söz çeşidinin de cümle halinde bulunması ve hoş giden bir anlatım taşımasıdır. Biçim benzerliğinden ileri gelen bu karışıklık, kavram ayrılığına dikkat edilirse ortadan kalkar. Örneğin:

“Hırsıza kilit olmaz.”

“Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al.”

“Sana bir ayak gelene sen iki ayak var.”

Cümleleri atasözleridir. Çünkü her biri bir genel kuraldır. Denenmiştir: Hırsıza ne kilitli kapı, ne yüksek duvar engel olabilir. Alınacak mal kalitesine bakılarak, gelin olacak kız da annesinin hünerli olup olmadığına bakılarak alınır. Bize bir adım yaklaşıp biz iki adım yaklaşmalıyız. Bunlar her zaman uygulanmak üzere ortaya konulmuş bir düsturdur. Oysa:

“Aklına gelen başına gelmek.”

“Yüzüne gözüne bulaştırmak”

Sözleri deyimdir. Çünkü hiçbirisi genel kural olarak söylenemez. Her zaman aklımıza gelen başımıza gelmez. İnsan her durumda işi yüzüne gözüne bulaştırmaz, ancak kimi durumlar için doğrudur.

2. Deyimlerin amacı, bir kavramı özel bir kalıp içinde, ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri bildirmektir. Görülüyor ki, deyimle atasözü amaçta da birbirinden ayrılmaktadır.

3. Deyimle atasözü arasında, sınırda bulunan sözlerle dikkat edilmelidir:

a) Atasözleri arasına da alınsa, deyimler arasına da alınsa yanlış sayılamayacak sözler vardır. Bu, atasözleriyle deyimleri birbirinden ayıran özelliklerin iyice belirmemiş

olmasından değil, bu çeşit sözlerin iki anlam taşımasından ya da iki türlü yorumlanabilmesinden ileri gelir. Örneğin:

“Çam sakızı çoban armağanı. “

Sözü, “zengin olmayan kimsenin armağanı, pahalı bir şey olamaz” diye yorumlanırsa atasözü sayılmış olur. “Sunduğum şey değersiz ama gücüm ancak buna yetiyor” diye yorumlanırsa deyim sayılmış olur.

b) Kümü sözler, fiil çekiminin değişmesi ile atasözü iken deyim, deyim iken atasözü durumuna girer. Örneğin: “Lafila peynir gemisi yörümez.” Atasözüdür. “Lafla peynir gemisi yürütmek” deyimdir.

4. Biçim bakımından iki bölüğe ayırdığımız deyimleri kavram bakımından da ikiye ayırabiliriz:

a) Deyimlerin çoğunda kalıplaşmış sözden çıkan anlam, gerçek anlamları dışındadır. Örnekler:

“Ağzına yüzüne bulaştırmak”, “Aklı-garalı günleri geçmek”, “Başına gaynar sular dökülmek.”, “Canını çıkarmak”, “Çenesi düşmek”, “Depesi atmak”, “Gursacı darı gavırmak”...gibi.

b) Kimi deyimlerde kalıplaşmış sözden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamları dışında değildir. Örnekler:

“Çığıt vurmak”, “Issı bişirmek”, “Odun eylemek.”, “Türüm türüm tutmek.”...gibi. (Aksoy, 1984: 37-40)

Derebucak'ta deyim kelimesinin yerine “denek söz” terimi kullanılmaktadır. Bu terimi Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde, Ali Püsküllüoğlu'nun Türkçe Deyimler Sözlüğü'nde, Şükrü Elçin'in Halk Edebiyatına Giriş adlı eserinde, Pertev Naili Boratav'ın Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı kitabında, Tarama Sözlüğü'nde tespit edemedik.

Deyimlerin biçim ve kavram özelliklerini de açıkladıktan sonra, yöremizde derlemiş olduğumuz 253 adet deyim mensur ve manzum olmak üzere iki gruba ayırdık. Çoğunluğunun mensur şekilde söylendiği deyimlerimizi alfabetik sıraya dizerek kaynak taramasından geçirdik. Kaynaklarda tespit ettiğimiz deyimleri (*) işaretiyle gösterdik. Anlamı aynı, ağız özelliği sebebiyle söylenişi farklı olan deyimlere de işaret koyduk. Mesela:

“Ağızda gevelemek” deyiimi, Derebucak ağzında:

“Ağızda gevişdirmek” şeklinde,

“Ağzıyla kuş tutsa..” deyiimi,

“Ağzınıla havada bulut gavrasan...” şeklinde geçse de, kastettiği anlam aynı olduğu için işaretledik. Deyimlerimiz sırasıyla şunlardır:

1. Mensur Deyimler

A

Abır zıbır getirmek.

Ağzı açık eyren delisi gibi bakmak.*

Ağzına yüzüne bulaştırmak.*

Ağzında gevişdirmek.*

Ağzınıla havadan bulut gavrasan, gene de yaranaman.*

Ak daşa tükürmek (“Ak daşa tükür,biz süt gardaşıyız” taşın hissi yoktur, utan)

Aklı kesmek.*

Aklı-garalı günleri geçmek (Ne günlerimiz geçdi aklı garalı.)

Aklına gelen başına gelmek.*

Allah’a şükür.*

Allah’ın emri.*

Alma dağında bitmiş de verme dağında bitmemiş. (Eli sıkı, cimri.)

Altı yok bobuç gibi sürünmek.

An ıla yenin arasında. (Göz açıp kapayınca kadar.)

Apdal çarığı gibi guruyup galmak. (Çok sıska kişiye denir.)

Apırcın gibi. (Gidişi çok hızlı, arkasından kurşun atsan yetişmez.)

Aşlık çekme.

At üsdünde arpa biçer gibi.

Ayağa kakmak.*

Ayağına getirmek.*

Ayda şamatda.

Ay havlılandı (Ayın çevresi beyaz görüldüğünde havada yağış var anlamına gelir.)

Aydaş bişirme.

Ay ışığına konuşmak (düşünmeden, rastgele, bilip bilmeden konuşmak)

Ayıdan kaçarken gurda çatmak.

B

B... böcüsü gibi ne yuvarlanın? (Elinden iş gelmeyene.)

Bacası eğri amma dumanı doğru tüter. (Fakir ama geçimi iyi.)

Bağ bozmak.*

Bağrı açık.

Baldır barmak, dadını görmek. (Tadına bakarken bitirmek.)

Baltayı daşa vurmak.*

Baş bağıya gelmez öküz gibi. (İşten, sorumluluktan kaçana denir.)

Başdan çıkarmak.*

Baş edememek.*

Başına gaynar sular dökülmek.

Başına kakmak.*

Beti benzi atmak.*

Beyni semermek. (gürültüden kafası şişmek)

Bir tekne de bir ekmek. (Bir evin bir oğlu)

Bit yeniği aramak.*

Boğazın saban okuyla mı delindi? (Sesi yüksek çıkana denir.)

Bosdan gorkuluğu gibi.*

Boylu boslu.*

Boynunun borcu olmak.*

Burnundan gelmek.*

Burnu sürtülmek.*

Burnunun dikine getmek.*

C

Canıma değsin!*

Can otu ,cennet kökü mü? (Bulunmaz Hint kumaşı mı anlamında.)

Canını çıkarmak.*

Cennet tami.

Cıngar çıkarmak.

Cığere saban demiri gibi saplanmak.

Combalak gılmak (Takla atmak)

Ç

Çam sakızı çoban armağanı.

Çelme çelinmek.

Çenesi düşmek.*

Çevre eylemek (Bir beze süs işlemek.)

Çıkkı gızının doğurduğu musun? (Zor işlere gidene, ağır işlere koşulana, gariban olanlara denir.)

Çıra eğselecı gibi. (Zayıf kimseye denir.)

Çomçu sallamak. (Kaşık sallamak)

Çöt etmek.

D

Dabanı yok bobuç gibi dolanmak.

Dadını çıkara çıkara yemek.*

Dalga geçmek.*

Damarı dutmak.*

Darıldıysan darı gavırıverelim.

Darlığa düşmek.*

Deccel'in semer dikdiği gibi. (Deccal, semer dikerkenipine düğüm atmazmış –güya Allah ona unutturmuş- düğüm yapmayınca çuvaldıza ip sokar, çıkarır dururmuş.Hal böyle olunca iş de hiç bitmezmiş.)

Deleme peynir gibi. (Halsiz kalmak)

Depesi atmak.*

Depesine çıkmak.*

Derciğip durmak (Dertleşmek)

Deşirmeye varmak. (Dilenmek)

Dilini dutmak.*

Dilini eşşekarısı soksun!*

Dizinin dibinde olmak.*

Dokuz körün bir değneği. (Geç elde edilen, nadir bulunan.)*

Duman etmek.*

Düğün öküzü gibi dolanmak.

Düğün öküzü gibi dönmek.

E

Eğrilce gibi (zayıf, cansız kişiye denir.)

Ekmek eylemek.

Ekmek yemek.*

El altından vermek.*

Ele güne garşı.*

Ele garişmaz, tavaya bulaşmaz.

El oyulgamı / El yordamı.*

Eynel yazmak(İnsanların eksiklik ve hatalarını başkaları yanında çekiştirme konusu yapmak.)

Evmez ağanın kaçmaz kölesi.

Eyi gün dostu.*

Ezzeye varmak (Ölü evine hatır sormaya ve gönül almaya gitmek.)

F

Feryat feyrâz etmek.

G

G...ü küllükde, burnu Gaf Dağı'nda.

G...ün g...ün gitmek.

G...ün oturak, dilin buturak.

Gabığında guruyup galmak / Yememiş, içmemiş gurumuş galmış.

Gabirden mi çıktın? (Zayıf kişilere denir.)

Gaçak göçek görüşmek.

Gayıl / Gail olmak. (Razı olmak.)

Galp bozukluğu.

Ganlı yas, gara bulut. (Derdi tasası olan adama denir.)

Gaplangabanın yol yürüdüğü gibi.

Gapısına gul olmak.

Gas gas gasalmak. (Övünmek)

Gaşıla göz arasında. (Çok kısa zamanda.)*

Gelin düzmek.

Gendi gendine.*

Gıdım gıdım vermek/yemek (az olan, kıt olan şeyi azar azar vermek)

Gıpa bakmak. (Gözünün birini kapatıp kör gibi davranmak.)

Gırda eşşek b...u gibi gabarmak.(Çok böbürlenmek.)

Gırkı çıkmak.*

Gırık yıldırışın yol yörürüz, gözün de mi körüdü ay herif! (Kırk yıl evli olup eşinin kör olduğunu fark etmeyen biri demiş. Bu gibi durumlarda kullanılır.)

Gız vermek.*

Goca öküzün geviş getirdiği gibi.(ağır davranana denir)

Goça boynuzu yük olur mu? Olur.*

Göbeği çatlı olmak.

Gönlü olmak.*

Gönlü tutmak.

Gönül goymak.*

Gözünü daldan budakdan sakınmamak.

Gudureti yetmek.(Gücü yetmek)

Gulağı gurumak.(Fazla gürültüden rahatsız olmak.)

Gurbanlık goyun gibi gıvrınamak.*

Gurbanlık tana gibi dolanmak.

Gursağı darı gavırmak.(Sinirli, huzursuz olana denir.)

Guru üzümünden bekmez çıkarır gibi. (zor işi başaranı denir)

Gurşun dökmek.*

Gutmet yağdırmak.

Guyluk değil de bir cığa. (Uçar gibi geçip gidene, bir görünüp gözden kaybolana denir.)

Günaha girmek.*

Gündüz gözüyle iş yapmak.*

Gündüz torbaya mı girdi?

Güney kekligi.

Güyeği düzmek.

H

Habar vermek.*

Hakından gelmek.*

Haldan bilmek.*

Han öğüne gelmiş öküz gibi. (Boş bir eve habersiz olarak çıkıp gelen için denir.)

Haram yemek.

Hatırda tutmak.*

Haykırığa getmek. (Kavgaya gitmek.)

Hem kel, hem hodul. (Yardıma muhtaç ama gururlu)*

Hep gara hep gabış. (Birbirine dış görünüş olarak benzeyen insanlar için kullanılır.)

Her işe burnunu sokmak.*

Hırsızdan ırzını satın almak.

Hilim gurmak.(Hile düşünmek, planlamak.)

Hora geçmek. (Faydalı olmak, işe yaramak.)*

I

Ildızı düşük olmak.*

Issı bişirmek (yemek yapmak).

İ

İç yeyincemesi (İç sıkıntısı.)

İf olmak.(Kaybolmak.)

İkili ikili söylemek. (Tekrar etmek)

İm etmek.

İnce eleyip sık dokumak.*

İnce sızı. (Kılı kırk yaran)

İpe un sermek.*

İpi gırık hayvan gibi dolanmak.

İş vermek.*

K

Kedinin b...unu gömdüğü gibi lafı gömme.

Kedinin boynuna yağ sürmüşlerimiş, yedi dürüm ekmek yemiş. (Kedi gibi açgözlü olana denir.)

Kedinin yavrısını daşdığı gibi.

Keferete yaramak.(İşe yaramak.)

Kellik çekmek (Aş ermek).

Kesme kesme.

Keşke daş ol da baş yar.

Keş yapmak (İşi becerememek)

Kör atın gazığına dolandığı gibi dolanmak.

Köstek kesmek.

Külü gümüştten mi? (Kıymeti olmayan şeye denir.)

L

Lafa dalmak.*

Laf ebesi.*

Lafını bilmek. (Lafını bil, öyle konuş.)*

Lafının ırzına geçmek

M

Mal etmek.*

Menemen'e deve g...ü mü yağlamaya gedecen? (Uzun boylu ve zayıf birisiyle dalga geçmek için söylenir.)

Muraf olmak. (Yüz yüze ve açıkça konuşmak.)

Mülcemlenip durmak. (Beceriksiz kişiye denir.)

N

Nalları dikmek.*

Ne deyi?*

Nen çekmek.

Nüzül olmak.(Felç olarak vücudun bir bölümünü devamlı titreyip durmaz hale gelmesi.)

O

Odun eylemek.

Ortaya çıkmak.*

Ortalığı garışdırmak.*

Oyun düzmek.

Ö

Ödü b...una garışmak

Ödü sıtmak.

Örüye kakmak. (Davarın, gece yatırken yayılmaya veya otlamaya gitmek üzere kalkıp gitmesi)

Öyle öyle (Öğrenmek.)*

P

Post atmak (bir yere yerleşmek).

Pürcü olmak / Pürcülük etmek. (İki kişiyi birbirine tutuşturmak.)

S

Sarı çizmeli Memet Ağa. (Bir işi yapanın, bir sözü söyleyenin kim olduğu bilinmiyorsa.)*

Sığır çobanının garısının düğüne getdiği gibi.

Sıhrat kaçırarak. (Vergiden mal kaçırarak)

Sınavıklı olmak. (Denenmiş olmak)

Sıtkı bütün durmak.

Sin sorkucu musun? (Çok yalaka olana denir.)

Sin sorusu mu soran? (Çok soru sorana denir.)

Söz kesmek.*

Su goyvermek.*

Süğsününü öğüne sokmak.(Başını öfkeli bir halde öne eğmek.)

Süllümbeç gibi.(kendini koyveren, uyuşuk insana denir)

Süt bozukluğu.

Süt üyütmek.

Süzüldün, goşuldun da dünürşü mü olacan?

Ş

Şahan olsan çarpamazsın! (Meydan okuma.)

Şeytan gulağına gürşun.*

Şeytanın avrat boşadığı zaman.

Şimşak gibi. (Çok çalışkan olana denir.)

T

Tavın asgeri gibi. (Çok hızlı olana denir. Efsanesi de vardır.)

Tekeden süt sağar gibi.(zor işi başarana denir)

Tekerine daş goymak.*

Telef etmek. (Perişan etmek.)

Turfan çalkalamak.

Turf olmak. (Eskiyerek varlığını kaybetmek, yok olmak.)

Tüfeği şama dayamak.(Avlanma alışkanlığından vazgeçmek.)

Türkü çığırmak.*

Türüm türüm tütmeek.

U

Umurunda olmamak.*

Urgana yoğurt üyütmek.

Uslu durmak*/Tek durmak/Tekevsen durmak.

Uyku semesi.

Ü

Ümüd üzme (Can sıkma)

Üstüme ezze mi? (Bana ne?)

V

Verdiği öğüt g...üne söğüt olmak.

Y

Yalamım alçak. (Alçak gönüllüyüm)

Yayık yaymak.

Yok devenin nalı!*

Yoldan yolakdan çıkmak.*

Yol yürümek.

Yörüğün devesini gaybetdiği gibi ne düşünün?

Yörüğün sakal uzatdığı gibi. (Uzun bir mesafe “Şuracıkta” diye sakalla gösterildiği zaman.)

Yörük çadırı mısın? (Kilolu kimseye denir.)

Yungıl atmak (Atık ile koyunyünü ile keçi kılı atılıyorsa buna yungıl atmak denir.)

Yüzüne çığıt vurma..(Hamile kadının yüzüne alalık vurması.)

Yüzüne gözüne bulaştırmak.*

Yüz vermek.*

Z

Zabah ağşam.*

Zabahın köründe.*

Zay etmek.(Kaybetmek.)

Zemheride galmış canavar gözü gibi. (Gözü kanlanıp kızarana denir.)

Zemherinin on sekizi gibi gararıp durma!

Zemmine getmek.(Bir sözü, alay edip eğlenmek maksadıyla değişik yerlerde ağızdan ağza dolaştırmak.)

Zıngazınk dolu olmak (çok dolu olmak).

Zora gelmemek.*

2. Manzum Deyimler

Ür itim gibi

Diğne g...üm gibi.

(Laf atışırken karşısındakini dinlemek istemediğinde.)

Ekmek eylemek: Gızınmak,

Suya varmak: Gezinmek,

Pambık atmak: Fıllın fışımak, fillin fışımak.

Değirmen ağır

Gulağım sağır.

(Duymak istemediği bir söz için denir.)

Yanım tekne, öğüm saç

Yerin yerin garnım aç.

Gaşıla göz

Bir hapaz söz.

(Çok güzel biri için söylenir.)

Delik beyik

Yama güççük.

Ölçerin kile

Dökerin sile

C. ÖLÇÜLÜ SÖZLER

Ölçülü sözler, belirli bir kafiyesi, ölçüsü olan, üçlük ya da dörtlük şeklinde, bir öğüt niteliği taşıyan veya yaşanmış olaylardan yola çıkarak bir yargıya ulaşılan sözlerdir.

Nesir şeklinde söylenebilecek bir duyguyu, kafiyeli bir şekilde söylemek, ölçülü söze getirilebilecek diğer bir tanımdır.

Doğan Kaya, ölçülü sözler için “düzgü” tabirini kullanmış ve düzgüyü şu şekilde tanımlamıştır: “Muhtelif konularda ve daha ziyade ikilik yahut üçlüklerle söylenen; tecrübe ve görüşleri yansıtan; duygu, inanç, düşünce, davranış için düzülmüş ölçülü ve özlü sözlere düzgü denir.” (Kaya, 1999:403)

Ölçülü sözler hakkında Nail Tan, kapsamlı bir açıklama yapmıştır:

“Ölçülü atasözü ve deyimlerimizin yanında kalıplaşmış bir takım vezinli, yani ölçülü, kafiyeli sözler daha kullanırız. Genellikle beyit, üçlük, dörtlük halindeki bu şiir parçalarının şairleri unutulmuş, anonim hale gelmişlerdir. Bir bölümü yazılı kaynaklara ölçülü söz, meşhur söz, manzum atasözü, kafiyeli söz adlarıyla geçmişlerdir. “Ölçülü fıkra” adını verenler dahi olmuştur. Bir bölümü ticarethanelerde, taşıtlarda, evlerde kahvelerde levha halindeki asılıp kalmıştır. Bir bölümü ise henüz yazıya geçirilmemiş olup dilden dile dolaşmaktadır. Milletimizin binlerce yıllık hayat tecrübelerini, gelenek, görenek ve inanışlarını ortaya koyan söz konusu sözlere biz ölçülü atasözü ve deyimlerimizi de içine alacak şekilde “ölçülü söz” demeyi uygun bulduk. Çünkü bu sözler hem şiir oluşları

yönünden ölçülüdür, hem de rasgele söylenmemiş, ölçülüp biçilip söylenmiş sözlerdir. Ölçülü sözlerin önemli bir bölümü atasözü, deyim haline gelmiş, kitaplara girmiştir. Diğerleri ise ya bütün ya da parça halinde atasözü, deyim haline gelmeye namzettir.” Şeklinde açıklar.

“Başlangıç itibarıyla şair veya âşıklar tarafından söylenen fakat zamanla bu söyleyicilerin unutulmasıyla mısraların yapısında da değişiklikler olan; bazıları kahve, ticarethane ve taşıtlarda asılı bulunan, bazıları ise henüz derlenmemiş olan kalıplaşmış şeklindeki sözlere ölçülü sözler denir.” (Sakaoğlu, Alptekin, 2005:183)

Ölçülü sözlerin temel özellikleri şunlardır:

a) Düşünce ve duyguları az kelimeyle, sanatlı bir şekilde anlatırlar. Dinleyenler üzerinde etkileri büyük olur.

b) Vezinli ve kafiyelidirler. Ancak, dilden dile dolaşırken vezin ve kafiyelede bozulmalar olmuştur.

c) Çoğu hece ölçüsüyle söylenmiştir. Aruz ölçüsüyle söylenenler de bulunmaktadır. Bütün sözler divan ve halk şairlerinin yaratmalarıdır.

ç) Mısra sayıları yönünden beyit ve dördlük olanlar çoğunluktadır.

d) Şairleri unutulmuştur. Dilden dile dolaşırken ekleme ve çıkarmalar olmuş, böylece çeşitlemeleri ortaya çıkmıştır.

e) Söz sanatları yönünden çok zengindir. Teşbih (benzetme), cinas, kinaye, tezat, tevriye, mecaz-ı mürsel, aliterasyon gibi söz ve anlatım sanatları daha çok görülmektedir.

f) Beyit biçiminde olanlar genellikle şehir folklorunda ve aydın kişilerce kullanılmaktadır. (Tan, 1986:9)

Aynı zamanda Nail Tan, ölçülü sözleri şu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur:

1.Konuşmayla ilgili sözler

2.Aile hayatıyla ilgili sözler

3.Ticaret hayatı ve mesleklerle ilgili sözler

4.Tarım ve hayvancılıkla ilgili sözler

5.Dünyayı, hayatı, insanları değerlendiren, felsefi, bilgece sözler

6.Aşk ve güzellik anlayışı ile ilgili sözler

7.Tecrübelere dayanarak toplumsal hayattaki ve insan davranışlarındaki bozuklukları tenkit eden, öğüt veren sözler

8.Yiyecek, içecek ve keyif vericilerle ilgili sözler

9.Şehirler ve ilçelerimizle ilgili sözler

10.Dualar-Beddualar

11.Ek ölçülü sözler (Tan, age.:13-70).

Derebucak yöresinde tespit edebildiğimiz ölçülü sözler şunlardır:

Atlar gelir şakır şukur

Benim babam neden fakir?

O da yalan, bu da yalan

Fili yutdu bi ilan

Bunca oğlandan bunca gızdan

Haber alsın alan bizden

Devem yüksek binemedim boynuna

Atdım urganı çekemedim engine

Erik dalı gevrek olur basmaya gelmez

Elin oğlu nazlı olur küsmeye gelmez.

Dışarıya bakdım dumanlı dağlar

İçeriye girdim garanlık evler

İçeride bir garip gönül eyler

Ölüsü ölen bir eve varan insanlar üç kısım olurmuş:

Biri eymel yaza, biri hırsızlık yapa, biri dert ala varırmış.

Yuvası yıkılan guş böyle m'olur?

Yerinden ıgranan daş böyle m'olur?

Neler geldi neler geçdi felekden

Gara deve de geldi geçdi elekden.

Anamın oğlu var beni neylesin?

Anam, gızıyla gönül eylesin.

Ana rahminden geldim bir bazara

Ya üç, ya beş metre kefin almışın gediyeon mezara.

Esgî hatır yeni hatır

Bir çıra yarması getir.

Kipridi çalmadan yanar deyorlar

Gız senin derdine veram deyorlar.

Deniz kenarının dışında

Ala gabışın döşünde

Sen ne dersin

Benim gulağımın dışında.

Kesel deryasına girdim

Erenlerden geri galdım

Çağla derin gahbe gönül çağlamaz

Elin yavrıları gönül eylemez.

Gonuşursan merd-i merdile gonuş

Gürdüğün üryuyu kâmile danış

Ne ararsın yaman oğlu yamanda?

Lök Dağı pılav olsa

Garadeniz hoşaf olsa

Müdürün goca şam gaşık olsa

Gene doymayacan.

Garlar yağar direk direk

Atmaya isder yaba kürek

Onu da atacak bir yiğit gerek.

Elimile gurducağım turşular

Eyi m'ettim, kötü m'ettim gonşular?

Urganı atmadık dallar mı galdı?

Başıma gelmedik hallar mı galdı?

Bizi söyleşmedik eller mi galdı?

Heykiriver sürülerim dolansın
Dolansın da Başoluk'tan sulansın
Ben gazandım, kim gölenise gölensin

Rahmet dünyasına daldım
Erenlerden geri galdım
Demedim mi gönül sana.

Dışarıya baktım dumanlı dağlar
İçeriye girdim garanlık evler
İçeride bir garip gönül eyler.

İki kardeşin biri, diğlerinden bir dene (tane) buğday ister. Öteki kardeş, akşam sabah bekler ama aradan üç gün geçtiği halde kardeşi bir tane buğday vermez. Sonunda o bir tane buğday isteyen kardeş der ki:

Öz gardaşın olsa halından bilmez
Bir kile buğdeyden bir dene vermez
Fing ile fasile pahalar ermez.

Beyaz kartala:
Hoş geldin hoş geldin
Neden geç geldin, denir.

Karakarga öterken:
Hayır hayır
Hayırısıa bir daha ganır
Hayır değilise başını çevir, denir.

Varışına göre olur gelişi
Tarhana aşına bulgur salışı
(Hediyeleşmeyi suistimal edenlere)

Goyun seni güden bir oğlan
Guzun da yoğusa guzusuz eğlen
Bu yıl da geçerse deftere bağlan

Şeytan sazın neresinde?
Güççük gızın neresinde?

Dağlarda, kaya kınası ile ele kına yakılırken:
Garımcanın buduyla
Sarı ineğin südüyle
Gir gınam, gir, derler.

Iğradıver kemanımın sazını
Gend'oturur suya yollar gızını

Ecel geldi, benden şakadak bir öpdü. (Bir an için kendini ölecekmiş gibi hissettiğinde söylenir.)

D. DUALAR VE BEDDUALAR

İnsanoğlunun bütün samimiyetiyle, can-ı gönülden Allah-u Teâlâ'ya yalvarması, yakarması, dua kavramı için yapılabilecek tanımlardan bir tanesidir. Beddua ise, söylenilen söz samimi olsun veya olmasın, kişinin başka birisi hakkında olumsuz isteklerde bulunmasıdır, diyebiliriz.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde dua : “ Tanrıya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin” anlamındadır (TDK, 2005: 573). Aynı eserde beddua için: “Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme, ilenme, ilenç, kargış” tanımı vardır. (age.:231)

Devellioğlu'nun dua tanımı ise daha kısa ve özdür: “Allah’a yalvarma, niyaz.” (Devellioğlu, 2001:190) Bedduayı da: “İnkisar, ilenç” şeklinde tanımlar. (age.:76)

“Birinden bir iyilik gördüğümüzde, ona olan borcumuzu ödemek ister ve örneğin “Sağol-varol, teşekkür ederim, Allah razı olsun, eksik olma...” deriz. Çok renkli olan günlük yaşayışımız bu tür iyi dileklerin kullanılmasına cömertçe yardım eder. Yemeğinizi pişirene “Eline sağlık”, yerinde söz edene ve güzel anlatana “Ağızına sağlık”, yakınlarından biri ölene “Başınız sağ olsun”, sevdiğinden ayrılan “Allah kavuştursun”, yıkıma uğrayanlarla hastalara “Geçmiş olsun” deriz. Birine “Tanrı seni kötü gözden, acı sözden korusun” dediğimizde, sözlerimizde sevgiye dayanan ufak bir korku da vardır. “Günaydın, saatler (sıhhatler) olsun, kal sağlıcakla...” gibi sözler de sırası geldiğinde karşımızdakine kutlama ve iyi dilek anlatırlar.

Bütün sözler alkıştır. Böylece alkış türünü, en kısa ve kestirme biçimiyle, iyi dilek bildiren söz diye tanımlayabiliriz.” (Akalın, 1990:28)

“Ortadoğu İslam kültürüne katılmamız, dilimizdeki eş anlamlı sözcük sayısını giderek çoğalmış, bu arada Türkçe alkış-kargış yerine yabancı kökenli dua-beddua sözcükleri kullanmaya başlanmıştır.” (Akalın, age.:29)

Şükrü Elçin'in dua tanımı ise şu şekildedir: “Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve manevî saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere, Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir. Bu niteliği ile ferdi karakter taşıyan sessizce edilen dua, Müslümanlar arasında ve Türklerde camilerdeki ibadetlerde, Mevlit'lerde, harbe girildiği sırada vb. dinî ve millî heyecana kapılan insanlar tarafından hoca ile birlikte, yüksek sesle de bir ağızdan tekrarlanır. İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar olarak beslenen dualar; sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felâketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadar ki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhî ifadesini dilde kazanır.

Türk milleti, İslâm dinin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı'ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sade bir şekilde ulaştırır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, iktisadî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü

gibi ‘hüküm’ bildiren müspet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde ‘alkış, ögme’ denilirdi.” (Elçin, 1986:662).

“Türk dünyasında daha çok alkış (alkıs) ve kargış (Kargıs) olarak bilinen kelime Türkiye Türkçesinde daha çok dua ve beddua kavramlarıyla karşılanmaktadır. Divanü Lugati’t Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut Hikâyeleri’nde alkış ve kargış şeklinde karşılaştığımız kavram kısa anlamlarıyla verecek olursak:

Alkış (dua): Hayır dua, övgü demektir.

Kargış (beddua): Kötü dua demektir.” (Sakaoğlu, Alptekin, 2005:185)

“Kargış kötü dilektir. Bir kimseye, bir nesneye, bir topluma yöneltilebilir. Yeryüzünde kargışı tanımamış ve kullanmamış insan topluluğu yoktur.” (Akalın, age.:50)

Dua için Hamdi Güleç’in de şöyle bir tanımı vardır: “Anonim halk edebiyatında dualar, insanların kendileri, yakınları ve sevdikleri için iyilikler, esenlikler dileyen, insanın kendisi ve toplumun mutluluğu için Allah’a yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.” (Güleç, 2002:50)

Dedem Korkut’un boy boylayıp soy soyladıktan sonra söylediği sözler, Türk edebiyatının en güzel dua örneklerindendir:

“Yöm vereyim hanım, karlı kara dağların yıkılmasın! Gölgece kaba ağacın kesilmesin! Kan gibi akan suyun kurumamasın! Kaadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Koşarken ak-boz atın sürçmesin! Ala gönderin uvanmasın (ufalanmasın)! Çaldığında kara polat öz kılıcın kesilmesin! Aksakallı baban yeri Uçmak olsun! Ak pürçekli anan yeri Cennet olsun. En sonunda arı imandan ayırmasın! Amin deyenler Tanrı’nın yüzünü görsün! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Allah’ın verdiği umudun kırılmasın! Derlesin, toplansın, günahlarını adı görklü Muhammet Mustafa yüzü suyuna bağışlasın!” (Gökyay, 1976:46-47) Diyerek on iki hikayenin her birini hayır duada bulunarak bitirir.

Dua ederken yaptığımız ilk hareket, ellerimizi avuç içimiz bize dönük bir biçimde havaya kaldırmaktır.

“İnanca göre her duanın kabul edilebilmesi için “âmin” (olsun)le güçlendirilmesi gerekir. Şeyhülislam Asım bir dizesinde şöyle der:

“Bir dua bilmem ki kabulü vakf-ı âmin olmaya.” (Akalın, age.:37)

Söylenişlerindeki özelliklere göre alkış ve kargışlar şöyle kümelenirler:

“ 1) İyiliği istenilen ya da ilenilen kişi konuşanın karşısındadır ya da konuşan onu karşısında sayar.

2) İyi ya da kötü dileklere amaç edinilen kişi uzaktadır, alkış veya kargış onun hakkında başkalarına duyurulmaktadır.

3) Her iki kümdaki alkış ve kargışların farklı söylenişleri de vardır.

4) İlenç anlamı taşıyan fiilleri, olumsuz biçime sokmakla, kargış, bir türlü şakaya getirilip hafifletilir.” (Boratav, 2000:156-157)

“Ayetlerde, hadislerde, kelim-ı kibarlarda, atasözlerinde... insanların kargıştan sakınmaları önerilir. Halk arasında örneğin “Gözün kör olsun inşallah” kargışı yerine, paylamalardaki “Gözün kör olmasın inşallah” kullanılır. Bu da gösteriyor ki kargışlarda çekinilmesi gereken bir soğukluk, bir tabu niteliği varsayılmıştır.” (Akalın, age.:41)

“Türk toplumu genelde kargıştan sakınır. Bu sakınış and için de geçerlidir. Ağzı kargışa ve anda alışık olanlara “Aman ağzını hayra aç, aman tövbe de, aman pek üsteleme...” derler. Çok and içenlerin çok yalan söylediğine inanılır.” (Akalın, age.:51)

Anne babadan beddua almamak gerekir. Annenin bedduası yürekten olmaz ama babanın bedduası tutar, anlayışı vardır.

Derebucak'ta beddua yerine, ilenmek kelimesi kullanılmaktadır. Bu da beddua kelimesinin yerine kullanılan kelimelerdendir. Diğerleri, beddua ve kargış kelimeleridir. 63 adet manzum-mensur karışık dua, 33 adet de beddua tespit edebildik.

1. Mensur Dualar

Aklıma gelen dağa daşa gelsin.

Allah ağız dadıyla yedirsin.

Allah analı bobalı büyütsün.

Allah arnınıza ak yazılar yazsın.

Allah başa gadar sürdürsün.

Allah başınızdan, yazınızdan güldürsün.

Allah düşman şerrinden gorusun.

Allah gölgesiz güneşde gomaya.

Allah hayırlı yazılar yazsın.

Allah ölümün de hayırlısını vere, ömürün de.

Allah sonumuzu hayır etsin.

Allah yüzünü güldürsün.

Allah'ım devlet millet düzenliği ver.

Allah, hakkında halal süt emmişini nasip etsin.

Allah'ım ataş hışmından, su hışmından, cin şerrinden, şeytan şerrinden, vadesi yetmiş gul şerrinden, afatdan, depremden, gendin hıfzeyle, gendin yarılga.

Allah'ım gabirimi cennet yuvası et.

Allah'ım gafa vermeyen ilimden, doymayan nefisden, gorkmayan galpden, gabul olmayan duadan sana sığınırım. Gabul et dualarımı Allah'ım.

Allah'ım görünmezlerden sakla.

Allah'ım görür gözden, duyan gulakdan, dutar elden, yürüyen ayakdan kesme, ayağımı yerlerden kesme.

Allah'ım gözüme fer, yüzüme nur, dizime can ver.

Allah'ım hangi yol hayırlıysa ona sal.

Allah'ım hayırlı insanlar içinde bulundur.

Allah'ım kötülerin şerrinden emin eyle.

Allah'ım, iyileri yetmiş irki içinde bulundur.

Allah'ıma bin şükür.

Datlı gatasın, eyi yeyesin.

Eline goluna sağlık.

Gabiri cennet ola.

Geçmiş olsun.

Hayırlı geceler.

Kötülerin şerrinden gendin hıfzeyle, gendin yarılga.

Nahı Allah eyiliğini vere.

Ölmüşlerinin canına değsin.

Ölmüşlerinin urufuna bağışlasın.

Allah kaza bela göstermesin.

Allah gavişdırsın.

Allah iman-Kur'an nasip etsin.

Amme tefterini sağ yandan verilen gullardan etsin, sorgu-suali hayır melekleri sorsun.

Amel defteri sağ yanından verilenlerle ilgili Kur'an-ı Kerim'de şu ayetler geçmektedir: “Kitabı sağ tarafından verilen: Alın, okuyun; doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum, der. Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut kalacağı bir hayat içindedir. Onlara denir ki: Geçmiş günlerde işlediklerinize (iyi amellerinize) karşılık, afiyetle yiyin, için.” (Hakka Suresi, 19-24)

Mümin gullarına garişdırsın.

Allah dünyamızı, ahiretimizi mamir etsin.

Allah dünyada gavişdırmazsa ahiretde gavişdırsın.

Allah sizi öğünde alsın, ardında gomasın.

Allah cennetlerine gavişdırsın.

Allah gabir azabı gösdermesin, gabir bolluğu versin.

Allah bir yasdıkda gocatsın.

Allah analı-bobalı böyütsün.

Allah boy boy evletler nasip etsin.

2. Manzum Dualar

Allah'ım sızı verme

Gözümüle dizime

Muhtaç etme

Oğlumula gızıma

Üç ayın birisinde

Suların durusunda
Ekmeğin gurusunda
Bana da müyesser ol ya Rasulullah

Eşeğin bozundan
Dul garının gızından
Güneşli gelen gışdan
Gülerek gelen puştdan
Allah'a sığınırın.

Gendini bilmeyen gadıdan
Allah'ını bilmeyen gadından
Bulanık akan sudan
Allah'a sığınırın.

Ay gördüm Allah
Amentü billah
Ay yenilenmiş
Çok şükür Allah
*

Perden Allah'ım perden
Sakla beni sakadıla körden.
Topal geçecek çekilin yoldan.
*

Allah'ım gapı gapı gezdirme
Çorumu çocuğumu bezdirme.
*

Eli öğendireli bobam ölsün de

Eli iğneli anam ölmesin.

a. Yatarken edilen dualar

Yatdım Allah galdır beni

İbadete daldır beni

Gafileyin ölürsem

İmanıla, Guran'ıla

Gönder beni.

*

Yatdım sağıma kaddım soluma

Meleklerim şahit olsun

Dinimile imanıma.

*

Bir evimiz var kaleden

Çevresi Suphaneke'den

Okuması Tebareke'den

*

Bismillah-ı ale

Dört yanları gale

Gapım minare

Kilidim Cebrail

Bekcim bir Allah

Bekler inşallah

Alaletden, dalaletden

Saklar inşallah

b. Yağmur Duası

L.Sami Akalın, “yağmur duası”nı, dualar konusunun içine almıştır. Yağmur duasının çıkış sebebnı şu şekilde açıklar:

“Özel alkış türlerinden birisi de yağmur duasıdır. Toplayıcılıktan büyük endüstriye ulaşıncaya kadar her toplum bitkisel besin elde etmek zorunda kalmıştır. Besledikleri evcil hayvanlar da da bitki yer.

Bitkinin yağmura bağlı bulunuşuna karşılık, insanın yağmur yağdırmaya gücü yetmeyişine, yağmur Tanrı’dan, ya da onun yerini tutan kutsal bir otoriteden istenmiştir. Yağmur duası ve töreni bundan çıkmadır.” (Akalın, age.:43)

Yine yağmur duası konusunda yapılan derlemelerde “Eğer suya çok fazla ihtiyaç erkekler ceketlerini ve kadınlar hırkalarını ters giyerler. Halk yağmur duasına çıktığında yanlarında çocuklarını ve hayvanlarını da getirir, dua süresince insan ve hayvan yavrularını annelerinden ayırırlar (Allah katında dualarının daha çabuk kabul olacağına inanılan insan ve hayvan yavrularının duasını almak ve toprağın süttten yoksun yavrular gibi su dilediğini anlatmak için)” (Oğuz, Kasımoğlu, 2005:112)

Derebucak’ta bundan yaklaşık elli-altmış yıl öncesinde ise, at kuru kafasını getirirlerdi, bir kazık getirip at kafasını o kazığa çakarlardı. Kazığı da derenin içine çakılırdı. Hatta onu çakarken birkaç tane insanı suya ittirirlerdi. Kurukafanın üzerine hoca, ayet yazardı. Herkes sırtındakini ters çevrilirdi. Rahmet duası olduğu için eller aşağıya çevrilirdi. Etli pilav pişirilir, herkes elinden geldiği kadar katkıda bulunurdu.

Cenab- Allah, “Dünyayı ihtiyarlarla sabiler olmasa yaratmazdım” demiş. Çocuklar, günahsız oldukları için dualarının kabul olacağı düşünülür. Bir iğne koyduktan sonra, çocukların ellerinde yeşil dallarıyla birlikte, hocanın arkasından yürür, bütün köyü, mahalle mahalle dolaşırlarmış. Hayırsever ve varlıklı aileler kazanlarda pilav pişirirler, üzerine de et kavurması dökerlermiş. Çocukların karınları doyurularak sevindirilmiş. Türbeye gidip kurban kesildiği de olurmuş.

Kurban kesme ve halka yedirme geleneği yurdumuzun başka bölgelerinde de uygulanmaktadır. (Oğuz, Kasımoğlu, age.:113-116)

Yağmur yağarken yapılan duaların geri çevrilmeyeceği inancı da vardır.

Çocuklar, hocanın arkasından koştururken şu manzum duayı da okurlarmış:

Arabada çamır

Teknede hamır

Ver Allah'ım yağmır

Amiiin!

Ekin ekdim gamış gibi

Ucu çıkdı gümüş gibi

Ekinler susamış gibi

Ver Allah'ım ver!

Başka bir yağmur duası ise şu şekildedir:

Ver Allah'ım ver!

Asker ocağında

Seyvan bucağında

Oğlum mu var?

Yağmur yağarken bir kadının yaptığı duadır. “Ne de olsa çoban kulübesinde veya asker ocağında ıslanacak oğlum yok, ver Allah'ım ver!” manasında söylenmiştir.

c.And içme / Yemin

Ulu dağlar, ulu daşlar

Yeşil başlı gök ağaçlar

Şahit olun!

3. Beddualar (İlençler)

Adcağızın galmaya!

Ağıyla zıkkım olası!

Akcağazın / Akçağızın galmaya!

Allah belanızı vere.

Allah üyüz versin de dırnak vermesin.
Benden kötü galasın! Mahşar kötü galasın!
Boyu posu devrilesi!
Burnundan fitil fitil aka!
Darı unu gibi dağılasınız!
Dini gıtın evledi, boynun boğazının altında gala!
Ekmek, kendisini gevredene beddua etmiş: “Gevreden onmasın, yeyen doymasın!!”
Elekcinin (Çingenenin) evledi! Murtedin evledi!
Evinde damında pavguşlar düneye!
Evine damına ıldırımlar inesi!
Gözün kör ola!
Gözün kör olmaya!
Gözüne dizine dursun!
Huyun gurusun!
Nahı ağşam ıssı yatıp zabaha soğuk kalkasınız!
Nahı kâfir herifi! Yedi dağın dumanı başına çöke!
Nahı mal deyi mavılayagalasın!
Nahı ölücüğün gele!
Nahı yiğit iken devrilesin!
Nası gasığından gavranasın!
Nazar değer inşallah!
Soykası çıkası!
Şar ağacı gibi yıkılasın!
Şeytan görsün yüzünü!
Var hay beylik ! Get hay beylik! (Beylik: Sahipsiz)
Yanıgaralar yarasın!

Yaşın yaş üzümnden, ömrün gabak çekirdeğinden ola!

Yediğin içtiğin fitil fitil burnundan gele, emi!

Yoluna izine vere, gendi gözüne vere.

Arabalar altında galasın!

Sana (doğduğunda) duz saçan ebenin elleri gırılsın!

IV. BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ

A. DOĞUM

İnsan hayatının üç önemli geçiş dönemi vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bunların her biri kendi içinde “öncesi-sırası-sonrası” bölümlerine ayrılarak, yapılan pek çok inanç, adet, tören, geleneklerle kişinin hayatını kademeli hale getirir. Bu üç dönem, insanın savunulmaya ve yardıma en çok ihtiyacı olan dönemlerdir. Bir yörenin kültürünün tamamı incelenmek isteniyorsa sadece halk edebiyatı ürünleri değil, geçiş dönemlerinde yapılan uygulamalar da araştırılmalıdır.

Bunlardan birincisi doğumdur. Bir ailenin ocağının tütmesini, eve neşe dolmasını sağlayan en önemli ögesi çocuktur. Çocuklu ailelerde yaşanan mutluluk, yaşama sevinci, genellikle çocuksuz ailelerde yerini hüzne, dışlanmışlığa bırakmaktadır.

Çocuğu olmayanlara, doğumun kolay olmasını sağlamaya, doğumdan sonra çocuğun hastalanmaması veya çocuğa nazar değmemesi için yapılan işlemlerin tümüne, Derebucak'ta “evrasa” denilmektedir. Bu sıkıntılara çare bulabilecek tecrübeli kişilere veya ocaklara evrasa yaptırılarak derman bulunmaya çalışılır.

“Doğum dünyanın her yerinde, her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece ana babayı değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu sopu da sevindirir. Çünkü her doğum; ailenin, akrabaların, soyun sopun sayısını artırmaktadır. Soyun artması; gücün, dayanışmanın artması demektir.” (Kültür Bakanlığı, 2001:48)

1. Doğum Öncesi

a. Kısırlığı giderme

Evlendikten bir süre sonra çiftlerden çocuk beklentileri başlar. Hatta daha evlenirken yapılan hayır dualarda çocuğa yönelik temenniler de vardır: “Allah bir yastıkta gocatsın, Allah boy boy evlatlar nasip etsin.” gibi. Evliliğin üzerinden bir müddet zaman geçtiği halde çocuk olmuyorsa, kısırlık sorunu baş gösterir. Genellikle bu sorunun kadından kaynaklandığına inanılır. Sorunu gideme yolları da bu yüzden kadına yöneliktir.

“Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğinin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir.” (Örnek, 1977:132)

Dede Korkut Hikâyelerinde Oğuzlar çocuksuz ailelere iyi gözle bakmamışlardır. Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde, Hanlar Hanı Bayındır Han: “Bir yere ağ otak, bir yere kızıl otak, bir yere kara otak kurdurmuştu. Kimin ki oğlu, kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisini önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın, gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun; oğlu, kızı olmayanı Ulu Tanrı hor görmüştür, bizde hor görürüz.” demiştir (Gökyay, 1976: 1). Dirse Han da Bayındır Han'ın bu sözü üzerine, çocuğu olmadığı için yakındığında: “Bu kara ayıp bana ya bendendir, ya hatundandır.” demektedir (Gökyay, 1976: 2).

Dirse Han'ın hatunu, eşinin ona çocuk vermemesinden yakınması üzerine şunları söyler:

“Hay Dirse Han, bana hışmetme!

İncinip acı sözler söyleme!

Yerinden doğrul, kalk,

Ala çadırını yeryüzüne diktir,

Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdır,

İç-Oğuz'un, Dış-Oğuz'un beylerini üstüne yığınak et (çevrene topla)

Aç görsen doyur,

Yalınçak görsen donat,

Borçluyu borcundan kurtar,

Tepe gibi et yığ,

Göl gibi kımız sağdır,

Ulu toy eyle, hacet dile!

Ola ki bir ağzı dualının bereketiyle Tanrı bize bir erdemli çocuk verir.” (Gökyay, age.:4) Bu söylediklerini yerine getirmeleri sonucu, el kaldırıp dua edenlerin birinin duası kabul olur ve hatun, Boğaç Han'a hamile kalır.

“Anadolu masallarında, Bir ak ihtiyarın veya dervişin kesip verdiği elmayı karıkoca; kabuklarını da atları yiyor. Böylece karı kocanın çocukları, atlarının da konuşan bir tayı doğuyor.” (Ögel, 2002:3)

“Çocuğu olmayan Yakut kadınları, mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde, “yer sahibi”ne yalvarırlar; ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun Tanrı’dan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar” (İnan, 2000:167)

Pertev Naili Boratav, çocuğu olmayan kadının başvurduğu işlemleri ikiye ayırır: “ a) Olağanüstü güçlerden yararlanmalar ve çeşitli büyüklük işlemler, b) Akılcı-gerçekçi, ilaç ve onarma tipinde işlemler.” (Boratav, 1973:175) Doğumla ilgili gelenekler içinde, hele kısırlığı gidermeyi ve çocuğun yaşamasını sağlamak için girişilen bütün işlemlerde sonun önemli bir yer tutması Türklerin eski dinlerinden günümüze kadar süregelmiş bir inanın izi olmalıdır. (Boratav, age.:184-185)

Çocuğu olmayan kadın için, dedelerin kıyafetlerinden bez dikerler, başına bağlarlar. Bu başı sıkıca bağlamanın sebebi, başı dağılıp gitsin, akli az olsun diyedir. Uzun bir bezle kasığını sıkıca bağlarlar. O zamanlar doktor olmadığı için çocuk olacak mı olmayacak mı diye ebeler bakarlardı, Türbeye gitme inancı yoktu.

Çocuğu olmayan aile ya da kadına “bilavelet” tabiri kullanılırdı. Bit tartışma yapılmışsa, “Çocuğu mu var, malı kime kalacak?”, “Çalışıp çabalarsın da çorun çocuğun mu var?” derlerdi.

“İs görbes”te olan ocağa gidip çocuğu olması için evrasa yaptırırlardı. Bunlar yapılırken, çocuğu verecek olan Yaradan’a dua edilirdi.

b. Gebe Kalma ve Aş Erme

Seydişehir’deki “Şihefendiler’in ocağı” dedikleri ocak, çocuğu olmayan, çocuğun cinsiyetini öğrenmek isteyenler içindir. Gebelik gerçekleştiği zaman kadının ve çevresindekilerin ilk akıllarına gelen düşünce, çocuğun cinsiyetinin ne olacağıdır. Bu ocaktakiler gelen kadını deliği olan bir mezara yönlendirir. Kadın mezarın üzerindeki deliğe elini sokar, gök boncuk çıkarsa kızının olacağına işarettir.

Kız olduğunda kadın biraz daha ağır olur, erkekse daha hafif olur. Bu sebeple:

“Kız yükü duz yükü” derler.

Hamile kadının yüzüne çığıt vurur. Çığıt, yüzüne vuran alalıktır. Erkek olduğunda bu alalık göbeğinde olur. Sonra bu alalık çocuk olunca geçer. Göbeği sivri olursa erkek olacağına işaretti. Kalçalara doğru yayılırsa kız olacağına işarettir. Bu husus, diğer yörelerimizde de geçerlidir: “Hamile bir kadının çocuğunun kız veya oğlan olduğunu

anlamak için, kadının karın şekline bakılır. Eğer kadının karnı yassı olursa kız; yası olmayıp da ön tarafa çıkmış (sivrilmiş) bir durumda ise oğlan olacak demektir.” (Gökbel, 1998:88)

Kadın hamile kalırsa yaklaşık iki ay sonra yiyemez içemez. Kirpiklerin topaklanması gibi durumlar görülmemiştir. Hamile kadının canı olmadık şeyleri ister, kışın erik ister mesela. Ama şunu yerse kız olur, şunu yerse oğlan olur diye bir inanış yoktur.

“Aya bak ay gibi olsun

Güne bak gün gibi olsun.”

Denir. Çocuk yumurta gibi bembeyaz olsun diye yumurta yedirilir. Aynı sebeple yoğurt da yedirilir. Benzi sarı olsun diye ayva yedirirler. Elma yedirirler.

Hamile kadını çirkin şeylere baktırmazlar. Dudağı yirik olmasın diye tavşan eti yedirilmez, tavşana baktırılmaz. Ağzı balık gibi olur diye dalak eti yedirilmez. Hamile kadına , “Ay yenilendi mi (eski ay bitip yeni ay doğduğunda) aya bak” derler. Ay, nurlu olduğu için.

2. Doğum Anı

Doğuracak olan kadın için, bir ebe bulunur gelinirdi, doğumu yaptırır. Doğumun kolay olması için hocalara sular okutup içirilir. Yine doğumun kolay olması için kadın, “meres tenceresi” yani sülaleden sülaleye, babadan oğla geçen, herkesin ortak kullandığı tencere veya kazanı bulur getirir, onun üzerine oturtulur. Doğuma az kaldığında sancılı halinde çocuk çabuk döner diye yumurta yedirilir.

“Doğum yaklaşınca, hele doğum sancıları başlayınca, ilk hatıra gelen şey doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktır.

Anadolu Türklerinin geleneklerinde belli başlı doğurma teknikleri şunlardır: Oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak. Bunların da, gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yaptırılan hareketlere göre, ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ile çeşitlenmeleri var.

Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ovma gibi hareketler dışında büyüklük bir çok tedbirlere de başvurulur ” (Boratav, 1973:180-181)

Doğum olayı gerçekleştiği zaman haberi konu komşuya, akrabalara çabuk yayılır.

Ailede çok çocuk olması bir ayrıcalıktı. Sebebi ise, ekin biçirmek, davar güttürmek, çifte götürmek için çok çocuğun olması faydalıydı.

Çocuğu doğup da yaşamayanlar ise çocuklarının yaşaması için “Gelves”teki (köy) ocağa giderlerdi. Buradaki ocağın yaptığı evrasaların sayesinde bir sonraki çocuğun yaşayacağına inanılırdı.

Çok kızı olup da, oğlu olmayan kınanırdı. Oğlan çocuğu daha makbul sayılırdı. Hatta bu durumla ilgili bir atasözü bile vardır:

“Oğlu olan övünsün

Kızı olan dövünsün”

Bir evde bir tek erkek çocuğu varsa onun için de:

“Bir teknede bir ekmek” denir.

Sürekli kız çocuğu olan kadın, bir sonraki çocuğunun erkek olmasını istiyorsa, armut ağacına taş atarak:

“Ben armıdı daşladım

Gızı boşladım

Oğlana başladım.” Der.

Bu durumun benzerine Sedat Veyis Örnek’in Türk Halk Bilimi adlı kitabında da rastladık: “Ağaca taş atılarak “kızı boşladım, oğlana başladım” denilir.” (Örnek, 1977:136) Ancak burada taşlanan ağacın özellikle armut ağacı olduğundan bahsedilmez.

3. Doğum Sonrası

Doğum sonrasında çocuğun göbek bağı yedi gün sonra düşerdi. Göbek bağıının koyulduğu yer, ilerideki yaşamında sahip olması istenilen becerileri veya meslekleri ifade eder. Erkek çocuğunun göbek bağı, bir caminin duvarında bırakılır veya duvardaki bir deliğe sokuşturulur. Bunun sebebi, çocuğun büyüyünce imam olması veya beş vakit namazını kılan biri olması, ana-babaya itaatkâr olması içindir. Kız çocuğunun göbek bağı ise, bir çufuralığa asılır ki, bunun sebebi de; dokumacılığı bilsin, bu kabiliyete sahip olsun isteğidir. Dini bütün bir insan olsun diye kız çocuklarının göbek bağı da cami duvarına koyulabilir.

Çocuk doğduktan sonra kadından çıkan rahim torbasının Fatma anamızdan, Havva anamızdan kalma, onların kefenleri olduğuna inanılır. Bir çaputa sarıp gömmek gerekir. Değilse, çöpe atılan torbayı köpekler bulur ve yerse doğan çocuğun tırnakları “kör tırnak” olur, çocuk ileride tırnak yeme huyu kazanır.

Doğan çocuğa yönelik olağanüstülüğe bir masalda rastlamaktayız. Derebucak’ta tespit ettiğimiz “Patışah ile Dünya Gözeli” masalında ikizleri olan bir kadının gümüş başlı bir oğluyla altın saçlı bir kızı olduğunu söylemiştik. Bunun bir versiyonu da Türk Mitolojisi’nde şöyle geçer: “Yarısı altın, yarısı gümüş çocuk: Ak-Han, ağzından ateş çıkan bir çocuk görüyor. Çocuğun yarısı altın yarısı da gümüştü. Ağzından çıkan ateşle bulutlar yanıyordu.” (İnan, 2000:8)

Çocuğun doğduğu andan itibaren, onu hastalıklardan ve nazarlardan korumaya yönelik tedbirler de uygulanmaya başlar:

a. Al Basması

Çocuk doğduğunda kıpkırmızı olmasına “al basması” denir. Çocuğu zeytinyağı ile yağlayıp üzerine arpa unu saçıkları zaman, o, kırmızılığını alır. Ondan sonra çocuğu yıkarlar (çimdendirler). Nazar değmesin diye alnının ortasına kara (kömür karası) çalınır. Daha sonra çocuğu giydirirler. Başına çeki sarılır, yazma örtülür.

Yeni doğan çocuğa nazar değmemesi için veya zarar görmemeleri için yapılanları, “İnanışlar” bölümünde ayrı bir başlıkta incelediğimiz için buraya almıyoruz.

Başka yerlerde al karısı gelecek diye kadın kırk gün evden çıkarılmaz, kapının arkasına süpürge konur ancak Derebucak’ta böyle bir adet yoktur. Kadına et yedirirler. Hatta eskiden tarlada iş yaparken doğurup, çocuğunu sırtlayıp işe devam eden, doğum yaptığı günün ertesi günü yine bağa, bahçeye, tarlaya giden –ya da gitmek zorunda kalan- kadınlar vardı. Günümüzde ise artık, hastanede kontrol altında doğum yapılmaktadır.

Uğurlu köyünde bebeklikten çıkmış, büyük çocuğun yüzünün gözünün kızarmasına – kızılılık olmasına- çare olarak üzerine al örtülür.

b. Bebek Bohçası ve Beşiği

Şıngırdavık: Antalya’ya gidenler deniz kıyısındaki çakıllardan, taşlardan getirirler, arasına birkaç tane de gök boncuk koyulur, beşiğin sapına takılır. Beşiğin parçaları: Silbiç, sibeç, darlık, yastık, uğrünbeç (beşiğin ortasındaki sapı), bağırtlak bezidir. İki kat çamaşır hazırlanır çocuğa. Bebeğin çeyizi bundan ibarettir.

Beşik için yastık ve dip bezi dikilir. Beşiğin sapına bağırtlak dikilir, bağlanır. Silbiç, beşiğin altına koyulur. Silbicin içine bebek otu, katran, erimiş mum ve az miktarda kor atılır, kor karıştırılır. Silbicin iyice buğulanması sağlanır. Çocuk beşiğe belenir. Altından gelen buharın sayesinde karın ağrısı yaşamaz. Çocuk bağırtlak bezi denen enlice bezle sıkıca sarılır, kıpırdamaz. Bezin uçları beşiğin kulpuna bağlanır. Bağırtlak bezi denmesinin sebebi, çocuğun bağırmamasından dolayı değil, bağırından dolandırıldığı içindir.

c. Çocuğa Ad Verme

“Çocuğun yaşamasını sağlamak için Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç (çelik) gibi adlar verildiği gibi, kötü adlar vermek adeti de vardır. Bunun sebebi kötü adı olanlardan ölüm meleği nefret eder de gelmezmiş. Kırgızlarda İtalmas (yani melek değil, köpek bile almaz!), Çoçkabay (domuzbay), Kabanbay (yabani domuz) gibi adlar hep bu inanca göre verilmiştir.” (İnan,2000:174-175) Derebucak’ta da yaşamasını sağlamak için verilen isimler verilmekte, ancak kötü isimler verilmemektedir.

Çocuklara isim verme konusunda Abdülkadir İnan, şu tespitlerini de ekler: “Bazı çocuklara doğdukları günün önemli olaylarını anlatan adlar verilir: Düşmanın baskını püskürtüldüğü gün doğan çocuklara Yağıbasan (Yavbastı), aş töreni yapıldığı gün doğanlara Aşbergen, sayılı bir misafir geldiği gün doğanlara Konak Keldi gibi. Bazı çocuklara doğduğu yerin adı verilir: Uralbey, Sırgeldi, İdilbay vs. gibi.” (İnan, age.:175)

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Çocuğa isim verme olayı, çocuğun büyüüp bir kahramanlık göstermesinden sonra olurdu. Obanın büyüğü, söz sahibi bilgisi Dede Korkut çağırılır, yaptığı kahramanlığa uygun bir ismi boy boylayıp soy soylarken söylerdi. Bu gelenek, günümüzde çocuğa isim verirken büyüklere danışma şeklinde devam etmektedir.

Halk arasında sevilen ve efsaneleşen bazı kişilerin doğumunda ise olağanüstülükler görülebilmektedir. Bunlardan bir tanesi, Özbekistan’dan rivayet edilen “Kuroğlu Destanı”dır. Bu rivayete göre: “Kuroğlu bir mezarda (kur) doğduğu için bu ismi almıştır; ona can mezar içinde gelmiş, mezar ona ana olmuştur. Yedi yaşında “dürr-i nihan” ona girmiş yani Kuroğlu bütün esrarı öğrenmiştir.” (Boratav, 1984:28) Buna benzer bir hadiseyi efsaneyi “Halk Anlatmaları” başlığı altında verdiğimiz efsanelerden “İbn-i Melek” için de söyleyebiliriz. İbn-i Melek de mezarda, doğum yaparken vefat eden annesinin çürümeyen sağ göğsünden beslenerek hayatta kalmış bir evliya idi.

Çocuğa üç gün isim verilmez, üç gün geçtikten sonra isim verilir. Öncelik dede adındadır. Erkek çocuğaysa dedenin adı, kız çocuğu ise babaannenin adı verilir. Hatır-

gönül koymamaları için bu yapılır. Yakın akrabalarından birinin babası-annesi ölmüşse onun ismi da verilebilir.

Kadir gecesi doğmuşsa, “Kadir”, Recep ayında doğmuşsa “Recep”, Ramazan ayında doğmuşsa “Ramazan”, kasımda doğmuşsa “Kasım” ,Arife gününde doğmuşsa “Arife” verilir. Çocuğun yaşaması için “Dursun, Durdu” isimleri verilirdi.

Arka arkaya kız çocuğu oluyorsa, bir sonrakinin erkeğe dönmesi için kız çocuğuna annesinin adını koyarlar.

İsim verme ve çocuğun kulağına ezan okuma işini dede sağsa dede, sağ değilse baba verir. Ezanı okuyup kulağına üç kere isim söylendiğinde bir de iki rekât namaz kılınır.

d. Lokusa Çarpma

Günümüzde doğum sonrasında lohusalı kadın, dinlenmek için evde bir müddet yatar, iş-güçle fazla uğraşmaz. Ancak eskiden bu böyle değildi. Hayat şartlarının zorluğundan dolayı, kadın gece doğumu yapmışsa sabah tarlaya, bostana giderdi. Doğumu tarlada çalışırken yapıp çocuğu sırtına beledikten sonra işe devam eden kadınlar da vardı. Hal böyle olunca, kadının göğsünün iltihaplanması, rahmin sarkması gibi sorunlar da olurdu.

Hamile olan veya doğurmuş olan kadının burnuna kokan bir yemeği canı çektiği zaman göğsü ağrır ve şişer, loğusa olur. Bunun sebebini ocakçı (eli sebepli), şuna bağlar: “Sen kırkının içindeyken ev süpürmüşsün, ekmek eylemişsin, iş görmüşsün.” Annenin göğsü yara olmuş, iltihaplanmışsa, bebeğin emmemesi için yapılan işlem “lokusa çarpması” diye adlandırılır. Bu sancının geçmesi için anne, kuru bir bulaşık eskisini göğsüne üç defa çarpar ve şöyle der:

“Ne çarpan? Lokusa çarparın,

Ne çarpan? Lokusa çarparın,

Ne çarpan? Lokusa çarparın.”

Daha sonra yine kendi sorar, kendi cevap verir:

“Neden çarpan?

Aşsın geçsin deyi çarparın

Uçsun geçsin deyi çarparın

Gaf Dağı’nın ardına

Göçsün geçsin deyi çarparın.”

Genel kabul görmüş bir anlayışın etkisiyle yapılır bu: Mundar, mundarı keser. Yani, hoş olmayan, rahatsızlık veren bir durumu yine böyle bir durum giderir, anlayışı vardır.

Başka bir loğusa çarpma merasiminde ise kadın bacaklarını uzatır, ocakçı eline bir bıçak alır. Bıçağın kesmeyen tarafıyla kadının bacaklarını üç yerden çizer gibi yapar ve şu sözleri söyler:

“Bir iki üç

Var yerine göç

Eben değilin, anan değilin, bacın değilin.

Ben bir lokuslu / tutuzlu gariyim.

Al umduğunu ver umduğumu

Benim elim değil

Ece Fatma anamızın eli”

Kadın, doğumdan hemen sonra zorlanacak bir iş yaptığı zaman rahmi aşağı sarkabilirdi. Bu sebeple kırkının içindeki kadının zorlanacak bir iş yapmaması gerekliydi. Buna çare olarak, kıldan yapılan yumak, iki parmak kalınlığında sarılır, hazneye sokulurdu. Sarkan rahim bundan tiksiniyor geriye, yerine yerleşirdi.

e. Çocuğun Tuzlanması ve Kırk Suyuna Katılması

Bebeği doğar doğmaz tuzlarlar, tuzun içinde bir müddet bekler, ondan sonra yıkarlar.. Sebebi, çocuğun pişik olamaması ve terinin kötü kokmaması içindir. Yeri geldiğinde, samimiyetsiz, lüzumsuz konuşan kimselere: “Sen duzsuz musun?” “Duzu sana az mı saçtılar, duzlanmadın mı?” sözleri söylenir.

Sedat Veyis Örnek, çocuğu kırklama işleminin yurdumuzda iki türlü yapıldığından bahseder: Suyla yapılan kırklama, susuz yapılan kırklama. (Örnek, 1977:146) Derebucak, suyla yapılan yörelerimizdendir.

Uğurlu köyünde soğuk suyla yıkarlar. Çocuk nerede doğarsa : Tarlada, köprüünün altında... Kekik bitkisi yeni doğan çocuğun tuzuna katılabilir ama önce kurutulup çekilir.

Bebeği, üç günlük olunca üç suyuna, yedi günlükken yedi günlük suyuna, yirmi günlükken yirmi günlük suyuna, kırk günlük olunca kırk suyuna katar, yıkarlar.

“Kırk gün dolunca kırklama töreni yapılır: Çocuğun ve anasının, yerine göre değişen birtakım kurallara uyularak yıkanmalarıdır bu. ...Kırklamadan sonra artık ananın da, çocuğun da aşırı etkilenme yetenekleri kalmamış demektir; herkesin içine, herhangi bir özel töreye uymadan katılabilirler.” (Boratav, 1973:188)

Kırk suyu, büyük bir kaba kırk kaşık su katılır. Suya okunur, üflenir. Kız çocuğuna otuz yedi kaşık su koyulur. Çocuktan önce annesi kendisini bu suda yıkar, daha sonra çocuk bu suyla yıkanır. Çocuğu ve annesini başka odalara ayırırlar, birbirlerini görmezler.

Loğusa olan kadına kırk gün eziyetli iş verilmez. Tuzsuz tereyağı ile bal karıştırılıp lohusalı kadına az miktarda içirirler. Biraz da un un aşı, un tarhanası pişirilir tuzu az oyulur, kadına içirilir. Daha eskiden, doğumdan sonra oturma-yatma-dinlenme yoktu. Çocuk gece olsa sabah horoz öterken ekine giderdi.

f. Aydaş Pişirme

Aydaşı, kırkının içindeki çocuğa yaparlar. Kırk gün içinde başka bir evde bir çocuk daha doğmuşsa ve kendi çocuğu daha çelimsiz ve sağlıksızsa kadının, babanın veya akrabalarından bir tanesinin çocuğu kucığına alıp, kendi çocuğuna yakın zamanda doğan diğer çocuğun evinin etrafında dolaştırmasına aydaş denir.. Kendi çocuğunun hastalığı, zayıflığı, rahatsızlığı diğer çocuğa geçer. Bu rahatsızlık çocuktan uzaklaşmazsa ölüme varan sonuçlar yaşanabilir.

Bu durum, Pertev Naili Boratav’da farklı bir şekilde ifade edilmektedir: “Aydaş pişirmede, çocuğun tam pişmemiş olduğu düşüncesinden hareket ederek, yeniden yeterince pişirmek yolu ile onun kıvamını, gücünü sağlamak anlamları gizli olmalıdır. Taklit büyülerinin uygulamaları sayılır bunlar.” (Boratav, 1973:144-145)

Bu illetten çocuğu kurtarmak için çeşitli yöntemler uygulanır. Bunlar: Köpek kafası üzerinde çocuğu yıkamak. Bu fayda etmezse kara kedi yavrusunun üzerinde yıkamak. Eğer bu da fayda etmezse yılan bulur gelirler –özellikle Manavgat’tan getirilen yılan daha makbuldür-, onun üzerinde yıkarlar. Çocuğu yıkayan kişi, kan bağı olmayan bir kişi olmalıdır. Bir çaresi de, aydaşı yapan ailenin kim olduğu tespit edilirse, o aileden parasıyla bir mal almak (süt, yoğurt gibi) çocuktaki hastalığı geçirir.

Aynı zamanda aydaş ocağında okunan suyla çocuk yıkandığı zaman da iyileşeceğine inanılır.

Çocuğu nazardan, aydaştan, korumak için caminin kibleye bakan köşesinden kırk çakıl taşı getirilir, çocuğun kırk suyuna katılır.

Uğurlu köyünde aydaş olan çocuğu üç kere delikten geçirirler. Bu, delik bir taş olabilir, pencere (deliği) olabilir. Geçirirken üç kere sure okunur. Çocuğun sırtındakiler çıkarılıp ters döndürülür. Üç gün çocuk kıyafetlerini böyle ters giyer. Dördüncü gün tekrar doğru tarafı çevrilir, giydirilir.

g. Sarılık

Çocuk sarılık olmasın diye üzerine sarı yazma örtülür, yazmanın ucuna altın yüzük bağlanırdı.

Çocuklar doğduğunda sarılık olurlarsa, Başmiyar'daki bir pınara gidip, üstten çocuğa çişini yaptırıp alttan çocuğa içirirlerdi. Yüzünü gözünü yıkarlar, gelirlerdi. Veyahut çocuğun yıkandığı suya kendi idrarını da yaptığı için bir miktar içirilirdi.

Yetişkinlerde de aynı durum görüldüğü zaman, iki kaşının arası hafif bir sıyrık şeklinde jilette çizilirdi. Sarılık miyarı denilen yere gidilir, kibleye doğru dönülür, idrar yapılırdı. Suyun aktığı taraftan da el-yüz yıkanır ve şifa niyetine içilirdi.

h. Kütük Atma

Bir ailenin bir oğlu olduğu zaman, köyün delikanlıları, uzunca bir sıraya bir veya birkaç çocuk bindirerek o evin yolunu tutarlar. Evin önüne gelirler, yeni doğan çocuğun ailesinden bir mal isterlerdi. Bu bir keçi, koyun, para vs. olabilirdi. Hayvanı olan verirdi, olmayan para verirdi. Delikanlılar, bu hediyeyle kendilerine ziyafet çekerlerdi.

i. Diş Göllesi

“Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde değişik görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci derecede rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu törenlerde yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır.” (Örnek: 1977:162)

Çocuğun dişi çıktığı zaman diş göllesi vurulur. Eskiden gölle, tabak tabak komşulara dağıtılırdı. Tabakların kenarına iki tane de boncuk koyulurdu. Günümüzdeki gibi herkesi

eve davet edip çocuğa makas, bilezik, para vs. seçtirme, ona göre ileride sahip olacağı mesleği tahmin etme inancı yoktu.

Çocuğun dişi çıktığı halde diş göllesi yapılmamışsa, çocuğun, “Anam benim beşiğimin uğrunbecini satsın da bana gölle vursun” dediğine inanılır.

j. Sütten Kesilme

Çocuk, yaklaşık bir buçuk yaşına geldiğinde sütten kesilir. Çocuk kendi kendine emmeyi bırakmazsa, annesi çocuğun ensesinden bir miktar tüy keser, biraz zift ya da ona benzer bir maddeyle göğsünün ucuna yapıştırır. Çocuk onu gördüğü zaman, tiksindir ve sütten kesilir.

Çocuk karın ağrısı çekmesin, sindirimi rahat olsun diye bebek otu, yavşan, zeytinyağı içirilir.

Söğüt kömüründen yapılan Bozkır barıttı dökülür. Suyun içinde eriyen “gaba” çocuğa yiyecek olarak verilir.

k. Pişik

Çocuğun altı pişik olursa, Manavgat’a gidenlerin getirdiği sahil çamını ezip tozunu çıkartırlar, arı zeytinyağı ile karıştırıp pişiğe sürülür. Çocuk doğar doğmaz tuzlanırsa, özellikle kasıklarına, koltuk altına çokça tuz atılırsa, sonradan pişik olmaz, terlediğinde vücudu yara olmaz. Bu tuzlama işi çocuğun ne kadar dayanabileceğine bağlıdır ancak bir saatten fazla bekletilmez.

l. Sünnet

“Türkiye’de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden birisi de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür.” (Örnek, 1977:170)

Borata, Peygamberimizin sünnetli doğduğu inancına değinir ve sünnet etmenin sadece Müslümanlara has bir uygulama olmadığını da söyler.

Sünnet etme işini Derebucak’a dışarıdan gelen Abdallar yapmaktaymış. Maddi durumu iyi olmayan aileler, Abdallara bir sabun, bir havlu verdiklerinde keser, giderlermiş. Bunun yanı sıra on lira, beş lira, yirmi lira para verilirmiş.

Sünnet edilen çocuğa, düğünü de yapıldı. Güreş yarışması düzenleneceği duyurulur, birinci gelene –mesela 300-400 lira- para ödülü verilirdi. Pehlivanlar güreşirken çevrelerine toplanan kalabalık da onları seyrederdi. O zamanlar, maddi durumu iyi olanlar, gelen Abdallara düğün ettirirler, yemek verirlerdi. Günümüzde daha çok mevlit okutulmaktadır, bunun arkasından çocuk, arabalar eşliğinde ilçe içerisinde davullu zurnalı gezdirilir. Bütün bu yapılanlara “sünnet düğünü” denir.

Derebucak’ta kirve geleneği bulunmamaktadır.

Bütün bu başlıkların dışında inceleyebileceğimiz saç kesilme durumundaysa şu yol izlenir: Oğlan çocuğunun saçı ilk kez kesildiğinde anne-baba oğullarına mutlaka bir hediye vermelidir. Bu bir para olabilir. Ancak, sülalede eskiden beri kullanılan bir tabak-çanak verilmesi daha köklü bir adettir. Bu, miras malıdır ve sülalenin devamını getirecek olan çocuğa miras bırakılır. Kesilen saç, ayak basılmayacak bir yere atılır. Mesela, akan bir suya atılabilir veya yakılabilir.

B. EVLENME / DÜĞÜN

Evlenmek, yasalara uygun bir biçimde kadın ile erkeğin birleşmesi, izdivacı demektir.

“Evlenme, toplumsallaşma sürecinin en önemli aşamasını oluşturur. Kıza ve erkeğe yeni bir sosyal statü kazandıran evlenme; aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkileri belirlemesi ve düzenlemesi bakımından, her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür. En küçük toplumsal kurum olan aile, dolayısıyla, kültürel yapının da temelini oluşturur. Evrensel bir karakter taşıyan evlenme; dünyanın her yerinde bağlı bulunduğu kültürel yapının gerektirdiği kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilir.” (Kültür Bakanlığı, 2001:59)

Evlenme ve nikâhla ilgili olarak mukaddes kitabımız Kur’an- ı Kerim’de geçen ayetlerden bazıları şunlardır: “Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı.” (Nahl Suresi, 72) “Sizlere içinizden huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi. O’nun varlığının işaret (belge)lerindendir. Bunda düşünen akıl sahipleri için nice ibretli dersler vardır.” (Rum, 30/21).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde evlilik ile ilgili motifler geniş bir yer tutar. Kanlı Koca, oğlu Kanturalı’yı evlendirmek istediğinde şöyle der: “Yarenler, atam öldü, ben kaldım; yerini yurdunu tuttum; yarınki gün ben ölürüm, oğlum kalır, bundan yeğreği yoktur ki

gözüm görürken oğul, gel, seni evereyim.” (Gökyay, 1976: 133). Bu isteğe karşılık Kanturalı’nın evlenmek istediği kızda aradığı özellikler ilginçtir: “Ben yerimden doğrulmadan o kalkmış, ayağa dikilmiş olmalı; ben karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı; ben kanlı kafir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı.” (Gökyay, age.:133) Bu anlayışın Derebucak’taki benzeri şu öğütte gizlidir:

“Hazirandan sonra ekilen darıdan

Üç guş salan arıdan

Gocasından sonra kakan garıdan

Hayır gelmez, kaç kaçabildiğin gadar.”

“Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin toplumsal yapısının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır.” (Örnek, 1977:185)

“Geçiş törenleri içinde, yapısının karmaşıklığı ve içeriğindeki ayrıntıların zengin çeşitlenmeleri bakımından, hem çok ilginç, hem de incelenmesi çetin bir gelenektir, evlenme-düğün. İki gencin yaşam kaderlerini birleştirmeleri açısından bireylik davranışları, yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması yönüyle aileler arası ilişkileri, iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılmasını yasa kıldığına göre de toplumluk gösterileri içine alır.” (Boratav, 1973:204)

Doğan Kaya, düğünün yapılmasının kademe kademe işlem ve geleneklerle gerçekleştiğini söyler ve bu gelenekleri şu ana başlıklarla gösterir:

I. Kız isteme

II. Söz kesimi-Şerbet

III. Nişan

IV. Düğün

V. Düğün sonrası (Kaya, 2002:143)

Bu sıralamalar, Derebucak için de hemen hemen böyledir. Ancak şerbet merasimi görülmez. Düğün öncesinde de kızı istemeden önce kızın aranması ve belliklenmesi vardır. Düğün, üç gece arka arkaya süren kutlamalardan (yuka-kendirik-kına) sonra gelinin

alınması ve oğlan evine getirilmesine kadar sürer. Getirildiği gece de eğlenmeye devam edilir. Düğün sonrasında ise, gelin sabahında gelinin çeyizinin dağıtılması (kaldırılan bir gelenektir), kız oyunu oynanması, el öptürülmesi merasimleri vardır.

1. Düğün Öncesi

a) Bellikleme

Bir oğlanın bir kızı beğendiğini ve o kızı almak istediğini göstermesi, bir işaret vermesi “bellikleme” dir. Bu, birden fazla şekilde gösterilir.

Kızlar, bayramda toplanıp akraba, konu komşu gezerken, oğlanlar arkalarından koşturur, sevdiği kıza gül destesi atarlar. Bu olay hemen çevrede duyulur ve “Falanın oğlu falanın kızına gül destesi vermiş” diye dilden dile söylenir. Bu sayede oğlanın evlenme isteği ortaya çıkmış olur. Bu güller, özenle bahçelere ekilen “kadife, tokalı” güllerdir.

Eğer bir kız, birinin gelin sabahında çıkıp oynarsa ve onu beğenen oğlan o oynamaya çıktığı zaman göğşe tabancayla kurşun sıkarsa, o kızı alacağını halka göstermiş olur. Oğlanın arkadaşları da o kıza yan gözle bakmazlar. Bu da bir çeşit belliklemedir.

Yine bir gelin sabahında kadınlar bir araya geldiklerinde, oğlanın annesi veya kız kardeşi, oğlanın beğendiği kız eğer oradaysa, kız oynarken kızın başına bir “bürgü” örterler. Halk arasında “Falanlar falanın kızına bürgü örtmüş, o kız oraya alınacakmış” diye söylenti yayılır.

Derebucak’ta beşik kertmesi geleneği eskiden varmış ama günümüzde böyle bir duruma rast gelmiyoruz.

b) Kız Arama

Dedem Korkut, kadınları dörde ayırır: Solduran sop, dolduran dop, birisi “evin dayaağı” (dayanağı), birisi de “ne söylersen bayağı” dır. Evin dayaağı olan, uzaktan bir konuk gelse, eri (eşi) evde olmasa, konuğu yedirir, içirir, azizler, gönderir. Bu tip kadın, Ayşe, Fatıma soyundandır, der ve iyi dileklerde bulunur: Onun bebekleri yetişsin, (herkesin) ocağına bunun gibi kadın gelsin. Solduran sop ise hayırsız kadın tipidir: Sürekli yerinde oturur, elini yüzünü yıkamadan doyuncaya kadar tıka basa yer, bir taraftan da elini böğrüne vurarak şunları der: “Bu harap olası eve vardığımdan beri daha karnım doymadı, yüzüm gülmedi, ah n’olaydı bu ölseydi de daha iyi birine varsaydım.” Dedem Korkut, bu kadına adeta ilenir: “Onun gibisinin bebekleri yetişmesin, (kimsenin) ocağına bunun gibi kadın gelmesin.” Üçüncü kadın tipi ise, hiçbir iş yapmadan, elini yüzünü bile yıkamadan

oradan oraya gezen, akşama kadar laf getirip götürten dolduran doptur. Akşam eve geldiğinde hayvanların evi darmadağın ettiğini görünce de komşularını azarlayan bu kadına da ilenç vardır: “Bunun gibisinin bebekleri yetişmesin, (kimsenin) ocağına bunun gibi kadın gelmesin.” Ne söylersen bayağı diye tarif ettiği tip ise şöyledir: Erkeği evdeyken eve uzaktan bir misafir gelse, eşi sofraya kurmasını istese, “Bu yıkılası evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi.” Der. Arkasını döner, eşi ne derse duymazlıktan gelir. Bu tip için daha ağır bir sözü vardır: “Nuh Peygamberin eşiği aslındandır. Bundan da sizi Allah saklasın, ocağınıza bunun gibi kadın gelmesin.” (Ergin, 1994:76-77)

İstenecek kızda aranan özellikler, ailesinin mal, mülk, tarla ve çokça hayvan sahibi olmasıdır. İstenecek kızın ailesinin zengin olması önemli bir özelliktir. Bir aileden alınan kız iyi çıkmışsa, o ailedeki diğer kızlara da talep artar.

“Oğlanın ve kızın sözü pazara varmaz.” Bu, büyüklerin sözünün dinlendiği, kıza ve oğlana fikrinin sorulmadığı anlamına gelir. Her ikisi de verilen karara razı olmak zorundadır. Tabi razı olmayıp sevdiğiyle kaçanlar da vardır. Kız kaçırma âdetinin Derebucak’ta örneği çoktur. Kaçan kızın ailesi aradan zaman geçmiş bile olsa, daha sonra düğününü de yapmaktadır.

Bir mahalleden diğer mahalleye kız verilmezdi. Hatta kızlar cıgındırıktayken oynarlarken o mahalledekiler diğer mahallenin erkeklerini yaklaştırmazlarmış.

Kızın bez dokumasını, ev işi görmesini bilmesi aranan özelliklerdendi. Hatta bez dokumasını bilmeyen kızı almayanlar olurdu.,

Gelin adayının dil bilmez, el bilmezi makbuldü. Yani saflık, temiz kalplilik önemliydi.

c) Kız İsteme

İstenecek olan kızı ve annesini yoklamak/kontrol etmek için önce bir kadın gönderilir. Kız tarafı: “Babamız bilir” derler. Daha sonra oğlanın akrabalarından üç erkek kızı istemeye gider.

Kız hemen ilk gelişte verilmez. Oğlan evinin akrabaları birkaç kez gönderilir, eğer anlaşılırsa, teklifleri kabul edilir.

Kızın gönlü yoksa gelen dünürlerin ayakkabılarını ters çevirir veya içlerine pise katar.

Bir Cuma günü, kız evi biraz yemek hazırlar, oğlan evi eşini dostunu çağırır. Kıza gerekli olan kıyafetler (kutnu, kumaş, meydani, gayzeri vs.) biçilir, dikilir, bohçasına konur.

Derebucak'ta başlık parası geleneği de yoktur. Gelinin başına “102’lik, 52’lik” denilen takı, gümüş takılır, genellikle de nezgep takılır.

d) Nişan

Nişana, “nişan düğünü” denir. Bir gece çalgılar gümbür gümbür çalınarak yapılır, bazı aileler Bozkır ekibini getirirler.

Nişan süresi iki veya üç sene kadar uzayabilir. Yazın, kızın ailesi kendi tarlalarında vs. çalıştırır, düğünler harman kaldırıldığı zaman yapılır.

Gelin olacak kızı, “kaynanalığı” koruyup kollar, geline öncelik verir.

Kız nişanlıyken, en sevdiği kız arkadaşı ile evleneceği eve giderdi. Oğlan evi, kızların eline bir yiyecek bohçası verirlerdi. Kızlar o bohçayı bir yere götürüp sererek yerlerdi.

Nişanlıyken kız ile oğlan görüşürlerdi. Beraber davar gütmeye gidilir, dağda tura, kozalak, döl, sığrat kaçırma oyunları oynarlardı.

Nişanlı olan kıza annesi tarafından gelin gideceği evde nelere dikkat etmesi gerektiği de söylenir. Bunlardan bazıları: Gelin, kaynanasını takip etmelidir. Onun hangi tas-tabakla gilik, hangi tabakla kıyma getirdiğini, unu neyle getirdiğini bilmelidir. Yemeğe ne kadar yağ koyduğuna bakmalı, onun koyduğu kadar koymalıdır. Kapıyı çalmadan bir eve girmemelidir. Eğer bir evin girişinde ayakkabı çoksa, girmek zorunda değilse girmemelidir. “Alınıla girdiğin evden salınıla çık.” Denir. Yani, düğününde başına örtülen al ile gelin gittiğin evden ölüp tabuta koyuluncaya kadar çıkma, anlayışı vardır.

e) Düğüne Başlamadan Önce Yapılan Hazırlıklar

Düğüne başlamadan önce, düğün masraflarını karşılamak için bir bostan, tarla satılabilirdi. Bunların dışında, Manavgat’a çalışmaya gidip kazandığı parayla düğün yapabilirdi.

Düğüne başlamadan iki hafta önce çıraya ve düğün odununa gidilir. Halk, atını, eşeğini bu iş için seferber eder, hem düğün yapılırken geceleri yakılacak çırayı, hem de

evlenecek çiftin o kışlık yakacağını “eyler” yani kesip, yükleyip gelirlerdi. Bu işi öncelikle evlenecek olanların yakın akrabaları yapardı.

Gelinin çeyizinde, gelinin okunuk/okuntu dağıttığı kendi tarafından akrabaların getirdikleri “katmer, döndürme, helva” olur. Oğlan evine gelinin çeyiziyle beraber bu yemekler gider. Oğlan evi de bunları, sabaha yakın bu yemekleri ve gelinin çeyizini kendi akrabalarına dağıtır.

İzinleme, düğünden önce gün almak demektir.

2. DÜĞÜN

Düğün, “gelin çıkarma” merasiminden önce üç aşamadan oluşurdu:

- a) Yuka gecesi
- b) Kendirik gecesi
- c) Kına gecesi

Bu üç gece, sırasıyla arka arkaya üç gece kutlanırdı.

a. Yuka Gecesi:

Dünürşülüğe ilk çağırın, oğlan evi olur. Görümce, varsa elti: “Hadi bize yukaya buyurun” diye kız evini çağırır, “yuka gecesi” ile düğün başlatılır. Döğme, gilik, kabak, böğürce, pancar aşısı ve pekmez bulamacı hazırlanır. Geldiklerinde gelin olacak kıza dikilmiş olan kutnu, kumaş vb. giydirilir, kıza el öptürülürdü. Artık o eşya gelinin olurdu.

b. Kendirik Gecesi:

Bir sonraki gece “kendirik gecesi” idi. Kendirik gecesi, akşam namazından çıkarken düğün sahibinin akrabalarından bir tanesi cemaati davet eder. Erkekler ve kadınlar ayrı sofralarda yemeklerini yerlerdi. Erkekler başka odada sektirme, kırdırma oynarlarken kadınlar da başka bir odada oynarlardı. Herkes içinden geldiği gibi rahatça oynardı.

c. Kına Gecesi:

Üçüncü gece, yani kına gecesi kız evine kına ile gidilirken erkekler, kadınlar kaşıklarla oynayarak, türküler söyleyerek ellerinde düğünden önce toplanan çıraları meşale yapıp geceyi aydınlatarak giderlerdi. Davullar, zurnalar çalınırdı. Çırayı taşıyan daha çok yaşlı kadınlardı.

Kız evine gelindiğinde, düğün daha eğlenceli hale gelsin diye kızı kaçırlılar sakarlardı. Bunun üzerine oğlan evinden gelenler şu mısraları söylerlerdi:

“Evlerine vardım evde yoğumuş

Benim nazlı yârim orda yoğumuş

Odasına vardım engef çoğumuş”

Kına gecesi, kız evinin önünde düğün ateşi yakılır ve delikanlılar oynatılırdı. Yine kına gecesi, erkekler deve kılığına bürünürler, bir ağaca keçi derisi giydirebilirler, o, devenin boynu olurdu. Üzerine çul örterler, çulu büzüştürürler, deve izlenimi verirlerdi. Altına iki kişi girerdi. Bu deve yapma merasimi oğlan evinde, kına gecesinin olacağı akşam başlardı.

Kına gecesinde bazı erkeklere kız elbisesi giydirebilirler, halkı güldürürlerdi. Birkaç kişi de boynuna kül torbası takar, gelenin geçenin yüzüne atarlar, matraklık olsun, cümbüş olsun diye. O gece çalgıcı-Bozkır ekibi- getirenler de olur. Düğün evinin önünde sabahlara kadar oynarlar. Düğün, sakın sessiz değil, gümbür gümbür yapılır. Oyunlar gündüz değil, gece olurdu. Hatta oynamaktan yorulmayanlar şöyle söylerdi:

“Yer değilin gariş gariş yarılam

Su değilin akam akam yorulam”

Kızın başına al bir bürgü örtülür, yönü kıbleye doğru olacak şekilde oturtuldu. Kız okşamasını bilenler gelir, türküler söyleyerek kızı ağlatırlardı. Bir taraftan da avucunun içine kına yakar, içine gümüş ikilik koyarlardı. Günümüzde bunun yerini altın almıştır. Kız okşama geleneği de devam etmektedir.

Kına yakılma merasimi esnasında kadınlar ve kızlar oyun oynarlarken, kızlar kapının önüne yığılan delikanlılardan gönül verdiklerine koparıp geldikleri ana tüterleri ve gülleri atarlardı. Delikanlılar da getirdikleri “abır-zıbırları” yani yiyecek türünden şeyleri el altından “çaçosuna” yani sevdiği kıza gönderirlerdi. Daha sonra kızlar, bir yerde buluşup bu yiyecekleri yerlerdi. Erkekle kızın herkesin gördüğü yerde buluşması halk tarafından hoş karşılanmadığı için, buluşmalar gizli olurdu. Bunu anlatan teyzemiz o zamanlar oyun oynarken olsun, bu şekilde buluşmalarda olsun, oğlanların çok temiz kalpli olduklarını, içlerinde hiçbir kötülük olmadığını, saf ve temiz sevdaların yaşandığını özellikle vurguladı.

Kına gecesi, sabaha kadar sürer ve oynanır. Sabahleyin oğlan evinde yemeği yerlerdi. Kına gecesi kızın yanında arkadaşları, yakınları yatıya kalırlardı.

Uğurlu köyünde ise kına gecesinde aydınlatmaya başka bir çözüm yolu bulmuşlardı: testinin içine kül doldurulur, külün içine gaz dökülür, testinin kulpundan değnek geçirilir, ateş yakılır ve iki kişi bu değneğin uçlarından tutarak testi taşırdı. Kız evine gelindiğinde ise bir yere odun ateşi yakılır, onun başında çalınır, çağırılır, oynanırdı. Çalgıcılık yapan Abdallar buralara da gelirlerdi. Köylünün içinden de çalıp söyleyenler olurdu.

Oğlan evinin önüne bayrak dikme, yuka, kendirik gecesi adetleri diğer köylerde de vardı. Cumartesi gecesi kına gecesi olur, Pazar günü gelin çıkarılırdı.

d. Gelin Alma

Düğün başlamadan oğlan evinin akrabalarından biri “Bayraktar” seçilirdi. Bayraktar, düğünün başıdır. Oğlan evine bu bayrak dikilirdi.

Gelin atla alınır gelinirdi. Gelin atını oğlan evi ikindi sonunda bulur gelirdi. Günümüzde gelin süslenmiş bir arabayla getirilmektedir. Dünürşüler ikindi olunca oğlan evine birikirler.

Köyün delikanlıları da Yaka mevkisinin başına çıkıp tüfek atarlardı.

Bu esnada kız evinde gelini düzerler, ikindi vakti oğlan evine yola çıkarırlar. Geline, kaftan, keci, al, cıngıllık (para takılan) giydirirlerdi. Önce kutnusunu, üzerine de kaftanını giydirirler. Başına cıgası takılır, cığa tavuk tüylerinden yapılırdı. Bu cığa takma geleneği çevre köylerde de vardı. Çekisi örtülürdü. Yüzüne alı örtülürdü. Bu alın dört köşesine delinerek para takılırdı, para alınca gelecek şekilde takarlardı. Uçları paralı gümüş şemşi, evlik, burgu, eğri başına takılırdı. Güllerle süslenirdi. Geline en ağır takıyı takanlar nezgepteki dirkeden belli olurdu. Kaç şerik takıldığına bakılırdı: “Falan, 200 şerik, falan 150 şerik takmış” derlerdi. Bunu anlatan teyzemiz, günümüzde giyilen gelinlikleri kefene benzetiyor, o zamanlar daha güzellerdi diyor.

Uğurlu köyünde gelin başı şu şekilde düzülürdü: Önce kafasına bir kasnak koyulur, üzerine çeşit çeşit, rengârenk (ak, gök, sarı, kırmızı...) yazmalar düzülür. Çıngıl, gümüş burgular takılır. Ondan sonra her çeşitten cığa dikilirdi.

Atın üzerinden gelin inmeden önce, kayınbabasına “Ne vereceksin?” diye sorulurdu. O da, “Bir tosun vereceğim, üç tavuk, iki keçi, bir koyun vereceğim...” diye vereceği malları sayardı. Bu dediklerini alamasa da adet yerini bulsun diye aklına geleni söylerdi.

Gelin, oğlan evine vardığında eline yağ verilir, gelin yağı kapının üstüne sürerdi. Bu davranış, sadece Derebucak’a has değildir: “Gelin tam kapıdan gireceği sırada, bu evde

kaldığı sürece geçimli ve yumuşak huylu olsun diye, gelinin eline bir parça yağ verilerek kapının kenarlarına ve üstüne sürdürülür.” (Gökbel, 1998:111) Daha atın üzerindeyken diğer eline su verirler, onu da merdivenden aşağıya dökerdi. Günümüzde bu, testi kırma şekline dönmüştür. Daha sonra gelinin eli sildirilirdi. Gelin okşayıcılar kapının önüne gelip gelin okşama sözlerini burada da söylerlerdi. Burada söylenen okşama, geline gelişinin ne kadar hayırlı olduğunu, hoş geldiğini ifade eden okşamadır. Gelin geldikten sonra arkasından kız evinin akrabaları da gelirdi. Gelin, girdiği evde büyük-küçük herkesin elini öperdi.

Bir de gelin geldiğinde güvey ile ikisinin başına kuru üzüm, çerez, şeker, bozuk para vs. gibi saçların saçılması adeti vardır. Bu durumu Abdülkadir İnan, şöyle açıklar: “Şamanist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde müşterek olan Şamanizm unsuru gelinin geldiği gün başına saç saçmaktır. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday, muhtelif meyveler saç olarak kullanılmıştır.” (İnan, 2000:167)

Gelinin sağdıcına o gece yiyecekleri verilirdi. Bu yiyeceklere “Cennet tami” denir. O gece yediklerinin mahşerde insanoğlunun karnından çıkacağı inancı da vardır.

Gelinin geldiği gece, kız evinden gelen ailelere sofralar kurulur, yemek yedirilirdi. Yatsı ezanı okunmaya başladığında kalkar giderlerdi. Damadı (güyeği) hocalar dualarla kapının ağzına kadar getirirler, büyük-küçük camiden çıkan herkesin elini damada öptürürler, içeri katarlardı. Camiden gelenlere oğlan evinde lokum, şerbet dağıtılır bir müddet otururlardı.

Damada üç etek, ipekli entari, kutnu giydirebilirlerdi. Üzerine uzun don, ak don, kırmalı don, dört çamaşırı, kırmalı etek, ak ipekten işlenmiş göllep giydirebilirler, Acem şalı sararlardı. Beline uçları saçaklı mahrama sararlardı. Başına da mah fesi sararlardı. Herkeste bu kıyafetler olmadığı için varlıklı olanlar olmayanlara ödünç verirlerdi. Günümüzde ise bu kıyafetlerin yerini takım elbise almıştır.

Halkın da giydiği, “uzun şivli enteri, öglü göynek, kırmızı kebe, çapıtlı don, bürümcekli öncek, büzmeli öncek” türünden kıyafetlerdi. Gön deriden yapılmış çarıklar, ayakkabılarıydı.

3. Düğün Sonrası

a) Gelin Gezdirmesi-El öpme

Gelin sabahı, kuşluk vakti, kız çocuklarının ellerine, bez torbalarına gelinin çeyizi dağıtılırdı. Yine gelin sabahı oynanan bir kız oyunu vardı. Bu kız oyunun neredeyse bütün kızlar toplanırdı, oynatılırdı. Bu esnada konunun başında bahsettiğimiz bellikleme durumu da gerçekleşebilirdi. Gelenlere katmer dağıtılırdı.

“Demirciler demir döğör tuc olur

Sen gedince benim halim ni’colur”

Diyerek türküler çağırılır, devleklere vura vura düğün edilirdi.

“Gelin gezdirmesi” âdeti, gerdek gecesinden sonra, kaynananın gelini alıp, çeyiziyle birlikte oğlan evinin akrabalarını gezdirmesidir. Bu gelenek altı-yedi gün sürerdi. Gelin gezdirmesi işine akrabalar da katılır, her gidilen evde sofralar kurulur, yemek yenirdi. Ayrıca her gidilen evde çalınır, oynanırdı ve gelinin çeyizinden bir parça bırakılırdı. Bu âdeti rahmetli muhtar Abdullah Çavuş kaldırmıştır. Gerekçesi, gelinin sabahın dördünde kaldırıp, çeyizini yüklenip kapı kapı bütün akrabalara gezdirilmesinin, el öptürülmesinin abes bir davranış olduğudur. Bu karara halk da memnun kalmıştır.

Gelin sabahı geline iş gördürmezler. Eğer gelin, o sabah iş yaparsa işi hiç bitmezmiş. Yeni gelen geline ilk iş olarak paça üttürürler.

Daha sonraki günlerde ise gelin marifetlerini göstermelidir:

“Çık ay güzel çık, boyunu gösder

Eloğlu adamdan don göynek isder.”

Sözleri gelinin, gelin sabahı iş görmese de hayatının bundan sonraki kısmında daha yapacağı çok iş olduğunun bir ifadesidir.

C. ÖLÜM

Allah-u Teâlâ, Kur’an-ı Kerim’de: “Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir.” (Al-i İmran Suresi, 185) diyerek ölümün, yaşayan her canlı için kaçınılmaz bir son olduğunu bizlere bildirir. İnsanlar her an, her yerde yakalanabilecekleri bu gerçeğin farkındadırlar. “Düşünmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerlerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir vade takdir etti. Bunda şüphe yoktur.” (İsra Suresi, 99)

“Ölüm güzel şey; budur perde ardından haber,

Hiç güzel olmasaydı ölür müydü peygamber?” diyen Necip Fazıl Kısakürek, ölümün güzel olduğunu ve korkulmaması gerektiğini vurgulasa da, ölüm, genellikle insanlara ürkütücü bir olay olarak görülmektedir. Bu sebeple ölümden kaçınmalar vardır, ölene ağıtlar yakılır.

Ünlü Türk büyüğümüz Dede Korkut, “İç Oğuz’a dış Oğuz asi olup Beyrek’in öldüğü boy”da Beyrek’in ölümü üzerine şu mısraları söylemiştir:

“Hani öğdüğüm bey erenler?

Dünya benim deyenler?

Ecel aldı yer gizledi,

Fani dünya kime kaldı?

Gelimli, gidimli dünya,

Sonucu ölümlü dünya!

Bu kara yer bizi de yiyecektir,

En nihayet uzun yaşın ucu ölüm,

Sonu ayrılık!”(Gökyay, 1976:248)

“Ölüm, somut olarak, insan yaşamının sona ermesidir ama insan topluluklarının inanış ve törenlerinde, bu olay da, doğum ve düğün gibi bir “geçiş” aşaması değerini taşır; ölümden sonra da ölünün yaşayanlarla ilişkileri, alış verişleri süre gitmektedir.” (Boratav, 1973:237)

Hayatın sonuncu geçiş dönemi olan ölüm ana fikri etrafında birçok inanma, adet, merasimler uygulanmaktadır. Bu merasimler, aynı zamanda toplumun ölüme bakış açısını da göstermektedir.

“Hastanın durumunun ağır olduğu anlaşılnca akraba, komşu ve tanıdığı herkes hakkını helal ettirmek için ziyarete gelirler.” (Gökbil, 1998:115) Bu durum, Derebucak’ta da böyledir. Hatta hastanın durumu çok ağırsa başucunda Kur’an-ı Kerim okunur. Özellikle ağır hasta olanların başı yalnız bırakılmaz, ziyaretler sıklaşır.

1. Ölüm Öncesi

“Hastada görülen birtakım psikolojik ve fizyolojik değişiklikler hastanın yakınları tarafından dikkatle izlenerek değerlendirilmektedir. Hastanın “gidici” olduğuna, artık sonunun yaklaştığına birer işaret sayılan bu değişikliklere ve isteklere önem verilmekte, ona göre hazırlığa girilmektedir. Her ne kadar “çıkmamış candan ümit kesilmez” ise de, bu atasözü, çoğu zaman kuru bir avuntudan öteye gidememekte, ölümün gerektirdiği birtakım hazırlıkların yapılmasını önleyememektedir.” (Örnek, 1979:30) Bu fizyolojik belirtilerden tespit ettiklerimiz şunlardır:

1. Gözleri gahlığın (çukurlarının) içine iner gider.
2. Ölecek adamın ayakları soğur.
3. Burnu gittikçe sivrilir.
4. Vücut ölmeden önce sararır.
5. Ayaklarına (diz ile ayak arası) parmağını bastığı zaman geriye esnemiorsa, çukur kalıyorsa o kişinin o sene öleceğine işarettir.

Ölmek üzere olan insandaki fizyolojik belirtiler hemen hemen her yerde aynı olacağı için bu tespitlerin aynısı veya benzeri diğer yörelerimizde de vardır.

Halkın, ölüm getireceğine inandığı bazı belirtiler vardır. Bunlar, kimi zaman bazı hayvanların çıkardığı seslerden veya bu hayvanları görmekten, kimi zaman rüyada görülen bazı işaretlerden kimi zaman da başka bir belirtiden de kaynaklanabilir. Derebucak'ta söylenen ve inanılan ölüm öncesi belirtiler şunlardır:

1. Baykuş evin önünde tünemişse o evden birinin öleceğine işarettir.
2. Karga insanın üstünde ısrarla çember çizerek öterse mutlaka başa bir iş gelir.
3. Köpeğin geç saatlerde uzun uzun uluması hangi evin önünde uluduysa o evden ölü çıkacağına işarettir.
4. Rüyada kazan görülmesi, bir mevtanın yıkanacağına işarettir.
5. Rüyada kişi kendi ön dişini çektiğini görürse akrabalarından, hısımlarından birisi; azı dişini çektiğini görürse kendisi ölür.
6. Rüyada toprakla uğraşıldığı zaman biri ölür.

7. Rüyada tüfek atıldığını duymak, bir yerden acı bir haber –acı ağrı, n-
duyulacağına işarettir.

8. Rüyada yaş üzüm yendiğı zaman yiyen kişinin öleceğine işarettir.

9. Vakitsiz kapı çalınırsa hayra yorulmaz.

10. Yıldız kayınca bir ölen olur.

Bu belirtilerden dişin çekilmesi, araç-gereçlerle ilgili olanlar (kara kazan), beklenmedik bir saatte kapı çalınması, kpeğın uzun uzun uluması, baykuşun tnemesi, yıldızın kayması, yaş üzüm yemek yurdumuzun diğerk yörelerinde de görülen hususlardır. Bu yargıya, Sedat Veyis rnek’in “Anadolu Folklorunda lm” kitabındaki “lm düşündüren n belirtiler” bölümünde derledikleriyle kıyaslayarak vardık. Karganın tmesi veya uçuş yönüyle de ölüm getireceğı inancı bu kaynakta da yazmaktadır. Ancak, ölecek insanın üzerinde ısrarla çember çizerek uçmasının ölüm getireceğı inancı yöremize mahsustur. Ayrıca rüyada toprakla uğraşmak ve tüfek atıldığını duymak motifleri de bu kaynakta bahsedilmemektedir.

2. Ölüm Sırası

Ölecek olan kişi, kuş gibi ağzını açar. Can, boğazdan çıkar. Bu inanış bize bir ataszmz de hatırlatmaktadır: “Can boğazdan gelir.” Demek ki, canın yani ruhun hayat bulduğı ve hayatının sona erdiğı yer, boğazımızdır.

Ölen kişinin yaşarken inançlı bir insan olup olmaması da ölümünün kolay ya da zor olmasını belirler. Mümin bir kulsa ölümü kolay, değılse zor olur.

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün te dünyaya gnderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken, kimilerinde de hijyenik düşünceler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır.

Bu tür işlemlerin en çok görülenleri şunlardır:

1. Ölünün gözleri kapatılır.

2. Ölünün enesi bağlanır.

3. Başı kible yönüne çevrilir, ayakları yan yana getirilir, elleri yan yana ya da göbek üstüne konur.

4. Ölünün üzerindeki soyulur.
5. Yatağı değiştirilir; ceset “rahat döşegi”ne alınır.
6. Ölünün karnına bıçak, demir, makas, maşa, bakır, kayış vb. konur.
7. Ölünün bulunduğu odanın pencereleri açılır.
8. Ölünün bulunduğu oda aydınlatılır.
9. Ölünün başucunda Kur’an okunur.” (Örnek, age.:44-47)

Derebucak’ta ölümden hemen sonra yapılan işlemler şunlardır:

Öldükten sonra, ceset soğumadan ayak parmağının uçlarından bağlanır, sırt üstü uzatılır, kolları yanına uzatılır, yüzü yukarı yatırılır. Çenesi bağlanır. Gözleri açıksa elle örtülür.

Ölünün çenesi bağlandıktan sonra, çenesinin düşmemesi için hafif yükseklikte bir yastık, başının altına koyulur.

Yaz mevsiminde öldüğü zaman, geceleyecek olursa, göbeğinin üzerine şişmesin diye demir parçası koyulur. Bu demir parçası koymanın bir sebebi daha vardır: Yanına kedi yaklaşmaması. Kedinin şeytan olduğuna ve ölünün içine girebileceğine inanılır. Bu inaniş, yurdumuzun diğer yörelerinde de rastlamaktayız.(Örnek, 1977:214)

Ölünün kıyafetleri üzerinden çıkarılmaya çalışılır. Çıkarılamıyorsa, yırtılır. Geride kalan kıyafetleri –öncelikle yakın akrabalarından- öksüzlere, yoksullara dağıtılır. “Ölenin giysisi, ayakkabısı, şapkası vb. genellikle yoksullara, yoksul akrabalara, dullara, hocalara, yıkayıcılara hayır ya da emek karşılığı olarak verilmektedir.” (Örnek, 1979:76)

“Ölüm olayının duyurulması en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak, ölünün yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada ölü sahipleri ya da komşular gerekli yerlere olayı haber verirler.” (Örnek, 1979:41)

Ölüm olayının duyurulması, genellikle aşağıda gösterdiğimiz yollarla yapılmaktadır:

- a) Ölü sahipleri tarafından
- b) Komşular tarafından
- c) Camilerde sala verdirmekle
- d) Belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle

e) Gazete ilanlarıyla

f) Radyo, telefon, telgraf vb. aracılığıyla.(Örnek, age.:41)

Ölüm olayının duyurulması, Derebucak'ta da bu yöntemlerle yapılmaktadır. Ancak, gazete ilanına verilmesi her cenaze için geçerli değildir. En çok uygulanan yol, camide namazı kılındıktan sonra sala verilmesiyle duyurmaktır. Ölenin yakın akrabaları Derebucak dışından geleceklerse, ölü bir müddet bekletilebilir. Ancak bu bekletme işi, bir günü aşmaz.

Ölüyü yıkayacak olan kişi ya da kişiler, bu işte tecrübeli olanlardır. Önce kendileri abdest alırlar, daha sonra ölüye de abdest aldırırlar. Ölüyü yıkama merasimi üç kere olur.

Ölüyü yeni kalaylanmış bir bakır tasla veya helkeyle yıkanır. Ölüyü yıkama işlemi bittikten sonra bu tas veya helke yıkanıp asılır.

3. Ölüm Sonrası

Ölünün arkasından, onu kaldırdıkları yere bir tabak un ve yanına yağ koyulur. Ölüyü gömdükten sonra un ve yağı bir fakire verilir.

Ölü evine gelen herkes elinde bir tabak veya tencere dolusu yemekle gelir. Baş sağlığı dileklerinde bulunulur, ölü yakınları teselli edilmeye çalışılır.

Ölüyü gömdükleri zaman üzerine yeşil bir dal koyulur. Bu, bir ardıç, kavak dalı vs. olabilir ancak dikenli olmayan ağaçlardan seçilir. Bu dal, kırk gün ölünün üzerinde durur. Kırk günden sonra alınır, mezarın yanına ya da başka bir yere koyuverilir.

Ölünün yakın akrabaları tarafından elli ikinci gecesinde genelde yemek verilir. Kur'an okutulur. Kırk bir Yasin okutulur. "Ölümün elli ikinci günü yapılan işlemler, ölünün kemiklerinin etinden bugün ayrıldığı tasarımıyla temellenen yaygın bir inanmaya dayanmaktadır. Halkın yaygın olan inanmasına göre, özellikle burun kemiğinin düşmesi ölüye büyük acı vermektedir." (Örnek, age.:79)

Elli ikinci gecesinde verilen yemeğin adı "Kur'an Yemeği"dir. Önceden, yemek çeşidinin fazla olmadığı zamanlar, Kur'an Yemeği'nde tarhana aşı, kabak aşı, fasulye veya patates yemeği yapılırdı. Günümüzdeki gibi bütün Derebucak halkı çağırılmaz, sadece yakın akrabaları çağırılırdı. Verilen yemeğin çeşitliliği, yemeği veren ailenin maddi durumuna bağlıdır. Ölü için yemek verilmesinin arkasında yatan sebebi Sedat Veyis Örnek şöyle açıklar: "Ölü yemeği, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili adet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek, bir yanıyla ölenin öte

dünyada sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımını vurgularken, bir yanıyla da ölüm olayına eşlik eden geçiş törelerinin halk arasındaki gerekliliğini açığa vurmaktadır.” (Örnek, age.:88)

Mezar ziyaretleri, bayramlardan bir önceki gün, yani Arife günleri ve Cuma günleri yapılır. Mezarların başına yeşillik olsun diye meyvesiz ağaçlar dikilir. Meyveli ağacın dikilmeme sebebi, kökünün ölü suyundan beslenmesidir. Çoluk çocuk meyvelerini yer korkusuyla dikilmez.

Yeşillik dikilir, çünkü o ağaç yeşilliğini muhafaza ettiği müddetçe çektiği azap hafifler. Her ölünün ağacını o ölünün akrabalarından birisi diker. Özellikle ardıç ağacı dikilir, ancak başka ağaç türleri de dikilebilir.

İslamiyet öncesindeki Hun Türklerinde ise ağaçlar dikilmiş mezarların bulunmadığını Abdülkadir İnan’dan öğreniyoruz. Çin kaynaklarında Hunların defin törenleri şu şekilde anlatılmıştır: “Hunlar ölülerini tabut içine korlardı. Bu tabut iki katlı olup iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi. Ağaçlar dikilmiş mezarlıkları ve matem elbiseleri yoktu. Ölü ile beraber öldürülenler yüz, hatta yüzden fazla olurdu.” (İnan, 2000: 177).

Çin kaynaklarında Göktürklerin defini töreni de şu şekilde aktarılmaktadır: “Ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akranası, atlar ve koyunlar keserler. Ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşe yakarlar; külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman (ilkbaharda) gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar. Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşları tersim ederler. Bu ölü ömründe bir adam öldürmüş ise mezar üzerinde bir taş korlar. Bazı ölülerin mezarında bu taşlar yüze, hatta bine balığ olur. Atlar ve koyunlar kurban ettikten sonra kafalarını kazıklar üzerine korlar.” (İnan, age.: 177-178).

Ölen kişinin ardından sevdiği, yakınları tarafından ağıtlar (yaslar) yakılır. Bunlar, bir nevi içteki acının dışa yansımaları gibidir. Ölen kişiyi yaptığı kötülüklerle değil, hayırlarla anılmalıdır. Bu konuda Buhari ve Tirmizi’den nakledilen Peygamberimiz (s.a.v)’in bir

hadisi vardır: “Ölülerinizi hayırla yad ediniz.” (Parlıyan, 2005:45) Ağıtı yakan kişi, mevtanın iyi yönlerini, yaşadıkları güzel günleri ifade ederek acısını azaltmaya çalışır. Bahsettiğimiz türde ağıtları “Anonim Halk Şiiri” başlığı altındaki ağıtlar bölümünde incelediğimiz için buraya almıyoruz.

V. BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ

Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne ‘halk hekimliği’ diyoruz. (Boratav, 1973: 149).

Bu açıdan “hastalık” deyiimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler vb.) sebep olabileceği sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir. (Boratav, 1973: 149).

Halk hekimliği konusundaki ilk örneklerden bir tanesi Dede Korkut hikâyelerindedir:

“-Ana, ağlamasana, bana bu yaradan ölüm yoktur, korkma. Bozatlı Hızır bana geldi, üç kez yaramı sığadı, bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği ile anan sütü sana merhemdir, dedi.

Böyle deyince kırk ince kız yayıldılar. Dağ çiçeği devşirdiler. Oğlanın anası emceğini bir sıktı, sütü gelmedi; iki sıktı, sütü gelmedi; üçüncüde kendisine vurdu, kanı doldu; sıktı, sütle kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına vurdular.”(Gökyay, 1976: 15–16)

Halk hekimliğinin başka bir örneğini de Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Boyu’nda bulmak mümkündür:

“...Çoban şehit olan kardaşlarının öcünü aldı. Kâfir leşinden bin bir tepe yığdı. Çakmak çakıp od yaktı. Kepeneğinden de kurumsu edip yarasına bastı.”(Gökyay, 1976: 26)

Halk hekimliği, bir dert, bir hastalığa karşı halkın kendi devasını kendisinin bulmasına denir. En doğru yöntem, uzun tecrübeler sonucunda deneme-yanılma yoluyla ulaşılan en faydalı sonucu veren yöntemdir. Yöremizdeki tedaviler daha çok yaralara, ağrılara, sancılara veya siğil, temriye gibi cilt hastalıklarına yöneliktir. Hastalıkların tedavisine yönelik otlar, en çok bahar ve yaz aylarında toplanmaktadır. Günümüzde bu uygulamaların, geçmişe oranla azalmakla beraber, hala devam ettiği gözlenmektedir.

Yöremizde insanlar için ve hayvanlar için kullanılan iyileştirme (sağaltma) yöntemlerini iki başlık altında inceledik. Bunları maddeler halinde aşağıya aktarıyoruz:

A. İNSAN HASTALIKLARI

1. **Açık yaralar için;** Arabistan'dan geldiği söylenen fizdingiç cevizi de ezilir, çocuğun annesinin sütüyle karıştırılır, yarasına sürülürdü. Ciltte siyahlık bıraktığı için kız çocuklarına sürülmez.

2. **Sıtma hastalığı için;** Yaban eriği (taş erik) erginken haşlanıp düz bir yere dökülür, kurutulur. Sonra ıslatılıp sıtma hastasının sırtına sarılırsa ateşini alır.

3. **Karın ağrısı için;** Büyüklere veya çocuklara karınları ağrıdığı zaman, bebek otu (civanperçemi) içirirler. Sarı tokalı ot / bebek otu / irazdene/ civanperçemi / nardene otu, aynı otun eş anlamlarıdır. Ağızda çiğnenerek de yenilebilir ancak tadı acımsıdır. Karın ağrısına oğlan dağı denilen bitki de dermandır. Acı yavşan otu, kelpkesen otu sancıya özellikle karın ağrısına iyi gelir.

4. **İltihaplar için;** Yaralanmış olanlara, yaranın içindeki iltihabı çeksın diye ilabada denilen bitkinin yaprağını veya asma yaprağını sararlar.

İğ ağacının kabuğunu yazlık buğdayı karıştırılır, iltihaba iyi gelir.

Yeni doğmuş bebeğin göbeğinin düştüğü yer, iltihaplanabilir. Çiğ yumurta ile biraz tereyağı karıştırılıp bu yaraya sürülürse iyileşir.

5. **Yara-bereler için;** Topalak getirirler, ezip onu çocuğun yara beresine sürerler.

6. **Akrep (böğü) veya yılan sokmasına karşı;** bir tatlı sarılır, bal varsa bal sarılması daha iyidir.

7. **Akrep sokmasına karşı;** Akrep yakalanabilirse öldürölüp boz armut (ahlat) yaprağıyla akrebi ezip yaraya sürölür.

8. **Zehirlenmelere karşı;** Her türlü zehirlenmelere sarımsaklı ayran içirilir.

9. **Karın şişkinliğine karşı;** karnı şişenlere yakı sarılır. Pekmez yakısı, soğan yakısı... gibi. Bir bezin üstüne bal yayılır, karabiber atılır, limon sıkılır, rahatsızlık veren bölgeye sarılır.

10. **Siğil için;** Ümmü Güngör, şunları yapmaktadır: Önce siğili kanatır, koparır, eline aldığı siğili kimseye seslenmeden götürüp akan bir suya atar. Siğil iyileşir. Buna benzer bir yöntemi rahmetli Uzun Hoca yaparmış, siğillere okurmuş, elinde kaç siğil varsa o kadar nohut veya buğday tanesi getirtir, eline de getirdiklerine de okurmuş. “Giderken bir akarsuya atıverin elinizdeki taneleri, iyileşir” dermiş. Görüldüğü gibi iki iyileştirme

yönteminde de akan bir suya siğili veya buğday/nohut tanelerini atma yoluyla sıkıntıdan kurtulma vardır.

Siğilin geçmesi için diğer bir yöntem şudur: Ay, dolunay iken siğil kanatılır ve:

“Aya baktım iğrendim

Siğil senden yiğrendim.” Denirse siğil geçer.

11. Kadınlarda olan göbek düşkünlüğü için; Kadınlarda genelde doğumdan sonra olan bir sıkıntıdır. Buna çare olarak, kadının karnına bir kuşak sarılır, onun üzerine bir kolan koyulur. Bu kolanın üzerine koyulan kasnak kolanla iyice bağlanır. Kolanın içinden bir oklava geçirilir, iyice çekilir. Kadının göbeği yerine gelmiş olur.

Kadındaki göbek düşkünlüğüne su dolu testinin üzerine karın bölgesi denk getirilerek yatılır, iyileşir.

12. Temreğe / temriyeye; kabarcıklar şeklinde ortaya çıkan bir deri hastalığıdır. Bu hastalığa çare olarak temreğenin üzerine okunur, üflenir. Üç kere aynı sureyi okuyan ocak, bir taraftan elindeki iğneyle temreğenin üstünü çizer, çocuğa idrarı yaptırılır, zamanla iyileşir.

13. Dalak kesme; Çocuklarda dalak düşkünlüğü, dalak kesme merasimi ile olur. Bu işin ocağı olan kadın, üç kere:

“Ne kesen? Dalak keserin.

Ne kesen? Dalak keserin.

Ne kesen? Dalak keserin.” Der. Daha sonra, eline aldığı soğanı bir ağaç dalının ucuna geçirip yüksekçe bir yere asar. Soğan kurudukça dalak da kesilir gider.

14. Apandis ağrısına; Mahmut otu veya Bodur Mahmut denilen ot iyi gelir. Bu ot, biraz acı olmasına rağmen ağızda çiğnenip suyu içildiğinde faydalı olur. Ağızda kalan yaprakları yenmez, atılır.

15. Pişik olmaması için; Kekik, faydalı ve güzel kokulu bir ottur. Bazı yerlerde, doğum sonrası çocuğu tuzlarken kurumuş kekik de serpiştirilir. Böylece ileride pişik olmaz.

Bebeğin pişiğine saf zeytinyağı pamukla sürülürse geçer.

16. **Köstek kesme:** Yürüyemeyen çocuklara köstek kesilir. Köstek kesme şöyle olur: Köstek, bir ip vasıtasıyla çocuğun bacağına bağlanır, böylece çocuk yürümeye başlar. Bunu herkes değil, belli kişiler yapar.

17. **Arı sokmasına karşı;** yoğurtla karıştırılan kırmızı toprak sürülür.

18. **Ateşli çocuk hastalıklarına;** Hasta çocuğun iyileşmesi için bir karamık ağacının üç-dört yerine çocuğun eski kıyafetlerinden çapıtlar bağlanır. Sonra köyün kıyısından delik taşın olduğu yere getirilir, içinden geçirilir. İnlerin serik (girintili) yerlerine bozuk para sokuşturulur. Bütün bu yapılanlardan sonra çocuğun iyileşeceğine inanılır.

19. **Bağırsak kurtlarını düşürmek için;** havlıcan otu yenir.

20. **Kulak iltihabı için;** Arını pirenbolusunu (arı kovanlarının içindeki güneş ışığı giren yerleri kapatan, yine arının kendisinin ürettiği koyu renkli macun) özellikle kulak iltihabına sürülürse iyileşir.

21. **İç hastalıkları için;** Ebegümecini yazlık buğday unuyla (40 günlük buğday) karıştırıp yakı yapılır, ağrıya, iç hastalıklarına sarılır.

22. Isırgan otuyla yazlık buğdayını karıştırınca yakı yapılır. Bağırsaklarında sancılı olana sarılır.

23. **Bulamaç atma;** Ocak olan kişi tarafından hastanın iyileşmesi niyetine üç ayrı yere “bulamaç / bulaşık eskisi” atılır: Birincisi bir viraneliğe, ikincisi akan suya, üçüncüsü de hastalığa yakalandığını tahmin ettiği yer neresiyse oraya atılır. Bu işleme “bulamaç atma” denir. Böylece hastalığın iyileşmesi umulur.

Bulamaç atma olayına diğer bir örnek de şöyledir: Hastalıktan ağlayıp çırpınan çocuk, köyün bütün evlerini içine alacak bir dairede dolandırılır, şehit mezarlığına kadar hiç arkasına bakmadan varılır, mezara “arılık” bırakılır. Çocuğun hastalığa tutulduğu yer civarına bulamaç atılır, çocuk iyileşir.

24. **Zatürre hastalığına;** süt ile sarı inek dışkısı karıştırılıp yakı yapılır, sarılır.

25. **Bel ağrısına;** gemi zivti (dişisi) eritilir, ham beze dökülür, dayanabilecek sıcaklıktayken bele sarılır, sıkıca bağlanır.

Yine bel ağrısına; iki-üç okka un kavrulur, bir beze serilir, sırtüstü yatılır, üzerine yorgan örtülür.

26. **Sancı için;** Ladin ağacının sorgucu, mum ve zeytinyağı karıştırılıp sancıyan yere sürülürse iyileşir.

27. **“Yürek kakması”na, yani bir şeyden çok korkmaya karşı ;** Kişi, bir köpek havlamasından vs. çok korkulduğu zaman kişi ekmek yiyip su içemez hale geldiyse, yağ kızartılan tava ısıtılır. Korkan kişi sırtüstü yatar, kalbinin üzerine bir kıl çorap koyulur. Ocak olan kişi, ısınan tavayı eline alır, besmele çekip üç kere sure okur. Çorabın üzerinden yavaşça üç kere bastırır ve:

“El benim değil, Fatma anamızın eli” der. Bu işlem tava tekrar ısıtılıp üç kere tekrarlanır.

28. **Kırıklar için;** ladin sorkucu toplanır, yenilen baldan çıkan mumla karıştırılır, ham beze döşenir, kırığa sarılır.

29. **Ayak burkulmasına (bertimesine);** su değirmeninin kenarına yapışan “yorak unu” ile yoğut, acı burçak karıştırılır. Yapılan lapa, ayağa sarılır, şişlik geçer. Kızaran ayak bembeyaz kalır.

B. HAYVAN HASTALIKLARI / HALK BAYTARLIĞI

Hayvancılık, en önemli geçim kaynaklarındandı. Her sülalenin hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvanları olurdu. Sürülerce hayvanı birbirine karıştırmamak için, her sülalenin kendine has bir işareti olan “en” vurulurdu. Mesela, “Sağ kulağının ucu hafifçe dilinmiş ve sol kulağının ucu şöyle kesilmiş olanlar falancaların.” Diye, hayvan işaretlenirdi. Bu işarete göre sahiplerinin hangi sülale olduğu bilinirdi.

1. **Ölümcül bir hastalığa tutulan hayvanlara;** kulağından azıcık bir parça kesilir, bir miktar kan akıtılır. O kan aktığı zaman hayvan iyileşebilirdi, iyileşemeyen ölürdü.

2. **Açık yaralara;** Büyükbaş hayvanlarda, açık yarası olanlara bir damla katran dökülür, yaranın içindeki bütün zararlı maddeleri dışarı atar, yara iyileşir.

3. **Ciğer ağrısı olan keçilere;** pekmez şerbeti içirilir.

4. **Ocak halı hastalığına;** ocak halı denilen hastalığa yakalanmış olan hayvan, dengesiz bir şekilde dolaşır. Buna çare olarak, hayvanın iki boynuzunun arası kızgın demirle dağlanır.

5. **Keçinin loğusa olmaması için;** İkiz doğuran keçinin oğlağının biri ölmüşse, yavrusunun öldüğünü anlayıp süttten kesilmemesi ve loğusa olamaması için başka bir

oğlağın kendi yavrusu olduğuna inandırmaya çalışılır. Buna keçinin inanması için keçiye “okşama”lar söylenir. Bu okşamalara şu sözleri örnek verebiliriz: “Bu senin yavrın guzum, al gızım yala guzum, al gevişini ver gevişini gızım, sev yavrını guzum, ne güzelimiş de gızımın gızı...”

6. **Tavuk hastalığına;** Hastalıklı tavuklara içirilen ayran, iyileşmelerini sağlar.
7. **Köstek kesme;** Hayvanların ayağı kırılırsa köstek kesilirdi.
8. **Sıtma hastalığına;** Sıtma tutan keçilere de sarımsaklı ayran içirilir.

VI. BÖLÜM

HALK METEOROLOJİSİ

Havanın yıl boyunca, mevsim boyunca ya da yakın zamanda günlük güneşlik veya karlı fırtınalı, yağmurlu olup olmayacağına halkımız; hayvanların hareketlerine, bitkilerin meyvelerinin azlık-çokluğuna veya rüzgâr, bulut, yıldız gibi gökteki cisimlerin durumlarına bakarak karar verir. Bu, senelerin verdiği bir tecrübedir. İyi birer gözlem sonucu ortaya çıkmışlardır. Bu gözlemi yapan ve tecrübe edinen, yaşlılar ve vaktinde çobanlık yapmış olanlardır.

“Hayvanların hareketlerinden yorumlamalara bir örneği, XVI’ncı yüzyıl Osmanlı yazarı Lami’i Çelebi’nin *Lata’if* kitabında buluyoruz: Bir değirmenci, eşiğinin kuyruğunu kaldırıp hayalarını karnına çekmesinden havanın yağmurlu olacağı anlamını çıkarırmış.” (Boratav, 1973:119) Bu örnekten başka aynı kitapta, havanın durumuyla ilgili şu örneklerle de rastlıyoruz: “Ocakta veya sobada küllerin top top yığılmasından, kışın çok kar yağacağı.”, “XVI’ncı yüzyıldan kalma Atalarsözü Kitabı’ndaki, “ay ağıllansa ağılın büyüt; gün ağıllansa koyunun güt” sözü, ayın ve güneşin çevresinde görünen haleden yorumlara varıldığını belirtse gerek: ayın ağıllanması, kışın uzun ve sert olacağına, güneşin ağıllanması da havaların iyi gideceğine, koyunları yaymaya götürmekten korkulmayacağına işaret sayılıyor.” (Boratav, age.:118)

Bu örneklerle benzer durumlar, bazı değişikliklerle, yöremizde de görülmektedir. Mesela, eşiğin kuyruğunu dikmesi durumu, keçinin dikmesi şeklinde değişmiştir. Ayın ağıllanması ise, “ay havlılandı” tabiri ile eşdeğerdir (Ayın çevresi beyaz görüldüğünde havada yağış var anlamına gelir.) Bahaeddin Ögel’in ayın bulutlanması ile ilgili şöyle bir tespiti vardır: “Ay ile bulutlar da, Türk inancında yer etmiştir. Yunus’un “Benim ayım ışığına, bulutlar gölge etmeye”, dediği gibi. Uygur Türklerinde “Uluğ bulut, Ay Tengri” sözü, ayın değerli bir tanıtması idi.” (Ögel, 2002:203)

Havanın iyi ya da kötü geçeceğine dair görülen belirtiler şunlardır:

1. Karınca yuvasının kuzey tarafını yüksek yaparsa o sene kar çok yağar.
2. Keçilerin kuyruğu dik yürürse hava iyi geçecek demektir.
3. Eşek, organını çektiği zaman havanın soğuyacağına işarettir.
4. İtburnu (kuşburnu) çok olduğu zaman, o sene kışın çok kar yağar.
5. Ladin ağaçlarında çok kozalak olduğu zaman kış sert geçecek demektir.

6. Gökyüzündeki hafif bulutlara “giren” denir. Gece, ayın çevresindeki giren, kırmızıysa havanın rüzgârlı olacağına, maviyse yağış olacağına işarettir. Ayın çevresindeki girenin çevresi darsa yağışın yakın olduğuna, çember genişse havanın yağmasına daha vakit var demektir.

7. İlk cemre düştüğünde yağış gelirse, bu iyiye yorulur. Cemreler yağadakilı(yağışlı) gelirse, o sene bolluk olur.

Cemreler soğuk (don) geçerse şöyle söylenir:

Cemileler düşdü, delinmez buzlar

Bellisiz oldu güneyler, guzlar

Hep dağda gezer gelinlik kızlar

Cemile; göğ e düşer, göğ bulanır

Suya düşer, su bulanır

Yere düşer, yer buğulanır.

Veya şu şekilde de söylenebilir:

Üç aylar geldi/ Cemileler geldi gırılmaz buzlar

Yollara döküldü gelinler kızlar

Zehrenin haveyisi üç yüzü gözler.

8. Kuşlar yüksekte uçarsa hava iyi olacak demektir. Alçaktan uçuyorlarsa soğuk olacak demektir.

9. Keçi sürüsü geceden yatmayıp etraftaki otları çokça yemeye başlamışsa, ertesi gün kar yağacağına işarettir.

10. Yazın keçiler küme şeklinde bir araya yatarlarsa o kış hava soğuk olacak demektir. Dağınık yatarlarsa o kış iyi geçecek demektir.

11. Hava eksi 35-40 derecelerdeyse “Tilki bakıra sıçacak” derler.

12. Batıdan sıcak rüzgârlar eserse, kar veya yağmur yağacağı anlamına gelir.

13. Domuzlar sahile kaçarlarsa havanın çok soğuk olacağı anlamına gelir.

Havanın durumunu, yılın belli aylarında havanın oldukça soğuk geçtiğini ve nelere yol açtığını ve tabiat olaylarının nasıl meydana geldiğini bildiren atasözleri de vardır. Mesela:

1. “Hamsin; ortalık sinsin
Sinerse sinsin, sinmezse ocakda tenceren donsun.”
2. “Mart, malın canın garnına dert.”
3. “Mart ayı, dert ayı.”
4. “Zemheri: “Göğnüm olursa dokuz, göğnüm olmazsa otuz” demiş.”
5. Zemheri “Tınmayıverdim ama öğsüz oğlan dul garı tana tolpu sahibı oldu” demiş.
6. “Avrıl apış
Sığır ota yapış
Yapışırsa yapışır,
Yapışamazsa ya bi büngül (burma) ot
Bi vurum tarhana çorbası.”
7. “Avrılın arpası, mardın görpesi.”
8. “Gara gışda gara yağmır çok yağdı mı, yazın sular gözlü olur.”
9. “Sel, öğüne geleni kürür.” İki anlamı vardır. 1) Sel, önüne gelen ne varsa sürükler, götürür. 2) Bir belaya bulaşılırsa mutlaka zarar görülür.
10. Köyümüze bela geldi hepimize bile geldi.
11. “Yay geldi, orak gızışdı..”
12. “Gece ayaz, gündüz bulut: Yıl bozuğu
Saçı sarı, gözü gök: Gul bozuğu.”
13. “Çingir ayaz, çat bulut.” Sözüünün hikâyesi şöyledir: Çingir ve Çat yöredeki iki köyün adıymış. Bir geline evin büyükleri sormuşlar:
-Hava nasıl olacak bil bakalım.
O da şöyle cevap vermiş:
- Diklidaşa gar yağar, Çalman’da da düğen sürerler, demiş. Gelin bilmeceyi bildi demişler.

VII. BÖLÜM

HALK TAKVİMİ

Saatın olmadığı zamanlarda halkın, güneşin, yıldızların veya –nadir de olsa- hayvanların hallerine bakarak günün vakitlerini tahmin etmesi, halk takvimi kavramını açıklar.

Eskiden bütün aile fertleri erkenden kalkar, güneş bir adam boyu yükseldiği zaman herkes işine gücüne başlamış olurdu. Hatta sabahın bu saati gün doğmadan yola çıkan ve işe başlayan halk için öğlen vaktiydi.

Yıl içinde yapılan belirli faaliyetler, içinde bulunduğu mevsimi de ifade ederdi. Mesela, teke katımı vakti, ekim ayının sonu demektir. Ya da, keçilerin guzladığı (yavruladığı) vakit mart ayıydı. Döl vakti, harman vakti, bostan ekimi vakti, koç katımı bu işlerin yapıldığı ayları ifade etmekteydi. Doğum tarihini sorduğumuz bazı kişilerden, hangi gün doğduğunu bilmeyenler, “Harman vakti doğmuşum.” Veya “Bostan ekimi vakti dünyaya gelmişim.” Cevaplarını aldık. Doğum günü belirli bir yere yazılmayan kişiler bu sayede en azından hangi mevsimde doğduğunu bilmektedir. Ayrıca yurdumuzun başka yörelerinde de aynı gelenek şenlikler şeklinde kutlanmaktadır. Mesela Sivas’ın Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde, koç katımı kutlamaları yapılmaktadır. (Oğuz, Kasımoğlu, 2005:133)

Derebucak’ta ,“Yaz ayları” tabiri yerine “yay ayları” tabiri kullanılmaktadır. Yay ayları ise, haziran, temmuz ve ağustostur. Mayısın sonu, haziranın başı yayın girdiği dönemdir. Bu döneme girmeden ne ekilirse kardır. Bundan sonra ekilen sebzeler iyi yetişmezler. Yay başlangıcına “gündönümü” de denir. Hayvanların sütleri azalır, otlar sararmaya başlar.

Yay (yaz) ayı girdi mi “Hayıt açımı gırlı gaçımı” denir. Yaylaya çıkılır.

Kasım ayının ortasından itibaren “garagış” girmiş demektir. Karakışın son on günü “zemheri”den sayılır. Zemheri elli gün, hemen sonrasındaki “hamsin” ise kırk gün sürer. Yaklaşık olarak şubatın yirmisine kadar devam eder. Cemreler düştüğü zaman karlar gecedan erimeye başlar. Martta ve nisanda “cemileler” (cemreler) toprağa düşmektedir.

Günün en erken saatlerinden geceye kadar olan kısımlarına “Kuşluk, sabah, öğlen, ikindi, ağşam, yatsı” denir. Bilinen adların dışında günlere farklı adlar verilmez. Yalnız, pazarı pazartesiye bağlayan gecenin diğer adı, Esne gecesidir. Peygamber efendimizin

doğduğu gece pazarı pazartesiye bağlayan gece olduğu için bu gece Cuma günü gibi mübarek sayılır.

Günün vakitlerini dağlardan, daha doğrusu dağların gölgelerinden tahmin ederlermiş. Mesela: “Bıçakçı’nın gölgesi diki döndü mü öğlen oldu.” Derlermiş.

Yılan, yeşil kurbağalar gibi ötmeye başladığında akşam olmuş demektir. Eşek anırdığında sabah yakın demektir. Herkesin bahçesinde üç-beş tane tavuk ve birkaç tane horoz olurdu. İkinci horoz öttüğü zaman sabah yakın demektir.

Yıldızların, hem yön belirlemede hem hava tahmininde –bu yönü ile halk meteorolojisini de ilgilendirir- hem de zamanı göstermesi açısından önemi büyüktür. Biz, halkın davranışlarını yönlendirmesi konusunda daha çok ön plana çıktıkları için yıldızlarla ilgili derlediklerimizi bu bölüme almayı uygun gördük. Belli yıldızlar doğduğu zaman belli tedbirler alınır veya o yıldıza göre hareket edilir.

Kutup yıldızı Türk mitolojisinde göğün direği, Demirkazık olarak kabul edilir. Bahaeddin Ögel’de *Türk Mitolojisi* isimli kitabında; “Dünya kutup yıldızı ile göğe bağlanmıştı.” der. “Bazı Kuzey Türkleri de kutup yıldızını sürekli yerinde durduğu için kuluçkaya benzetmişlerdir. Bazıları, “göğe yükselen bir bakır dağ” gibi görmüşler, bazıları “bir demir ağaç gibi düşünmüşlerdi.”(Ögel,2002: 183). Yöremizde kutup yıldızına “Demirkazık yıldızı” veya “Çobanyıldızı” denilmektedir.

Ülker yıldızı doğduğunda –mayıs sonu, haziran başı- keçilerin sütü azalmasın diye keçiler kuzeye ağaçların içine yatırılır.

“Zühre: Sarı yıldız, Ak yıldız, Kanlı yıldız: Bu yıldız, sabaha karşı, güneş doğmasına yaklaşık bir saat varken doğar. Bunun için Anadolu’da, “Sabahyıldızı” da denmiştir. “Ak yıldız” diyenler de vardır. Doğu Anadolu’da, “Sarı yıldız, Al yıldız, Kanlı yıldız” da denilir. Bu yıldızın erken doğması bir kervan erken yola çıkmış ve haydutlar tarafından yok edilmiş...” (Ögel, 2002:213) Bu anlatılan yıldız tahminimizce Derebucak’ta söylenen “Yaldıravık yıldızı”dır. İşe Yaldıravık yıldızı –Seher yıldızı- doğduğunda çıkılır. Bu yıldızın erken doğduğu hikâyesinin başka bir versiyonu da yöremizde şöyle anlatılmaktadır:

Yaldıravık yıldızından daha önce doğan Kervankıran yıldızı vardır. Bu yıldıza bu ismin verilmesinin hikâyesi de vardır:

Adamın bir tanesi, Yaldıravık yıldızı zannederek Kervankıran yıldızını gördüğünde kervanıyla yola çıkmış. Yolda giderken göz gözü görmüyormuş. Çok kısa süre sonra bir fırtına çıkmış. Adam da fırtınaya yakalanarak helak olmuş.

Batıdan doğan sabahyıldızının (yaldıravık) görülmeye başlaması, yaz mevsiminin yaklaştığına işarettir. Bu durumu şu sözlerden anlıyoruz:

“Yaldıravığım doğdu

Yaza neyim galdı?

Terazim doğdu

Gışa neyim galdı?”

Derebucak’tan derlediğimiz, zamanı bildiren atasözleri şunlardır:

1. Zabahın şerri ağşamın hayrından eyidir.

2. Ağşam buludu gızardı mı öküzünü yemle

Zabah buludu gızardı mı tazını çulla

3. Yaz yazıla günleri uzun verdim her işleri yetsin deyi

Gış gışıla günleri kısa verdim gıdaları yetsin deyi.

4. Hazirandan sonra ekilen darıdan

Üç guş salan arıdan

Erkekden sonra kakan garıdan

Hayır gelmez.

5. Yayda gateride bulun.

6. Zemheri geldi yaz yakın, ağuşdos geldi gış yakın.

VIII. BÖLÜM

İNANIŞLAR

“İnanç, sözlük anlamı ile kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir.” (Boratav, 1973: 8).

İnanışlar, insanların tavır ve davranışlarına, hayata bakışlarına yön verir; insan hayatının önemli bir parçasını oluşturur.

Biz de yöremizde derlemiş olduğumuz inanışları on bir başlık altında inceledik:

A. Anne-Babaya Saygıyla İlgili İnanışlar

Anaya-babaya “Üf” bile denilmez. Anaya-babaya kötülük yapan kimse mahşer yerine yüzü aşağıya doğru, karnının üstünde sürünerek varacakmış.

Ana-baba konuşuyorsa, gençler(çocuklar) dinler. Su küçüğün, söz büyüğün anlayışı vardır.

B. Kader / Alınyazısı İle İlgili İnanışlar

“Alınyazısı, başhüdasıdır.” Atasözünden de anlaşılacağı üzere, insanın başına ne yazıldıysa geleceği inancı hâkimdir. Hatta bu durum bir türküde de geçmektedir:

“Miyarın başına boz ilan gelir

Yiğidin arına yazılan gelir.”

Kader Allah’ın takdiridir

C. Ahiret İle İlgili İnanışlar

İsrafil sura üflediği zaman bir mezarda yetmiş tane Muharrem isminde insan kalkacağı söylenir.

D. Ekmekle İlgili İnanışlar

Ekmek ufağı yere dökülmez, çiğnenmez. Ekmeğe hürmet edilir. Eğer hürmet edilirse, Cenab-ı Allah bereketini de, kıymetini de verir.

E. Çaput / Bez Bağlama İnancı

Ulu bir ağaca ya çocuğu olmayan kadın ya da bir hastalığı olan kişi çaput bağlar ve derdine derman bulacağına inanırmış. Günümüzde ise bu tür sıkıntıları olanlar bu geleneği “buğday okutma” geleneğine çevirmişlerdir. Çocuğu olmayan, hasta olan kişiler, kırk adet

buğday tanesini ve bir de iplik alırlar. Tahminen dokuz-on kişi bu kırk adet buğdaya okurlar. Kur'an-ı Kerim'i açarak okumazlar da, hangi talimleri ezbere biliyorlarsa onları okurlar. Bu esnada da kıbleye dönmeleri gerekir. Elllerinde hazır bulunan ipleri kırk kere okuyarak kırk düğüm bağlarlar. Çocuğu olmayanın çocuğu olsun, hasta olan şifa bulsun diye. Bu konu doğum ve çocukla ilgili inanışlara girse de temeli çaput bağlamaktan yola çıktığı için bu kısma almayı uygun gördük.

Aydaş yapılan çocuğa bu tür çaput bağlanan ağaçların dibine getirilir, önce yıkanır sonra idrarı yaptırılırdı. Bu inanış, çevre köylerin çoğunda vardır.

F. Delik Taştan Geçme İnancı

Delik taşın yerde kalmaması gerektiği inancı vardır. Yerde bulunan delik taş alınır, bir ağaca asılır. Mezarlıkta bulunan ulu bir ardıç ağacına da hem çaput bağlanır hem de gövdesindeki delikten geçilirdi. Şu anda bu ağaç mezarlıkta yoktur, kesilmiştir. Bu ağacın yakın civarındaki bir karamık ağacına da çaput bağlayanlar olurdu. Ağacın delik gövdesinden veya delik taştan geçme sebebi de çaput bağlama sebebiyle aynıdır.

Aynı sözün bir anlamı daha vardır: Hiçbir kız, evde kalmaz, mutlaka bir alan olur.

G. Adak Adama / Dilek Tutma İnancı

İnsanlar bir sıkıntısı, bir derdi varsa adak adarlar. Adanacak hayvan koyun, keçi gibi bir küçükbaş hayvan olabilir ama tavuk gibi kümes hayvanları adak olarak kesilmez. Adak kurbanından adağı adayan kişinin annesi, babası, dedesi veya babaannesi yiyemez, başkalarına dağıtılır. Bu kişiler eğer malı tartar, kaç kilo et gelirse onun parasını bir fakire verirse, o zaman adağının etinden yiyebilir.

H. Doğum ve Çocukla İlgili İnanışlar

Arife günü, buğday günü dikiş diktirilmez, iğneye iplik geçirilmez. Özellikle çocuğu ölen kadının, bu günlerde asla iğne-iplikle işi olmaması gerekir. Eğer dikiş dikerse çocuğunu iğneler diye.

Çocuğa nazar değmesin diye alına kömür karası çalınır.

Çocuğu olmayan kadının kasığının düşük olduğuna inanılır.

Çocuğun dişi çıktığı halde diş göllesi yapılmamışsa, çocuğun, “Anam benim beşiğimin uğruncucunu satsın da bana gölle vursun” dediğine inanılır.

Çocuk sarılık olmasın diye üzerine sarı yazma örtülür, yazmanın ucuna altın yüzük bağlanır.

Dişi çıkarken çok ağlayan çocuğun ağzına babasının ya da dedesinin tuvalete giydiği ayakkabının tersi üç kere hafifçe çarpılır. Böyle rahatsızlığı olan çocuklara bir diğer çözüm yolu ise, yedi miras (meres) kazanının altına çocuğu bastırmaktır.

Diyar-ı gurbetten (mesela askerden) gelen birinin elini yıkadığı suyun içirilmesinin hasta olan çocuğu iyileştireceği inancı.

En son doğan kız çocuğuna annenin adı verilir.

Erkek çocuğunun düşen göbek bağı caminin köşesine gömülür, imam olsun diye, kız çocuğununkini de götürür bir çarka bağlarlar, dokumasını öğrensin diye.

Kadın hamileyken ayva yediğinde çocuk beyaz tenli olur.

Kadın hamileyken beline gül takıldığında çocukta güle benzeyen bir işaret olur.

Kadın hamileyken örgü örmemelidir. Çünkü ya doğumu zor olur, ya da doğum yolunda ölür.

Kadın hamileyken tavşan eti yedirilirse dudağı yirik (ortasından yarılmış gibi) olur.

Kırkı içinde olan kadına dikiş diktirilmez.(Lohusalı kadın gelecek diye mezarın ağzı açık olur, o yüzden diktirilmez, denir.)

Konuşmayan çocuk için yedi tane Mehmet adında birinin bulunduğu evden kurban dili ve un toplanır.

Üst üste kız çocuğu oluyorsa, erkek çocuğuna dönmesi (bir dahaki çocuğun erkek olması) için son doğan kıza annenin ismi verilir.

İ. Nazarla İlgili İnanışlar

Nazara gelmek, yöremizde “isabet olmak” tabiriyle de karşılanmaktadır. Süt ve süt ürünleri ile taze bebeğe çok nazar değdiği söylenmektedir.

“Elin gözü daşı yarar

Daş da kakar başı yarar” şeklinde, konuyla ilgili atasözlerimiz de vardır. Bu atasözünün hikâyesi şu şekildedir:

“Evvel zamanda bir kaya varmış. Kayayı kırmak için halk, uğraşmış ancak bir türlü kıramamışlar. Nazarının tesiriyle tanınan bir adam varmış. Onu çağırmışlar. Gelmiş, şöyle bir bakmış, kaya başlamış çatır çatır dağılmaya.”

Konuyla ilgili diğer atasözleri de şunlardır:

“Nazar, adamı, malı çatlatır.”

“Ak, göz götürmez.” Atasözü, beyaz şeylere –süt, yoğurt vs.- çok nazar değdiğini ifade etmek için kullanılmıştır. Buna engel olmak için, süt çömlleklerinin, süt çitillerinin üzerine yeşil pür dalları, yapal dalları koyulur.

Çocuğu nazardan korumak için herkese göstermezler, yabancılara çok baktırmazlar. Çocuğu nazardan, aydaştan, korumak için caminin kibleye bakan köşesinden kırk çakıl taşı getirilir, çocuğun kırk suyuna katılır.

“Mundar, mundar keseğidir” anlayışıyla evin çardağına veya önüne domuz kafatası asılır. Bunda, nazardan veya kötü ruhlardan korunma anlayışı vardır.

Nazar / büyü işleri en çok keklik ve tavşan etiyle yapılır. Nazar / büyüü bozmak veya yapmak için leylek bacağına kemiği kullanılır.

Ocak olan kişi tarafından okunmuş tuz yenirse veya yemeğe katılırsa nazarın geçeceğine inanılır.

Bunların yanı sıra nazar değenlere (isabet olanlara), kurşun dökülür: Kurşun, tavaya koyulup eritilir. Nazara uğrayan kişi, bir yere oturtulur, üzerine bir çarşaf örtülür. Başının üstüne gelecek şekilde içi su dolu bir tas, başkası tarafından tutulur. tasın üzerine kalbur veya elek tutulur. Eritilen kurşun, suyun üzerine dökülür. Suyun üzerine dökülen kurşunun aldığı şekle göre nazarı değdirenin cinsiyeti hakkında yorum yapılır. Eğer, kurşun bir erkek kafası veya erkeklik organı şekline girmişse erkekten; parça parça, kadın kolu-eli suretindeyse kadından nazar değdiğine inanılır.

J. Ocakçılık

“Ocak kelimesinin, bildiğimiz anlamından türeme üç anlamı daha var: Birincisi, “ocağın batsın” deyiminde olduğu gibi, soy. İkincisi, “Hasan Dede ocağı”, “Narlidere ocağı” deyimlerinde görüldüğü gibi, Anadolu’daki Alevi-Kızılbaş topluluklarının, bölge bölge, bağlı bulundukları kutlu merkezler. Kelime, üçüncü anlamı ile belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir: “sarılık ocağı”, “fitık ocağı” vb. gibi. Ocaklıların hastalıkları sağaltma

yöntemleri çoğu kez büyülek işlemlerdir ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi “ilaç” saydıkları gereçleri kullandıkları da olur.” (Boratav, 1973:137-138) Derebucak’taki ocakçılığı, Boratav’ın ayırdığı bu üç grup ocaktan üçüncüsüne dâhil edebiliriz.

Ocakçılık, Derebucak ve çevresinde yaygın bir gelenektir. Merkezde bazı aileler herhangi bir hastalığın veya durumun ocağı olabildiği gibi yakın köylerde ya da ilçelerde de ocaklar vardır. Ocakçılık herkeste olan bir marifet değildir. Sadece o işi yapan sülalenin olduğu yer ocaktır. Babadan-anneden, oğla-kıza geçer. Bu kimseler için, “eli sebepli, evrasalı” tabirleri de kullanılır.

Rahmetli Uzun Hoca, siğillere okurdu. Elinde kaç siğil varsa o kadar nohut veya buğday tanesi getirtir, eline de getirdiklerine de okurdu. “Giderken bir akarsuya atıverin elinizdeki taneleri, iyileşir” derdi.

Yine siğil için, “bağlı ocağı”ndan tuz verirler, o tuzu oradan gelirken bir çeşmenin taşının altına bastırırlarsa tuz eridikçe siğil iyileşir.

İs görbes / Gelves’teki (köy) ocağa gidip çocuğu olması için evrasa yaptırırlardı. Çocuğu doğup da yaşamayanlar bu ocağa giderledi.

Seydişehir’deki “Şıhefendiler’in ocağı” dedikleri ocak, çocuğu olmayan, çocuğun cinsiyetini öğrenmek isteyenler bu ocağa giderler. Bu ocaktakiler gelen kadını deliği olan bir mezara yönlendirir. Kadın mezarın üzerindeki deliğe elini sokar, gök boncuk çıkarsa kızının olacağına işarettir.

Çocuk, vakti gelmeden düşerse buna “ıstıra” denir. Hamileyken “ıstıra ocağı”na giden kadının düşük yapmayacağı inancı vardır.

Koreli Dayı diye bilinen kişi de ocaktır. Bir sıkıntısı, hastalığı olanlara yardımcı olmaya çalışır.

Uğurlu köyündeki Ümmü Güngör de, “aydaş ocağı”dır. Aynı zamanda siğil, göbek düşmesi, temreğe, nazar, dalak düşkünlüğü gibi sıkıntılara da çare olmaya çalışmaktadır. Annesinden el aldığını söylemektedir.

Kayınvalidesinden el alan bir diğer kadın, Gülsüm Külahçı’dır. Yürüyemeyen çocuklara yürümesi için yapılan köstek kesme işinin ocağıdır. Aynı iş, hayvanlardaki kırıklara da uygulanır.

Annesinden el alan bir diğ er ocak,   nzile Ak'tır. Annesi de kendi annesinden el almıştır. Bu ocakta, bel ağırlarına, zat urre hastalığına, kırıklara, sarılığa, lokusa çarpmasına, bulamaç atmaya, kurşun d  kmeye, y  rek kakmasına, kasık sarmaya, hasta çocuklara y onelik iyileştirici y ontemler uygulanır. Bu hastalıkların çaresi olarak neler yapıldığını ‐Halk Hekimliği‑ b olum unde inceledik.

Bir rahatsızlığına şıfa bulmak isteyen kimse, dermanını bulacak olan ocağın hangisi olduğunda kararsızsa, hangisine gitmesi gerektiğine y onelik bir işaret arama yoluna gider. Bu amaçla; bir namaz vaktinde   c Gulh  bir Fatiha okur bir iğneyi su dolu bardağa ocağın biri niyetine koyar, ikinci iğneyi bir sonraki namaz vaktinden sonra,     nc  iğneyi bir sonraki namaz vaktinden sonra aynı bardağa koyar. Ancak bu   c iğnenin hangi ocaklar niyetine koyulduğunun karıştırılmaması için boyutları birbirinden farklı olmalıdır. Ertesi sabah, hangi ocak niyetine koyulan iğne paslanmışsa derdinin dermanını orada bulacaktır.

K. Diğ er İnanışlar

Anlatılmak istenen bir sırrı yastığın arkasına s  yleyen kişinin zihni rahatlar.

Apalayınca misafir gelir.

Arife günü çamaşır yıkanmaz. Buğday günü yıkanır.

Aynaya çok bakılmaz.

Baykuş, bir evin bacasına konarsa, o evden birisi ölür.

Birisi bardağı elinden düşürdüğü zaman kırılırsa iyiye, kırılmazsa kötüye işarettir.

Büyük ağaçlara, mesela  am, ardıç vb. mıh ( ivi)  akarak dilek dileme.

Ceviz ağacının altında uyumak fel  eder.

Cuma günü temizlik yapılmaz, ev s p r lmez.

Cuma ve esne geceleri ‐esnelik‑ vermek gerekir. Bir kuru ekmek dahi olsa bir muhtaca vermek gerekir. Verilmezse  l lerin ruhlarının kabirlerinde ellerinde boş tasla beklediğine inanılır. Eğer esnelik verilmezse, ellerindeki boş taslarla ‐Bize yok‑ diyerek dönerler giderlermiş.

Çamaşır yıkamak için kurulan kazanın altındaki yanmış odun artıkları toplanmaz.

Elbisenin  zerine  yez sineği konuğuğu zaman müjdeli bir haber alacağına inanılır.

Eline ıbanı olanlar eğer çıbanı kanatır, bir çiviye bulaştırır, o çiviye de ulu bir ağaca akarlarsa, çıban iyileşir. O dert, o ağaçta kalır.

Gece tırnak kesmenin, o eve uğursuzluk getireceğine inanılır.

Geceleri, özellikle Cuma geceleri sakız çiğneyen kişi, ölmüş akrabalarının etini çiğnemiş olur.

Gelin sabahı geline iş buyurulmaz. Çünkü iş görürse ömür boyu işi bitmez.

Gidenin arkasından su dökülür (sular gibi aksın, sular gibi yolunu bulsun diye).

Göz seğırdiği zaman başa bir iş geleceğine de inanılır.

Gurbete veya askere giden demir çubuk üzerinden atlatılır (demir gibi gitsin, demir gibi gelsin diye)

Hava soğuk ve rüzgârsızsa bir yerde “gıtalık” oldu denir. Yani, suçsuz yere bir adamın öldürüldüğüne inanılır.

İkinci ezanı ve akşam ezanı arasındaki vakitte uyuyanın kısmeti kesilir, ömrü kısa olur, eve melek girmez.

Kapı ağzına, merdiven ağzına oturulmaz.

Kara kedi, insanın önüne çıktığında hayra yorulmaz.

Karadeniz’in kıyısından geçen kişiye siğıl okutulunca geçer.

Karga öttüğü zaman başa bir iş geleceğine inanılır.

Köpek uluduğunda birinin öleceğine inanılır.

Köstebekler toprağı çok karışık kazarlarsa o sene çok kar yağar.

Laf atışması esnasında kapıya bir apıt asılır ve kapı karşıdakinin yüzüne çarpılır: “Al bununla konuş” manasında.

Sevgilinin sağ gözü seğırdiği zaman yârinin geleceğine işaretir.

Siğıl sayısı kadar hamur küçük paralar gibi yuvarlanır, çiviye geçirilir, ağaca çakılır. Siğıl, hamur kurudukça geçer.

IX. BÖLÜM

MAHALLİ KELİMELER

Abış: İştahlı bir şekilde yemek yiyen kişi.

Acat sakızı: Yüksek rakımlı orman içlerinde ve Toroslarda yetişen, acat adı verilen bitkilerin köklerinden kesilmesiyle çıkan sütünden elde edilen sert ve çürümeyen bir sakız çeşidi.

Ağaşdos: Ağustos.

Akbacak: Bembeyaz

Alaf: Öküzlere verilen saman, yem.

Alaf / Alafla-: Hayvan yemi. / Hayvanı yemlemek.

Aldangıç: (Yapalın üstüne konur.)

Anatüter: Güzel kokulu bir çiçek.

Apala-: Emeklemek. Çocuğun yürümeden önceki hareketi, diz ve eller üzerinde yürümek.

Apdal: 1. Gezgincilikle, çadır hayatı yaşayarak ve vakitlerini daha çok çalgıcılıkla, deşiricilikle, sepet vb. örmekle geçiren, esmer, yapılı, Çingenelere benzerlikleri olan bir insan topluluğu. 2. Anlayışı kıt.

Apırcın: Hızlı, çevik, atik.

Arılık: Hediye

Aş: Yemek, pişirilmek suretiyle hazırlanan yiyecek.

Aşlık: Buğdayın kırılmış olarak kaynatılmış hali.

Ataşlık: Ateş yakılan yer.

Atık: Yayın kirişine takılan parçası. Yün, kıl ve pamuğu ip yapılabilecek şekilde kopartırken, elle ve yayla birlikte kullanılan, büyük makara şeklinde bir ağaç alet /Küçük yayık.

Avcar: Ardiç ağacının gövdesinden soyulan ve pamuk gibi yumuşatılan kabuğu.

Avrıl: Nisan ayı.

Aydın gilik: Barbunya.

Ayazlık: Yerden 2-3 metre kadar yükseklikte, evlere bitişik ve üstü açık olarak yapılan ve sebze, meyve, buğday vs. serip kurutmakta kullanılan düz ve genişçe yer.

Ayı gülü: Şakayık.

Bahça: Bahçe, küçük bağ.

Barabar: Beraber.

Başbağı: Öküzlere bağlanan, kalın ip.

Batma: Hayvanların saman, ot vb. yiyeceklerinin konulduğu ağaç oluk.

Batman: Çok büyük, ahşap kepçe.

Bayraktar: Düğünde,

Bedavra tahta: Çam ağacının tahtaları.

Beğir-: Bağırarak, kuvvetli ve yüksek ses çıkarmak.

Bele-: Bebeği beşiğe veya kundağına sarmak.

Beler- : Bir yere dikkatli ve kötü bakmak.

Belkenti: Duvar ile ayrılmış ve teraslandırılmış arazi parçalarından her biri.

Bellik: İşaret, delil.

Berti-: Sakatlanan eklem yerinin tekrar burkulması.

Bıçgı: İki saplı büyük testere.

Bıngıldak: Bebeklerin, başlarının ön üst kısımlarındaki yumuşak kısım.

Bilavelet: Çocuğu olmayan.

Bişirgeç: Hamurdan eylenip hazırlanan yufka ekmeği saç üzerine koymaya ve çevirerek pişirmeye yarayan, düz, ince ve uzunca ağaç alet.

Bobatde: Papatya çiçeği.

Boğ: Gelinlik kız ile damadın giyecek eşyalarının toplandığı bohça.

Boğurtlak: Ekinin kelle verme zamanından önceki başağın açma zamanı.

Borta: Evlerin ön girişlerindeki büyük kapı.

Bosdan: Sebze türünden bitkilerin ekilip yetiştirildiği arazi.

Boyunduruk: Çifte veya arabaya koşulan hayvanların boynuna takılan ve saban veya araba okuna bağlanan çerçeve.

Bozula-: Bağırarak, çağırarak.

Böğ: Akrep.

Böge-: Suyun önüne set yapıp biriktirmek.

Böğet: Gölleşmiş su birikintisi.

Böğün: Bu gün.

Böğürce: Fasulye.

Börde-: İnsanın şahsiyetini, gururunu incitici veya aşağılayıcı davranışlar yapmak.

Börk-: Kavurmak.

Böyük / Beyik: Büyük.

Buharı: Ocaklık ya da sobadan çıkan dumanı dışarı atan, çatı üstüne yapılan baca.

Bulamaç: Un pekmez ve şekerden yapılan bir tatlı çeşidi.

Bun / Bunal- : Sıkıntı / Sıkılmak.

Bunur: Tüylü erkek deve.

Burma: Genellikle haziran ayı sonlarında, biçilerek yaşken burulan ve kurutulan hayvan yemi.

Buturak: Daha çok tarlalarda biten, gövdesi üzerinde küçük dikenlerle örülü ve buğday tanesinden biraz fazla büyüklükte çokça yumruları oluşan ve bazı kumaşlara takılan bir ot türü.

Büğü: Büyü.

Bülüç: Kuş yavrusu.

Bürgü: Kadınların başını örttüğü beyaz renkli örtü, yazma.

Callakla-: İş yapmaktan vazgeçmek, işten yan çizmek.

Canavar: Kurt.

Cığa: Gelin götürülürken gelinin başına süs olarak takılan horoz vb. kuş tüyü.

Cıgındırak : Düz bir alana, yerden iki metre kadar yükseklikte ve sağlamca dikilen, bir ağaçla, onun tepesine değen kısmı oyularak oturtulan, 4-5m. Uzunlukta daha büyük başka bir ağaçtan meydana gelen ve bayramlarda daha çok kızların iki uç kenarına karşılıklı olarak binip döndükleri eğlencelik bir ağaç oyuncak.

Cılgısız: Aşırı ve cıvık hareketler yapan, şımarık.

Cıngıbış: Kalabalık, dağınık bir halde ve bağırıp çağırarak oyun oynama.

Cırkla / Gıgıla: Dağlarda yaşayan, kahverengiye benzer renkte ve avlanılan bir kuş.

Cırlavık: Cırcır böceği, çok gürültü çıkaran yaz böceği.

Cıvlak: Çıplak.

Cibinlik: Sineklik.

Cici mavık: Yaprakları yenen bir dağ bitkisi.

Cimbar: Ağaçtan kurulu el dokuma tezgâhlarında kullanılan bir alet.

Cip... cip: 1. Bir... bir, hem... hem. 2. Çok, o kadar.

Comak: Bir ucu topuz gibi yuvarlakça olan değnek.

Cuk deliği: Karasabanın ok ile ökçesini birbirine bağlayan delik.

Cula: Kargaya benzeyen, siyah renkli bir kuş.

Cumba: Binanın yüzünde dışarıya doğru çıkıntı halinde yapılmış pencere.

Çağşak: Beyaz fasulye.

Çağşat-: Parçalamak, dağıtmak.

Çaço: Kız arkadaşı.

Çaltı: Çalılık, tarla sınırına dikilen dikenli çalı.

Çapa: Bahçe ve tarlada toprağı çevirmek için kullanılan, iki tarafı düz olan bahçıvan aleti.

Çapıklı don: Öncek altına giyilen, paçaları büzgülü, diz altına kadar göynek kumaşı, paçalara kadar da enteri kumaşından dikilen kadın giysisi.

Çaraş: Üzüm pekmezi yapmak için üzümlerin şirasının çıkarıldığı büyük oluk.

Çardak: Küçükbaş hayvanların kışı geçirdiği, kapalı, geniş, yüksekliği düşük ağıl.

Çarık: Ham deriden yapılan basit ayakkabı.

Çark: Elle iplik bükmeğe yarayan bir ağaç alet.

Çatalaş-: Zıtlaşmak.

Çatlı: Bitişik, ekli, ulanmış.

Çebiç: Erkek olan oğlak.

Çecik: (Kazan) kulpu.

Çeç: Harmanda samandan ayrılarak huni biçiminde yığılmış buğday tepciği.

Çelgi: Kenarları süsleme yapılmış bürgüye verilen ad.

Çelpere: Çok sesli olarak ve fazla konuşan.

Çeki: 1. Bir arazinin 30/40/50m. Uzunluğunda ayrılan bölümleri. Tarla ekerken tarlanın boyuna doğru öküzün varıp döndüğü yer. 2. Bebeklerde alından dolandırılarak başa sarılan bez.

Çemçile-: Sahiplenmek düşüncesiyle bir iz veya işaret koymak.

Çemkir-: Ağlayıp bağırmak

Çengek: Üzerine ekin veya ot yığılan, bir kağının yükünü sıkılaştırıp sağlamlaştırmak için urgana takılarak kullanılan, iki çatal uçlu bir ağaç alet.

Çengi: Masalda bir aracı olarak görülen ve çok konuşan bir kadın tipi.

Çerçi: Ufak tefek eşya satan kişi.

Çezek: Dokumacılıkta çivilerin çakıldığı yer.

Çığıt: Kadının erkek çocuğuna hamileyken yüzüne vuran alalık.

Çıkı / Çıkıla-: Küçük bohça / Bohçalamak.

Çıkış-: Yetmek.

Çıkla: Katıksız, sade.

Çıprık: Yaş söğüt dalından yapılma ince, uzun çubuk.

Çikin: Çirkin.

Çilbir: Yuların ipine takılan demir halka.

Çili: Ormanlık yerlerde bulunan, kuru, küçük ve döküntü ağaç dalları.

Çingil / Dıngıl: Üzüm salkımı.

Çiriş: dağlarda kayalık yerlerde biten pırasaya benzer bir ot, yenir.

Çirpi-: Sıçramak, bulaşmak.

Çitil: Süt sağmada ve su, süt, yemek taşımada kullanılan bir çeşit kova.

Çitile-: Ovalamak.

Çizi: Sebzelik arazide ayrılan bölmelerin (say) içinde yan yana dizeli şekilde ve sulama yapılmak için açılan küçük ve biraz uzunca oyukların her biri.

Çoğurgan-: Çok bulmak, çok görmek.

Çomçu: Ağaçtan yapılmış kaşık.

Çotak / Çotakla-: Deste, küme / Bir araya toplamak, destelemek.

Çöğdelle-: Topallayarak yürümek.

Çöğre: Kayalık yerlerde yetişen, burçağa benzeyen ve yenilen yeşilimsi renkte meyvesi olan küçük bir ağaç türü ve meyvesine verilen isim.

Çökertme: Pekmez kaynatılmak üzere hazırlanmış ve bir kenarı doldurulmuş meşe külü çalınan çıra.

Çöldürüm: Büyüklü küçüklü çukurluklarla kaplı, geniş, ıssız ve kayalık dağ bölgesi.

Çömel- / Çömeş-: Dizlerini kıvrıp topuklar üzerinde durmak, yarı oturmak.

Çöte: Dirgene benzeyen, fakat daha kısa saplı ve dikenli ot biçmekte kullanılan bir ağaç alet.

Çözde-: Bilinmeyen bir şeyi bir kimseden sorarak anlamaya ve öğrenmeye çalışmak.

Çufralık: Eski el dokuma kumaşlarının yapıldığı ağaç tezgah.

Çul: Kıldan örülmüş kaba dokuma.

Dak: Kağının kolları.

Dalbızlan-: Çok gezmek.

Dalcın-: Girişmek.

Damak: 1.Kapılara eskiden yapılan bir nevi ağaç kapı kolu.2.Ağız içinin üst kısmı.

Darı: Mısır.

Daş erik: Sert, susuz, yabani erik.

Daylak: Tüysüz erkek deve.

Deleme (peynir): Özü olmayan, maya çalınmış peynir.

Delığannı: Delikanlı.

Denser-: Karşısındakine vuracakmış gibi el hareketleri yapmak.

Depit: Ortası oyulmuş genişçe ve uzun bir ağaçla, onun içine yerleşecek biçimde, birbirine değen taban kısımları çarka benzer şekilde oyularak yapılan ve daha uzun başka bir ağaçtan meydana gelen, sıcak suyla ıslatılarak arasında yün tepmekte kullanılan ağaç tezgah.

Deste: Onlarca şelevreden oluşan ve omuzda taşınabilecek miktarda buğday, arpa vs. demeti.

Devlek: Def / Tef. Bir kasnakla onun üzerine gerilmiş deriden meydana gelen musiki aleti.

Deyesek / Değesek: Sevgi, gurbet, ayrılık gibi konularda değişik sebeplerle söylenilen ve genellikle kafiyeli söz dizileri.

Dıkı: Azıcık, birazcık.

Dıkım: Yufka ekmekten tek lokma olacak şekilde koparılan parçanın ortası oyuk şekilde elle hazırlanarak yemek yemeye müsait hale getirilmesiyle oluşan şekil.

Dıncal-: Karşı gelmek.

Dınırgan-: Dinlemek.

Dibek taşı: İçinde tokmakla buğday, arpa vb. dövülen, ortası çukur, büyük taş.

Diğren: Dirgen (Ekin tarlasında, harmanda, kağnya veya arabaya ekin, ot atmada kullanılan, ağaçtan yahut demirden yapılan, 3-4 parmaklıklılı ve uzun saplı tarım aleti.)

Dinel-: Gergin bir vaziyette ayakta dikilmek.

Dişehli: Kadın, hanım.

Dişen-: 1.Tavır değiştirmek 2.Kaşınmak.

Dişlen: Seyrek ve büyük dişli (adam).

Dolak: keçi kılından, tezgâhlarda dokunan, 20-25 cm. eninde, 1-1,5 m. boyunda olan, ayağa sarıldıktan sonra üstüne çarık giyilen nesne.

Dolpu-: Karıştırmak.(Yemeğe katılan malzemeleri)

Doru: Ladin, çam vb. ağaçların uç kısımları.

Dorum / Köşek: Deve yavrusu.

Döndürme: Un, yağ, yumurta ve pekmezden yapılan bir yiyecek.

Dönek: Girdap, suyun daire çizerek, döndüğü yer.

Döş: Göğüs, göğüsün ön ve üst kısmı.

Dudu: Kadın, hanım.

Dumağı: Nezle ve öksürük.

Düğdü:

Düğer ağacı: Bir damın dört köşesinden uzatılarak uçları tepede birleşen ve evin tavan çatısını meydana getiren uzun ağaçlara verilen isim.

Dünek: Tünek, kümes, kuş yuvası.

Dünürşü: Dünür. Evlenecek olan veya evlenen çiftlerin aileleri.

Dürmeç: Elde yemek üzere yufka ekmeğin tomar şeklinde sarılmış hali.

Düven/ Düğen: Harmanda tahıl gövdelerini saman haline getirmekte, öküz veya atla kullanılan, genişçe ve alt tabanı çakmak taşıyla dizeli olan bir tahta araç.

Ebembük: Sarı hindiba.

Ebiş-: Çocuğu veya başka bir nesneyi sırtına bir ip-kolan-yardımla yüklenmek.

Edik: Gönden dikilen ayağa giyilen, çizme biçiminde, telden geçirmeli çeprez denilen ayakkabı.

Eğef: Makara gibi kullanılan daire biçimli bir alet.

Eğirtmeç: İp yapmak üzere yün veya kılı bükmede (eğirmede) kullanılan bir ağaç alet.

Eğren: Kızılçık, su kenarlarında yetişen, kuşburnuna benzeyen, kırmızı renkli mayhoş meyve.

Eğrilce: Büyük baş hayvanları ısiran bir çeşit sinek.

Eğseleç: Ateşin sönmemesi için karıştırmaya yarayan değnek.

Ehdimal: İhtimal.

Elleğem: Galiba, herhalde, sanırım..

Ellik: Ekin biçerken bir elin parmaklarına takılan ve şimşir ağacından yapılan, uzun parmak şeklinde bir alet.

Elver: Tahtalık olarak kesilmiş kalın ağaç.

En: Hayvanların, hangi aileye ait olduklarını gösteren, kulak yumuşağındaki özel işaretler.

Eneği kemiği: Kaburga kemiği.

Engel: Fazla acıkmak neticesinde ortaya çıkan halsizlik ve zayıf düşme hali.

Eni-: Baygın ve cansız hale gelmek.

Eniz: Buğday, arpa gibi tahılların biçildikten sonraki tarlada kalan kökleri.

Enteri: Üç etekli, saten, desenli kumaştan dikilen, kadın giysisi.

Embel: İnce, uzun bir değnek olan öğendirenin bir ucuna takılan çivi.

Erbişim: İbrişim. Bükülmüş ipek ipliği, ipek.

Esbepe: Gelin olacak kıza gelinlik olarak hazırlanan giyim eşyaları, elbise.

Esne gecesi: Pazarı pazartesiye bağlayan gece.

Ev-: Hızlı olmak, acele etmek, elini çabuk tutmak.

Evişdir-: Kavuşturmak, birbirine değdirmek.

Evlek: Bir dönüm arazinin dörtte biri. Bir tarla sürülürken, yaklaşık 4-6 öğendire eninde, kara saban yahut pulluk çizisi ile kesilerek dikdörtgen biçiminde ayrılan her bir bölüme denir.

Evram: Güzün sararıp yeşermeyen, buzağının otlatıldığı çayır.

Evtikle-/Evtiklen-: Oyalanmak, beklemek, meşgul olmak.

Eynel: Ekin biçme alanı.

Eyren/Eğren: Ayran.

Eyseri: Demir kazık.

Ezelgiç: Koşum halkasından ve boyunduruktan, karasabanın çıkıp sıyrılmasını engelleyen ve halkanın dışından, sabanın çekeceğindeki deliklere geçirilen meşe ağacından yapılan, kısa, sağlam, ahşap, kalın saplama.

Falak: Ayı yavrusu.

Fasil: Hem insanın hem de hayvanın yiyebileceği yiyecek.

Felek süpürgesi: Kürk ağacının genç sürgünlerinden, demet haline getirilerek sıkıştırılan, sap takılan; ahır ya da harman süpürmeye yarayan alet.

Felfes: Eğreti iş yapan.

Felk: Geniş ağızlı, uzun saplı, ekin, ot biçmeye yarayan ve ayakta sallanabilen tarım aleti, tırpan.

Fenez: İnce bez.

Fing: hayvan yemi.

Fisdingiç cevizi: Cevize benzeyen, içindeki kabuğundan çıkarılınca sıyrılarak yenilen, her türlü ağrıya iyi gelen bir ceviz türü.

Fitire: ekinlerin

Gabık: Kabuk.

Gabiş: Boynuzu olmayan keçi.

Gadısarık: Yabani, yenilebilen bir ot türü.

Gaklık: Bazı taşların üzerinde bulunan ve kar, yağmur sularının toplanmasına müsait oyuk veya çukurluklar.

Ganıkdır-: Kana kana doyurmak.

Ganırt-: Bir şeyi sökmek veya kaldırmak için, destekli şekilde zorlamak.

Gannık: Kalınca olan, köklerinin kabuğu kaldırılınca kök özünden kırmızı renk boya çıkan bir ot.

Gaplangaba: Kaplumbağa.

Garagavık: Yaprakları biraz acımsı ve yenen bir bitki.

Garanaya: Rastgele, tesadüfen.

Garlık: Kışın içine kar depolanan ve yazın gerektiğinde kullanılan dağ oyukları.

Gartlan: Kayalık dağlarda bulunan derin çukur veya mağaralar.

Gasal-: Övünmek, övgüyle konuşmak veya hareket etmek.

Gatiran/Gatran: Sedir ağacı.

Gav: Bazı ağaçların kabuğunda yetişen, asalak kavmantarından elde edilen, hafif, çabuk tutuşur madde.

Gavete: Domates.

Gavırğa: Ateşte kavrulmuş buğday ve nohut.

Gaypışda: Eğim, meyil.

Gazel: dökülmüş, kurumuş ekin veya yaprak.

Gen: Ekilmemiş tarla.

Ger / Gerce: Beyaz ve siyah karışımı bir renk ve keçiler için kullanılan bir sıfat.

Gerdeme: Bazı sulak yerlerde yetişen, yayvan ve biraz acı yapraklı ve yenilen bir ot.

Geri: Tahıl, saman, sebze, meyve taşımak için kağına yerleştirilen ve sağlam dokunmuş iki büyük çulun birleştirilmesiyle meydana getirilen bir çeşit kağı kasası.

Geven: Ormanlık yerlerde yetişen, kök kısmı kazılarak hayvanlara yedirilen bir çeşit dikenli bitki.

Gevreğen: Dağlarda yetişen ve kaynatılarak çayı yapılan bir bitki, adaçayı.

Gevret-: Ateşin üzerinde ısıtıp çıtır çıtır bırakmak.

Gıbıt-: Koşmak.

Gındımlan-: İsteksiz ve yavaş yemek.

Gındıra: Dere kenarlarında yetişen, enli ve uzun yapraklı bir çayır.

Gıransüçük: Serçe büyüklüğünde ve boyun kısmı biraz daha renkli bir kuş.

Gırlık: Koyunyünü veya keçi kılını kesmekte kullanılan büyük bir makas.

Gırtımlan-: Bir işle meşgul olmak.

Gızılcağayrak: Dağlarda ve tarlalarda yetişen, kırmızı-pembe renklerde çiçekler açan bir bitki.

Gilli: Ardıç ağacının siyah, boncuk büyüklüğündeki meyvesi.

Gilik: Kuru fasulye tanesi.

Gillingiliç: Dolu taneleri.

Gocacık: Semerin arka üst kısmında bulunan ve ip takmaya yarayan demir ve ağaç kancalar.

Gocagele: Kertenkeleye benzer ama ondan daha büyük olan bir sürüngen.

Golan: Kıl veya yünden ipten yapılan, değişik renk ve desenlerde dokunan, ince, uzun ve yük sarıp taşımakta kullanılan bir çeşit ip.

Golustur: İki kişi ile kullanılabilen, geniş, kalın, büyük testere.

Gongöbelek: Kelebek.

Gonur: Sarı rengin kırmızıya kaçan bir tonu.(Büyükbaş hayvanlarda görülür.)

Gosdak: Zarif, kibar, güzel, biçimli, çalımlı.

Goyak: Dağ başındaki çukurlara verilen ad.

Goz: Ceviz.

Göbek: Bahar mevsiminde, ormanda karın eridiği yerlerde ve genellikle ağaç diplerinde çıkan, huni şeklinde, kahverengi ile siyaha yakın renkte ve yenilen bir tür mantar.

Göbürge: Ormandaki ağaç diplerine dökülüp çürüyerek bir çeşit gübre veya toprak haline gelen yaprak birikintileri.

Göcek: Eski yapı evlerin duvarlarına 1m. yükseklikte ve aralıklarla duvar boyunca yerleştirilen tahtaların üzerine ters istikamette ve aralıklı olarak dizilen, düzgün yapılı ağaç dalları.

Göcen: Tavşan yavrusu.

Gölen-: Vücudun tamamı ıslanana kadar suya girmek.

Gölemez: Buğday ile arpanın karıştırılmış hali.

Göplü: Köprü.

Gövelek:1. Çam, ladin ve armut ağaçlarında asalak olarak yetişen ve hayvanlara yedirilen bir bitki. 2. İlkbaharda görülen, arıya benzeyen, sarımtırak renkte ve büyükbaş hayvanları rahatsız eden bir böcek türü.

Göynek: Kaput bezinden yapılan bir çeşit kollu atlet.

Göynü-: Yanmak.

Gula: Kırmızı ile kahverengi arasında bir renk ve keçilere sıfat olarak kullanılan bir renk.

Gullap: Kapılara takılan halka.

Gulun: Yeni doğan tay.

Gundu: Bir çuval ismi.

Gunna-: Eşek ve atın yavrulaması.

Gumtir: Patates.

Gupey: Av köpeği.

Gurdala-: Karıştırmak.

Gurna: Ağzı, boru şeklinde, sürekli su akıtan, çeşme musluğu.

Gutnu: İpekten dokuma ve kadınların süslü giyim eşyası yapmakta kullandıkları bir çeşit kumaş.

Guzgun: Bazı karga türlerine ve karakargaya verilen ad.

Guzla-: Koyun veya keçinin yavrulaması.

Güççük: Küçük.

Gügüm: Uzunca boylu, geniş gövdeli kulplu su kabı.

Gülbü: Testi.

Güneyik: Ilkbaharda yetişen, mavi çiçekler açan bir ot.

Günnük: Ay çiçeği.

Güpleğe: Kazma, çapa gibi aletlerin saplık takılan, delik bölümü.

Güssün: Gülsüm.

Güyeği: Damat.

Haba: Yün ve kıldan dokunmuş kollu, kalın kıyafet.

Haf: Kuruntu.

Haddal-: Vazgeçmek.

Halbuysa: Hâlbuki.

Halek ol-: Helak olmak, yok olmak.

Hanıy: Evlerde odaların dışında kalan salon veya koridor.

Hamıt: Atın göğsüne takılan ve boyunduruk vazifesi gören ağaçtan yapılmış bir koşum aleti.

Hapaz / Hapazla-: Avuç içi / Avuçlamak.

Harana: Kazanın küçüğü.

Harım: Köyün içinde veya kenar kısımlarında bulunan geniş ve çayırlıklı arazi, tarla.

Hartama: Kiremit icat edilmeden önce, çatı örtüsü yerine kullanılan, ince, yarma, kaplamalık tahta.

Hatçe: Hatice.

Hatma / Hapba: Fatma.

Hatmana: Fatmana.

Havakgın-: Açık bırakılan bir yaranın hava alıp sulanarak kötüleşmesi.

Haveyi: 1.Havayı. 2. Ölçü birimi.

Havıt: Deve semeri.

Havlıcan: Bir ot türü.

Havlılan-: Halka yaparak çevrelemek, halkalanmak.

Hazaar: Ha zahir, öyle ya, belki.

Hazele: Güz mevsiminde gazel olmuş toprak.

Hebil: Küçük yapılı madeni bıçak.

Heçsin-: Mühimsemek.

Helke: Su veya sıvı madde taşımaya yarayan, demir saplı, kalaylı bakır kap.

Helik: Küçük taş parçalarına verilen isim.

Hemeşe: Sanki

Heybe: Kıl veya yün ipten dokunmuş, iki gözlü, yük taşıma eşyası.

Hımbıl: Tembel, uyuşuk.

Hızar: Kereste biçmekte kullanılan büyük bıçkı.

Holla-: Gevşemek.

Holluk: Tavuk kümesi, folluk.

Holus: Kalburdan biraz daha büyük yapılı ve tahıl elemekte kullanılan bir harman aleti.

Hosesine: Öylesine.

Hurun: Fırın.

Hüslük: Eşarptan daha büyükçe ve eskiden erkeklerin başa sarık yapmakta kullandıkları, turuncuya yakın renkte örtü.

Iğran-: Kıpırdamak, hafif fakat sürekli hareket etmek.

Ikdıza: Önemli, mühim.

Ildız: Yıldız.

Ilgıdır: Dokuma yapmak için hazırlanan iplikleri düzgün olarak sarmaya yarayan çubuk şeklinde bir ağaç alet.

Imısğa-: Geçici ve kısa bir an için uykuya dalıvermek.

Inı: İşte.

Isdar: Kilim veya halı dokumaya yarayan ağaç tezgah.

Isılık: Pişiklik.

Işı-: Aydınlanmak.

İbdili: Önce.

İğ / Dingil: Kağının tekerlerini birbirine bağlayan ve üzerine kağının iskeletinin yerleştirildiği kalın çelik bağlantı.

İlabada: Geniş yapraklı bir ot.

İlan: Yılan

İlbiz: Sümüklü böcek.

İleçber: Rençper, çiftçi.

İledin: Ladin ağacı,

İlki: Kısa boylu, çalılık ağaçlar.

İlme: Tarlayı sürerken sabanın takıldığı nesne (taş vs.)

İngin: Alçak, yüksekın zıddı.

İni: Evli bir kadının, kocasının erkek kardeşleri için kullandığı isim.

İma davarı: Geyik.

İpburnu /İtburnu: Kuşburnu.

İradoyu: Radyo.

İrampas: Kağının taban kısmının ve iskeletinin ana yapısını meydana getiren uzun ve büyükçe iki ağaca verilen isim.

İreze: Kilit çakmak için birbirine geçmeli olacak şekilde kapılara çakılan demir halka.

İrim: Tarla veya bahçenin etrafını çalı türünden dikenli ve canlı ağaçlarla çevreleyerek yapılan çit.

İsbit: Kağı tekerleğinin yuvarlak ağaç kısmını meydana getiren kavisli parçaların her birine verilen ad.

İşl'ekmek: İçli ekmek. Saç böreği.

İşlik: Gömlek.

İvreğem: İbrahim.

Kakaç: Fazla zayıflık ve takatsizlik.

Kakdır-: İtelemek.

Kakışık: Sesli ve karışık bir şekilde tartışmak.

Karageven: Bir çeşit bitki.

Karamık: Bir çeşit meyveli ağaç.

Kav: Meşe ağaçlarında biten mantar çeşidi.

Kayış: Kuşak ve ip yerine kullanılan uzun ve dar kösele parçası.

Kebe: Yün veya kıldan yapılan büyük ve kaba yapılı bir ceket.

Keçe: Yünden tepilerek elde edilen; beyaz, sade ya da desenli, düz, geniş, kilime benzer sergi.

Kel: 1.Saçı dökülen kimse. 2.Kellik hastalığından dolayı başın saçsız kalmış kısmı. 3.Çıplak, örtüsüz, ağaçsız, otsuz. 4. Meşe çalısı.

Keler-: Eskimek.

Kelp: Köpek.

Kembere: Hayvan gübresi

Keme: fare.

Kepenek: Yünden yapılan ve havaların soğuk olduğu zamanlarda çobanların giydiği, kolsuz, uzun ve kalın yapılı bir çeşit palto.

Kertlek: Zayıf, sıksa.

Kesel: Gevşeklik, tembellik, uyuşukluk.

Kesene: Götürü, keseniye.

Kesmik: Samanın çöplü, talaş kısmı.

Keşgek: Buğdaydan yapılan bir çeşit yemek.

Keşik: Nöbet, sıra.

Keşir: yiyecek, gıda.

Ketez: Kağnı tekerleğinin çevresinde takılı bulunan demir çember.

Kevkir: Delikli kab.

Keyessi-: tembelleşmek, miskinleşmek.

Keyri: Sonra (Bundan keyri: bundan sonra)

Kılıç: Saban ve ökçeyi birbirine bağlayan demir çubuk.

Kırağı tavı: Güz vakti yere düşen kırağı.

Kile: Bir çeşit ağırlık ve hacim ölçüsü, hububat ölçüsü.

Kisiren: Hamur teknesinden hamur almakta kullanılan, düz, demir bir alet.

Kirkit: Istarda, halı, kilim dokurken, ipin sıkıştırıldığı büyük ve ağır tarak.

Kirli çıkı: Fakir görünen ama çok para biriktiren kimse.

Kürk: Kırlarda yetişen, yazın, siyah, küçük meyveleri olan ve yenilebilen bir meyve.

Köfün: Yedi ila sekiz sepet dolusu (üzüm).

Kömbe: Daha çok mısır unundan yapılan, kızgın korlu külde veya soba fırınında pişirilerek yenilen kalın ve yuvarlak ekmek.

Körseköbek: Köstebek.

Kösül-: Büzülmek.

Köş: Çatı kat.

Köşgü: Evin balkon kısmı.

Kücü: Uç kenarlarına dik olarak çekilmiş iki çivi bulunan ve düzgünce ip sarmaya yarayan bir ağaç değnek.

Külük: Balyoz.

Külümbe: Elle çevrilerek su çıkarılmada kullanılan çarkın kolu.

Kümbe-:Sıçramak, atlamak.

Künk: Suyu bir yerden başka bir yere akıtmak için küçük bir kanal açılıp oluk gibi taş döşemek ve üzeri tekrar toprakla kapatılmak suretiyle meydana getirilen toprakaltı su tesisatı.

Kürü-: Sürüklemek götürmek.

Küsge: Ağaçtan, küçük huni şeklinde yapıлып bir değneğe bağlı iple döndürülen bir oyuncak.

Lele: Lale.

Leşvet-: Bir yere su taşması sebebiyle oranın bataklık ve çamur haline gelmesi.

Letir: Kök kısmı topraktan çıkarılarak yenilen ve taze nohuda benzer tadı olan bir ot.

Mahana: Bahane.

Mah: Ay yüzü

Makta: Kereste.

Malak: 1.Manda yavrusu 2.Aptal.

Malama: Bir-iki gün düvenle sürülen ekin.

Mamir: Memur

Masır: 10-15 cm. uzunluğunda, çubuk biçiminde, yuvarlak ve küçük kamış boru.

Maşala: Alevli çıra.

Maşat: Hıristiyan mezarlığı.

Maya: Dişi deve.

Mehek: Görüşüp konuşmaya müsait yer.

Mehle: Mahalle.

Meleksi: Yufka ekmek yapmak için yoğrulan hamurdan bir ekmek yapılabilecek kadar ayrılan ve oklavayla eylemeye hazır hale getirilen yuvarlak hamur parçası.

Melez: Kırk günlük yazlık buğdayı ile arpanın karışımı.

Melham: Merhem, krem.

Mencilis: Meclis, topluluk.

Merdane bil-: Karşısındaki insanı kendinden daha iyi, güçlü olduğunu göz önüne almak.

Merdek: Düzgün yapılı, biraz ince ve uzunca kesilmiş kerestelik ağaç.

Meres: Miras. Veraset yoluyla geçen şey, ölen bir kimsenin bıraktığı mal, mülk

Mıh: Çivi.

Mindanat: Tarladan biçilen tahılı kağına yığma esnasında kullanılan, uç kısmında üçgen şeklinde üç çatalı bulunan ve uzun saplı bir çiftçi aleti.

Miyar / Mınar: Pınar.

Moza: Domuz yavrusu.

Muhanet: Hayırsız, kötü.

Mureyi: Dedikoducu, laf götürüp getiren kimse.

Musdan: Mustafa.

Mücürüm: Beceriksiz, elinden bir iş gelmeyen.

Münnez: Evin temeli.

Müsefir: Misafir.

Nacak: Tek ağızlı bir çeşit balta.

Namlı: 1. Ünlü, meşhur. 2. Namlu, ateşli silahların fişek yerleştirilen metal bölümü.

Neniklerle: Ne emekler sarfederek.

Nezgep: Kadınların başına taktıkları, gümüş paralarla süslü başlık.

Nişlen: Ne yapıyorsun?

Obusa: çift sürerken pulluğun bıçağına yapışan çamuru sıyırmak için öğendirenin arkasına takılan kisren.

Ocaklık: Evlerin bir kenarına ve duvarın içine doğru oyuk olarak yapıp üst kısmı bacaya açılan ve yemek vs. pişirmekte kullanılan yer.

Oltan: Ayağı muhafaza etmek için

On-: Hayatta talihli ve şanslı olmak.

Omaca: Üzüm ağacı.

Ot süpürgesi: Evi süpürmeye yarayan süpürge.

Öğendire: Kağnıya, çifte, döveme koşulan hayvanları idare etmekte kullanılan, bir ucunda küçük bir çivi bulunan, ince ve uzunca ağaç değnek.

Öğeyin: Bir çeşit zararlı böcek.

Öğselemeç: Ateşi karıştırmaya veya yanan korda bir şey pişirmeye yarayan uzunca değnek.

Öğsü: Bir ucu ateşte yanmış odun.

Ölçer-: Sönmeye başlayan ateşi yeniden alevlendirmek.

Ön-: Takip etmek.

Öncegez: Önündeki söz.(Bu deyeseğin bir öncegezi varıdı amma...)

Öncek: Koyu lacivert pamuklu kumaştan yapılmış, kadınların giydiği uzun etek.

Öneze: İz sürmek, iz takip etmek.

Palan: Binek ve yük hayvanlarına vurulan geniş ve süslü bir cins eğer.

Patgı: Ağaç köprülerin yan kenarlarına dikey olarak ve belli aralıklarla sağlam bir şekilde dikilen kalın ağaç kazıklar.

Patı patı: Darı(Mısır) ekmeği.

Pavguş: baykuş.

Pelit: Meşe ağacı ve meyvesinin ismi.

Peyke /Seki: Taraça, merdiven payı.

Pise: Çam reçinesinin damıtılmasıyla elde edilen siyah renkli sıvı yağ.

Poyam: Badem.

Pökeç: Suyun önünü kesmek için yapılan boğum.

Pür: İğne yapraklı ağaçlarda yaprak.

Püs: Badem ve erik ağaçlarının gövdelerinde çıkan sıvı bir madde, reçine.

Saban- karasaban: Çift sürmekte kullanılan , toprağı kazıp alt üst ederek ekime hazırlayan demir uçlu alet.

Sadaka tası: Sadaka istemeye gelenlere verilen kıyma fasulye bu tabakla ölçülür.

Salkanak: Öküzün boynuzunun altındaki gerdan.

Salta: Eskiden el dokuma kumaşlarından yapılan uzunca bir ceket.

Sakağa: Grip hastalığına tutulmuş hayvan.

Sarı çiçek: Çiğdem.

Sarı töyün: Sincap.

Savıkdır-: Savurmak.

Say: Bir sebzelik arazinin ekim yapılırken ayrılan ve çizilerden meydana gelen bölümlerin her biri.

Sayacak: Üçayağının üzerinde yuvarlak bir çember olan, üzerine tencere vs. konulan düzenek.

Sazala-: Söylemek.

Sefleş-: Sıkışıp yerleşmek.

Seğirt-: Koşmak.

Selbin: Kilim dokuma tezgahında, örgü veya dokuma işinin yapıldığı ipleri düzgün olarak tutmaya yarayan ve iplerin arasına yatay şekilde sokulan bir çubuk.

Selen: Ses, söylenti, haber.

Selinti: Yığılan çıra budaklarından yağmur ve sel suyuyla inenlerine denir.

Semer: Yük taşıyan büyükbaş hayvanların sırtına vurulan, palan ile hayvana bağlanan ve sabitlenen yük taşıma gereci.

Sen-: Islak bir şeyin kurumaya yüz tutması.

Senit: Üzerinde yufka ekmeğin yapıldığı düz, geniş ve kısa ayaklı ağaç masa.

Seroş: Sarhoş.

Seven: Kağnıların yan taraflarında, yüklerin düşmesini engelleyen dikmeler.

Seyvan: Çoban kulübesi.

Sıdır-: 1.Yumurtayı kırıp akıtmak. 2.Limon gibi meyvelerin suyunu sıkarak.

Sınarlan-: Yerleşmek, gizlenmek.

Sındı: Makas.

Sırlak: Düzgün.

Sırt: 1.Çamaşır. 2.İnsan bedeninde omuz ile bel arasındaki kısım.3.Geçit veren, açık dağ eteği.

Sırtlık: Dövenle boyunduruğu birbirine bağlayan uzun ve kalınca bir ağaç alet.

Sıvan: Hıdırellez'de (6 Mayıs'ta) toprağın altındaki tabaka nemli, üstü kuru iken nemini üste vermesi sonucu toprağın üst tabakasının ıslanması.

Sıvaş-: Yapışmak.

Sıvrıngaç: Dile, kaygan taşlı, tırmanması zor yamaç.

Sızak: Çayırlıklı ve sulak yer.

Sibek: Beşikte yatan bebeğin küçük abdestini yapmasını temine yarayan tahta veya naylondan yapılmış küçük boru.

Silbiç: Beşik malzemelerinden biri.

Sin: Mezar.

Sin-: Saklanmak, kendini göstermemek.

Siniş-: Bir şeyin eşyanın bünyesine nüfuz etmesi.

Sipit-: Kaçıp izini kaybettirmek.

Sirken: Bostanlarda sebze aralarında yetişen bir ot.

Sivt-: Ufalamak.

Soku: Dibeklerde buğday, mısır ezmeye yarayan, saplı, ağır, kalın tokmak.

Sorkuç: Çam ağaçlarından akan katı, yapışkan madde.

Sorkun: Söğüt ağacının bir türü.

Subay: Yakışıklı erkek.

Suluk: su içebilmesi için hayvanlara su katılan kap.

Sumak: Gövde kısmı ve yaprakları üzüm çubuğuna benzeyen bir dağ bitkisi.

Sün-: Uzamak.

Sütleğen: Yaprakları söğüt yaprağına benzeyen, gövdesinde beyaz ve acı bir sıvı bulunan büyükçe bir ot.

Süpürge: Karamık ağacından veya kürk ağacından yapılan, ev veya ahır temizliğinde kullanılan eşya.

Sürge: Karasaban veya pulluk ile sürülen bir tarlanın sathının düzlenmesi için kullanılan, çok kalın ve ağır, geometrik bir ağaçtan yapılan, öküz ve atla çekilen, tarım aleti.

Sürgü: Kapı, pencere veya herhangi bir kapağı kapalı tutmak için yana doğru sürülerek kullanan ahşap veya madeni parça.

Sürk: Kızılçık hastalığına karşı.

Süs-: Baş vurmak, boynuz vurmak, tos vurmak.

Şahan: Şahin.

Şalvar: Bilhassa ağı bol, uçkurlu, paçaları dar üst donu.

Şam: Çam.

Şanişir: Balkon.

Şarahmana: Üzümü içerisinde çiğnenip ezerek sırasını çıkarmakta kullanılan ve tahtadan yapılan bir oluk.

Şebek: Bir boynuzu kırık öküz.

Şelevre: Ekin biçerken bir elle tutulabilecek kadar biriktirilen tutam veya küçük deste.

Şemsi: Kadınların eskiden bugünkü kolye yerine kullandıkları gümüş yapılı ve süslü zincir.

Şerik: Yük olarak denklik.

Şeytan tiyarisi: Yusufçuk böceği.

Şıllımşırk: Sırılsıklam.

Şırk-: Ezerek suyunu çıkarmak.

Şıvga: İnce, uzun ve canlı ağaç dalı.

Şinik: Tahıl ölçeği.kilenin sekizde biri.

Şişek: Şişman.

Şivli enteri: Entarinin yırtmaçlısı.

Takdeleğen: Sağlam sivri gagalı ve serçeden biraz daha büyük bir kuş.

Takgalı: Köy yakınlarında yaşayan, kafasının üzerinde küçük bir takkesi bulunan ve serçeden büyük bir kuş.

Tamlı: Bıçağın sapı dışında kalan madeni kısmı.

Tandır: Bir çeşit ocak.

Tangaç: Biçimsiz, yakışksız.

Tarak: Keçi yolu veya patika yol.

Tav: İşlenecek madde için gerekli olan belirli ısı.

Tefek: Üzümün çubuğu.

Tehle- / Teyle-: Dikkatlice takip etmek, bakmak.

Tellik: Beyaz takke.

Tengerek: Erkeklerin ip bükme veya eğirmekte kullandıkları bir ağaç alet.

Ters: Hayvan gübresi.

Tet-: Bir kuşun yuvasını terk edip gitmesi.

Tıkga: Tepe, en yüksek uç.

Tınas: 1.Derebucak'ta bir dağın adı. 2. Ekinlerin uzununa toplanmasıyla oluşan şekil.

Tırka: El arabası.

Tıynık: Küçük ağaç parçacığı.

Tilki pavkırması: Tilkinin havlamaya benzer çıkardığı ses.

Tineş-: Soğuktan üşüyerek büzülme.

Tokuç: Tek elle kullanılabilen, sert ağaçtan yapılan ve çamaşır yıkamakta kullanılan bir alet.

Tomruk: Kalın ağaç kütüğü.

Topalak: Bir tür meyve.

Top böcü: Tesbih böceği.

Topuç: Çiçekten yeni dökülüp biraz büyümeye başlamış küçük kavun.

Topuk: Bazı bitkilerin yumru şeklindeki kök kısımları.

Töltü: Bir çeşit kuş, söğüt bülbülü.

Töngülük: Bir çeşit meyve.

Töyyüşce: Hayvanların sıtma hastalığına tutulduğu zaman.

Tufran: Toprakta yapılan, içi sırcalı, yanlarında iki sapı ve ortasında küçük bir deliği bulunan büyük çömlek.

Tuluk: Tabaklanmış ve bütün olarak çıkarılmış küçükbaş hayvan derisinden yapılan, içinde yoğurt biriktirerek, depolanan yağ, esnek, tereyağı da çıkarılan deri kap.

Tüglenti: Ele veya ayağa diken batması neticesi yara şeklinde oluşan küçük şişkinlik.

Tütü: Güzel, hoş koku.

Uçgur: Bezden dikilmiş ip.

Uğun-: Kendinden geçerek bayılır gibi olması.

Urgan: kıl ipinden yuvarlak şekilde örülen, büyük yükleri sarıp taşımakta kullanılan kalın ve uzun ip.

Urkuya: Rukiye.

Üğrünbeç: Beşiğin üst kısmına takılan, kalınca sap.

Ülök: Su akıtılan boru, oluk veya musluk.

Ürün: Yaz sonlarında ve sonbaharda sararıp kuruyan otlar.

Üveyik: Kumru.

Üyez: Zararlı bir kanatlı, dış parazit.

Üyü-: Uyumak.

Üyübülü: Örümcek.

Üyün-: Bir bölgesine toplanmak. (Dizine kan üyünmek gibi)

Üzerlen-: Gebe olmak.

Vereme: Pekmez, soğan gibi ürünlerle yakı yakma.

Yaba: Harman savurmakta kullanılan ucu çatallı tahta kürek.

Yaban armudu: Ahlat.

Yaka: Karşı yön ve yer.

Yalamık: Yaş çam ağacının gövdesi ile kabuğu arasında bulunan bir zar tabakası.

Yağadakh: Yağışlı.

Yağlık: 1.Büyük mendil 2. Çevre

Yal: Köpek maması.

Yalamuk: Taze çam ağaçlarının kabuklarının soyulmasıyla elde edilen taze reçineli, tatlı, akışkan sıvı.

Yapal: Kış mevsiminde keçilere yedirmek için kesilen yapraklı ladin dalı.

Yarılga-: Korumak (Dua niteliğinde bir sözdür.)

Yarma: 1.Büyük beyaz buğdaydan yapılan döğme. 2. Ağaçtan, boyuna kesilen kalın ve ağır odun.

Yasandır-: Etrafı velveleye vermek, gürültüye ve yasa boğmak.

Yassıl-: Yayılmak veya yayvanlaşmak.

Yas etmek: Ağıt söylemek.

Yavan: Ağzında lafı geveleyen, gereksiz konuşan.

Yavıklı: Nişanlı, yavuklu.

Yavısı/Üyez: Bir çeşit böcek.

Yavşan: Bir dağ bitkisi.

Yay ayı: Rumi takvime göre haziranın on beşinden sonraki ay.

Yay: Yün atmaya yarayan alet, hallaç.

Yaz-: Sermek.

Yazmış: Dişi olan oğlak.Büyüdüğünde keçi olur.

Yelepe: Uzun yapraklı kır çayırı.

Yemlik: Yaprakları yenen bir ot.

Yen: Elbisede kol ağzı.

Yeniş-: Güreşmek, boğuşmak.

Yenlice: Ağır olmayan, hafif.

Yerin-: Gücenmek, kırılmak.

Yığın: Hasat döneminde, tarlada biçilen, buğday arpa gibi ürün destelerinin bir arada toplandığı ve başakları içine gelecek, kökleri dışarıya bakacak şekilde üst üste ve daire biçiminde yığıldığı konum.

Yiğren-: Tiksinek.

Yiril-: Yırtılmak.

Yolak: Su kanalı.

Yorakla-: Yön vermek, sevk etmek.

Yoşu-: Karanlık basmak.

Yörük: Yaylalarda çadır hayatı yaşayan, hayvancılıkla geçinen, göçer Türkmenler.

Yuka : 1.Düğünün başlama günü.2.Derin olmayan, sığ.

Yufka-Dürüm-Büküm: İnce ve yuvarlak şekilde açılmış hamur.

Yular: Yük taşıyan hayvanları çekmek ve yönlendirmek için, başına geçirilen ve ağzını kontrol eden ve ucuna 3-6 m. ip bağlanan alet.

Yuluk: İşlenerek kullanışlı hale getirilen deri.

Yu-: Yıkamak.

Yumul-: Bürünmek.

Yunur-: Yoğurmak.Karıp sıkıştırarak hamur haline koymak, ezip bükme.

Yurdusu: deliği.

Yuvale taşı / Loğ taşı: Toprak çatılı damları sıkıştırmaya yarayan, yağmur suyu sızıntısını kesen, silindirik, ağır, insan gücüyle dönerek işleyen taş.

Yuva soğanı: Dağlarda kayalık yerlerde yetişen bir ot, yenir.

Yüğsek: Yüksek.

Yülek: Ağız körelerek keskinliğini kaybeden balta, kazma, keser.

Yüziğne: Çatal iğne veya çengelli iğne.

Zahran: Eski bir kadın başörtüsü olan nezgebin, alnın üstüne gelen ön kısmına süs olarak takılan büyükçe bir eski gümüş para.

Zehre: Zahir, buğday.

Zevle: Boyunduruğun uç kısımlarına takılarak hayvanın boynuna geçirilmek suretiyle kağına koşmaya yarayan eğri yay şeklinde bir çeşit değnek.

Zıpgın: Balıkları avlamakta kullanılan ucu çengelli bir çeşit mızrak.

Zıplı duy- : Ses duymak.

Zille: Semerin iki yanında takılı bulunan ve üzerine yük koymaya yarayan zincir.

Zilmen: Üst üste yığılmış taş yığını.

X. BÖLÜM

SÜLALE UNVANLARI (LAKAPLARI) VE SOY İSİMLERİ

Derebucak'ta, sülalelere ve kişilere lakap verilmesi konusu oldukça yaygındır. Her sülalenin mutlaka bir unvanı vardır. Bir sülaleye mensup olan kişi, o sülalenin unvanıyla çağırılır.

Derebucak, içinde yaşayan herkesin birbirini tanıyabileceği çapta, küçük bir ilçedir. Bir Derebucaklı, Derebucak dışında bile yaşıyor olsa, “Sen kimlerdensin?” sorusuna, mensup olduğu sülalenin ve yakın akrabalarının birinin adını söylerse Derebucak'ta yaşayan orta yaş ve üzeri kesim, kim olduğunu tanır ve bilir.

Her sülalenin lakabı olduğu gibi, orta yaş ve üzeri kesimde çoğu kişinin, ya sülalesine bağlı olarak, ya da kendi meziyetine, yaptığı bir işe bağlı olarak sahip olduğu bir lakap vardır. Bazı lakapların verilme sebebi, yaşanmış bir hikâyesinin olmasıdır.

Derebucak halkının şeceresi diyebileceğimiz bu bölümde Derebucak'taki sülalelerin (ailelerin) unvanlarını ve karşılıklarına şimdiki kullandıkları soy isimlerini yazdık. Derebucak ilçe merkezinde bulunan 221 adet sülalenin unvanını alfabetik sıraya dizerek yazmayı uygun gördük.

SÜLALE ÜNVANLARI / LAKAPLARI

SOY İSİMLERİ

Abdullah Çavuş Oğlu / Ahmadel

SERT

Abdullah Çavuş Oğlu / İğneci

SERT

Abdullah Hoca Oğlu / Sanidel-Goca Osman

ÖZKAN

Abdülkerim Oğlu / Kerimel-Apdışel

AŞICI

Abdülkerim Oğlu / Kerimel-Kerim

İNTAŞ

Abdülkerim Oğlu / Kerimel-Kerim'in Hasan

KAPLAN

Abdülkerim Oğlu / Kerimel-Kerim'in Şaban

AKÇAM

Ali Amuca Oğlu / Garacael

ÖZKARA

Ali Amuca Oğlu / Kömbeciel

BARUTÇU

Ali Oğlu / Alılar-Allar

YAMAÇ

Ataşel

ATAN

Ayan Oğlu / Ayanlar	AKCİĞER
Ayan Oğlu / Ayanlar	AYANOĞLU
Bakır Ahmet Oğlu / Bakırlar	AK
Bakır Oğlu / Bakırlar	AYVAZ
Bakır Oğlu / Bakırlar	BAKIRCI
Bakır Oğlu / Bakırlar	KIRICI
Bakır Oğlu / Bakırlar	ÖZBAL
Balcı Oğlu / Ömer Efe	YAĞCI
Balcı Oğlu / Balcılar	BALCI
Balcı Oğlu / Balcılar	KARATEKİN
Balcı Oğlu / Balcıoğlu İbrahim	YAĞCI
Balcı Oğlu / Sarı Hasan	BALCI
Bekir Oğlu / Bekirler	ÇİÇEK
Bekiroğlu / Bekirler / Emerler	EMER
Bilazer Oğlu / Ayvazel	AYVAZ
Bilazer Oğlu / Guruel	KIRICI
Bilazer Oğlu / Pakırlar	ÖZBAL
Bilazer Oğlu / Uluel	DERELİ
Bodanyalı Oğlu / Daşbaş Alı	TAŞBAŞ
Bodanyalı Oğlu / Gaşıkcıel	ŞİMŞİRCİ
Bodanyalı Oğlu / Mümün Ahmat	TAŞBAŞ
Bodur Oğlu / Bodur Ahmet	BALTACI
Bodur Oğlu / Bodurel	DALKILIÇ
Boru Oğlu / EsgAliel	ESKİCİ
Boru Oğlu / Kahyael-Kiyael	BORUCU
Cibben Oğlu / Ali Ustael	AKÇELİK

Cibben Oğlu / Memiş Efendi	GÜRBÜZ
Çandıroğlu / Çandirel	KOÇ
Çandıroğlu / Çandirel	KUŞBAŞI
Çavuş Oğlu / Çavuşel	DİREKÇİ
Çerkez Oğlu / Kör Efeel	ÇETİN
Çıkı Hasan Oğlu / Çıkıel-Çıkılar	ÇIKI
Çorlu Oğlu / Çöllü Oğlu-Çöllüel-Serderel	ÇELİKBİLEK
Davut Oğlu / Davıtlar	AKKUŞ
Deli Ali Oğulları (Deli Allar) / Abdılçavışel	ÖZTÜRK
Deli Ali Oğulları (Deli Allar) / Adiloğlu-Adilel	BALLI
Deli Ali Oğulları (Deli Allar) / Doktorel	GÖKMEN
Deli Ali Oğulları (Deli Allar) / Emişel	GÖKMEN
Deli Ali Oğulları (Deli Allar) / Gökmen Kösesi	GÖKMEN
Deli Hasan Oğlu / Deli Hasanlar	DERİCİ
Deli Hasan Oğlu / Gatırcıel	KATIRCI
Demirci Oğlu / Demirciel	ÖZÇELİK
Demirci Oğlu / Demircilerin Hüseyin	ALBAŞ
Demirci Oğlu / Eğri Aliel	DEMİREL
Demirci Oğlu / Gadıel	KUŞ
Demirci Oğlu / Hafızel	ÖZDEMİR
Emir Oğlu / Emirler	AKKANAT
Emir Oğlu / Emirler	AKSU
Emir Oğlu / Kes Memet	KARABAŞ/EMİROĞLU
Emir Oğlu / Yörük Hüseyin-Gır Hasanel	KARAÇELİK
Esat Oğlu / Esedel	ARSLAN
Evliya Oğlu / Daş Hasan	YEŞİLKAYA

Evliya Oğlu / Duman Ali	ÜZÜMCÜ
Evliya Oğlu / Evliyael	ÇUKURKAYA
Evliya Oğlu / Goca Evliyael	ŞEKER
Evliya Oğlu / Hekkeel	KISA
Evliya Oğlu / Kısa'nın Hüseyin	KISA
Evliya Oğlu / Kütçeel	KISA
Evliya Oğlu / Telliel	TELLİ
Evliya Oğlu / Veliel-Veli Çavışel	YORGUN
Eyup Çavuş Oğlu / Ali Çavuşel	ÇANKAYA
Eyup Çavuş Oğlu / Eyup Çavuşel	ÇANKAYA
Eyup Oğlu / Ümmüel	GÜL
Eyüp Oğlu / Usluel	USLU
Gedik Ali Oğlu / Gedikler-Gedik Efe	GEDİK
Gök Ali Oğlu / Gök Ali(Gediklerden)	ARIKAN
Gök Hüseyin Oğlu / Akkızıl	BAKICI
Gök Hüseyin Oğlu / Akkızıl	SEVİCİ
Gök Hüseyin Oğlu / Gara Memetler	KARAKAYA
Halit Oğlu / Halidel	DOĞAN
Hasan Ali Oğlu / Ehdiyarel	ÖZTOP
Hasan Ali Oğlu / Hasan Ali Zabitel	ŞAN
Hayta Oğlu / Cafarel-Halidel-Kamılel	ÖZCAN
Hayta Oğlu / Kamılel	ÇINAR
Hidayet Oğlu / Hidetel	SABANCI
Hilmi Oğlu / Hilmiel	ATALAY
Hotaz Oğlu / Gara Dayıel-Garaşıhlar	KARAKAŞ
Hotaz Oğlu / Gaşılel	ÇİFTÇİ

Hotaz Oğlu / Goca Durmuş	KOÇAK
Hotaz Oğlu / Hotazlar	ÇİFTÇİ
Hotaz Oğlu / Hotazlar	EKİCİ
Hüseyin Ağa Oğlu / İpsizel	GÜNDÜZ
İbrahim Çavuş Oğlu / Kel Aliler-Kel Allar	CAN
İbrahim Oğlu	BALTACI
İbrahim Oğlu / Hacılar	TURGUT
İbrahim Oğlu / Mustafa-Yanığın Topal	BALTACI
İbrahim Oğlu / Yanıklar	ODUNCU
İlyas Oğlu / Arıcıel	ARICI
İlyas Oğlu / Kunduracıel	KUNDURACI
İnce Mehmet Oğlu / Azizel	İNCE
İnce Mehmet Oğlu / İnceler	İNCE
Kabak Oğlu / Gabakçıel	KABAKÇI
Kabakçı Oğlu / Gabakçıel	KABAKÇIOĞLU
Kabakçı Oğlu / Seyrekel	SEYREK
Kadı Oğlu / Gadılar	BARDAKÇI
Kadı Oğlu / Gadılar	DEMİRBAŞ
Kadı Oğlu / Goca Hüseyin	ALICI
Kadı Oğlu / Yeşilel	YEŞİL
Kahraman / Kürt Garaman	ALTUNKIRAN
Kalaycı Oğlu / Çeliğel	ERKÖK
Kalaycı Oğlu / Kalaycılar	KALAYCI
Kara Davut Oğlu / Davıdel	KARAGİL
Kara Diki Oğlu / Dumanlar	KARADUMAN
Kara Diki Oğlu / Hasan Abay(Hasan Paşa)	ABAY

Kara Hasan Oğlu / Çürükel	KARAGÜL
Kara Hasan Oğlu / İnce Oğlan-Gara Hasanlar	HARMANCI
Kara Hasan Oğlu / Topal Mehmet-Gara Hasanlar	KARAKÖK
Kara Mustafa Oğlu / Gara Ellezel-Çökükel	ÇÖKÜK
Kara Mustafa Oğlu / Gara Musdanel	KARA
Kara Mustafa Oğlu / Goca Ellezel	ÜNSAL
Kara Mustafa Oğlu / Hatemel	YILDIZ
Kara Mustafa Oğlu / Süvariel	ÜNSAL
Kara Mustafa Oğlu /Davulcu Goca Dede-Göcen İbrahim	ÜNSAL
Kara Osmanlar / Gurucael	GÜRSOY
Kaymak Oğlu / Cülüğel	KAYMAKÇI
Kaymak Oğlu / Gara Durmuş	KAYMAKÇI
Kaymak Oğlu / Gaymaklar	KAYMAKÇI
Kaymak Oğlu / Gaymaklar	TATLICI
Kaymak Oğlu / Müdürel	AKMAN
Kel Ali Oğlu / Amuca Dayı	CAN
Kel Ali Oğlu / Can Hasan	CAN
Kel Ali Oğlu / Kel Allar	SÖĞÜT
Kel Ali Oğlu / Kel Allar'dan Abdullah Çavuş	CAN
Kırlı Oğlu / Gırlıel	KÜKREK
Kırlı Oğlu / Gırlıel	ŞANLI
Kırlı Oğlu / Mehmet Ali	VUREL
Kıvcık Oğlu / Gıvcıklar	KAYA
Kıvcık Oğlu / Hölmel	KIZILDAĞ
Kıvcık Oğlu / Gıvcıklar	SUCU
Kirli / Olduranlılar	ÖZDEMİR

Koca Hüseyin Oğlu / Gökçe	ÇAKIR / ÖZTAŞ
Koca Hüseyin Oğlu / Nizamel	AKBAŞ
Koca Hüseyin Oğlu / Tilki Aliel	TEKİN
Koca Mustafa Oğlu / Yakalılar	YAKA
Koca Mustafa Oğlu / Dadalel	HELAKA
Koca Mustafa Oğlu / Gabışel	ÇAPAKÇI
Koca Mustafa Oğlu / Görmez Hoca	KARASU
Kocabaş Oğlu / Direkler	AKKOCA
Kocabaş Oğlu / Gök Ahmetel	KORKMAZ
Kocabaş Oğlu / Kösenin Mustafa	KOCABAŞ
Kocabaş Oğlu / Mehmet Ali Çavuş	KOCABAŞ
Kocabaş Oğlu / Topal Aliel	KORKMAZ
Kocaoğlu Oğlu / Mevlüt Hasan-Cemeller	KURTÇU
Kör Oğlu / Çolakel	KÖR
Kör Oğlu / Hacıel	DEĞİRMENCİ
Kör Oğlu / Memişel	EVCİ
Kör Oğlu / Merdenel	CEYLAN
Kör Oğlu / Sarı Hasanlar	ALACA
Kör Oğlu / Topal Hüseyin'in Ali	ALBAŞGİL
Köse Hüseyin Oğlu / Köseel-İpkesenel	OTLU
Köse Oğlu / Dalaymanlı Ahmet	DALKILINÇ
Köse Oğlu / Gurtlu Memişel	SİVRİKAYA
Köse Oğlu / Köseel	KANKAYA
Köse Oğlu / Köseoğluel	DURMUŞ
Köse Oğlu / Sağırel	ÖZDERE
Kuru Mehmet Oğlu / Halil Dede	ÖNER

Küçük Ahmet Oğlu / Bodanyalı Veli	BAŞ
Küçük Ali Oğlu / Çöllü Oğlu-Çöllüel	ÇELİKBİLEK
Küçük Hoca Oğlu / İmamel	TAŞDERE
Mart Oğlu / Çakmağel	ÇAKMAKÇI
Mart Oğlu / Martel	CANSEVER
Mehmet Ali Oğlu / Başçavuşel-Ekizel	YAZICI
Mehmet Ali Oğlu / Ekizel	EKİZ
Mehmet Hoca Oğlu / Goca İmamel(Gök Hocael-Sarı İmamel)	AKYÜREK
Mehmet Oğlu / Goca Mümün	SARICAN
Mehmet Oğlu / Hacılar-Hatibel	SARICAN
Mehmet Oğlu / Süleyman Dede	SARICAN
Meten Oğulları / Metenler	AY
Muçulu Oğlu / Muçullar-Muçuluel	ÖZENİCİ
Musa Mehmet Oğlu / Eyuplar	KAYACAN
Musa Mehmet Oğlu / Hasan Hocael	TOPKAYA
Mülazım Oğlu / Gara Alı'nın Mehmet	KARAKÖK
Mülazım Oğlu / Mülazımel	AKTEKİN
Mülazım Oğlu / Mülazımel	UÇAR
Müsteceboğulları / Garacael	ÖZKARA
Müsteceboğulları / Kömbeciel	BARUTÇU
Müsteceboğulları / Müstebeçler	ERTUĞRUL
Müsteceboğulları / Topuçlar	ERTUĞRUL
Onbaşı Oğlu / Onbaşıel	AKINCI
Peltek Oğlu / Gamaşel	KAMAŞIK
Peltek Oğlu / Külahcıel	KÜLAHCI
Peltek Oğlu / Samanlar	SAMANCI
Sağır Oğlu / Gamalılar-Gamalıel	DUYMAZ

Sarı Veli Oğlu / Ali Hocael	SARI
Sarı Veli Oğlu / Kirlioğlu-Kirliel	ARAKAYA
Sarı Veli Oğlu / Sabri Mustafa	SARI
Sarı Veli Oğlu / Sadık Ahmet	SARI
Sefta Oğlu Ali / Dapdırel	ÖZVEREN
Sefta Oğlu Ömer / Dapdırel	BAYGÜL
Söylemezoğlu / Aşığel	AYDIN
Söylemezoğlu / Esirel	ZEYBEK
Söylemezoğlu / Gıbırığel	KEKLİK
Tokluoğlu / Arab Alı	YEŞİLTOKLU
Tokluoğlu / Deveciel	SATICI
Tokluoğlu / Hüseyin Zabitel-Tokluel	ADİYAMAN
Tokluoğlu / Tapır Efeel	KUZU
Tokluoğlu kökünden Hacı Hüseyinel	ÇAĞLAR
Topal Hüseyin Oğlu / Topal Efeel	SÜTÇÜ
Topal Osman Oğlu / Osmanlar	KILIKLI
Topuç Oğlu / Topuçlar	ÇATALKAYA
Tosun Oğlu / Tosunel	ALMAZ
Tüfekçi Oğlu / Çopurel	TÜFEKÇİ
Veli Oğlu / Dalaymanlı Ahmet Çetin	ÇETİN
Veli Oğlu / Velel-Ekmekçiel	KÖMÜRCÜ
Veli Oğlu / Veller	AKTEKE
Veli Oğlu / Veller	YILMAZ
Veli Oğlu /Veliel-Patır Memişel	KÖMÜRCÜ
Veli Oğlu /Veliel-Veli Çavışel	KÖMÜRCÜ
Yörük Oğlu / Berberel	TIRAŞCI
Yörük Veli Oğlu / Zeybek Hasan	ARAKAYA

XI. BÖLÜM

OYUNLAR

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde oyun kavramı, şöyledir: “Vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence.” (TDK, 2005:1526)

Pertev Naili Boratav, oyunu şu şekilde tanımlar : “Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin -günlük geçim didinmelerinden ayırabildikleri boş zamanlarında- herhangi bir üretim çabasını, ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemlerdir.” (Boratav, 1973:283)

Derebucak'ta: Tura, kozalak, bir evde, galeyci başı, zilmen, şip, söbü, ebeyuda, tis, cıgındırık, çellik, omuz atma, ıssıdaş, apış, hını hını, sektirme, sağırdaş oyunları oynanmaktadır. Bu oyunların hepsine “Çocuk oyunları” başlığını koymayı uygun görmedik. Çünkü bunlardan bazıları, mesela; zilmen, omuz atma, bir evde gibi oyunlar gençlerin, hatta kendine güvenen her yaşta insanın oynayabileceği oyunlardır. Boratav'ın da dediği gibi bu oyunlar, boş zamanlarda veya çalışırken, hayvan güderken fırsat bulunan zamanlarda oynanan oyunlardır. Oyuncular, oyun oynadıkları esnada bütün yorgunluklarını unuttur, hayattan zevk alırlar.

Bu oyunlardan bazıları hayat şartları değiştiği için unutulmaya yüz tutmuştur. Artık dağa hayvan gütmeye gidenler yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla bu sebeple oynanan oyunlar da sadece hafızalarda yaşamaktadır. Arada sırada düzenlenen etkinliklerle yaşatılamaya çalışılan oyunlar da vardır.

Derebucak'ta oynanan ve bilinen 17 adet oyunu aşağıya aktarıyoruz:

A. TURA OYUNU

Genellikle dağa davar gütmeye gidildiğinde çocuklar veya nişanlı gençler arasında oynanan oyunlardandır. Yanlarında azık olarak götürdükleri bezlere düğüm atıp bir ucundan tutarak çocukların birbirlerine vurmaya çalışmalarıyla oynanan bir oyundur. Hem kızların hem de erkeklerin katıldığı bir oyundur. Bazen bu bezlerin içine küçük bir taş da sarılır. Düğümlenmiş bez elinde olan etrafındakilerin birine değdirmeye çalışır, kime değdirirse o kişi ebe olur. Ebe olan da bezi eline alınca bir başkasına değdirmeye çalışır. Bu, böylece yorulup oyunu bitirene kadar devam eder.

B. KOZALAK OYUNU

Bir adet kozak dik duracak bir şekilde yere dikilir. Kozanın koyulacağı bir oyuk oyulur. Bütün çocuklar ellerine birer çalı alırlar. Kozacı yıkmaya çalışırlar. Yıkamayan kişi ebe olur. Ebe, kozanın koyulacağı oyuğa katmaya çalışır. Diğerleri ona engel olmaya çalışır. Ebe, deliğe kozacı katınca oyun biter.

C. BİR EVDE OYUNU

Ailece veya grupça toplanıldığında oynanan bir oyundur. İçlerinden bir tanesi diğerlerine Derebucak'taki bir evde/ailede kaç kişi olduğunu şu şekilde sorar:

-Bir evde bir ana, bir baba, bir dede, bir ebe, bir kız, iki oğlan vs.

Buna benzer bir şekilde sormak istediği evde kaç kişi yaşıyorsa sayar. Diğerleri de bu tarife uyan ailenin hangi aile olduğunu bulmaya çalışırlar. Bilemezlerse soran kişi ipucu vererek yardım eder. Bu ipuçları o ailenin belirgin özellikleri, evlerinin yönünü söyleyebilir. Gruptakiler hala hangi aile olduğunu bilemezlerse, umutları sona ererse:

-Artık (mesela) İzmir'i beri getir, derler.

Soran kişi:

-İzmir beri gel beri gel

Malını malelini kürü gel

Ben bal yalayarak

Sen b... yalayarak

Falannın b..luğuna sokulun, der ve hangi aile olduğunu söyleyiverir.

D. GALEYÇİ BAŞI OYUNU

Zilmende dikildiği dibi taşlar üst üste dikilir, ama taşlar yassı olur. Herkes eline gülle denilen bir ağır, okkalı taşı alır, belli bir uzaklıktan isabet ettirip diktikleri taşları devirmeye çalışırlar. Yıkamayan ebe olur.

E. ZİLMEN OYUNU

Üst üste üç-dört adet taş iki yere on-on beş kol mesafesi aralıklı olarak dikilir. İki grup oluşturulur. Her grup en az üç kişi olur. Gruplar sırayla belli mesafedeki zilmene taş atarlar. Zilmenin dizildiği sınırı geçmek yasaktır. Mesela üç kişilik bir grubun birinci kişisi, zilmene taş atar. Yıkarsa karşı tarafa geçip diğer zilmene taş atar, yıkamazsa,

yanındaki iki kişi de şansını dener. Bu gruptan kimse yıkamazsa taş atma sırası rakip takıma geçer. onlar için de aynı kural geçerlidir. İki zilmeni de yere yıkan grup galip olur. Oyunun başında kaç defa yıkılırsa galip olunacağı iki grup arasında anlaşılır.

F. şİP OYUNU

Oyucuların içinden biri sayışmayla ebe seçilir. Yere bir taş koyulur. Taşın üzerine yatay bir biçimde uzun bir tahta parçası konur. Tahtanın üzerine kalem büyüklüğünde çubuklar dizilir (7-8 tane). Ebe, gözünü kapatıp rakamları belli bir sayıya kadar sayarken diğer oyuncular, farklı istikamette kaçışır, bir yere saklanırlar. Sonra ebe gözünü açar, oyunculardan birini bulursa ondan evvel taşa yetişip söbeler. İlk söbelenen ebe olur. Ama diğer oyunculardan herhangi biri ebeden önce düzeneğe ulaşıp “şip!” diyerek dizilmiş çubuklara vurup, çubukları dağıtırsa, ebe tekrar çubukları dizmeye koyulur ve söbelenen kişi de kurtulmuş olur. Diğerleri gibi tekrar saklanır. Oyun, böylece devam eder. Ebe herkesi söbelemeyi başarır, ilk söbelenen ebe olur.

G. SÖBE / SÖBÜ OYUNU

Bir grup çocuk toplanır. İçlerinden bir tanesini ebe seçmek için sayışılır. Ebe seçilen kişi, bir ağaca, duvara vs. yüzünü dönerek elleriyle gözlerini kapatır. Sesli bir şekilde önceden grupça belirlenen rakama kadar saymaya başlar. Bu sırada diğer oyuncular hızlıca kaçarak bir yere saklanırlar. Ebe saymayı bitirip gözlerini açtığında herkes saklanmış olur. Ebe, söbeleyeleği ağaç veya duvardan fazla uzaklaşmamak kaydıyla oyuncuları aramaya başlar. Nerede olduğunu gördüğü oyuncunun ismini ve nerede olduğunu yüksek sesle söyler ve ondan önce sayı saydığı yere koşup söbeler. Eğer görünen oyuncu ondan önce yetişip söbelerse ebe gözünü kapayıp tekrar sayar. Bu şekilde ebe bütün oyuncuları bulana kadar oyun devam eder. Hepsini söbelediğinde bir sonraki oyun için ilk söbelenen ebe olur.

H. EBAYUDA / EBAYUDU

Bu oyunda ebe, iki veya daha fazla kişi olur. Yere, oyuna kaç kişi katılıyorsa, içine alabilecek büyüklükte bir halka çizilir. Ebeler sayarken, oyuncular kaçır. Ebeler saymayı bitirdiği zaman kaçan oyuncuları yakalar, yere çizilen dairenin içine katarlar. Diğer oyuncuların gelip dairenin içindeki kişiyi kurtarmaması için ebelerden bir tanesi daireyi kollar. Bütün oyuncular yakalanıp dairenin içine katıldığı zaman oyun biter.

İ. TİS OYUNU

Karşılıklı iki grup tarafından oynanır. Önce koşup dokunulması gereken tek taş vardır. Kuralları söbeye benzer. Ancak taşa söbelenir.

J. CİĞİNDIRIK OYUNU

Cığındırak : Düz bir alana, yerden iki metre kadar yükseklikte ve sağlamca dikilen, bir ağaçla, onun tepesine değen kısmı oyularak oturtulan, 4-5m. uzunlukta daha büyük başka bir ağaçtan meydana gelen ve bayramlarda daha çok kızların iki uç kenarına karşılıklı olarak binip döndükleri eğlencelik bir ağaç oyuncaktır. Bu oyuncakta oynanan oyun da, cığındırık oyunudur.

K. ÇELLİK OYUNU

Uzun bir değnekle kısa bir çöp bulunur. Çöpün iki yanı damak şeklinde, değneğin bir yanı damak olur. Toprakta küçük bir yer oyulur. Çöp oyulan toprağa enine koyulur. Değnek altından geçirilerek

L. OMUZ OYUNU / GÜLLE OYUNU / OMUZ ATMA

Yarışma tarzında bir oyundur. Genç ve güçlü insanların yarıştığı bir oyun gibi görülsede, kendine güvenen her yaştan insan bu yarışmaya katılabilir. Yarışma için bir çizgi çekilir. Yarışmacılar, bu çizgiden ileriye doğru omuz hizasından, kol ve vücut hareketleriyle, el üstüne alınan, yaklaşık 5-10 kg ağırlığında sert, parçalanamayacak, uygun bir granit kaya parçası olan taşı, en uzak mesafeye atmaya çalışırlar. Sırayla yapılan her atış “metre” cinsinden işaretlenir. En “uzağa”, aynı taşı atan insan yarışmanın birincisi olur. Diğer kategorilerde, bu esasa göre belirlenir.

Yarışmayı kaybedenler, kazananları (1 kg lokum, ½ kg ikram şekeri, 5 adet halka hamur tatlısı, 1 kg baklava, ...vs.) gibi ödülleriyle ödüllendirirler.

Daha çok, boş zamanların değerlendirilmesi için oynanan, yarışma tarzında bir oyundur. Mekân seçilmez. Herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda oynanabilir.

M. ISSIDAŞ OYUNU

Yarışma niteliğinde bir oyundur. Karanlık ve geniş (düz) bir alanda oynanması esastır. Tek el ile avuçlanabilecek, sert, parlak, beyaz renkte bir taş belirlenir. Yarışmacılara, bu taş gösterilir. Yarışma yapılacak alanda, bu taşın sığabileceği genişlikte bir çukur açılır.

Yarışmaya 5-10 kişi katılabilir. Taş, önce, ateşte ısıtılır. Isıtılan taş, karanlıkta bir kişi (ebe) tarafından, oyun alanına rastgele fırlatılır. Bu arada diğer yarışmacılar gözlerini kapatırlar ve taşın fırlatıldığı yer ve istikameti görmezler.

Yarışmacılar, karanlıkta etrafa dağılarak, el yordamı ile “ıssıdaş”ı yerde arayarak bulmaya çalışırlar. Taşı ilk bulan yarışmacı, başkasına kaptırmadan, alanda açılan çukura koyar. Yarışmayı kazanır. Ödülü de, devam eden yarışmada, gözü açık ve taşı ısıttıktan sonra, diğerlerinin tekrar araması için, taşı fırlatan yarışmacı olmasıdır.

Alandan getirilecek, başka bir taş (önceden belirlenen taş değilse!) kabul edilmez.

Isıtılan sıcak taşı ararken, el yanmamasına dikkat edilir. Oyunun esprisi; biraz da, el yakmakta yatar...

N. APIş OYUNU / APIş ATMA

3-5 yarışmacı ile oynanan, yarışma amaçlı bir oyundur. Önce, ince, uzun, sert bir taş bulunur. Geniş ve düz bir alanda gerekli güvenlik tedbiri alınır. Yarışmacılar için bir çizgi çekilir. Bu çizgiden sırayla çift el ile tutulan taş, yarışmacının apışarsından ileri-geri sallanarak (bacak arası) kol gücüyle, 45derecelik bir açı ile ileriye doğru fırlatılır. Yarışmacılar, aynı taşı, aynı istikamete fırlatırlar. Her yarışmacının fırlattığı taşın, düştüğü yer işaretlenir.

Taşı en ileri fırlatan, yarışmacı topluca, yarışmanın birincisi ilan edilir. Boyu ve kolları uzun, güçlü, kuvvetli bir yarışmacı genelde bu oyunda favoridir. Yarışmada en kısa atış yapan yarışmacı, birinci olan yarışmacıyı, sırtına alarak, öngörülen mesafe kadar (50 metre) taşır. Bu eğlencedeki espri, yarışma birincisinin gücünü, kabul etmektir.

O. HINI HINI OYUNU

Yerde; küçük, ince, sığ bir çukur açılarak oynanan bir çelik-çomak oyunudur. Çelen ve avlayan olmak üzere 2.4.6 kişi ile 1’er, 2’şer, 3’er yarışmacı olarak oynanabilir.

Bir çellik, bir de çöp(çomak) hazırlanır. Kırılma ihtimaline göre, yedekleri de bulundurulur. Genellikle meşe ağacının genç, esnek ama sert dalları tercih edilir. Yere açılan çukura, çöp, enine olacak şekilde üstten konulur. Çelen yarışmacı, çellliği, çöpün altına sokarak, çukurun içinden çöpü, iki eli ile tuttuğu çellik ile hızla ileriye doğru fırlatır. Çelliği, çukurun gerisine ve enine koyar. Avlayan yarışmacı (ya da yarışmacılar) yere düşen çöpü, aldığı yerden (noktadan), çelme çukurunun gerisinde yere konan çelliğe

çarptırmak için, tek el ile fırlatır. Gelen çöp, çelliğe çarparsa, çelen yarışmacı elenir. Avlayan yarışmacı kazanır. Oyun, diğer yarışmacılarla, devam eder.

Şayet gelen çöp, çelliğe çarpmaz ve uzakta kalırsa; çelen yarışmacı, yerdeki çelliği alır, atılan çöpün düştüğü yer ile çelme çukuru arasını:

“ Hını hını hındali

Adeli beş türlü, bir merya”

Manisini de söyleyerek, çellik boyu ile “ılgıdırlayarak” (ölçeçerek) belirler. Çelen yarışmacı çelmeye; avlayan yarışmacı da avlamaya devam eder.

Atılan çöp ile çellik çarptırılarak ve tüm çelen yarışmacılar, eleninceye kadar oyun devam eder. Sonra, çelen ve avlayanlar, yer değiştirerek, oyun sürdürülür.

P. SEKTİRME OYUNU

Düğünde oynanan bir oyundur.

Yarışmacı kadar birer değnek hazırlanır. Yarışma düz ve geniş bir alanda, gerekli güvenlik tedbirleri alınarak yapılır. Çevre, insandan arındırılır. Bir çizgi çekilir. Yarışmacılar, bu çizgi de yan yana bir araya gelirler. Her yarışmacı, sağ eline değneğini alır. Sağ ayak parmak üstlerine, bir ucunu ayakkabının üstünden koyarak tutarlar.

1-2-3 sayılarak, bütün yarışmacılar aynı anda, kol destekli ama ayak gücü ile değnekleri, bir birlerine çarpmadan ileriye doğru sektirerek (parende attırarak) fırlatırlar.

En ileri fırlatan, yarışmacı birinci olur. Diğer kategoriler, bu esasa göre sırayla belirlenir.

Kuru, ince ve sert ağaç hafif olduğu için çok ileri gitmez. Ama yaş, ağır ve esnek ağaçtan yapılan değnek, biraz da yarışmacı güçlü ise, değneği daha ileri sektirir.

Q. SAĞIR DAŞ

Dağlara, hayvan otlatmaya giden çocukların akşam saatlerinde ve dönüş yolları üzerinde, yol kenarlarındaki “SAĞIR DAŞ” adı verilen büyük kaya kitlelerinin, iki ters tarafında oynanan bir dikkat oyunudur. Dinleyen yarışmacının dikkatini ve muhakemesini ölçen bir oyundur. Dinleyen acemidir ve bu sağır taş oyununu, ilk defa oynayacak bir yarışmacıdır. Dinleten yarışmacı yaşlı, eski ve tecrübelidir. Biraz da kurnazdır.

Dönüş yolunda yorulan ve dikkati dağılan acemi yarışmacı; diğer usta yarışmacı tarafından yönlendirilir. Kayanın arka yüzüne kulağını yapıştırır ve gözlerini kapatır. Diğer

kulağını da parmağı ile tıkar. Kurnaz ve tecrübeli diğer yarışmacı, kayanın ön yüzünden ağzını yapıştırarak yüksek sesle bağıracağını söyler ve öteki yarışmacının sesini duymasını ister. Fakat dinleyen yarışmacı pozisyon alınca, konuşacak yarışmacı, yol boyunca, hızla kaçır. Uzaklaşınca da, dinleyen acemi yarışmacıyı uzaktan izler. Saatlerce kayaya kulak yapıştıran yarışmacı uyanır, ama iş işten geçer.

XII. BÖLÜM

HALK MUTFAĞI / YÖRESEL YEMEKLER

Bahar ve yaz mevsimlerinde kadın-erkek bütün halkın gününün neredeyse tamamı dağda, bahçede, bostanda geçtiği için Derebucak'ta uzun uzadıya uğraş gerektiren yemek çeşitlerinden çok, çabuk yapılabilen, pratik yemek kültürü gelişmiştir. Bir günde büyük bir tencerede yapılan tek çeşit yemek, sofraya konur, bütün aile bu tek kaptan tek çeşit yemeği yedi. Kadın, daha gün doğmadan zifiri karanlıkta kalkıp günlük ekmeğini eylemekte, gün doğduğunda ise çoktan tarlaya, bağa, bahçeye, bostana gitmiş bulunurdu. Akşama kadar hayvanların bakımını, otlatılmasını da hallettikten sonra eve girer, bostanından hangi mahsulü kaldırmışsa, yemeğine de onu katardı. Tariflerden de anlaşılacağı üzere, yapılan yemeklerdeki malzemeler bağı olanların pekmezini tatlısına; fasulye, kabak, patates vs. ekenler bu ürünleri yemeklerine katmışlardır.

Baharda ekilip yaz sonuna doğru toplanan ürünler, kış için değişik şekillerde depolanır, kışı aç kalmadan çıkarmayı sağlar.

Yemek pişirirken gelin, kaynanasının kattığı ölçülerde tuzu, yağı katmalıdır. Bu, gelin gittiği eve ayak uydurabilmesi için önemlidir.

Yemek, yer sofrasında yenir, sofraya hep birlikte oturulur. Sofraya tek diz üstünde ya da bağdaş kurarak oturulmakta, evin reisi veya büyüğünün besmele çekerek ilk lokmayı almasıyla yemeğe başlanmaktadır. Yemek yerken sağ el kullanılır. Yemekten sonra sofraya, kuşların ya da diğer hayvanların yiyebileceği bir yere silkelenir.

Onca üzüm bağı olmasına rağmen, yaprak sarması bilinmiyordu. Ancak günümüzde bu durum değişmiştir. Derebucak dışına çıkılması ve radyo-televizyon gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla yemek kültüründeki çeşitler artmıştır. Biz buraya, yıllardır Derebucak'ta bilinen ve yapılan yemekleri aktarmayı uygun gördük.

A. ÇORBALAR

1. Tarhana çorbası

Kurutulan tarhanalardan 4-5 adet ıslatılır. Biraz da kuru fasulye ya da nohut ıslatılır. Islatılan tarhana ile fasulye / nohut bir kaba konulur, kaynatılır. Pişerken arada bir karıştırılır. Sosu içinde tereyağı kızartılır, üzerinden dökülür. İyice pişer, bembeyaz kalır.

2. Ekşi tarhana çorbası

Malzemesi: Erik, buğday aşığı, tuz, kekik, nane, pul biber, soğan, pancar, fasulye

Hamurunun yapılışı: Erikler biraz pişirilerek çekirdekleri ayrılır. Sıvının içine aşığı ve baharatlarını koyarak koyu bir hamur şeklinde yoğurulur. Bu hamur 4-5 gün bekler. Ondan sonra bir bez üzerine çıkarılır. Ovalanarak kurutulur. Kurutulan tarhanadan kışın çorba yapılır.

Çorbanın yapılışı: Bir tencereye bir miktar fasulye koyulur, kaynatılır. Kaynadıktan sonra üzerine kurutulan ekşi tarhanadan bir miktar dökülür, karıştırılarak kaynatılır. Piştikten sonra üzerine tereyağı ile ince kıyılmış bir adet soğan kızartılır. Biraz pul biber koyarak, kaynayan ekşi tarhanaya dökülür. Pancar varsa bir tane pancarı dilimleyip tencerenin içine atılır. Üzerine kekik veya nane serpilir.

3. Un aşısı / Hasta yemeği

Bir tencerede bir litre kadar su kaynatılır. Kaynayan suya bir tutam tuz serpilir. Başka bir kaptaki yaklaşık iki su bardağı una, azar azar su dökülerek topak topak yuvalanır. 1-2 çorba kaşığı tereyağında bir adet soğan pembeleşinceye kadar kavrulur, içine bir tutam kırmızı biber atılır. Bu arada topaklanan un, yavaş yavaş kaynayan suya eklenerek karıştırılır. Sararınca kadar kaynayan unun içine bu karışım katılır.

Konu komşusu hasta olanlar ya da ölü evine gidenler bu yemeği yaparak götürürler.

4. Yoğurtlu çorba / Eğrenli çorba

15- 20 sene öncesine kadar yoğurtlu çorba bilinmezdi. Önceden eğrenli / ayranlı çorba vardı. Pişirilen aşığın içine aydın gilik atılır. Koyuca kaynatılır. Sonra soğuması için ocaktan indirilip kenara konur. Başka bir tencerede ayran çalkılır. Biraz fazlaca yağı – tencerenin büyüklüğüne göre- ayranın içinde ezip ocaktan indirilen katı aşığın içine yavaş yavaş dökerler, yemek civıtılır.

B. YEMEKLER

1. Döndürme

On yumurta bir kaba kırılır, çırpılır. Çırpılan yumurtanın üzerine un atılarak karıştırılır. Tava yağlanır, hazırlanan karışımdan bir kepçe dökülür. Tava sallanarak sıvının tavanın dibine yayılması sağlanır. Altı piştikten sonra, sallayarak veya yayvan bir kepçe ile diğer yönü çevrilir. Çevrilen yüzü de kızarıncaya tavadan alınır. Hamur bitinceye kadar bu

işleme devam edilir. Tereyağı kızartılır, pekmez ilave edilir, kaynatılır. Kaynadıktan sonra döndürmelerin üzerine dökülür.

Gelinin çeyizinin içinde oğlan evine gider.

2. Keşkek

Tereyağı ile döğmeden yapılan ve sıcak yenen bir yemektir. Önce su kaynatılır. Buğday dövmesi iyice yıkanır. Kaynayan suya katılır. Kısık ateşte kabarana kadar pişer. İçine tuz atılır. Oklava ile, katılaştan dövme iyice karıştırılır. Eritilen tereyağı üzerine dökülür.

3. Sivlim böğürce / Uzun böğürce

Fasulye tazeyken toplanıp bütün olarak yağ, tuz ve salça konulmadan sadece sıcak suda, bir saate yakın haşlanır. Öylece tuzlanıp yenir.

4. Ekmek aşısı

Dört adet soğan doğranır, 2-3 tane biber de doğranarak içine eklenir. Tereyağında bunlar yavaş yavaş kavrulur. İçine bir miktar kıymalık et, domates kaktı (kurusu) koyulur. Bunlar kavrulunca bir adet yumurta içine kırılır. Bu karışıma kaynamış su dökülür. Kıvamına gelinceye kadar pişirilir.

Bir tepsinin içine 1-2 adet kuru yufka doğranır. İyice kaynayan çorba, yufkaların üzerine dökülür.

5. Kabak aşısı

Kabak kıyılır, biraz tuz atılır. yağ kızartılır, yağın içine yumurta kırılır. Yumurta pişince üzerine kabak atılır. İçine karanfil, fesleğen de eklenir. Kavurulur.

6. Gilik aşısı / Kuru fasulye

Malzemesi: Kuru fasulye, yağ, salça, domates, soğan, biber, tuz.

Yapılışı: Fasulyeler ıslatılır veya haşlanır. Tencereye yağ koyulur. Soğanlar ince ince doğranır. Pembeleşinceye kadar karıştırılır. Salça veya kabuğu soyularak doğranmış domatesler koyulur, karıştırılır. Haşlanmış fasulyeler üzerine dökülür, karıştırılır. Üzerine su ilave edilir, karıştırılır. Tuz ilave edilir, kaynatılır.

7. Tarhana

Malzemesi: Ayran, buğday aşığı, tuz.

Yapılışı: Ayran bir derin kabın içinde yapılır. Tencerede kaynaması için ocağa koyulur. Kaynamaya başlamadan aşıklık dökülür, biraz da tuz ilave edilir. Karıştırarak pişirilir. Soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra pişen tarhanadan (katılaştınca tarhana olur) elma büyüklüğünde parçalar kopararak yuvarlak şekilde incelterek eylenir ve güneşte kurutulur. Bu tarhana hem kızartılarak yenilir hem de çorbası yapılır. Kışlık yiyecek olarak muhafaza edilir.

8. Pancar aşısı

Yetiştirilen sebzelerden bir tanesi de pancardır. Üç ila dört adet pancar pişirilir ve rendelenir. Akşamdan ıslatılan nohudun içine rendelenen pancarlar dökülür. İçine erik ekşisi de katılır. Pişirilir. Tuzu atılır ancak yağ katılmaz.

9. Kavurma

Güz mevsimi gelince hali vakti yerinde olanlar özellikle kısır keçilerinden bir-ikisini keserler, etlerini kemiklerinden ayırır, etleri küçük küçük kuşbaşı şeklinde doğrar ve keçinin yağı ile birlikte kavurur, yağla kavrulmuş bulunan kavurmaları tava tencere gibi kaplara koyarak dondururlar ve kalıplarlar. Soğuduktan sonra bez keselere konarak evin en serin yerinde tavana asılarak korumaya alınırlar. Bu kavurmalar o evin bir yıllık et ihtiyacıdır. İhtiyaç oldukça alınarak eritilir ve yemeklere konur.

10. Papara

Önce yeteri kadar soğan doğranır, tavanın içine bir iki kaşık tereyağı konur ve eritilir, soğanlar ölünceye kadar karıştırılır, kavurma eklenerek bir müddet daha pişirilir, üstüne önceden hazırlanan salçalı sıcak su eklenerek pişirmeye bırakılır. Kavurma yoksa paparanın pişmesinden sonra yumurta konularak da yapılabilir.

11. Holuşka

Daha çok Ramazan ayında yapılan bir yemek çeşididir. Un, tuz, su ile biraz katı bir hamur yoğrulur. Zeytin büyüklüğünde parçalar kopararak parmak uçlarıyla 2-3 cm. çapında açılır. İçine peynir veya çökelek koyularak yarım ay şeklinde kapatılır. Uçlarında iğne başı kadar bir açıklık kalır (içine su girebilmesi için.)

Bir tencerede bir litre kadar su kaynatılır. İçine bir kaşık tuz atılır. Su kaynayınca holuşkalar içine atılır. On dakika haşlanır. Tavadaki eritilen tereyağına bir çay kaşığı pul biber atılır. Haşlanmış holuşkanın üzerine gezdirilir.

12.Yuka aşısı

Bir miktar hamurdan ekmek eylenir, büyükçe bir katmer açılır, sacın üstüne atılır. Tam pişmeden parmak kalınlığında kıyılır, sonra bir araya getirilir bir daha kıyılır. Diğer yandan tereyağı eritilir, su kaynatılır. Kaynayan suyun içine kıyılan yarı hamur yarı pişmiş parçaları, yağı, tuzu ekleyerek pişirilir.

Tereyağı, o zaman için herkesin hayvanı olduğundan çoktu. Tulumlara basılır, daha sonra ya tarhana yapılır ya da çökelek yapılır. Derebucak, Akdeniz ikliminde olmasına rağmen Toroslar'ın arasında olduğu için evlerde kiler gibi bir bölmeye ihtiyaç olmaz. Eylül geldiğinde havalar soğumaya başlar. Ancak, yazları yöremize gelen göçebe Yörükler, dağların üst kısımlarındaki inlere yağlarını, peynirlerini koyarlar.

13.Bulgur Pilavı

Malzemesi: İki yemek kaşığı tereyağı, iki su bardağı bulgur, bir adet kuru soğan, iki yemek kaşığı salça, tuz, su.

Yapılışı: Tereyağı tavaya konulur, soğan ince ince doğranır. Pembeleşince salça konur, karıştırılır. Bulgur üzerine dökülür. Tuz da eklenir, karıştırılır. Dört bardak su ilave edilir. Suyunu çekinceye kadar pişer.

14.Davgaşı

Aşlık tencereye katılır, iyice pişer. İçine aydın gilik ve çeki atılır. Başka bir kapta ayran hazırlanır, pişmekte olan yemeğin içine dökülür, kesilmemesi için iyice karıştırılır. İçine kekik de eklenir.

15.Aşure

Malzemeler: Buğday, pirinç, nohut, kuru fasulye, mısır, üzüm, kayısı, fındık, fıstık, şeker. Tuzlu aşure için: Tuz, soğan ve tereyağı.

Buğday ve kuru baklalar, ayrı ayrı haşlanır. Hepsi karıştırılarak bir tencereye koyulur. Su ilave edilir. Çorba kıvamına gelince şekeri konur. Biraz daha kaynar. Üzüm, kayısı, fındık, fıstık ilave edilir. Bir-iki taşım kaynar. Sonra kâselere dökülür. Üzerine çekilmiş ceviz ve tarçın serpilir ve soğutulur.

Tuzlu aşure: Aynı şekilde haşlanmış malzemeler koyulur. Su ilave edilip kaynatılır. Tuzu da atılır. Kaynayan aşurenin üzerine soğuk su ile iki bardak kadar buğday unu çorbaya dökülür. Bir-iki taşım daha kaynar. Sonra üzüm, kaysı, fıstık, fındık atılır. Biraz daha kaynar. Kıvamına gelince tereyağı ile ince doğranmış soğan kızartılır. Pul biber atılır. Aşurenin üzerine dökülür, karıştırılır. Sıcak olarak servis yapılır.

16. Kemikli

Bulgurun pişirilip gilik aşına katılmasıyla yapılır, uzun süre pişer. Üstüne yağ eritilir, dökülür. Ekine, tarlaya giderken azık olarak katılırdı.

C. TATLILAR

1. Bulgur unundan pekmez helvası

Tereyağı kızartılır. İçine pekmez dökülür. Kaynayınca içine bulgur unu eklenir. Karıştırılır, soğutulur, yenir.

2. Pekmez bulamacı

Malzemeleri: İki kaşık tereyağı, iki su bardağı buğday unu, beş su bardağı pekmez, beş su bardağı su.

Yapılışı: Bir tencereye tereyağı koyularak eritilir. Üzerine un dökülür, pembeleşinceye kadar kavrulur. Su ile pekmez kavrulan unun üzerine dökülür. Karıştırılarak kaynatılır.

3. Un bulamacı 1

Bir miktar yağ eritilir. İçine mısır unu katılır, pembeleşinceye kadar kızartılır. İçine süt dökülür, muhallebi kıvamına gelinceye kadar karıştırılır. İçine biraz pekmez ilave edilir.

4. Un bulamacı 2

İki tabak ölçüsünde şeker, suya katılarak şerbet yapılır. Bir tabak ölçüsünde un, yavaş yavaş soğuk şerbete katılarak karıştırılır.

5. Çençen aşı / Ekmek helvası

İki su bardağı pekmez, ateşin üzerinde kaynarken iki kaşık tereyağı eritilir. Sacın üzerinde yufka ekmek biraz kırılaştırılır bir tepsiye büyük parçalar kırılarak döşenir. Kızaran yağın içine iki su bardağı pekmezle iki bardak su ilave edilir, kaynatılır. Kaynayan karışım, tepsiye döşenen kuru yufkanın üzerine dökülür. Soğuk olarak yenir.

6. Bulgur helvası

Pekmez ocakta kaynatılır, az bir miktar yağ eritilir. Çekilmiş olan bulgur unu elenir. Bulgur unu, pekmeze ve eritilen yağla karıştırılır, bulgur helvası yapılmış olur. Düğün yapanlara hediye olarak bu helvadan gönderilirdi.

7. Pekmez helvası

Bir miktar pekmez kaynatılır, içine yağ katılır, eritilir. Başka bir kapta un kavrulur, kaynatılan pekmez ile karıştırılır. Genellikle dağa hayvan gütmeye gidecek olanlara azık olarak katılırdı.

8. Pekmezli kurabiye

Askere gidecek olanlara pekmezi su katmadan hamurla yoğururlar. Hamurun mayası olmadığı için katı, sert olurdu. Ama kolay kolay küflenmezdi. Ufak ufak parçalar koparılıp tepsiye yerleştirilir, küflenmediği için askerlere uzun süre azık olurdu.

D. İÇECEKLER

1. Hoşaf

Malzemesi: Kuru üzüm, şeker, kayısı, ayva, elma veya erik.

Yapılışı: Tencereye su koyarak kaynatılır. Kaynayan suya önce üzüm ilave edilir, biraz daha kaynar. Şeker ilave edilir, biraz daha kaynayınca kayısı, ayva, elma gibi malzemeler de koyulur. Biraz daha kaynatılır. Soğuyunca içilir.

2. Kışlık içecekler

Armut kakı kurutulur, siyah erikler kak yapıp kurutulur, daha sonra onlardan hoşaf yapılır. Hoşafın içine üzüm de katılır.

E. DİĞERLERİ

3. Ekmek yukası

Hamur yapılır, isteğe göre içine sarımsak koyulabilir. Yufka şekline getirip pişirdikten sonra suya batırılır, içine de eritilmiş yağ konur.

4. Kömbe

Ocaklıkta ekmek eylendikten sonra ateşin tavı geçmeden yayvan kömbe hamurunu iki kişi tutarak korun üzerine koyulur, üzerine de sac kapatılır. Etrafına korlar koyarlar. Günümüzdeki gibi yağlı tuzlu yapılmazdı.

5. Katmer

Küçük, kalın yufkanın, sıcakken tereyağı sürülmüş ve katlanmış hali.

6. Bişi / Pişi

Malzemesi: Beş kilo buğday unu, tuz, maya, ılık su, sıvı yağ.

Yapılışı: bir kaba un koyulur. Üzerine tuz atılır, maya da koyulur. Ilık su ile hamur yapılır. Hamur kabarcık yumurta büyüklüğünde parçalar alınarak küçük küçük yuvarlaklar şeklinde açılır. Tavada kızaran yağın içinde kızartılır.

Aynı hamurdan oklava ile açılıp sacda pişirilenine mayalı / kaba ekmek denir.

Bişi / Pişi, mübarek üç aylar girdiğinde yapılır. Ramazan ayının sonunda da yapılır.

7. Darı ekmeği / Patı patı

Mısır unu ile buğday unu karıştırılır. Cıvık bir hamur yoğrulur. Tuzu ve mayası eklenir (Tekne mayasıyla üretilen maya). Yuvarlak bir tahtada hamur döndüre döndüre büyütülür. Ele alınıp sacın üstüne atılır. Daha yumuşak olanına darı ekmeği, katı yoğrulmuşuna da patı patı denir.

8. Külde darı-nohut kavurma / Gavırğa

Bir ağaç kütüğünün yanan küllerinin ortası oyuklaştırılır, mısır taneleri veya nohut oraya dökülür. Mısır, patlamış mısır haline gelir, nohut da kavrulur.

9. Erik ekşisi

Can erik / taş erik olarak bilinen erikler toplanır. Önce haşlanır. Haşlandıktan sonra eriklerin çekirdeği çıkarılır. Tahtalara veya sinilere döşenir. Çok fazla kurutulmaz. Arada ters çevrilerek iki tarafının da bir miktar kuruması sağlanır. Daha sonra kullanılmak üzere iplere dizilir.

10. Yenilebilen otlar

Aynı zamanda dağlardaki otlardan da yenilenler vardır: Kadısırığı otu, kuzukulağı, yuvasoğanı, çiriş, ekin yemliği, ilabada gibi. Yalnız, o kadar bağ ve asma yaprağı olmasına rağmen yaprak sarması bilinmezdi.

XIII. BÖLÜM

YER ADLARI

Derebucak'ın dağına, taşına, ırmağına, geçidine vs. verilen adların çeşitliliği oldukça fazladır. Verilen her isim halkın hafızasında bir yere ve öneme sahiptir. Tarımla, hayvancılıkla uğraşmış her Derebucaklının bu yerlerde onlarca hatırası vardır. Bazı yer adlarının verilme sebebinin hikâyesi bile vardır. Her sülalenin, aşağıda ismi geçen yerlerin birinde veya birkaçında tarlası, toprağı olmuştur. Zamanında bu topraklar ekilir, dikilirken günümüzde sadece gezip görmek, piknik yapmak amacıyla gidilmektedir.

A. DEREBUCAK'TAKİ YER ADLARI

Abdal kuyusu,	Ardıçyatak,	Balat sayı,
Abdallar yurdu,	Arıdaşı,	Balat,
Ağaçlı seki,	Arının kökü,	Balatbakan,
Ağzı gara,	Arpalık,	Balcılar'ın sızak,
Akdağ,	Asarlık,	Başboyam,
Akgızelin bağlar,	Ayı deliği,	Başmiyar,
Alacamaşat,	Ayı gediği,	Batak,
Alagayası,	Ayı ilmesi,	Bayır,
Alıçlı çukur,	Ayı miyarı,	Bayramlar'ın sızak,
Alikesiği,	Ayı yolu,	Bayramyeri,
Altyazı,	Ayıotlu,	Beğik belen,
Ambarova,	Ayırımçal,	Beğoluğu/Beyoluğu,
Arabelen,	Ayvalık,	Bekir'in oluk,
Aradaş,	Bağarsak deresi,	Bel üstü,
Aragaya,	Balat çalı,	Belalan,
Arap bosdanı,	Balat guyucağı,	Belen tarla,
Ardıç arası,	Balat ini,	Belinbaşı,
Ardıçguşak,	Balat öğü,	Belüsdü,

Beşiktaş,	Canavarel'in burun,	Çiğöştüğü,
Beyik açık,	Civcar'ın bucak,	Çilci oluk,
Beyikyazı,	Cula deliği,	Çöllüdaşı,
Bobası alanı,	Çağsak oluk,	Çölmeksayı,
Boğalar,	Çakıllı pınar,	Dağ dibi,
Boğaz,	Çalkacı,	Daryatak,
Borboğazı,	Çamağıl,	Darı tarlası,
Borunun göynük,	Çandır yaylası	Daş çukurlar,
Boyannıbucak,	(Gocadağ),	Daş gaklık,
Boz'un öğü,	Çardak üsdü,	Daş seyvan,
Bozalan,	Çardaklı,	Daşbaşı,
Bozlar indiği,	Çarkalan,	Daşgaklık,
Bozlar yaylası,	Çarmık,	Daşgöplü,
Bozlar,	Çatal erik,	Daşın ardı,
Bozun başı,	Çatalgaya,	Daşlı geçit,
Bozun öğü,	Çatallar,	Davınnıada,
Bucak,	Çebiçgerim,	Davras dağı,
Buçakcı,	Çeçgar depesi,	Davşan anlağı,
Burun ardı,	Çeçin başı,	Davudoğlu'nun daş,
Burunucu,	Çetmeler,	Deliceler yaylası,
Buz deliği,	Çetmiyeri,	Denizin üsdü,
Bükdaşı,	Çıkılar'ın daş,	Dereağzı,
Bükmiyar,	Çıkırlı yokuşu,	Dere boğazı,
Camız oluğu,	Çıkırlık,	Deve anlağı,
Cami yeri,	Çıkırlıklının ardı,	Deve ardıçları,
Canavar çukurları,	Çiçek beleni,	Deve gonağı,

Dibek ukuru,
Dibekli,
Dipsiz delik,
Dölyerleri,
Dört ukurları,
Döşeme,
Düden ardı,
Düden sayı,
Düden,
Düdenbaşı
(Düdenler),
Düzşam,
Efendi köyü,
Eğrenli bucak,
Eğridağ,
Eğridağ'ın öğü,
Eğridaş,
Eğriler'in bağ,
Ehtiyarın bağlantı,
Elbatmaz,
Elleççiyeri,
Ellet ciğeri,
Elmalı miyar,
Emir'in oluk,
Ericek,
Erikli bucağı,

Ermilit,
Esendurmuş,
Gabakçı'nın oluk,
Gabaşam,
Gaklık,
Gamaz daşı,
Gamaz,
Gamış,
Gaplanguyası,
Garaboğaz,
Garaçal,
Garagaklık,
Garagasık,
Garagaşlı yatak,
Garakütük,
Garamıklı ağıl,
Garamıklı eyin,
Garamıklı,
Garamiyar,
Garamusa,
Garanacak,
Garapınarlar,
Garellez'in musluk,
Garin,
Garlık boğazı,
Garlık,

Gartallık,
Gasap bazarı,
Gaşşaklı,
Gaşıkçı beli,
Gatımyatak,
Gatıraneğrik,
Gatıranlı sivri,
Gatıranlıgüney,
Gavaklı,
Gavaklının başı,
Gayadibi,
Gayış ardı,
Gaz gölü,
Gazangaklık,
Gazgölü,
Gedik guyusu,
Geleğen,
Geleğen'in ardı,
Gembos,
Gerdeme,
Gırangaya,
Gırınardı,
Gırınbaşı,
Pazardaşı,
Çatalerik,
Medi yaylası

Gırinyüzü,
Gırkyalaklar,
Gızıl bucak,
Gızıl dağ,
Gızıl dere,
Gızıl harman,
Gızılalan,
Gızıldere başı,
Gızılharman,
Gızıltopraklı evler,
Gızılyar,
Gızlar bucağı,
Gızlar gavağı,
Goca pelit,
Goca yatak,
Gocadere,
Gocaninel,
Gocayatak,
Goyun daşı,
Goyun yatağı,
Gozoluk,
Göbetdenin başı,
Göbette,
Göç yolu,
Gök Mehmet biçimi,
Gökbel denizi,

Gökbel,
Gökburun,
Göküz oluk,
Gölcük,
Gönyem yolu,
Görüklük daşı,
Görüklük,
Gumlu böğet,
Gumtir,
Guroğlu,
Guşyuvası dağı,
Guyu yassı,
Guyubaşı,
Guyucak,
Guzu eriği,
Güççük gölcük,
Güllü çukur,
Güvercin gayası,
Hamzalar,
Hanıygaya,
Hanyanı,
Hanyeri,
Harım üsdü,
Harlavık,
Harman yeri,
Harmanlar,

Hasan bucağı,
Hasan dağı,
Hasan sayı,
Hasret,
Haşim adası,
Havala daşı,
Havala,
Hayat,
Hotaz uçtuğu,
Hotazlar'ın sızak,
Hurnas,
Hümmet deliği,
Hüseyibaşoğlu,
Hüseyinoğlu başı,
Hüsün deresi,
Hüsüneyi,
Isgısta gediği,
Işıklar,
İbicek,
İlbiz deresi,
İnin ağzı,
İmir'in oluk,
İninöğü,
İncirli,
İngarağaç,
Kargılık,

Kel harman,	Mercimek sekisi,	Öteyakanın ardı,
Kel dağlar,	Meyrap,	Pazar daşı,
Kel dere,	Mezar öğü,	Peynir ini,
Kel Düne'nin öğü,	Mezer üsdü,	Poyraz gaklık,
Kelgir,	Mulla Ahmat çukurları,	Sakallının musluk,
Kelgumlar,	Mumbula depesi,	Sallangıç,
Kelyatak,	Musa'nın otluk,	Sarı çayır,
Kireçlik,	Musaovası,	Sarı gaklık,
Köle öldüğü böğet,	Nalbant,	Sarınç,
Kömbeci miyarı,	Nefsim'in çukurlar,	Sarmaşıklı,
Kömürlük gediği,	Ninel altı,	Sarpeyin,
Kör guyu,	Ninel sayı,	Say,
Köselin bucak,	Ninel,	Sayınbaşı,
Kösürelık depesi,	Nohut çukuru,	Sekerge,
Kösürelık,	Okgalı boğaz,	Seki,
Köylüyurdu,	Okkalı boğaz,	Senir yeri,
Köyüstü daşı,	Olukdaş,	Sıçancieğın,
Küllü oluk,	Orta boyam,	Sığır eğriği,
Lök dağı,	Ortayurt,	Sıpa çukuru,
Mahmutlar,	Oyuklu,	Sıra söğüt,
Martı çukuru,	Öküz ahır,	Sivrigaya,
Maşat gediği,	Ömerolu'nun denizi,	Soyuğoluk,
Melemezın başı,	Örme göplü,	Söbüalan,
Melik yaylası,	Öşşek duzağı,	Söğüdekli,
Melit gaklık,	Öteyaka,	Su deliği,
Melitgarlık,	Öteyaka'nın ardı,	Suluin depesi,

Suluin öğü,	Tol göplüsü,	Yanık yeri,
Suluin,	Tollar,	Yapılı,
Sumak güneyi,	Topalaklı,	Yassımiyar,
Süllü bucağı,	Topdaş,	Yayla,
Şam yanı,	Toşur'un bucak,	Yazdüneği,
Şameğrik,	Tüfekçi daşı,	Yazdüneğinin öğü,
Şameyin,	Türbe dağı,	Yel garlık,
Şamlı belen,	Uzun çayır,	Yelliardı,
Şapşak,	Uzun deniz,	Yeni yer,
Şihini,	Uzun guyu,	Yıkık daş,
Tahtalı guyu	Üç guyular,	Yol ortası,
Tahtayananlı çukur,	Üçbucaklı,	Yörük Mezarlığı,
Tekneli yatak,	Ürküşe,	Yörük yeri,
Tenceregaklık,	Veller'in oluk,	Yukarı köy,
Tınas,	Veysel bucağı,	Yukarı köy mezarlığı,
Tilkiler,	Yaka,	Zindan,
Toka yaylası,	Yanığara boğazı,	

B. DEREBUCAK'A BAĞLI KASABA VE KÖYLERDEKİ YER ADLARI

Abdallar yurdu,	Alçakgedik,	Çağlalıdaş,
Ak çeşme,	Boğaz,	Çakmaklı,
Akdağ,	Bumdum,	Çal,
Akdaşıçı,	Bük,	Çam gediği,
Aksu,	Cırcır oluk,	Çandır dağı,
Akşimşirli,	Cirit alanı,	Dalayman,
Ala depe,	Çağılıcı alan,	Dallas,

Daşcılar,	Gızlar yalımı,	Mezar gediği,
Davras,	Goyundaşı,	Poyrazlı,
Dekedaşı.	Göbettelelerin daş,	Seğer alanı,
Delik daş,	Gözü gızıl,	Seyşalan,
Dikmendepe,	Güney,	Sığıryatağı,
Döllük,	Had çeşmesi,	Sinekli bel,
Ennidaş,	Hasan göplüsü,	Sineklibel depesi,
Fakfak miyar,	İçeralan,	Softalar mezarlığı,
Gara depe,	İncirlik,	Suludere,
Garadağ,	İnöğü,	Şamiçi,
Garamıklıdaş,	İşamlı belen,	Şeyşular,
Garamiyar,	Keşirbelen,	Şıh alanı,
Garamuklu bucak,	Kirazbükü,	Şimşir,
Garamuklu seki,	Köklüyokuç,	Tazı öldüğü,
Garayalım,	Köpek öldüğü,	Tilki öldüğü,
Gartallık,	Körguyu,	Tokat,
Gatıran daş,	Körguyu,	Toprak depe,
Gatrandaş,	Körükini,	Toy depesi,
Gevril,	Kümek dibi,	Ulubel,
Gırbaş,	Küpe dağı,	Üç miyar,
Gızılbel,	Madaralanı,	Üç olur,
Gızıldağ,	Malas,	Yayla,
Gızıldepe,	Maslaltı,	Yazıyurt,
Gızılınbaşı,	Medi,	Yeniköy,
Gızılyaka dağı,	Mendire dağı,	Yüglük,
Gızılyaka,	Meyeğel,	Zeybek alanı.

SONUÇ

Milletler, geçmişten geleceğe akan bir kültür ırmağıdır. Bir milletin evlatları ne geçmişten kopmalı ne de geleceğe gözlerini kapamalıdır. Bu, öyle bir dengedir ki; geçmişin ihmal edilmesi ve oluşumu yüzyılları bulan değerlerden kopulması, geleceği de etkiler. İktisadi bakımdan oldukça gelişmiş ve dünya milletlerinin birçoğunu hâkimiyeti altına almış milletler, hüküm sürdükleri devletlere kendi kültürlerini, inanışlarını aşılamayı ön planda tutmuşlardır. Gelenek, görenek, örf ve adetlerinden uzaklaşan, bunları küçük görüp başka kültürlerle özenen toplumlar, kimliğini kaybetmeye ve başkalarına esir olmaya mahkûmdurlar.

Bir milletin, kültür değerlerinin oluşması kısa bir zamanda gerçekleşmez. Bunun için yüzyıllar, hatta binyıllar gerekir. Türk milleti, dünyanın en köklü medeniyetlerinden birine sahiptir. Bu kültür ve medeniyet, asırlardır kazanılan birikimle günümüzdeki şekline ulaşmıştır. Sözlü edebiyat vasıtasıyla da nesilden nesile aktarılırken zenginleşmiştir.

Kendini bu millete ait olarak gören herkes, bazı çevrelerce unutturulmaya çalışılan değerlerimize sahip çıkmalı ve onları yaşatmalıdır. Devletçe ve milletçe el ele vererek bunu başarmak mümkündür.

Yeni doğan çocuklarımızı ninnilerimizle büyütmeli; eğitim kurumlarımızda, basın yayın kuruluşlarımızda bizim türkülerimiz söylenmelidir. Günümüzde basın yayın organlarının, özellikle de televizyonun hayatımızda büyük bir yeri olduğunu hepimiz kabul ederiz. Halkın bağrından kopan, bizim değerlerimizi öğreten programlar yayımlanmakla beraber, yeterli sayıda değildir. Ancak, tamamıyla bizim ahlaki değerlerimize, aile yapımıza, inancımıza, kültürümüze aykırı programların çokça yayımlandığını üzüyoruz. Sayısı belki yüzü aşan ve her gün saatlerce ekranları meşgul eden televizyon dizilerinden, bu bilinci taşıyanları yok denecek kadar azdır. Yediden yetmiş binlerce insanımız, Türk halkının gerçek kimliğini yansıtmayan karakterleri örnek almakta; özellikle çocuklarımızın körpecik beyinleri bu lüzumsuz ve zararlı programlarla meşgul edilmektedir.

Bu gidişatın bir an önce önüne geçilebilmesi için başta devlet kurumları olmak üzere herkesin üzerine düşen vazifeyi yapması gerekmektedir. Radyo-televizyon gibi kitle iletişim araçları vasıtasıyla olsun, yazılı eserlerle olsun, milli ve manevi değerlerimizi yaşatmaya gayret göstermeliyiz.

Bu hedef doğrultusunda biz de, Toroslar'ın bağrında köklü bir geçmişe sahip güzel bir ilçe olan Derebucak'ın folklorunu ve halk edebiyatı ürünlerini bir çatı altında birleştirmeye

gayret gösterdik. Eğer bir nebze de olsa Türk halk edebiyatının engin hazinesine bir katkıda bulunabildiysek ne mutlu.

Aynı amacı taşıyan benzer çalışmaların artmasıyla halk edebiyatımız ve folklorumuzun yaşamaya devam edeceğini düşünüyoruz. Bundan tam on  asır evvel atamız Bilge Kaçan’ın da dediği gibi, üstte mavi gök  kmedike, altta yağız yer yarılmadıka Türk milletinin ilini, töresini kimse bozamamalıdır.

Atalarımızdan öğrendiğimiz doğruluğu, dürüstlüğü, fedak rlığı, zorluklarla mücadele etmeyi, birlik ve beraberlik duygusunu, vatan-bayrak-millet aşkını, kendimize düstur edinmeliyiz, onların gösterdikleri yoldan şaşmamalıyız.

Bütün bu söylediklerimiz, milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy’un, şu mısralarında anlam bulmaktadır:

“Sahipsiz olan memleketin batması haktır,

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır!”

KAYNAK ŞAHISLAR

Aşağıda tezimizi hazırlarken bize yardımcı olan kaynak şahıslarımızın listesi yer almaktadır. Tezimizin derleme aşamasında her biri büyük gayret ve yardımlarını bizden esirgemeyerek bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulundular. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Alfabetik olarak verdiğimiz listede; önce kaynak şahısların ad ve soyadları, doğum yeri ve yaşları, öğrenim durumu ve son olarak verdiği ürünler yer almaktadır.

Ahmet Ali KILIKLI, Derebucak, 53, üniversite, masal, türkü, sülale unvanları, Derebucak'a ait bilgiler, bilmece, tekerleme, mahalli kelimeler, yer adları, fotoğraflar.

Ali KUŞBAŞI, Derebucak, 70, okuma yazması var, mahalli kelimeler,

Ali TIRAŞÇI, Derebucak, 61, ilkokul, türkü, mahalli kelimeler.

Ayşe AŞICI, Derebucak, 63, okuma yazması var, türkü, mani,

Ayşe ÇETİN, Uğurlu, 80(2007'de vefat etti), öğrenimi yok, evlenme, doğum ve çocuk, inanışlar, halk hekimliği, yöresel yemekler, ninni.

Ayşe KILIKLI, Derebucak, 47, ilkokul, yöresel yemekler, türkü, mahalli kelimeler.

Ayşe ODUNCU, Derebucak, 74, öğrenim yok, mani, türkü, mahalli kelimeler.

Durmuş DÖNMEZ, Çamlık, 82, okuma- yazması var, 7 sene eski yazı okumuş, efsane ve menkıbeyi 110 yaşında vefat eden dedesinden öğrenmiş, yer adları, Çamlık'a ait bilgiler, halk hekimliği.

Emine DEMİRBAŞ, Derebucak, 44, yüksek okul, mahalli kelimeler, fotoğraflar, doğum.

Emine DUYMAZ, Derebucak, 66, öğrenimi yok, türkü, mani, evlenme, mahalli kelimeler,

Emine KILIKLI, Derebucak, 44, ilkokul, atasözü, deyim, mani, türkü, oyun, inanışlar, mahalli kelimeler, ölçülü sözler, doğum, evlenme, tekerlemeler, bilmeceler.

Emine TURGUT, Derebucak, 74, öğrenimi yok, halk meteorolojisi.

Fatma DİREKÇİ, Derebucak, 65, öğrenimi yok, doğum ve çocuk, ocakçılık, inanışlar, mahalli kelimeler, halk hekimliği.

Fatma KORKMAZ, Derebucak, 63, okuma yazma kursu, ocakçılık, doğum ve çocuk.

Fatma ÖZDEMİR, Derebucak, 78, öğrenimi yok, halk takvimi, inanışlar, yöresel yemekler oyunlar, efsane, halk takvimi, atasözü, efsane, deyim, dua-beddua, mahalli kelimeler

Fatma ÖZTÜRK, Derebucak, 64, okuma yazma kursu, türkü, mahalli kelimeler,

Fatma ŞİMŞİRCİ, Derebucak, 62, öğrenimi yok, ağıt, türkü, mani, mahalli kelimeler

Fatma TIRAŞCI, Derebucak, 69, öğrenimi yok, doğum adetleri, halk hekimliği, mahalli kelimeler.

Gülsüm ALACA, Derebucak, 84, öğrenimi yok, ölüm adetleri, dualar.

Gülsüm ÇİFTÇİ, Derebucak, 68, okuma yazma kursu, yöresel yemekler, mahalli kelimeler, halk hekimliği, düğün adetleri.

Gülsüm DEĞİRMENCİ, Derebucak, 91, öğrenimi yok, atasözü, dua,

Gülsüm KORKMAZ, Derebucak, 66, öğrenimi yok, evlenme, türkü, mani, atasözü,

Gülsüm KÜLAHÇI, Derebucak, 76, öğrenimi yok, türkü, ağıt, yer adları, sülale unvanları, halk hekimliği, ölçülü sözler, mahalli kelimeler, yöresel yemekler,

Gülsüm TIRAŞCI, Derebucak, 61, okuma yazma kursu, türkü, mahalli kelimeler.

Hanife ARICI, Uğurlu, 59, öğrenimi yok, türkü, ninni.

Hasan KAPLAN, Derebucak, 79, öğrenimi yok, efsane, Derebucak hakkında bilgi, mahalli kelimeler, yer adları.

Hasan KILIKLI, Derebucak, 78, okuma yazması var, halk hekimliği, halk meteorolojisi, mahalli kelimeler, yer adları, fıkra, dua- beddualar, inanışlar, ölüm.

Hatice AŞICI, Pınarbaşı, 61, öğrenimi yok, türkü, mani, ninni.

Hatice DEMİREL, Derebucak, 68, öğrenimi yok, yöresel yemekler.

Hatice EVÇİ, Derebucak, 81, öğrenimi yok, evlenme, mahalli kelimeler.

Hatice KILIKLI, Derebucak, 45, yöresel yemekler, mahalli kelimeler.

Hüseyin DİREKÇİ, Derebucak, 71, ilkokul, tekerleme, inanışlar, ölçülü sözler, dua-beddua

Kadir KILIKLI, Derebucak, 48, üniversite, oyunlar, mahalli kelimeler, halk hekimliği, yöresel yemekler, dua-beddualar.

Mehmet Ali AYAZOĞLU, Derebucak, 58, ilkokul, oyun, atasözü.

Mehmet BİRCAN, Uğurlu, 81, öğrenimi yok, mani, yer adları, halk hekimliği.

Mehmet TATLICI, Derebucak, 56, ilkokul, oyun, mahalli kelimeler.

Nuray ERSOY, Çamlık, 20, lise, (Dayısı Mehmet Ünlü'den bilgi almış.) mani, ağıt, inanış, ninni, mahalli kelimeler, yer adları.

Nuriye TATLICI, Derebucak, 45, ilkokul, ölçülü sözler.

Rukiye ÖZEL, Uğurlu, 56, öğrenimi yok, türkü, ölçülü sözler.

Ümmü GÜNGÖR, Uğurlu, 81, öğrenimi yok, inanışlar, doğum ve çocuk, halk hekimliği, mahalli kelimeler.

Ünzile AK, Derebucak, 63, öğrenimi yok, inanışlar, halk hekimliği, mahalli kelimeler.

Zeynep TAŞBAŞ, Derebucak, 58, okuma yazma kursu, türkü, mani, mahalli kelimeler, ölçülü sözler.

KAYNAKÇA

1. AKALIN, Lütü Sami (1990), *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar*, Ankara.
2. AKSOY, Ömer Asım (1984), *Atasözleri Sözlüğü I*, Ankara.
3. ALPASLAN, İsmet (2006), *Demirci Efsaneleri*, İzmir.
4. ALPTEKİN, Ali Berat (1991), *Hayvan Masalları*, Ankara.
5. ALPTEKİN, Ali Berat (2004), *Âşık Veysel-Türküz Türkü Çağırırız*, Ankara.
6. BEKKİ, Selahattin (2004), *Baş Yastıkta Göz Yolda-Sivas Türküleri*, İstanbul.
7. BORATAV, Pertev Naili (1973), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul.
8. BORATAV, Pertev Naili (1984), *Köroğlu Destanı*, İstanbul.
9. BORATAV, Pertev Naili (2000), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul.
10. BORATAV, Pertev Naili (2000), *Halk Edebiyatı Dersleri*, İstanbul.
11. BORATAV, Pertev Naili (2000), *Tekerleme*, İstanbul.
12. ÇANKAYA, Mustafa (1995), *Can Derebucak (Şiirler)*, Beyşehir.
13. ÇELEBİOĞLU, Amil (1995), *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul.
14. ÇELEBİOĞLU, Amil-ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (1979), *Türk Bilmeceler Hazinesi*, İstanbul.
15. ÇELİK, Ali (2005), *Manilerimiz ve Trabzon Manileri*, Ankara.
16. DEMİRAY, M.Güner (1988), *Masal Araştırmaları-Folktale Studies I*
17. DEVELLİOĞLU, Ferit (2001), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara.
18. DİZDAROĞLU (1969), Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara.
19. DOĞAN, Mehmet (2005), *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul.
20. DURMUŞ, Vehbi (2000), *Durak Köyü*, Konya.
21. DUYMAZ, Ali (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler-Tekerlemeler*, Ankara.
22. ELÇİN, Şükrü (1983), *Türk Bilmeceleri*, Ankara.
23. ELÇİN, Şükrü (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara.
24. ELÇİN, Şükrü (1990), *Türkiye Türkçesinde Maniler*, Ankara.
25. ERGİN, Muharrem (1994), *Dede Korkut Kitabı*, Ankara.
26. ESEN, Ahmet Şükrü (1997), *Anadolu Ağıtları*, İstanbul.
27. EVLİAOĞLU, Sait-BAYKURT, Şerif (1998), *Türk Halk Bilimi*, Ankara.

28. GÖKBEL, Ahmet (1998), *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara.
29. GÖKYAY, Orhan Şaik (1976), *Dede Korkut Hikayeleri*, İstanbul.
30. GÖZAYDIN, Nevzat (1989), “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III(Halk Şiiri)*, 445-450, Haziran, Ankara.
31. GÜLEÇ, Hamdi (2002), *Halk Edebiyatı*, Konya.
32. GÜNEY, Eflatun Cem (1957), *Nasrettin Hoca Fıkraları*, İstanbul.
33. GÜNEY, Eflatun Cem (1982), *Masallar*, Ankara.
34. İNAN, Abdülkadir (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara.
35. KARAMAN, Hayrettin-ÖZEK Ali (2006), Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Ankara.
36. KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara.
37. KAYA, Doğan (2002), *Halkbilim Araştırmaları*, İstanbul.
38. KILIKLI, Ahmet Ali (1979), *Konya İli Beyşehir-Derebucak Ağzı*, Mezuniyet Tezi, İstanbul.
39. KILIKLI, Melike (2006), *Âşık Mustafa Çankaya/Hayatı-Edebi Kişiliği-Eserleri*, Yüksek Lisans Semineri, Konya.
40. KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2003), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara.
41. KÜLTÜR BAKANLIĞI-HAGEM (2001), *Yaşayan Kültür Ahlat*, Ankara.
42. MİLLİ KÜTÜPHANE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (1992) , *Türk Atasözleri ve Deyimleri I*, İstanbul.
43. OĞUZ, Öcal-KASIMOĞLU, Seval (2005), *Türkiye’de 2005 Yılında Yaşayan Geleneksel Kutlamalar*, Ankara.
44. ÖGEL, Bahaeddin (2002), *Türk Mitolojisi I- II*, Ankara.
45. ÖRNEK, Sedat Veyis (1977), *Türk Halk Bilimi*, Ankara.
46. ÖRNEK, Sedat Veyis (1979), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara.
47. ÖZBEK, Mehmet (1994), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul.
48. ÖZDEMİR, Ahmet Zeki (1994), *Öyküleriyle Ağıtlar*, Ankara.
49. PARLIYAN, Abdullah (2005), *Sünen-i Nesai Tercemesi 2*, İstanbul.
50. PROPP, Vladimir (1985), *Masalın Biçimbilimi*, İstanbul.
51. PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1998), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara.

52. SAKAOĞLU, Saim (1973), *Gümüşhane Masalları-Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara.
53. SAKAOĞLU, Saim (1992), *Efsane Araştırmaları*, Konya.
54. SAKAOĞLU, Saim (1992), *Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca*, Konya.
55. SAKAOĞLU, Saim (1999), *Masal Araştırmaları*, Ankara.
56. SAKAOĞLU, Saim-ALPTEKİN, Ali Berat (2005), *Türk Halk Edebiyatı Ders Notları*, Konya.
57. ŞİMŞEK, Esmâ (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antakya.
58. TAN, Nail (1985), *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul.
59. TAN, Nail (1986), *Folklorumuzda Ölçülü Sözler*, İstanbul.
60. TARAMA SÖZLÜĞÜ 2 (C-D),(1996), Ankara.
61. TÜRKÇE SÖZLÜK (2005), TDK Yay., Ankara.
62. YAĞMURDERELİ, Nesip (1963), *Manilerimiz*, İstanbul.
63. YAKICI, Ali (2007), *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara.
64. YANÇEV, Mihail (2002), *Maniler ve Bilmeceler*, Ankara.
65. YILDIRIM, Dursun (1999), *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Ankara.
66. <http://www.camlik.bel.tr>
67. <http://www.durakkoyu.com>
68. <http://www.gencek.bel.tr>
69. <http://www.goynem.bel.tr>
70. <http://www.pinarbasi.bel.tr>
71. www.derebucak.bel.tr
72. www.derebucak.gov.tr

FOTOĞRAFLAR

KAYNAK KİŞİLER

Durmuş DÖNMEZ

Mehmet BİRCAN

Ümmü GÜNGÖR

Hasan KAPLAN

Fatma ŞİMŞİRCİ

Rukiye ÖZEL, Ayşe ÇETİN, Hanife ARICI

Fatma ÖZDEMİR

Ayşe ODUNCU

Zeynep TAŞBAŞ

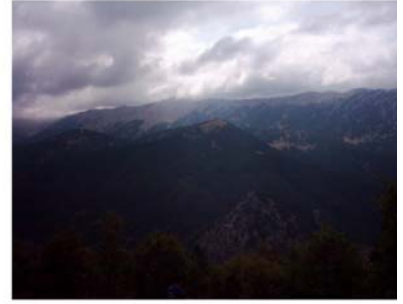
Emine DUYMAZ

Mehmet TATLICI

DEREBUCAK'TAN MANZARALAR

BAZI YÖRESEL YEMEKLER

HARİTALAR

KONYA İL HARİTASI

DEREBUCAK İLÇESİNİN HARİTASI

